

T.C.
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECMETTİN AYAN

TEMMUZ-2014

HAÇLI SEFERLERİ'NDE KIBRIS'IN ROLÜ (1191-1310)

NECMETTİN AYAN

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSAN TEZİ

TEMMUZ 2014

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederim.

Doç. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU
Danışman

Jüri Üyeleri:

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı: Necmettin AYAN

İmza :

ÖZET

HAÇLI SEFERLERİ'NDE KIBRIS'IN ROLÜ (1191-1310)

AYAN, Necmettin

Yüksek Lisans, Tarih Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU

2014

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'deki jeopolitik ve stratejik konumu nedeniyle ilkçağlardan beri birçok mücadeleye sahne olmuştur. Doğu Akdeniz ve Anadolu topraklarını kontrol eden güçler adanın sahip olduğu öneme binaen Kıbrıs'a sık sık saldırı düzenlemişlerdir. 1095 yılında Clermont'ta toplanan konsil sonucunda başlayan Haçlı Seferleri, Ortaçağ'ın en önemli olaylarından bir tanesidir. Yapılan seferler sadece batı tarihini değil, Doğu Akdeniz coğrafyasının tarihini de etkilemiştir. Kudüs'ün 1187 yılında Selahaddin tarafından fethedilmesinden sonra geri alınabilmesi için Kutsal Topraklara Almanya, Fransa ve İngiltere Kralları tarafından yeni bir sefer hazırlanmıştı. İngiltere Kralı Richard, seferi sırasında Kıbrıs'a asker çıkararak buranın idaresini ele geçirmiştir. Böylece kısa süre içerisinde adada Latin idaresi kurulmuştur. Kıbrıs, Latin yönetimi altında Haçlı Seferleri'nde daha aktif rol oynamaya başlamış ve Haçlılar için burası ileri karakol görevi görmüştür.

Bu çalışmada Richard tarafından adanın ele geçirilmesi süreci dönemin kaynakları kullanılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. 1191 yılından 1291 yılına kadar adanın önemini öne çıkaran olaylar tartışılmıştır. Ayrıca 1291 yılından sonra Doğu Akdeniz'den adaya iltica eden askerî birliklerin durumu, Templier şövalyeleri birliklerinin ilgası süreci ve bunun adadaki yansımaları izah edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Haçlı Seferleri, Kudüs, Lusignan, Doğu Akdeniz

ABSTRACT

CYPRUS' ROLE IN THE CRUSADES (1191-1310)

AYAN, Necmettin

MA, History Department

Supervisor: Assoc. Prof. Fatih ERKOÇOĞLU

2014

Cyprus, because of its geopolitical and strategic position in the Eastern Mediterranean, it has been scene of many struggles. Owing to the importance of the island, the powers which control the Eastern Mediterranean and Anatolian territories have frequently attacked Cyprus. The Crusades began as a result of the council that gathered in Clermont in 1095, which is one of the most important events of the Middle Ages. The expeditions, not only has affected the western history but has also affected the history of the Eastern Mediterranean region. After Jerusalem was conquered of by Saladin in 1187, a new expedition has been prapered to the Holy Lands by Germany, France and England Kings in order to retake it. King Richard, during the time of his expedition, disembarked his troops at Cyprus and seized the administration. Thus the Latin rule was set up on the island within a short time. Cyprus under the Latin rule has begun to play more active role in the Crusades and has served as outpost for Crusaders.

In this study, the process of invading the island by Richard has been evaluated using the sources of the period. The events that put forward the importance of island from 1191 to 1291 have been discussed. Besides, the military orders that defected from the Eastern Mediterranean to Cyprus, the process of the abolition of the order of the Knights Templier and its repercussions on the island have been described.

Key Words: Cyprus, Crusades, Lusignan, The Eastern Mediterranean

İçindekiler

ÖZET	5
ABSTRACT.....	6
KISALTMALAR	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ.....	14
A. Kaynaklar ve Araştırmalar.....	14
1. Kaynaklar	14
a. Grekçe Kaynaklar	14
b. Ermeni Kaynaklar	16
c. Latince ve Eski Fransızca Kaynaklar	16
d. İtalyanca Kaynaklar	24
e. Süryanice Kaynaklar	24
f. Arapça Kaynaklar	25
g. Farsça Kaynaklar.....	26
2. Araştırmalar	27
B. III. Haçlı Seferi'ne Kadar Kıbrıs Tarihine Kısa Bir Bakış.....	28

BİRİNCİ BÖLÜM

III. HAÇLI SEFERİ VE KIBRIS'TA HAÇLI YÖNETİMİNİN KURULMASI.....	41
A. Hittin Savaşı Sonrası Genel Durum	41
B. III. Haçlı Seferi ve İngiliz Kralı Richard	45
C. Richard'ın Kıbrıs'ı Ele Geçirmesi.....	53
D. Templier Şövalyeleri Dönemi (1191-1192).....	61

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'TA LATİN YÖNETİMİ.....	64
A. Guy of Lusignan ve Conrad of Montferrat Arasındaki Çekişme.....	64
B. Guy of Lusignan ve Kıbrıs'ta Latin Yönetiminin İnşası (1192-94).....	66
C. Amaury of Lusignan Dönemi (1194-1205) ve IV. Haçlı Seferi.....	70
D. I. Hugh Dönemi (1205-1218)	76
1. I. Hugh de Lusignan Devrinde Kıbrıs-Anadolu İlişkileri.....	79

2. V. Haçlı Seferi.....	82
E. I. Henry (1218-53)	83
1. VI. Haçlı Seferi ve II. Frederick	86
2. Ibelin Ailesi ve Kıbrıs	88
3. IX. Louis'in Seferi ve Kıbrıs	99
4. Haçlı-Moğol İlişkileri.....	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEMLÜK-HAÇLI MÜCADELESİ SIRASINDA KIBRIS'IN ROLÜ	104
A. II. Hugh Dönemi (1253-1267).....	104
B. III. Hugh Dönemi (1267-84)	107
C. II. Henry Dönemi (1285-1324)	112
1. Müslümanların Akkâ'yı Fethi	113
2. II. Henry ve Amaury'nin Mücadelesi	118
D. Kıbrıs'ta Askeri Tarikatlar ve Templier Şövalyeleri Tarikatı'nın İlgası	123
SONUÇ	132
BİBLİYOGRAFYA	134
EKLER	151

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale ve madde
Amadi	: <i>Chronique d'Amadi</i> , ed. René de Mas Latrie, in <i>Chroniques d'Amadi et de Strambaldi</i> , Paris, 1891-93.
Ambroise	: <i>The History of the Holy War: Ambroise's Estoire de la Guerre Sainte</i> , trc. Marianne Ailes, The Boydell Press, 2003.
a.mlf.	: Aynı müellif
TAD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi
bkz.	: Bakınız
c.	: cilt
CHE	: <i>The Cambridge History of Egypt</i>
DİA	: <i>Diyanet İslam Ansiklopedisi</i>
ed.	: Edisyon
EMC	: <i>Encyclopedia of the Medieval Chronicle</i>
H.z.	: Hazreti
H.zr.	: Hazırlayan
İA	: <i>İslâm Ansiklopedisi</i>
Itinerarium	: <i>Chronicle of the Third Crusade: A Translation of the Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi</i> , trc. H.J. Nicholson, Aldershot, 1997.
İbnü'l-Furât	: <i>Ayyubids, Mamlukes and Crusaders: Selections from the Tārikh al-duwal wa'l Mulūk of Ibn al-Furāt</i> , c. II, trc. U. ve M. C. Lyons; giriş ve notlar J. S. C. Riley-Smith, Cambridge 1972.
İng.	: İngilizce
ODB	: <i>The Oxford Dictionary of Byzantium</i>
ö.	: Ölümü
RHC	: <i>Recueil des Historiens des croisades</i>
s.	: sayfa

TDİD : *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*
Trc. : Tercüme
Trk. : Türkçe
TTK : Türk Tarih Kurumu
Yay. : Yayınevi

ÖNSÖZ

1187 yılında Müslümanlar ve Lâtinler arasında gerçekleşen Hittin Savaşı neticesinde Kudüs Müslümanların eline geçmiştir. Hıristiyanların Kudüs'ü kaybetmesi Avrupa'da büyük infial uyandırmış ve bunun sonucunda Avrupalılar hızlı bir şekilde III. Haçlı Seferi hazırlıklarına başlamışlardır. III. Haçlı Seferi'ne katılan İngiltere Kralı I. Richard, seferi sırasında Kıbrıs adasına uğramış ve adaya asker çıkararak yönetimde bulunan Rum yönetici Isaakios Komnenos'dan idareyi almıştır. Richard'ın adayı alması Haçlı Seferleri tarihinde yaşanan en önemli olaylardan bir tanesi olmuştur. Richard, Kıbrıs'ta Bizans yönetimine son vermiş ve yaklaşık 400 yıl adanın idaresinde egemen olacak Lâtin Lusignan hanedanlığı yönetiminin kurulmasına önyak olmuştur. XII. asırda batılılar tarafından düzenlenen diğer Haçlı Seferleri için bir üs görevi gören Kıbrıs, XIII. asırda Hıristiyanların bir ileri karakoluna dönüşmüştür.

Doğu Akdeniz'de bulunan Haçlılar, Lusignanlar idaresindeki Kıbrıs'ın desteği, sayesinde bu coğrafyada bir asır daha varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kıbrıs, III. Haçlı Seferi'nden itibaren Kıbrıs, Müslümanların üzerlerine düzenlenen seferler için konaklama noktası olmuştur. Bu seferler sırasında Kıbrıs'a gelen Haçlılar, adada ya kışı geçirmişler ya da seferleri için ikmal ve lojistik desteklerini buradan almışlardır. Bunun yanısıra Kıbrıs idarecilerinin Kudüs Krallığı'nın yönetiminde fiili olarak söz sahibi olmalarıyla ada, Haçlı Seferleri tarihinde daha önemli bir konuma yükselmiştir.

Kıbrıs, 1291'den sonra Doğu Akdeniz'de topraklarını, mallarını kaybeden ve mülteci durumuna düşen Haçlılar için sığınma noktası olmuştur. Özellikle Doğu Akdeniz'de karargâhlarını kaybeden askerî tarikatlar bütün birliklerini Kıbrıs'a taşımak zorunda kalmışlardır.

Haçlı Seferleri esnasında Kıbrıs adasının önemi dönemin kronikleri tarafından ele alınmıştır. Biz de bu kroniklerin sunduğu bilgi ışığında tezimizi kaleme almaya çalıştık. Ülkemizde Haçlı Seferleri'ne dair önemli eserler telif edilmesine rağmen Kıbrıs'ın Haçlı Seferleri'nde oynadığı rolü ele alan müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu konuyu tez başlığı olarak çalışma konusunu olarak seçmeye sevk eden en önemli sebep bu olmuştur. Kıbrıs tarihinin bir parçası olan bu dönem hakkındaki bilgilerin toplanıp değerlendirilmesi ve kısmen de olsa bu boşluğun

doldurulmasına mütevazî bir katkı sağlamak bu çalışmayı yapmamızdaki temel amaçtır.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konumuzla alakalı olarak kullandığımız ilk el kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. Yine burada III. Haçlı Seferi'ne kadar Kıbrıs'ın kısa tarihine yer verdik.

Birinci bölümde, Hittin Savaşı sonrası Doğu Akdeniz'deki genel duruma değinilerek, III. Haçlı Seferi'ni düzenleyen Haçlıların Doğu'ya ilerlemeleri ve İngiliz Kralı Richard'ın adayı ele geçirmesinin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümünde ise adada Guy of Lusignan öncülüğünde kurulan Latin yönetimi üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise Kıbrıs krallarının Kudüs Krallığı yönetiminde söz sahibi oluşları, 1291 yılında Akkâ'nın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi öncesi ve sonrası Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'ın genel durumu ele alınmıştır.

Çalışmamızda dipnotlarla ilgili düzenlemeler husunda birkaç noktayı belirtmek gerekirse; kolaylık sağlaması bakımından çalışmada bir müellifin tek eseri kullanılmışsa ilk geçtiği yerde eserin tam künyesi verilmiş, daha sonraki atıflarda sadece müellifin ismi ve soyadıyla yetinilmiştir. Ayrıca müelliflerin tam ismi bibliyografya'da kaydedilmiştir. Farklı eserlerini kullandığımız müelliflerin eserlerinin birbirine karışmaması için ilk atıfta bulunduğumuz yerde tam künyesini, ikinci defa kullandığımız yerde müellifin adı, soyadı ve eserin kısaltılmış ismiyle belirttik. Müelliflerin eserlerine ilk defa atıfta bulunduğumuz yerde sayfalarını verirken "s." ikinci defa atıfta bulunduğumuz yerde ise herhangi bir şey kullanmadık. Eserlerin ciltlerini verirken Roma rakamlarını kullandık. Kıbrıs adasında kurulan ve Türkçe'ye Lüzinyan olarak geçen hanedanlıktan bahsederken Lusignan ifadesini kullanmayı tercih ettik.

Çalışmamızın her aşamasında yardımcı olan ve desteklerini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca kıymetli tavsiyeleri ve kaynaklara ulaşmamda sağlamış oldukları destekleri için Prof. Peter EDBURY'ye teşekkür ederim.

Çalışmamızın tashih edilmesinde katkılarını gördüğüm sevgili meslektaşlarım Halit ARSLAN, Murat NALÇACI, Maşallah NAR, Betül TEZCAN, Zeynep TEK, Yaşar TOKAY, Özgür TÜRKER'e minnetlerimi sunarım.

Yetişmemde ve bu günlere gelmemde katkısı olan, maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen anne ve babama; bütün bu süreçte daima yanımda olan ve beni destekleyen sevgili eşime teşekkür ederim.

Ayrıca Yüksek lisans eğitimimde burs vererek beni maddi açıdan destekleyen bilimin ve bilim insanının destekçisi TÜBİTAK'a sonsuz teşekkür ederim.

Necmettin AYAN

Ankara 2014

GİRİŞ

A. Kaynaklar ve Araştırmalar

1. Kaynaklar

Haçlı Seferleri döneminde Doğu ve Batı dillerinde kaleme alınmış birçok eserden Ortaçağ Kıbrıs tarihi ve adanın Haçlı Seferleri'ndeki önemine dair birçok bilgiye ulaşabilmekteyiz. Bu ana kaynakları yazılmış oldukları dile göre ayırmak mümkündür. Özellikle Kıbrıs'ın III. Haçlı Seferi sırasında İngiliz Kralı Richard tarafından işgal edilmesine çeşitli kaynaklarda değinilmiştir. Richard'ın Kıbrıs'ı ele geçirmesi sürecinde anlatılan olayların anlaşılabilmesi ve adanın Haçlı tarihindeki öneminin anlamlandırılabilmesi için İngiliz, Fransız, Latin, Yunan ve Arap kaynaklarında bulunan bilgiler mutlaka değerlendirilmelidir. Zikredilen olaylar bazı kaynaklarda detaylıca verilirken bazılarında ise sadece kısaca değinmekle yetinilmiştir. Burada bu kaynaklar başlıklar altında kısa hatlarla ele alınacaktır.

a. Grekçe Kaynaklar

Bizans Kralı Alexios Komnenos'un en büyük kızı olan Anna Komnene¹, babasının yönetiminde olduğu dönemi anlatan XIV bölümden oluşan *Alexiad* adlı eseri kaleme almıştır. Eserin X-XIV. bölümleri, I. ve II. Haçlı Seferleri hakkında Bizans Devleti'nin tutumunun anlaşılması açısından önemli olan birinci elden bir kaynaktır.² Albrecht ise, *Alexiad*'ın 1069-1118 yıllarını kapsayan XV bölümden oluşan bir eser olduğu belirtilmektedir. Ayrıca I-VI. ciltlerde Komnene babasının Robert Guiscard ve Normanlarla mücadelesini ve Konstantinopolis'deki olaylardan bahsettiğini belirtmektedir. Ayrıca VII-XV. ciltlerde ise Alexios'un Haçlılarla, Peçeneklilerle, Selçuklularla ve Kumanlarla olan mücadelesinin anlatıldığı bilgisi verilmektedir.³ Bu eserden Alexios Commene döneminde Kıbrıs'da Rhaspomatis adlı şahısın ayaklanması hakkında bilgi verdiğimiz kısımda yararlandık.

¹ Anna Komnene hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. J. S. Jones, M. M. Means, N. Schlager, *The Crusades Biographies*, Thomson Gale, Michigan 2005, s. 66-74.

² Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, Routledge, 2006, s. 232.

³ *The Alexiad of Anna Comnena*, trs. E. R. A. Sewter, Penguin Books, UK, 1982; Stefan Albrecht, "Anna Komnene", ed. Grame Dunphy, EMC, Brill, Leiden 2010, c.I, s. 44-5.

Grekçe kaynakların en önemlilerinden bir diğeri de Niketas Khoniates'in eseridir.⁴ Bizans devletinde yaşamış olan Khoniates, 1118-1206 yıllarını içeren yirmi bir ciltlik *Historia* adlı eserini yazmıştır. *Historia*'da zikredilen tarihler arasında Bizans İmparatorluğu, Haçlılar ve çevre devletler hakkında ayrıntılı ve geniş bilgiler aktarılmaktadır. Eserin 1195-1206 yıllarını kapsayan kısmı Işın Demirkent tarafından tercüme edilmiştir.⁵ Bizans imparatorları Ioannes ve Manuel Komnenos devirlerinin anlatıldığı kısmın tercümesi ise Fikret Işıltan tarafından yapılmıştır.⁶ Eserde Richard'ın adaya çıkışı hakkında fazla bilgi olmamasına rağmen, dönemin Kıbrıs yöneticisi olan Isaakios Dukas Komnenos hakkında detaylı bilgiler sunulmaktadır.

1134-1214 yılları arasında Kıbrıs'da yaşayan Aziz Neophytos the Recluse⁷ adında bir keşiş, 1196 yılında arkadaşına yazmış olduğu mektupta Richard'ın adayı ele geçirmesi ve adada Lusignan rejiminin kuruluşu sırasında gerçekleşen olayları anlatması, bu mektuba dönemin en önemli birinci el kaynak hükmünü kazandırmıştır.⁸ Bu mektup Lusignan rejimi altında yaşayan yerli Kıbrıs halkının düşüncelerini anlayabilmek adına çok değerli bilgiler sunmaktadır. Selahaddin'in Kudüs'ü, Isaakios'un ise Kıbrıs'ı ele geçirmesiyle adanın talihsiz zamanlar yaşadığını belirtmektedir. Metinde yazarın yaşadığı üzüntü açıkça görülmektedir.⁹

Kıbrıs'ta yaşayan ve bir Ortodoks olan Leontios Makhairas Ortaçağ Kıbrıs tarihine ışık tutan en önemli kaynaklardan bir tanesini kaleme almıştır. Eski Kıbrıs tarihini ele alarak başlayan eser adanın manastırları, piskoposlukları ve azizleri hakkında değerli bilgiler vermektedir. Bu kaynak, 1432 tarihine kadar adada gerçekleşen siyasî olaylara değinmiştir. Yazar Katoliklere ve adanın Katolik yöneticilerine saygı duymasının yanında adada Ortodoks inançtan Katolik inanca

⁴ Niketas Choniates, *O city of Byzantium: Annals of Niketas Choniates*, trc. Harry J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1984.

⁵ Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004.

⁶ Fikret Işıltan, *Niketas Khoniates Historia Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, TTK, Ankara 1995.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Catia Galatariotou, *The Making of a Saint: The Life, Times and Sanctification of Neophytos the Recluse*, Cambridge 2002; Angel Nicolaou-Konnari, "Neophytos the Recluse", *EMC*, ed. Grame Dunphy, Brill, Leiden 2010, c. II, s.1139.

⁸ *Excerpta Cypria Materials for A History of Cyprus*, İng. Trc. Claude Delaval Cobham, Cambridge University Press, 1908, s. 12.

⁹ *Excerpta Cypria*, 9-10.

geçen insanları eleştirmiştir. 1932 yılında bu eser Richard M. Dawkins tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir.¹⁰

b. Ermeni Kaynaklar

Zhamanakagrutyun adlı eserin yazarı Urfalı Mateos (Matthew of Edessa), aslen Ermeni asıllı olup Urfa'da yaşamaktaydı. 952-1136 yılları arasındaki olayların anlatıldığı eserde yazar Anadolu'nun Selçuklular tarafından alınması ve Türk kontrolü altına girmesi hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.¹¹ Bütün hayatını Urfa topraklarında geçirmiş olması nedeniyle Mateos, XI ve XII. yüzyılda bu coğrafyada vuku bulan olayları müşahade etme şansına sahip olmuştur.

Mateos'un nakletmiş olduğu bilgilerde, Hıristiyalık duygularının etkisi sonucu zaman zaman mübalağalar yapmış olduğu görülmektedir.¹² Türkçe tercümesinin sonunda ise Urfalı Mateos'un eserini Papaz Grigor'un Zeyli takip etmektedir. Tezimizde, Ortaçağ Kıbrıs tarihinden bahsederken mezkûr eserin zeyil kısmında aktarılan, Kıbrıs adasına 1156 yılında Ermeni Prensi Toros ile Antakya Prenskipliği lideri Renaud de Châtillion'un düzenledikleri saldırı hakkında verilen bilgilerden de faydalanıldı.

c. Latince ve Eski Fransızca Kaynaklar

Ralph of Caen tarafından kaleme alınan ve tam ismi *Gesta Tancredi in expeditione Hiersolymitana* olan, fakat *Gesta Tancredi* olarak bilinen eser Latince olarak yazılmıştır. I. Haçlı Seferi hakkında bilgi veren en önemli kroniklerden bir tanesidir. Bu eserin, Haçlıların Antakya kuşatması sırasında yaşadıkları maddi ve

¹⁰ Leontios Makhairas, *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled "Chronicle"*, ed. ve trc. Richard M. Dawkins, I-II, Oxford 1932. Ayrıca bkz. Angel Nicolaou-Konnari, "Diplomatics and Historiography: The Use of Documents in the Chronicle of Leontios Makhairas", *Diplomatics in the Eastern Mediterranean 1000-1500: Aspects of Cross-Cultural Communications*, ed. Alexander Daniel Beihammer-Maria G. Parani-Christopher David Schabel, Brill, Netherlands 2008, s. 293-327.

¹¹ *Armenia and the Crusades Tenth to Twelfth Centuries: The Chronicle of Matthew of Edessa*, trc. Ara Edmond Dostourian, University Press of America, 1993; *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136 - 1162)*, trc. Hrant D. Andreasyan, notlar Edouard Dulaurer-M. Halil Yinanç, TTK Yay., Ankara, 2000.

¹² Ali Sevim, "Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)", *TAD*, Ankara 1963, c. I-1, s. 320.

manevi sıkıntıları gidermek için Kıbrıs adasından yapılan ikmal yardımlarının anlatıldığı kısımdan yararlandık.¹³

Bu dönemde yazılmış en önemli Latince kaynaklardan bir tanesi ise William of Tyre¹⁴ (1130-86)'ın kaleme aldığı *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* adlı eserdir. Bu eserde Kudüs Krallığı'nın 1094-1184 yılları arasındaki olayları en ince ayrıntısıyla kaydedilmiştir.¹⁵ William muhtemelen 1130'lu yıllarda İtalyan bir ailenin çocuğu olarak Kudüs'de dünyaya gelmiştir. İyi bir eğitim alarak burada Rumca ve Arapça'yı öğrenmiştir. 1145-61 yılları arasında Paris'e giderek beşeri bilimler ve din bilimi dersleri almıştır. 1161-65 yılları arasında ise Bolongo'da sivil hukuk dersleri almıştır. Bizans'a 1167-68 ve 1179 yıllarında elçi olarak gitmiştir.¹⁶ Eserin Türkiye tarihini ilgilendiren kısımları Türkçeye çevrilmiştir.¹⁷ III. Haçlı Seferi ile 1291 yılında Akkâ'nın Müslümanların kontrolüne geçişine kadar gerçekleşen olayları ihtiva eden en önemli kaynaklar William of Tyre'nin eski Fransızca ile kaleme alınan zeyilleridir.

I. Haçlı Seferi'yle eserine başlayan William, 1184 yılına kadar Doğu Akdeniz'deki Haçlı faaliyetlerini ele almıştır. Daha sonra yazılan zeyiller ise 1184 yılı ile yazıldıkları döneme kadar ki olayları konu edinmişlerdir. Bu zeyillerin bazıısı Batı'da bazıısı ise Doğu Akdeniz topraklarında yazılmıştır. Bu zeyiller 40 kadar yazmadan oluşmakta ve şu şekilde dört gruba ayrılmaktadır: 1) William of Tyre'nin eserini özetleyenler veya aynen kopyalayan Fransızca tercümelere; 2) *Continuations*

¹³ *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of The Normans On The First Crusade Crusade*, ed. and trc. Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach, Aldershot, Ashgate 2005, s. 80.

¹⁴ William of Tyre'nin eserinde bulunan, fakat kayıp olan otobiyografisi için bkz. G. A. Loud-J. W. Cox, "The 'Lost' Autobiographical Chapter of William of Tyre's Chronicle (Book XIX.12)", *The Crusades: An Encyclopedia*, ed. Alan V. Murray, Santa Barbara 2006, s. 1305-1307; ayrıca bkz. Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, Routledge 2006, s. 253; P. M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, trc. Tanju Akad, Kitap Yay., İstanbul 2007, s. 37-8.

¹⁵ William of Tyre, *A History of the deeds done beyond the sea, by William of Tyre*, trc.E. A. Babcock and A. C. Krey, Records of Civilization series, Columbia 1944.

¹⁶ R. H. Davis, 'William of Tyre', ed. Darek Baker, *Relations Between East and West in the Middle Ages*, Edinburg 1973, s. 64.

¹⁷ Güray Kırpık, "Haçlı Seferleri Tarihi'nin Kaynakları", *Turkish Studies*, Ankara 2009, c. IV-3, s. 1443. Ayrıca bkz. Trk. trc. Ergin Ayan, *Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) adlı eserinin 16., 17. ve 18. kitapların Türkçe çevirisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994. Ebru Altan, *Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Deniz Aşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) adlı eserinin 11. ve 12. kitapların Türkçe çevirisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

(zeyiler): *Livre dou Conquest veya Estoire de Eracles, Livre d'Eracles, Roman d'Eracles* başlıkları altında bilinen zeyiller; 3) Ernoul ve Treasurer; 4) *Estoire d'Outremer et de la Naissance Salahadin* olarak bilinen zeyiller.¹⁸ Çalışmamızda bu zeyillerin bazısından istifade etmeye çalıştık.

Old French Continuation of William of Tyre William of Tyre'in eserine yazılmış bir zeyildir. XIII. asrın başlarında Kutsal Topraklar'da Fransızca'ya çevirilmiş anonim bir eser olan bu çalışma, Doğu'ya yerleşmiş Frankların tarihini Batı'da yazılmış eserlerin aksine Doğu'dan bir bakış açısı ile sunmasından dolayı çok büyük öneme sahiptir. Bu eser 1184'de son bulan William of Tyre'in çalışmasını 1197 senesine kadar getirmektedir. Peter W. Edbury, bu çalışmayı İngilizce olarak hazırlamıştır.¹⁹

William of Tyre'in bir diğer zeyili ise Fransızca kaleme alınmış olan *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*'dir. Ernoul, eserinde kendisinin Balian of Ibelin'in yakınında himayesi altında bulunduğunu belirtmektedir. Bernard ise St. Peter of Corbie'nin hazinadarıdır. Ernould ve Bernard'ın metinleri L. De Mas Latrie tarafından XIX. asırda bir araya getirilmiştir. Bu zeyil, konu olarak I. Haçlı Seferi ile 1231 yılları arası olayları ele almaktadır.²⁰

Janet Shirley, William'ın eserine yazılan *Rothelin ve Eracles* (Acre, Akkâ) zeyillerini İngilizce'ye tercüme etmiştir.²¹ 1229-1261 yılları arasını konu edinen eserden bir tanesinin XVIII. asırdaki sahibi Abbé Rothelin olması nedeniyle *Rothelin* zeyili olarak bilinmektedir. Eserlerden bir diğeri olan *Eracles* adlı eser ise 629 yılında Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği düşünülen kutsal haçı Bizans kralı Heraclius'un Kudüs'e götürmesi olayını anlatarak başlamasına binaen bu adı almıştır. Ayrıca Akkâ'da yazılmış olmasından dolayı William of Tyre'in Akkâ nüshası olarak da

¹⁸ *The Chronicle of Ernoul and the Continuations of William of Tyre*, ed. ve trc. M. R. Morgan, Oxford Uni. Press, Oxford 1973, s. 2; Gilles Grivaud, "Literature", ed. Angel Nicolaou-Konnari and Chris Schabel, *Cyprus: Society and Culture 1191 – 1374*, Leiden and Boston: Brill, 2005, s. 239.

¹⁹ *The Conquest of Jerusalem and the Third Crusade: Sources in Translation*, ed. Peter W. Edbury, Ashgate, 1996.

²⁰ *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, ed. L. de Mas-Latrie, Paris 1871.

²¹ *Crusaders Syria in the Thirteenth Century, The Rothelin Continuation of the History of William of Tyre with part of the Eracles or Acre texts*, trc. Janet Shirley, Ashgate, 1999. Ayrıca bkz. John H. Pryor, "The Eracles and William of Tyre: An Interim Report", ed. B. Z. Kedar, *The Horns of Hattin*, Jerusalem, 1992, s. 270-294; Peter W. Edbury, "The Rothelin Continuation of William of Tyre" *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, c. IV (1200-1350), ed. David Thomas-Alexander Mallett, Brill Academic Pub, 2012, s. 429-30.

bilinmektedir. Bu eser, 1239-1261 yılı arasında gerçekleşen olayları aktarmaktadır.²² *Akkâ* zeyli ayrıca *Colbert-Fontainebleau Eracles* olarakta bilinmektedir. Çalışmamızda bu eserden de istifade ettik.²³

İngiltere kraliyet kâtibi ve Richard'ın mahiyetinde hâkim olarak hizmet eden Roger of Hoveden, Richard ile III. Haçlı Seferi'ne katılarak eserinde kaleme alacağı bu sefere bizzat tanıklık etme fırsatı bulmuştur. 1169-1192 yılları arasında II. Henry ve Richard the Lionheart dönemlerini ihtiva eden iki adet eseri vardır.²⁴ Bu eserlerden biri olan *Gesta Regis* (Kralın Kahramanlıkları) adlı kitap yazarımızın dışında Benedict of Peterborough'a atfedilsede bu eserin Roger of Hoveden'a ait olduğu kabul edilmektedir.²⁵ Eserin dili Latince olup John Gillingham, Hoveden'in eserinin Richard'ın seferinin bir çeşit günlüğü olduğunu belirtmektedir.²⁶ Hoveden'in, Richard'ın seferine 1190 yılının Ağustos ayında Marsilya'da katıldığı ve Messina, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de onunla beraber olduğu anlaşılmakta olup *Akkâ*'ya ulaştıktan sonra Fransız Kralı Philip ile Batı'ya geri döndüğü bilinmektedir.

Chronica adlı eseri ise Richard'ın seferi hakkında görgü tanığı olarak bilgileri sunması açısından çok büyük öneme sahiptir. Bu eserde anlatılan olaylar 1201 yılında son bulunmaktadır. Tezimizde *Chronica*'nın İngilizce tercümesinden faydalandık.²⁷

Tam adı *Itinerarium peregrinorum et Gesta Regis Ricardi* (The Journey of the Pilgrims and the Deeds of King Richard), (Hacıların Seyahati ve Kral Richard'ın

²² *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, s. 1.

²³ "L'Estoire de Eracles et la conquete de la terre d'Outremer", *Recueil des Historiens des croisades. Historiens occidentaux*, Paris, 1859. William of Tyre'in Eski Fransızca zeyilleri hakkında görüşler için bkz. Peter W. Edbury, "L'estoire de Eracles empereur et la conquete de la Terre d'Outremer, "The Old French Continuations of William of Tyre"", *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, c. IV (1200-1350), ed. David Thomas-Alexander Mallett, 561-5; Peter W. Edbury, "New Perspectives on the Old French Continuations of William of Tyre", *Crusades*, 2010, IX, 107-13.

²⁴ Roger of Hoveden, *The Annals of Roger de Hoveden: Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201*, ed. T. Henry Riley, London 1853; Ayrıca bkz. *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti abbatis*, ed. W. Stubbs, London 1867; *Chronica*, ed. W. Stubbs, London 1868-71; J. Gillingham, *Richard Coeur de Lion: Kingship, Chivalry and War in the Twelfth Century*, London ve Rio Grande 1994, s. 144-153.

²⁵ *Excerpta Cypria*, 6-9; *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti abbatis*, ed. W. Stubbs, Roll Serisi, II, London, 1867, s.162-8. Claude Delaval Cobham'ın da eserinde bu yanlışa düştüğü görülmektedir. Bkz. *Excerpta Cypria*, s. 6-9.

²⁶ J. Gillingham, 141-53.

²⁷ Roger of Hoveden, *The Annals of Roger de Hoveden. : Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201*, ed. Henry T. Riley, c. I-II, H. G. Bohn, London 1853.

Kahramanlıkları) olan eser *The Itinerarium Regis Ricardi* olarak anılmaktadır. III. Haçlı Seferi hakkında yazılmış en önemli ve en kapsamlı kroniklerden biri olan eserde olaylar kronolojik bir düzen takip edilerek yazılmıştır. Eserin birinci bölümünde III. Haçlı Seferi'nin ilk gerçekleşme evreleri hakkında bilgiler veren yazar, daha sonra Frederick Barbarossa'nın yolculuğunu değerlendirmekte ve geri kalan kısımda ise İngiltere Kralı Richard'ın seferi hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Bu eser, önce Geoffrey de Vinsauf'a atfedilirken daha sonraki dönemde Richard de Templo'ya ait olduğu fikri yaygınlık kazanmıştır. Templo'nun, 1190'larda kaleme aldığı eserinde, *Latin Continuation of William of Tyre* ve Ambroise'nin eseri olan *L'Estoire de la Guerre Sainte* adlı eserlerden yararlandığı görülmektedir. Zikredilen olaylarda iki eser arasındaki benzer anlatımlar açıkça anlaşılmaktadır. Templo'nun anlatımının mezkûr eserlerle paralellik göstermesinden yola çıkılarak onun da III. Haçlı Seferi'ne katılmış olabileceği iddia edilse de, Nicholson bu durumla ilgili olarak kesin bir bilginin olmadığını belirtmektedir.²⁸ Ayrıca Nicholson, Kıbrıs'ın Haçlılar tarafından işgal edilmesinin anlatıldığı kısmın 1217-1222 yılları arasında İngiltere'de yazıldığını ifade etmektedir.²⁹

1211-1212 yılında Doğu'da birçok yere seyahat eden ve bu seyahati sırasında Kıbrıs'a da uğrayarak burasıyla ilgili ayrıntılı notlar alan W. Von Oldenburg, çalışmamızda eserine müracaat ettiğimiz yegâne seyahatnâme yazarıdır. Bu seyahati ele aldığımız tarih aralığıyla ilgili zengin bir bilgi sunması açısından önemlidir.³⁰

Diğer bir kaynak ise 1325 yılında Gérard de Montreal adlı kişi tarafından bir araya getirilmiş olan *Gestes des Chiprois* adlı eserdir.³¹ Bu kaynak eski Fransızca diliyle yazılmış ve üç bölümden oluşmaktadır. Bu eserin ilk bölümü olan *Annales des Terre Sainte (Annals of the Holy Land, (Kutsal Toprağın Yıllıkları))* 1131-1218

²⁸ Helen Nicholson, "Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi", *EMC*, ed. Grame Dunphy, Brill, Leiden 2010, c. I, s. 890-1; *Chronicle of the Third Crusade: A Translation of the Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, trc. H. J. Nicholson, Aldershot, 1997. Ayrıca bkz. Bernard Hamilton, 'The Old French Translation of William of Tyre as an historical source', ed. *The Experience of Crusading*, ed. Peter Edbury ve Jonathan Phillips, Cambridge 2003, c. II, s. 93-113. Ayrıca bkz. *Itinerarium peregrinorum et gesta regis Ricardi*, ed. W. Stubbs, London 1864.

²⁹ *Itinerarium*, 6-12.

³⁰ Mehmet Ersan, "Wilbrand von Oldenburg Seyahatnamesine Göre XIII. Yüzyılın Başlarında Kıbrıs", *TDİD*, İzmir 1999, c. III, s.75-81; Reginald Denys Pringle, "Wilbrand of Oldenburg's Journey to Syria, Lesser Armenia, Cyprus and the Holy Land (1211-12)", *Crusades*, Ashgate 2012, c. XI s. 109-137; a.mlf., *Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187-1291*, Ashgate 2013, s. 61-95.

³¹ Les Gestes des Chiprois için bkz. Gilles Grivaud, "Literature", 240-244. Ayrıca eserin Fransızcası için bkz. *Les Gestes des Chiprois*, ed. Gaston Raynaud, Société de l'Orient Latin, Genève 1887.

yıllarını ele almaktadır. İkinci kısmı ise Kıbrıs'ta yaşayan ve 1218-43 yılları arasındaki olayları anlatan *Philip de Novare*'e aittir.³²

XII. asır Doğu Akdeniz ve Kıbrıs tarihi için oldukça önemli olan bu eserde yazar, Ibelinler ve kral II. Frederick arasında 1229 yılından 1243 yılına kadar cereyan eden olayları ve savaşları ilk elden görgü tanığı olarak anlatmaktadır. Philip, Ibelinlere sempati duymuş olmasına rağmen olayları anlatırken objektiviteden taviz vermemiştir. Ayrıca bu eserin bazı kısımları, XV. yüzyılda Venedikli Francesco Amadi'nin yazılan eserinde de kullanılmıştır.³³

Gestes'in üçüncü ve son bölümü ise, *Templar of Tyre (Sûr Templier Şövalyesi)* lakabıyla anılan yazara aittir. Adı bilinmemesine rağmen *Gestes*'de anlatılanlardan müellifin Sûr şehrinde ikamet ettiği, ayrıca Tapınak Şövalyeleri Tarikatı mensubu olup olmadığı şüpheli olmasına rağmen tarikatın lideri Guillaume de Beaujeu'nun kâtabi olarak hizmetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Eser, 1230-1314 yılları arasında geçen olayları ele almakta olup ayrıca 1291 yılında Akkâ'nın Müslümanların eline geçişi sırasında gerçekleşen olayları yazarının görgü tanıklığıyla zikretmesi yönüyle çok büyük öneme sahiptir.³⁴

Ambroise³⁵'nin *L'Estoire de la gurre sainte* (Kutsal Savaşın Tarihi) adlı eseri III. Haçlı Seferi ve sefere katılan krallar, II. Philip, Frederick Barbarossa ve I. Richard hakkında detaylı bilgi veren ilk elden kaynaklardan bir tanesidir. Yazar, Richard'ın maiyyetinde sefere katılmış olup, III. Haçlı Seferi'ni 12313 mısradan oluşan eserini nazım tarzında kafiyeli olarak eski Fransızcayla kaleme almıştır. İlk bölümünde 1187 yılında Richard'ın sefere çıkmak için haçı alışı ve 1188 yılında Fransa Kralı II. Philip ile İngiltere Kralı II. Henry'nin arasındaki müzakereleri

³² Philip de Novare, *The Wars of Frederick II againts the Ibelins in Syria and Cyprus*, trc. John La Monte-M. J. Hubert, New York 1936. XII. asrın sonlarında İtalya'nın Novara kasabasında dünyaya gelen Philip, V. Haçlı Seferi'ne katılmak üzere 1218 yılında Ralph of Tiberias'ın himayesine girmiştir. 1225 yılında Beyrut Kontu John of Ibelin'in himayesi altına girmesiyle Kıbrıs'a yerleşmiştir. Philip, şövalyeliğinin yanında kâtiplik de yapmıştır. John of Ibelin ve oğlu Balian'ın en güvenilir danışmanlarından biri olan Philip'in hukuk ve tarih alanlarında değerli eserleri bulunmaktadır. *The Wars of Frederick II*, s. 8-10; Gilles Grivaud, "Literature", 258. Philip'in hazırladığı hukuk eseri için bkz. Philip of Navarra, *Le livre de forme de plait*, ed. Peter W. Edbury, Cyprus Research Centre, Nicosia 2009.

³³ *The Wars of Frederick II*, 5-6.

³⁴ *Templar of Tyre, The 'Templar of Tyre', Part III of the 'Deeds of the Cypriots'*, ed. Paul Crawford, Ashgate 2003, s. 2. Bu eser 2001 yılında İtalyanca'ya çevrilmiştir. Bkz. *Cronaca del Templare di Tiro (1243-1314)*, trc. ve ed. Laura Minervini, Naples 2000.

³⁵ Marianne Ailes, "Ambroise of Normandy", *EMC*, ed. Grame Dunphy, Brill, Leiden 2010, I, s. 34-5.

anlatmaktadır. Daha sonra Richard'ın krallık tacını giymesinden ve Richard'ın Kudüs'ü geri almak için düzenlemiş olduğu seferden detaylı bir şekilde bahsetmiştir. Eser, Richard'ın 1199 senesinde ülkesine geri dönüşü sırasında Viyana yakınlarında Leopold'un adamları tarafından yakalanıp tutsak edilişinin anlatmasıyla son bulmaktadır. Bu eserin XII. yüzyılın sonlarında kaleme alındığı bilinmektedir.³⁶

Bu kaynak ile *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi* (Kral Richard'ın Kahramanlıkları ve Hacıların Yolculukları) adlı kroniğin birçok bölümünün benzerlik göstermesi nedeniyle *Itinerarium*'un en önemli kaynaklarından bir tanesinin Ambroise'nin eseri olduğu daha önce yukarıda zikredilmişti. Bu kaynak eserde, İngiltere Kralı'nın Kıbrıs'ı ele geçirmesi ve Guy de Lusignan'a satması sürecinde gerçekleşen olayları ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.³⁷

Winchester'de St. Swithin's şapelinin papazı olan Richard of Devizes'in yazmış olduğu *The Chronicle of Richard of Devizes of the Time of King Richard the First* adlı eser de çalışmamızda kullandığımız kaynaklardan biridir. Eser, 3 Eylül 1189'de Richard'a taç giydirilmesiyle başlamakta ve Kudüs'ü geri alabilmek için yapılan sefer hazırlıklarının anlatımıyla devam etmektedir. Richard of Devizes, İngiltere Kralı Richard ile III. Haçlı Seferi'ne katılmış ve Sicilya'ya kadar geldikten sonra İngiltere Kralı'nın annesi Kraliçe Eleanor ile İngiltere'ye geri dönmüştür. Eserinde Sicilya'dan sonra gerçekleşen olaylar hakkında boşluklar bulunmakla birlikte Haçlıların Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği faaliyetlere dair bilgileri Doğu'ya gidip gelenlerden aldığı bilinmektedir.³⁸ Kıbrıs'ın Richard tarafından işgali konusu bu eserde, diğer Batılı kaynaklara nazaran daha eksik ve güvenilirliği şüpheli bir şekilde anlatıldığı için bu kaynağın kullanımında ihtiyatlı davranılmıştır.

G. A. Loud, Frederick Barbarossa'nın düzenlemiş olduğu Haçlı Seferi'nin kaynakları ve alakalı metinler biraraya toplanarak İngilizce çevirisi yapmıştır.³⁹

³⁶ *The History of the Holy War: Ambroise's Estoire de la Guerre Sainte*, ed. ve trc. M. Ailes ve M. Barber, Woodbridge, 2003, c. II, s. 1-3.

³⁷ Ambroise, II, 49-62.

³⁸ Richard of Devizes, *The Chronicle of Richard of Devizes of the Time of King Richard the First*, ed. ve trc. J.T. Appleby, London 1963.

³⁹ *The Crusade of Frederick Barbarossa, The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Texts*, trc. G. A. Loud, Ashgate 2010; ayrıca Frederick Barbarossa'nın seferi için bkz. E. N. Johnson, "The Crusaders of Frederick Barbarossa and Henry VI", *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth Setton-R. L. Wolff-H. W. Hazard, Madison 1969, II, s. 87-122.

Eserde bulunan *History of the Expedition of the Emperor Frederick*, Alman kralının seferinden hemen sonra yazılmıştır. III. Haçlı Seferi, üç Avrupa kralı tarafından harekete geçirilmiş ve bu üç sacayağı üzerine kurulmuştur. İngiliz ve Fransız krallar denizden Kutsal Topraklara ulaşmak istemişlerdir. Bu eser III. Haçlı Seferi'nin karadan gelen Alman ordusu ayağını anlatan ve bilgi veren en önemli metinlerden bir tanesidir. Seferin hazırlık aşamasından, Balkanlar ve Anadolu üzerinde yaşanan olaylardan, Barbarossa'nın ölümü ve daha sonra Alman ordusunun yaşadığı sıkıntılardan bahsetmektedir. Bu eserin konumuzu ilgilendiren kısımlarından yararlandık.

IV. Haçlı Seferi ile ilgili önemli kaynaklardan birisi olan Geoffrey of Villehardouin'in kroniği özellikle çalışmamızda IV. Haçlı Seferi ve Isaakios'un kızınının Kıbrıs yönetiminde hak iddia etmesi kısmını anlatırken faydalandığımız bir kroniktir.⁴⁰

IX. Louis'nin 1249-54 yılları arasında gerçekleşen VII. Haçlı Seferi'ne iştirâk eden Joinville'in sefer boyunca tuttuğu kayıtlar dönemin en önemli kaynaklarından birisidir. Yazılan bu eser Fransa kralının bir tür hayat hikayesidir. Louis'nin 1248-49 yıllarında Kıbrıs'ta kışı geçirdiği ve o dönem içinde gerçekleşen olayların anlatıldığı kısımlardan tezimiz için yararlandık.⁴¹

Venedikli devlet adamı, coğrafyacı ve seyyah Marino Sanuto Torsello'nun, 1312-1321 yılları arasında kaleme aldığı eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*⁴² bu dönemle alakalı önemli kaynaklar arasındadır. Torsello, Fransa Sahilleri, Almanya ve Danimarka'nın bazı kısımları, Mora, Konstantinapolis, Kıbrıs, Rodos, Kilikya, Akkâ ve Mısır'ı ziyaret etmiş bir coğrafyacı ve seyyah olması münasebetiyle eserinde çok değerli coğrafi, etnografik ve kartografik bilgiler bulunmaktadır. Eser, muhtelif zamanlarda yazılmış üç kitabın birleştirilmesinden oluşmaktadır. Torsello, eserinde Akkâ'nın düşmesinden sonra sekteye uğrayan Doğu Akdeniz ticaretinin yeniden canlanabilmesi için yeni bir Haçlı Seferi'nin yapılması

⁴⁰ Geoffrey Villahardouin, *The Chronicle of Fourth Crusade and the Conquest of Constantinople*, ing.trc., F. T. Marzials, London 1908; Türkçe çeviri için bkz. Geoffrey Vilahardouin, *Konstantinopolis'te Haçlılar*, trc. Ali Berktaş, İletişim Yay., İstanbul 2001; *IV. Haçlı Seferi Kronikleri: Geoffroi de Villehardouin Henri de Valenciennes*, trc. Ali Berktaş, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2008.

⁴¹ *Memoirs of the crusades*, by Villehardouin & De Joinville, trc. Sir Frank Marzials, New York 1958.

⁴² Marino Sanudo Torsello, *The Book of the Secrets of te Faithful of the Cross: Liber Secretorum Fidelium Crucis*, trc. Peter Lock, Ashgate, 2011.

gerektiğini savunmakta ve bu fikrin propogandasını yapmaktadır. İlk iki kitap yapılacak olan seferin planı ve Mısır'a karşı uygulanan ticarî ambargoyu ele almaktadır. III. kitap ise genel olarak Kudüs Krallığı'nın kurulmasından başlayarak Haçlı Seferleri tarihi hakkında çok önemli bilgileri ihtiva etmektedir.

Tezimizde kullandığımız kaynaklar kategorisinde son olarak Malcolm Barber ve Keith Bate'in edisyonunu ve tercümesini yapmış olduğu *Letters from the East: Crusaders, Pilgrims and Settlers in the 12th-13th Centuries* adlı eser bulunmaktadır. Bu eser, Kudüs'ün 1099 yılında Haçlıların eline geçişinden 1291 yılında Hıristiyanların Akkâ'yı Müslümanlara bırakmak zorunda kaldığı döneme kadar, Doğu Akdeniz'de bulunan Lâtinlerin, Batıya gönderilmek üzere kaleme aldıkları mektupları ihtiva etmektedir. Bu mektuplar, Doğu'da bulunan Latinlerin yaşadıkları dönemde gerçekleşen olayları yorumlayışı, kavrayışı ve başka insanlara aktarışını görebilmek açısından çok büyük öneme sahiptir.⁴³

d. İtalyanca Kaynaklar

Burada İtalyanca kaynaklar başlığı altında anonim bir yazar tarafından kaleme alınan 1095-1442 yılları arası Haçlı ve Kıbrıs tarihine dair olayları ihtiva eden bir yazma eser hakkında bilgi vermek istiyoruz. XVI. asırda Francesco Amadi'nin bu esere sahip olmasından dolayı *Chronique d'Amadi* olarak adlandırılan bu kitabın yazarının, eserini kaleme alırken *Old French Continuation of William of Tyre, Annales de Terre Sainte, Templar of Tyre ve Philip de Novara* adlı dört eser ve yazardan faydalandığı görülmektedir.⁴⁴ Tezimizde özellikle Kıbrıs'da devam eden iç savaş döneminden Templier şövalyelerinin adada yargılanışına kadar ele alınan konulardan istifade ettik.

e. Süryanice Kaynaklar

Tarihçi, filozof, şair ve ilahiyatçı olan ve Abû'l-Faraj olarak bilinen -aslen Yahudi olan- daha sonra Hıristiyan olan Süryani din adamı Bar Hebraeus tarafından

⁴³ *Letters from the East, Crusaders, Pilgrims and Settlers in the 12th-13th Centuries*, trc. Malcolm Barber and Keith Bate, Ashgate, 2010.

⁴⁴ Peter W. Edbury, "The Arrest of the Templars in Cyprus" ed. J. Burgdorf, P. Crawford ve H. J. Nicholson, *The Debate on the Trial of Templars (1307-1314)*, Ashgate, 2010, s. 249-50; Peter W. Edbury, "Famagusta and the Tradition of History Writing in Frankish Cyprus", *Medieval and Renaissance Famagusta Studies in Architecture, Art and History*, ed. M. J. K. Walsh, Peter W. Edbury-Nicholas S. H. Coureas, Ashgate 2012, s. 43-5.

kaleme alınmış olan eser, kronolojik bir dünya tarihi niteliğindedir. Dünyanın yaratılmasından 1286 yılına kadar geçen olayların anlatıldığı bu eserin Haçlılarla ilgili bölümlerinden yararlandık.⁴⁵

f. Arapça Kaynaklar

Aslen Fars asıllı olup, Abbasî halifeleri Mütevekkil ve Müstaîn dönemlerinde Bağdat'ta yaşayan Ahmed b. Yahya el-Belâzurî (ö. 284/897), hicrî birinci asırda gerçekleşen İslâm fetihlerini konu edinen *Fütûhu'l-Buldân* adlı eseri kaleme almıştır. Çalışmamızda, Haçlı Seferleri öncesinde İslâm ordularının Kıbrıs'a yönelik askeri faaliyetleriyle ilgili bölümü anlatırken Belâzurî'nin eserinden yararlandık.⁴⁶

Cizre'de doğmuş olan İbnü'l Esîr (Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, (ö. 630/1233) Mekke, Medine ve Bağdat'ta ilmi çalışmalarını tamamladıktan sonra Musul'da yaşamaya başlamış, Musul atabeyinin sefiri olarak Halep, Şam ve Kudüs'de görev yapmıştır. Kudüs'ün Müslümanlar tarafından alınmasından sonra Selahaddin Eyyübî'nin himayesi altına giren İbnü'l Esîr'in, *el-Kâmil fi't-tarih* adlı eseri Hz. Âdem'den başlayarak 1231 yılına kadar gelen olayları kronolojik olarak kaleme alınmıştır. Eserden özellikle I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethi sırasında Kıbrıs Krallığı ile yapmış olduğu mücadele hususunda istifade edildi.⁴⁷

İbn Şeddâd, (Yusuf b. Rafi b. Temim b. Utbe b. Muhammed b. Attâb (ö. 632/8, 1234) 1144-45 yılında Musul'da dünyaya geldi. Zamanla Selahaddin'in yakın adamlarından ve güvendiği kimselerden oldu. Sultan tarafından kendisine çok önemli görevler ve makamlar tevdi edildi. Selahaddin'in yakın çevresinde bulunmuş ve

⁴⁵ Bar Hebraeus, *The Chronography of Gregory Abû'l Faraj*, trc. A. Ernest, Wallis Budge, London 1932. Trk. trc. Ömer Rıza Doğrul, *Gregory Abû'l-Farac (Barhebraeus) Abû'l-Farac Tarihi*, TTK, Ankara 1945.

⁴⁶ Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları: Tarih ve Müverrihler*, hzr. Yüksel Kanar, Endülüs Yay., İstanbul 1991, s. 32-3; el-Belâzurî, Ahmet b. İsa b. Cafer, (279/895), *Fütûhu'l-Buldân*, hzr. Abdullah Enîs et-Tabbâ'- Ömer Enîs et-Tabbâ', Beyrut, 1987; Trk. trc. Mustafa Fayda, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi, İbnü'l Esîr el-Kamil fi't-Tarih*, Türkçe'ye trc. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1985-87, ayrıca müellifi ve eseri hakkında bkz. Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l-Esîr İzeddin", *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s. 26. Bu eserin İngilizce çevirisi için bkz. Ibn al-Athir, *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kamil fi'l-Ta'rih. Part 2 The Years 541-589/1146-1193: The Age of Nur al-Din and Saladin*, trc. ve ed. D. S. Richard, Ashgate 2010; *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kamil fi'l-Ta'rih. Part 3, The Years 589-629/1193-1231: The Ayyubids after Saladin and the Mongol Menace*, ed. D. S. Richard, Ashgate, 2010.

himayesinde kazaskerlik, Kudüs kadılığı yapmıştır. Daha sonra Selahaddin'in hayat hikâyesi olan Arapça *el-Nevâdir el-Sultâniyye ve'l-Mahâsin el-Yusufiyye* olarak bilinen eseri kaleme almıştır.⁴⁸ III. Haçlı Seferi'nin en önemli kaynak eserlerinden birisi olan bu eser Arsuf savaşı ve Akka'nın Haçlılar tarafından kuşatılışı hakkında çok değerli bilgiler sunmaktadır.

İbn el-Furât, Nâsıru'd-dîn (ö. 807/1405); Haçlılar dönemini anlatan en önemli tarihçilerden birisidir. *Tarihu'l-Düvel ve'l-Mulûk* adlı eserinin çoğunluğu Haçlıları ilgilendirmektedir. Çalışmamızda İngilizce tercümesinden yararlandık.⁴⁹

Mısır'ın toplumsal, siyasi ve ekonomik hayatını inceleyen ünlü Mısırlı tarihçi el-Makrîzî, Takiyyüddin Ebû'l-Abbâs Ahmed (ö. 845/1442)'nin *Kitabü's-Sülûk li Marifeti Düveli'l Mülûk* adlı eseri Memlûk Devleti hakkında geniş bilgi vermektedir. Biz, bu eserin Baybars'ın 1271 yılında Kıbrıs adasına gerçekleştirdiği seferi anlattığı bölümünden faydalandık.⁵⁰

g. Farsça Kaynaklar

Tam ismi Nâsırüddîn Hüseyin b. Muhammed b. Alî el-Ca'ferî er-Rugadî el-Münşî (ö. 684/1285'ten sonra) olan ve kısaca İbn Bîbî olarak bilinen yazarın, Farsça kaleme aldığı *el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-umûri'l-Alâiyye* adlı eseri Anadolu Selçuklu tarihi açısından önemli bir kaynaktır. Selçukluların, Kıbrıs krallığıyla Antalya üzerindeki hâkimiyet mücadelesinin anlatıldığı bölümünden yararlandık. Çalışmamızda eserin Türkçe tercümesini kullandık.⁵¹

⁴⁸ Bu eserin İngilizce çevirisi için bkz. Baha' al-Din ibn Shaddâd, *The Rare and Excellent History of Saladin: Or al-Nawâdir al-Sultâniyya wa'l-Mahâsin al-Yūsufiyya*, trc. ve ed. D. S. Richards, Ashgate, 2001, s. 1-4; Ayrıca müellifi ve eseri hakkında bkz. Gabrieli, Francesco, *Arab Historians of the Crusades*, trc. Costello, E. J. Routledge-Kegan Paul, 1984, s. xxix; Casim Avcı, "İbn Şeddâd, İzzeddin", *DİA*, İstanbul 1999, c. XX, s. 374.

⁴⁹ İbnü'l-Furât, *Ayyubids, Mamlukes and Crusaders: Selections from the Tārikh al-duwal wa'l Mulûk of Ibn al-Furāt*, trc. U. ve M. C. Lyons; giriş ve notlar J. S. C. Riley-Smith, Cambridge 1972.

⁵⁰ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları*, s. 352-7; Eymen Fuad es-Seyyid, "Makrîzî", *DİA*, Ankara 2003, c. XXVII s. 448-451. el-Makrîzî, Takiyu'd-dîn b. Alî, *Kitabü's-Sülûk li Marifeti Düveli'l Mülûk*, nşr. M. Ziâde, Kahire, 1939.

⁵¹ Abdülkerim Özaydın, "İbn Bîbî", *DİA*, İstanbul 1999, c. XIX, s. 379-380. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-ala'iye fi'l-umûri'l-ala'iye (Selçukname)*, trc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990; İbn Bîbî, *Selçuklu Devleti Tarihi: İbn Bîbî'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden*, trc. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1941.

2. Araştırmalar

Ortaçağ Kıbrıs tarihi hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Biz bu kısımda tezimizde kullandığımız ve önemli gördüğümüz bazı araştırmaları kısa hatlarla tanıtmaya çalışacağız. Sir George Hill, 1940'lerde -II. Dünya Savaşı'nın en buhranlı günlerinde- dört ciltten oluşan *History of Cyprus* adlı eserinde, ilk çağdan başlayarak 1878'de İngiltere'nin adayı ikinci defa işgal ettiği yıllara geçen dönemi anlatmaktadır. Bu eser ada tarihi için hazırlanmış en önemli araştırmalardan birisidir.⁵²

Ortaçağ Kıbrıs tarihi üzerine araştırma yapan bir diğerk kişi ise İngiltere Cardiff Üniversitesi'nden emekli olan Prof. Peter Edbury'dir. Edbury, zikredilen dönemde adanın tarihinin aydınlatılması için birçok çalışma yapmıştır. Yazarın 1991 yılında kaleme almış olduğu *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191-1374* adlı eseri çalışmamızın oluşmasında bize yön göstermiştir.⁵³ Yazar, 1191 yılından adanın 1374 yılında Cenevizlilerin yönetimine geçişine kadar gerçekleşen siyasî olayları kaleme almıştır.

Güney Kıbrıs'ta bulunan Kıbrıs Araştırma Merkezi'nde çalışmalarını devam ettiren Dr. Nicholas Coureas, Kıbrıs Krallığı'nın Latin Kilisesi kayıtları üzerine bir doktora çalışması yapmıştır.⁵⁴ Ayrıca adanın ortaçağ tarihine ve diğerk ülkelerle ilişkilerine dair kaleme aldığı birçok eseri ve makalesinin yanı sıra birkaç tane sempozyum kitabının editörlüğü de bulunmaktadır. Biz tezimizde yazarın, konumuzla doğrudan ilgili olan çalışmalarından yararlandık.⁵⁵

Kıbrıs Üniversitesi'nde Ortaçağ bölümünde ders veren Christopher Schabel, Angel Nicolaou-Konnari⁵⁶ editörlüğünde hazırlanan *Cyprus Society and Culture*

⁵² George Hill, *A History of Cyprus*, Cambridge, 1940-52. Eserin II ve III. ciltleri Lusignan dönemi Kıbrıs tarihine dair değerli bilgiler sunmaktadır.

⁵³ Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-1374*, Cambridge Uni. Press, Cambridge 1991.

⁵⁴ *The Latin Church in Cyprus, 1195-1312*, Ashgate, Aldershot, 1997.

⁵⁵ *ΗΚύπροςκαιοιΣταυροφορίες/Cyprus and the Crusades*, ed. N. Coureas ve J. Riley-Smith, Cyprus Research Centre and SSCLE, Nicosia 1995; *The Cartulary of the Cathedral of the Holy Wisdom of Nicosia*, ed. N. Coureas and C. Schabel, Cyprus Research Centre, Nicosia 1997; *The Foundation Rules of Medieval Cypriot Monasteries: Makhairas and St Neophytos*, trc. ve ed. N. Coureas, Cyprus Research Centre, Nicosia 2003.

⁵⁶ Angel Nicolaou-Konnari, *The Conquest of Cyprus by Richard the Lionheart and Its Aftermath: A Study of Sources and Legend, Politics and Attitudes in the Year 1191-1192*, *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών (Κύπρου)*, 26, 2000, 25-123.

1191-1373 adlı eser, Kıbrıs adasının 1191-1374 yılları arasındaki içtimaî ve kültürel yapısını incelemektedir. Bu eserde III. Haçlı Seferi sonrası adada kurulan krallığın yerel Rum toplumuyla ilişkileri ele alınmıştır.⁵⁷ Ayrıca Christopher Schabel, *Bullarium Cyprium* adında Papalığın 1196-1378 yılları arasında Lusignan yönetimindeki Kıbrıs'la yaptığı yazışmaları derlemiştir. Üç ciltten oluşan bu eserin ilk iki cildi Schabel tarafından derlenmiş olup üçüncü cildin oluşmasında da onun katkısı vardır.⁵⁸ Rumlar, Franklar, ekonomi, din, edebiyat ve sanat başlıkları altında kaleme alınan bu eserde siyasi olaylara çok ayrıntılı şekilde değinilmemiştir. Biz yaklaşık olarak aynı tarih aralıklarını konu edinen tezimizde, dönemin siyasi olayları içerisinde Kıbrıs'ın rolünü öne çıkaran bir çalışma hazırlamaya gayret edeceğiz.

B. III. Haçlı Seferi'ne Kadar Kıbrıs Tarihine Kısa Bir Bakış

Kıbrıs adası Akdeniz'in kuzeydoğu bölgesinde 34° 33' ve 35° 41' kuzey enlemlerinde ve 32° 17' ve 34° 35' doğu boylamlarındadır. Ayrıca ada, 9283 km² yüzölçümüyle Sicilya ve Sardinya'dan sonra Akdeniz'de bulunan üçüncü büyük adadır.⁵⁹ Üç kıta arasına yerleşmiş olan ada, en yakın komşusu Anadolu'ya 70, Suriye'ye 100 ve Mısır'a 400 km. uzaklıkta bulunmaktadır.⁶⁰

Kıbrıs adasının coğrafi olarak kuzeyinde doğu-batı yönünde uzanan ve Anadolu'ya paralel olan Beş Parmak dağları bulunmaktadır. Güneyinde ise yine doğu-batı uzantısına sahip Karlı Dağ yer almaktadır. Bu iki dağlık kısmın arasında uzanan ova ise Mesarya ovası olarak anılmaktadır. Mesarya ovasının ortasında ise Lefkoşa şehri bulunmaktadır. Adanın sahillerinin çok girintili çıkıntılı olması doğal liman oluşuna neden olmuştur. Ada'da en önemli limanlar ise Limasol, Girne, Baf, Mağusa limanlarıdır. Kıbrıs'ta yapılan tarımcılıkla Anadolu'da yürütülen tarımcılık arasında paralellik görülmektedir. Adanın topraklarının tarıma elverişli olması

⁵⁷ Angel Nicolaou-Konnari ve Chris Schabel, *Cyprus Society and Culture 1191-1374*, Brill, Leiden 2005.

⁵⁸ Christopher Schabel, Jean Richard and Charles Perrat, *Bullarium Cyprium, I, II ve III*, Cyprus Research Centre, Nicosia 2010.

⁵⁹ Halit F. Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrısta Türk Eserleri*, Ankara 1964, s. 13.

⁶⁰ *Unknown Aspects of The Cyprus Reality*, hzr. International Affairs Agency (INAF) Research Department, İstanbul 1994, s. 7; Ertuğrul Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Ankara 2007, s. 9.

nedeniyle özellikle Mesarya ovasında buğday, arpa ve zeytin üretimi yapılmış bunun yanında özellikle şarap üretimi için bağcılık gelişmiştir.⁶¹

Ortadoğu ve Anadolu kıyılarına yakınlığı ve özellikle doğu-batı ticaretine can veren yolların üzerinde olması jeopolitik ve jeostratejik önemini artırmıştır. İlk çağlardan beri Suriye ve Anadolu'yu etkisi altına alabilecek durumda olması nedeniyle tarihin ilk devirlerinden itibaren Anadolu ve Doğu Akdeniz topraklarına hâkim olan devletler tarafından ilhak edilmek istenmiştir. Kıbrıs toprakları sahip olduğu coğrafi, iktisadî ve askerî öneme binaen Ortaçağ boyunca birçok devlet için mücadele alanı olmuştur. Özellikle bu nedenlerden dolayı ada Ortaçağ tarihi boyunca birçok defa işgale uğramıştır. Sırayla Bizans İmparatorluğu, Müslümanlar, Latinler, Venedikliler ve Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı kendi topraklarına katmak için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır.⁶²

İnsanların adaya avcılık ve toplayıcılık yaptığı bir dönem olan Neolitik çağda (yeni taş) iskân etmeye başladığı görülmektedir.⁶³ Kıbrıs adası, M.Ö. 58 yılında Roma İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. M.S. 45-6 yılında adada Hz. İsa'nın havarilerinden olan Aziz Barnabas ve Aziz Paulus önderliğinde Hıristiyanlık yayılmaya başlamıştır.⁶⁴ Hıristiyanlığın yayılması ada tarihini derinden etkileyen en önemli olaylardan biridir. M.S. 395'de Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra Kıbrıs, Doğu Roma İmparatorluğu yönetiminde kalmıştır. Bizans döneminde ada, Suriye ve Kilikya'ya bağlı bir bölge olarak yönetilmiştir. Adanın yöneticileri, on beş ilden oluşan Doğu Psikoposluğu'nun merkezi olan Antalya'dan atanmaktaydı.⁶⁵

Hıristiyanlığın Roma topraklarında resmi din ilan edilmesiyle, Hıristiyanlık ada topraklarında hızlı bir şekilde neşvünema bulmuştur. Daha sonra Kıbrıs'ta Ortodoks Kilisesi'nin bağımsız bir şekilde faaliyetlerine başlamasıyla Hıristiyanlık, adada daha hızlı bir şekilde gelişme ve yayılma imkanına sahip olmuştur.⁶⁶ Bizans

⁶¹ Vergi Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa 1965, s. 10-11; Nicholas Coureas, "Economy", ed. Angel Nicolaou-Konnari and Chris Schabel, *Cyprus: Society and Culture 1191 – 1374*, Brill, Leiden and Boston 2005, s. 106.

⁶² H. F. Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa 1988, s. 8.

⁶³ Füzuzan Kinal, "İlk Çağlarda Kıbrıs", *Belleten*, c. XXVIII, s. 384. İlk çağlardaki Kıbrıs tarihi için bkz. Agm., c. XXVIII, s. 383-419.

⁶⁴ Ertuğrul Önalp, 11; C. Spyridakis, *A Brief History of Cyprus*, Nicosia 1963, s. 32.

⁶⁵ Vergi Bedevi, 59; Işın Demirkent, "Kıbrıs", *DİA*, Ankara 2002, c. XXV, s. 371.

⁶⁶ Gordon Home, *Cyprus Then and Now*, J. M. Dent, London 1960, s. 39.

imparatorluğunun VI. asırda resmi dil olarak Latince'yi bırakıp Rumca dilini kabul etmesi ve din olarak Ortodoks Hıristiyanlığı'nın Kıbrıs topraklarında yayılmasıyla yerli halk zaman içinde asimile olmuş ve etnik kökenlerini kaybetmiştir. Sonuç olarak ada tamamen Rumlaşmıştır.⁶⁷

VII. asırda İslamiyet'in ortaya çıkıp gelişmesiyle birlikte güçlenen Müslümanlar Bizans sınırlarına kadar ulaşmışlardır. İslam-Bizans savaşlarının başlamasından sonra Kıbrıs da bunlardan payına düşeni almıştır. Hz. Osman döneminde Şam valiliğini yürüten Muâviye b. Ebû Süfyân'nın girişimleriyle Araplar denizlerde fetih hareketlerine girişmişlerdi. Araplar, hazırlamış oldukları donanmayla ilk defa 27/648-9 yılında Kıbrıs'a 1700 parça gemiden mürekkep donanmayla seferler düzenlenmiş ve adayı yönetimleri altına almışlardır. Daha sonra Muaviye, adayı senelik 7000 dinar vergi vermeye mecbur etmiştir.⁶⁸ Muhakkak ki Bizans'ın Akdeniz'deki nüfuzu, Kıbrıs'ın Müslümanların kontrolüne girmesiyle derinden sarsılmıştır. Kıbrıs halkı, İslam devletinin gücünü tamamen kabul ederek Bizans'a verilen vergileri cizye adı altında Müslümanlara vermeye başlamış ve Müslümanlar bundan sonra Bizans'a yapılacak olan seferlerde adayı üs olarak kullanmaya başlamıştır. Ayrıca Hz. Osman zamanında Kıbrıs ayrı bir vilayet olarak yönetilmeye başlanmıştır.⁶⁹ Kıbrıs'ın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi zamanla gelişip güçlenecek ve Akdeniz'de tek söz sahibi güç haline gelecek olan İslam donanmasının ilk ve en önemli girişimidir. Bu dönemden sonra denizlerde gelişen İslam kuvvetleri hakkında İbn Haldûn, savaşta ve barışta Müslümanların denizlerde rahatça dolaştığı zamanlar Hıristiyanlara ait bir tahta, bir sandal bile görülmediğini aktarmaktadır.⁷⁰ Müslümanların uzun süre denizlerde bu derece güçlü olabilmelerinde kuşkusuz Doğu Akdeniz'de stratejik öneme sahip Kıbrıs adasını fethetmeleri etkili olmuş olabilir. İslam donanmasının ilk seferini Kıbrıs'a yapması,

⁶⁷ Home, *Cyprus Then*, 24.

⁶⁸ el-Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 208-15, Trk. trc. Mustafa Fayda, 1987, 220; Theophanes, *The Chronicle of Theophanes A.D. 602-813*, trc. Harry Turtledove, Philadelphia 1982, s. 43; Bar Hebraeus, *The Chronography of Gregory Abû'l Faraj*, c. I, s. 98; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l Farac Tarihi*, c. I, s. 180-1; G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, 284; İrfan Aycan, "Muâviye b. Ebû Süfyân" *DİA*, İstanbul 2005, c. XXX, s. 332; George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara 2011, s. 108.

⁶⁹ İ. Sarıçam-S. Erşahin, *İslâm Medeniyetleri Tarihi*, Ankara 2011, s. 99.

⁷⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, hzr. Süleyman Uludağ, I, Dergâh Yay., İstanbul 2004, s. 503.

Muaviye'nin planlarını gerçekleştirmesi için ilk olarak Kıbrıs'a saldırmasından da anlaşılacağı üzere adanın o dönemde Doğu Akdeniz'de ne kadar mühim bir rol oynadığını göstermektedir. Ostrogorsky, Muaviye'nin Kıbrıs ve denizlerdeki diğer fetihlerinin amacının Konstantinople'ü ele geçirmek için ön hazırlık olduğunu söylemektedir.⁷¹ Ayrıca bu seferler sırasında Hz. Muhammed'in akrabası ve en seçkin hanım sahabilerden olan Ümmü Harâm bnt. Milhân'ın bineğinden düşerek ölmesi ve buraya gömülmesi onu burasının Müslümanlaştırılmasının ve ilk İslâm donamasının gerçekleştirdiği deniz seferinin sembolü haline getirmiştir.⁷²

Kıbrıs'a gerçekleştirilen ilk sefer sonunda Müslümanlar ve ada halkı arasında yapılan anlaşma maddeleri içerisinde İslam ordularının Bizans'a yapacağı saldırılarda ada halkının Bizans'a yardım etmeyeceği hususu vurgulandı, fakat Kıbrıs halkının bu maddeyi ihlal etmesiyle ilk seferden beş sene sonra 32-33/653 yılında Muaviye adaya yeni bir sefer daha düzenlendi. 500 gemilik bir donanmadan oluşan İslâm ordusu, Kıbrıs'a yeniden saldırarak karaya çıkmıştı. Muaviye, 12.000 kişilik bir orduyu adada bırakarak geri dönmüş, ancak bu ordu daha sonra halife I. Yezid tarafından geri çağırılmıştır.⁷³ Shaban, I. Yezid'in böyle bir karar almasında Hicâz'da gerçekleşen İbn ez-Zübeyr'in isyanın etkili olduğunu belirtmektedir.⁷⁴

687 senesinde ise Emevî devleti halifesi Abdülmelik b. Mervân (65-86/685-705) ile Bizans imparatoru II. Iustinianos (II. Justinianus) arasında yapılan ve on yıllık geçerliliği olan barış antlaşmasına göre Kıbrıs'ın da içinde bulunduğu bazı bölgelerin vergileri iki devlet arasında bölüşülecekti.⁷⁵ Bu süre zarfında Kıbrıs iki devletin müşterek yönetimi altında kaldı. Ancak, 692 yılında Iustinianos, Kıbrıs halkını Kapıdağ (Kyzikos) yarım adasına tehcir etmesi Abdülmelik tarafından kabul edilmemiş ve iki devlet arasında yeni bir siyasî gerginlik başgöstermişti. Ayrıca Iustinianos, Kıbrıs haracının üzerinde haç yerine Kurân ayetlerinin olduğu Arap

⁷¹ Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, 108.

⁷² el-Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 209; Trk. trc. Mustafa Fayda, s. 218, 220; G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, 283.

⁷³ el-Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 209; Trk. trc. Mustafa Fayda, s. 219. Ayrıca ilk dönem Kıbrıs'a yönelik düzenlenen İslam akımları için bkz. Seyhun Şahin, *VI. ve VII. Yüzyıllarda Kıbrıs*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006, s. 68-80.

⁷⁴ M. A. Shaban, *Islamic History A new Interpretation-I A.D. 600-750 (A.H.132)*, Cambridge 1999, s. 99; G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, 285.

⁷⁵ Theophanes, 61. Bar Hebraeus, *The Chronography of Gregory Abû'l Faraj*, c. I, 103; Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 121; G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, 286-7.

sikkeleriyle ödenmesini kabul etmemesi üzerine anlaşma bozulmuş ve iki güç arasında savaş çıkmıştır.⁷⁶ Burada Bizans imparatorunun İslam devletine verilen vergi gelirlerini düşürmek amacı gütmüş olması muhtemeldir. Bu dönemde Kıbrıs adası, iki rakip devlet olan Emeviler ve Bizans İmparatorluğu arasında otonom bir yapıyla varlığını korumuş ve bu devletlere vergi vermekle bağlılığı sürdürmüştür.

Makdisî, Emeviler zamanında Velîd b. Abdülmelik'in, Dimeşk'te yaptırmış olduğu camii için Bizans'dan gönderilen hediyelerle, Kıbrıs'tan gelen on sekiz gemi dolusu altın ve gümüşün bulunduğu malzeme yanında Suriye'de toplanacak olan yedi yıllık verginin bu camiinin yapımında harcandığını aktarmaktadır.⁷⁷ Kıbrıs'ta bu kadar çok altın ve gümüşün bulunması adanın refah ve zenginlik yönünden gelişmiş olması şeklinde yorumlanabilirken Erkoçoğlu, Makdisî'nin bu anlatımının mübalağalı olduğunu on sekiz geminin tamamen altın ve gümüş dolu olmayacağı muhtemelen inşaat malzemelerinin de bu yüke girmiş olabileceği vurgusunu yapmaktadır.⁷⁸ Theophanes, 747 yılında ise İskenderiye'den 1000 geminin gelip Kıbrıs'a saldırdığını, fakat ada da bulunan Bizans donanmasının başarısıyla sadece üç geminin kaçabildiğini belirtmişti.⁷⁹

Kıbrıs, Emevî Halifesi II. Velîd döneminden Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr zamanına (754-775) kadar Müslümanlara yıllık olarak vergi vermeyi kabul etmiştir.⁸⁰ 806 senesinden Bizans İmparatoru I. Nikephorus, Bizans'ın uzun süredir Müslümanlara ödemekte olduğu vergiyi kesmesiyle Abbasî halifesi Hârûn Reşîd, Kıbrıs'a yönelik bir deniz seferi gerçekleştirmiştir.⁸¹ Müslümanların Kıbrıs üzerine düzenlemiş oldukları seferlerden Harun Reşîd'in yapmış olduğu sefer, ada üzerinde daha yıkıcı ve etkili olmuştur.⁸²

⁷⁶ Theophanes, 63; Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, 187-8; G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, 287-8; Ayrıca bkz. Fatih Erkoçoğlu, *Emevî Devleti'nin Dönüm Noktası Abdülmelik bin Mervân*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2011, s. 318-320.

⁷⁷ el-Makdisî, Muhammed b. Ahmed, *Ahsenü't-Tekâsîm fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm*, ed. M. J. De Goeje, Leiden 1877, s. 158.

⁷⁸ Fatih Erkoçoğlu, "İmar Faaliyetleri", *Emevîler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*, Ankara Okulu, Ankara 2011, s. 235.

⁷⁹ Theophanes, 113.

⁸⁰ Işın Demirkent, "Kıbrıs", 372.

⁸¹ Vergi Bedevi, 59.

⁸² G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, s. 290-3; Stavros Panteli, *A New History of Cyprus: From the Earliest times to the Present Day*, London, 1984, s. 14; André Clot, *Harun al-Rashid and the World of the Thousand and One Nights*, trc. John Howe, Saqi Books, London 1986, s. 118.

Casim Avcı, Abbasiler döneminde halife Me'mun tarafından 832 yılında çevre ülkelerden ve Kıbrıs'tan getirilen kitaplarla Beytül-Hikme'nin kurulduğunu aktarmaktadır.⁸³ Müslümanların adadan kitap getirmeleri buranın ilmi yönden gelişmiş olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Araplar, 964 yılına kadar adanın yönetimi ellerinde tutmuşlardır.⁸⁴ Ancak, 965 yılında Nicephorus Phocas yapmış olduğu sefer sonucunda Kıbrıs tekrar Bizans yönetimi altına girmiştir.⁸⁵ Bu, tabii olarak Bizans'ın Doğu Akdeniz'de büyük ölçüde güçlenmesini ve adanın iki yüzyıl daha Bizans yönetimi altında kalmasını sağlamıştır. Bunun sonucu olarak adada ikinci Bizans döneminin başlamış olduğu kabul edilebilir. İslamiyetin doğuşundan X. yüzyıla kadar Kıbrıs, Müslümanların veya Hıristiyanların arasında mücadelelerin gerçekleştiği önemli bir toprak parçası olmuştur. Akdeniz'in hâkimiyeti el değiştirikçe adanın sahipleri de zamanla değişmiştir. Adanın sahip olduğu stratejik önemden olasa gerek farklı zamanlarda Kıbrıs'ın idaresini eline geçiren devletler, rakip güce karşı adayı donanması için bir üs olarak kullanmıştır.⁸⁶ Müslümanlar Kıbrıs'ın hâkimiyetini ellerinde tuttıkları dönemde yapmış oldukları ticaret ile adayı zenginleştirmeye başlamışlardır.⁸⁷

Arapların adaya düzenlemiş oldukları akınlar adanın demografik yapısını etkilemiş kıyı şeridinde yaşayan halk, iç kesimlere göç etmek zorunda kalmıştır. Panteli, ada halkının gerçekleşen Arap akınlarına karşında St. Hilarion, Kantara ve Buffavento kalelerinin bu dönemde kurulduğunu bildirmektedir.⁸⁸ Kurulan bu müstahkemlerin hepsi Beşparmak dağları üzerinde yer almaktadır. Kristian Molin, kalelerin yerleşim yerlerinden uzak yerlerde kurulmasından dolayı bu kalelerin ana fonksiyonun yerel insanları kontrol etmekten ziyade dışardan gelebilecek geniş çaplı işgallere karşı ada halkına sığınma yeri sağladığını vurgulamıştır.⁸⁹

⁸³ Casim Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003, s.195.

⁸⁴ Şükrü Torun, *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, İstanbul 1956, s. 13.

⁸⁵ G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, 295; Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, 269.

⁸⁶ Basim Darkot, "Kıbrıs", *İA*, İstanbul 1955, c. VI, s. 673.

⁸⁷ Archibald R. Lewis, *Naval Power and Trade in the Mediterranean, A.D. 500-1100*, Princeton 1951, s. 186-189.

⁸⁸ Stavros Panteli, 15.

⁸⁹ Kristian Molin, "Fortifications and Internal Security in the Kingdom of Cyprus, 1191-1426", *From Clermont to Jerusalem The Crusades and Crusader Societies 1095-1500. Selected Proceedings of the International Medieval Congress, Universit of Leeds, 10-13 July 1995. (International Medieval Research, 3.)* ed. A.V. Murray, Turnhout, Brepols 1988, s. 191-2.

Adada Bizans hâkimiyetinin yeniden yerleşmesinden sonra, 1047 yılında Theophile Erotique isimli kişinin başlattığı isyan Bizans yönetimi tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır.⁹⁰ 1086 yılında İmparator Alexios Commene döneminde meşhur Türk denizci Çaka Bey'in de vermiş olduğu destekle Rhaspomatis adlı şahıs adada ayaklanmış ve bu isyanı bastırmak üzere gönderilen Jean Ducas'ın gelişiyile bu girişim sonuçsuz kalmıştır.⁹¹

Rhaspomatis'in isyanından sonra Akdeniz ve Anadolu coğrafyasında Haçlılar etkin bir rol oynamaya başlamışlardır. Kasım 1095 yılında Papa II. Urban'ın başkanlığı altında Clermont'ta toplanan kilise konsilinde alınan karar doğrultusunda Kutsal toprakların yeniden alınması, Müslüman zulmü altında olan Hıristiyanların özgürlüğüne kavuşturulması amacıyla yöneticilerden, şövalyelerden ve halktan Orta Doğu'ya hareket etmeleri için sefer hazırlıklarına katılmaları istendi. Tarihçiler, Haçlı Seferleri'nin gerçekleşmesini siyasî, dinî ve ekonomik nedenlere bağlamışlardır. Bu seferlerin gerçekleşmesinin nedenlerinden bir tanesi 1071 yılında Doğu'da Bizans'ın Malazgirt Savaşı'ndan sonra karşılaştığı siyasî sıkıntılardır. Selçuklu Türklerinin hızlı bir şekilde ilerleyip Anadolu topraklarını ele geçirmeleri sonucunda, Türklerin ilerleyişinin durdurulması için Batılılar, Doğu Bizans'a yardım etme kararı almışlardır. Bunu gerçekleştirmek için Kudüs'te bulunan Hz. İsa'nın kabrinin bulunduğu iddia edilen kutsal toprakları Müslümanlardan geri almak sloganıyla düzenlenen seferlere dinî bir motif vermeye çalışmışlardır.⁹²

Clermont'ta gerçekleşen toplantıdan sonra Doğu Akdeniz'de yaklaşık iki asır sürecek Haçlı faaliyetleri başlamıştır. Papa'nın çağrısı sonucunda gerçekleşecek olan sefere toplumsal sınıfın bütün üyeleri büyük küçük demeden katılmıştır. Haçlılar, Doğu Akdeniz kıyılarına gelmeden önce Kudüs'ün egemenliği VII. asırdan bu yana Müslümanların kontrolü altındaydı. 1095-1099 yılları arasında Papa'nın vaatleri

⁹⁰ Şükrü Torun, 13.

⁹¹ *The Alexiad of Anna Comnena*, 272-4; G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, 296-9; Stavros Panteli, 15; Philip Newman, *A Short History of Cyprus*, K. Rustem and Brothers, Nicosia 1958, s. 88; Alexis G. C. Savvides, "The Consolidation of Byzantine Power in Cyprus on the Eve of the First Crusade and the First Decades of the Empire's Relations with the Crusaders", ed. N. Coureas and J. Riley-Smith, *Crusade and the Crusaders*, Nicosia 1995, s. 3.

⁹² Işın Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, İstanbul 1996, c. XIV, s. 525-526; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yay., İstanbul 1997, önsöz; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, c. VI, s. 651-2; Cécile Morrisson, *Haçlılar*, trc. Nermin Acar, Dost Kitapevi Yay., Ankara 2005, s. 21-3.

sonucu kimi Batılı, günahlarından kurtulma kimisiyse macera arayışı gibi nedenlerle yola çıkmıştı. Şövalyelerden ve çoğunluğu sivil halktan oluşan ordular hızlı bir şekilde ilerleyerek Filistin ve Suriye kıyılarını ele geçirmiştir. Haçlılar Kudüs'e gelmeden önce Urfa'da bir Haçlı Kontluğu kurulmuş (10 Haziran 1098), Antakya (3 Haziran 1098) kontrol altına alınmıştı. I. Haçlı Seferi'nin hazırlıklarının başlamasından yaklaşık dört sene sonra 15 Temmuz 1099'da Kudüs ele geçirilmişti. Kudüs'ün Hıristiyan hâkimiyeti altına geçmesinden sonra Latin varlığı Orta Doğu'da yayılmaya ve kök salmaya başlamıştı. Askalan'ın haricinde Bâniyas, Beyrut, Cübeyl, Hayfa, Lazkiye, Sayda, Sûr, Trablus ve Yafa gibi şehirlerin ele geçirilmesiyle Haçlılar, varlığını 1291 yılına kadar devam ettirecekleri Kudüs Haçlı Krallığı'nı Doğu Akdeniz'de kurmuşlardır. Bunun yanında kurulan Haçlı kontluklarının çevre halklarıyla ilişkileri günümüze kadar sürecek olan çok önemli olaylara neden olmuştur.⁹³

İbnu'l- Adîm, Haçlılar Kudüs'e ulaşabilmek için Anadolu üzerinden yollarına devam ederken Kıbrıs'tan gelen yirmi iki gemilik donanmanın Lazkiye limanına saldırdığı ve limanda bulunan tüccarları ve şehri yağmaladıktan sonra geri döndüğünden bahsetmiştir.⁹⁴ Ayrıca Kıbrıs, Haçlıların Kudüs'e ilerlemeleri sırasında çok önemli rol oynamıştır. Kıbrıs adeta bir lojistik merkez görevi görerek Haçlılara yiyecek ve gerekli ihtiyaçlarını sağlamıştır. Örneğin Haçlılar, 1098 yılında Antakya kuşatması sırasında kötüleşen hava koşulları ve erzaklarının tükenmesi nedeniyle birçok zorlukla karşılaştılar. Açlık ve kıtlığa dayanamayan Franklar, Kıbrıs ve Anadolu'nun içlerinde bulunan dağlara kaçmak zorunda kalmıştı.⁹⁵ Bunun yanında Ralph of Caen, Antakya kuşatması esnasında açlık çeken Haçlılara İonnes Komnenos idaresinde bulunan Kıbrıs adasından yiyecek ikmalı yapıldığını da belirtmektedir. Bu yardımlar sayesinde Haçlılar, Antakya kuşatmasında kısmen başarılı olarak Güneydoğu Anadolu'da ve Doğu Akdeniz'de tutunma şansına sahip olmuşlardır.⁹⁶

⁹³ Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", s. 656-8.

⁹⁴ İbnu'l- Adîm, *Zubdetu'l-Haleb min Târihi Haleb*, hzr. Sami ed-Dehhân, Dimaşk 1954, c. II, s. 130; G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, 303; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 84.

⁹⁵ (Anonymous), *The Deeds of the Franks and Other Jerusalem-Bound Pilgrims: The Earliest Chronicle of the First Crusades*, ed. ve trc. Nirmal Dass, Rowman & Little field Publishers, UK 2011. s. 57; G. Hill, *A History of Cyprus*, I, 301-2; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 40; John France, *The Crusades and the Expansion of Catholic Christendom 1000-1714*, Routledge 2005, s.75; *The Alexiad of Anna Comnena*, s. 343.

⁹⁶ *The Gesta Tancredi*, s. 80.

1099 yılında Kudüs'ün Haçlıların eline geçmesinden sonra Danimarka kralı Erik Emune Kutsal Topraklara gitmek üzere 1103 yılında yola çıkmış ve bugünkü Rusya toprakları üzerinden Konstantinapolis'e, oradan da deniz yoluyla Kıbrıs'a gelmiştir. Kral burada çok ciddi bir hastalığa yakalanmış ve Baf şehrinde ölmüştür.⁹⁷

Edbury, ilk seferin başarılarından sonra İtalyan Deniz Cumhuriyetlerinin Doğu Akdeniz'de ticaret yapabilmek için Kıbrıs'ın doğu-batı ticaret rotasındaki pozisyonunu kullandıklarını ve 1126 yılında Venediklilerin adada ilk defa ticarî ayrıcalıklar elde ettiklerini belirtmektedir.⁹⁸

1136-7 yıllarında II. John Komnenus, Kilikya'daki Ermeni yöneticiyi tutuklamasından sonra Tell Hamdun denilen bölgedeki halkı Kıbrıs'a sürmüştür.⁹⁹ Bu olayla birlikte adanın bir sürgün yeri olarak kullanıldığını anlaşılmaktadır.

Musul Atabek'i İmamüddin Zengî (1127-1146)'nin faaliyetleri sonucunda Orta Doğu'da hızlı bir şekilde yayılma imkanı elde eden Müslümanlar, Haçlıların Urfa'da kurmuş oldukları kontluğu 1144 yılında ele geçmişlerdir. Müslümanların bu başarısına karşılık Alman ve Fransız ordusu öncülüğünde II. Haçlı Seferi düzenlenmiştir. İkinci Haçlı Seferleri sırasında Kıbrıs'ı doğrudan doğruya ilgilendiren olaylar cereyan etmemiştir.¹⁰⁰

Bizans İmparatoru Manuel, 1148 yılında İtalyan deniz devletleri olan Venediklilere ve Cenevizlilere Girit ve Kıbrıs'ta ticarî ayrıcalıklar vermiş ayrıca onların Limasol'da yaşamasına izin vermiştir.¹⁰¹

1156 yılında ise Ermeni Prensi Toros ile Antakya Prenskipliği lideri Renaud de Châtillion Kilikya'dan Kıbrıs'a bir saldırı düzenlemişlerdi. İşgalciler ada sakinlerine kötü davranmışlar, adayı yağmalayıp talan etmişlerdi. Yerli Ortodoks rahiplerin

⁹⁷ Vivian Etting, "Crusade and Pilgrimage Different Ways to the City of God", *Medieval History Writing and Crusading Ideology*, ed. Tumoas M. S. Lehtonen, Kurt Villads Jensen, Finnish Literature, Helsinki 2005, s. 187.

⁹⁸ P. W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and Crusades 1191-1374*, Cambridge University Press 1194, s. 3.

⁹⁹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl-i Târih-i Dimaşk*, ed. H. F. Amedroz, Beyrut 1908, s. 258; Ibn al-Qalansî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, ed. H. A. R. Gibb, Courier Dover Publications, 1932, s. 241.

¹⁰⁰ II. Haçlı Seferi için ayrıntılı bilgi için bkz. Runciman, II, 247-291 ; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003; Ebru Altan, "İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular", *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, c. VI, s. 681-686.

¹⁰¹ G Hill, *A History of Cyprus*, I, 306; Işın Demirkent, "Kıbrıs", 372.

kulaklarını ve burunlarını kesmişler onlara kâfir muamelesi yapmışlardı.¹⁰² Abû'l-Farac gemilerini ganimetle dolduran Franklar ve Ermenilerin adadan ayrılmadan önce, Ortodoks piskoposları ve valileri rehin olarak Antakya'ya götürdüklerini belirtmektedir.¹⁰³ Bu istila adanın sosyal yaşamına ve refahına çok büyük darbe indirmişti. Adanın ekili arazilerinin sistemli bir şekilde harap edilmesi adanın ekonomisini baltalamıştı. Adada yapılan bu tahribat, Ortodoks Rum halkın Frankların nazarında Müslümanlar gibi bir düşman olarak algılandığını göstermektedir. Haçlılar, yöneticisinin ve halkının Hıristiyan olduğu bir yere saldırarak ilk defa amaçlarından sapmışlardı.¹⁰⁴

Kıbrıs'ın Kutsal Topraklar'a yakınlığı, adayı Haçlı prensliklerine yapılacak yiyecek ve ikmalin kaynağı haline getirmiştir.¹⁰⁵ 1158 yılında Mısır'dan gelen Müslümanlar, 1160 yılında ise Antakya Prensi III. Raymond adaya akınlar düzenlemiştir.¹⁰⁶ 1169 I. Amaury ve Bizans Kralı'nın Dimyat üzerine gerçekleştirmiş oldukları sefer sırasında Bizans donanması Kıbrıs'ta demirlemiştir.¹⁰⁷

Kıbrıs toprakları üzerinde gerçekleşen 300 yıllık Müslüman ve Bizans mücadelelerinden sonra ada Frank akınlarıyla daha derinden sarsılmıştır. Ayrıca XI. ve XII. asırlarda Türklerin, Bizans üzerine ilerleyişi Doğu Roma İmparatorluğunun güç kaybetmesine yol açmıştır. Adanın yönetimi son olarak 1185 yılında Isaaios Dukas Komnenos'a geçmiştir. Bizanslı tarihçi Niketas Choniates Isaakios'un hayatı ve adanın yönetiminin el değiştirmesi hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Bizans kralı I. Manuel Komnenos'nun yeğenlerinden olan Isaakios Komnenos Kilikya valiliği sırasında Ermeni Rupin of Mountain ile yapmış olduğu savaşta esir

¹⁰² *Matthew of Edessa*, 272; *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı 1118-1176*, ed. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 2001, s. 130-1; William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, trc. Emily Atwater Babcock and A. C. Krey, Columbia University Press, 1943, c. II, s. 253-4; *William of Tyre: Historian of the Latin East*, ed. Peter Edbury and J. G. Rowe, Cambridge 1988, s. 142; G. Hill, *A History of Cyprus*, c. I, s. 306-7; Estelle Blyth, *Jerusalem and the Crusades*, T. C. & E. C. Jack, London 1913, s. 115; Robert Payne, *The Crusade A History*, London 1986, s. 163; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 84; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, 122.

¹⁰³ *Abû'l-Farac Tarihi*, c. II, 1950, s. 396; Thomas F. Madden, *The New Concise History of the Crusades*, Rowman & Littlefield Publishers, Oxford 1999, s. 63. Baskı yeri

¹⁰⁴ Bu olayın benzerleri ise daha sonrada Richard'ın Kıbrıs'ı ele geçirmesinde, IV. Haçlı Seferi yolunda Zara'da ve 1204 yılında Konstantinopolis'te görülecekti. Ayrıntılı bilgi için bkz. David Nicolle, *Dördüncü Haçlı Seferi 1202-04*, trc. Gürkan Ergin, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013.

¹⁰⁵ John H. Rosser, *Historical Dictionary of Byzantium*, Scarecrow Press, UK 2012, 140.

¹⁰⁶ G. Hill, *A History of Cyprus*, I, 308; Stavros Panteli, 15.

¹⁰⁷ *Annals of Niketas Choniates*, 91.

düşmüştür. Bu sırada I. Manuel ölmüş ve Isaakios ise bir süre hapiste kalmıştı. Isaakios'un halası Theodora yeni imparator I. Andronikos'u Isaakios'ın fidyesini ödemesi konusunda ikna etmiş ve böylece Isaakios'ın fidyesi Kıbrıs'ın gelirlerinden ödenmesi şartıyla serbest bırakılacaktı. Özgür kalması için bir miktar para ödedikten sonra serbest kalan Isaakios, geri kalan borcunun tutarını toplayabilmek için Kıbrıs'a gitmiştir. Isaakios, I. Andronikos tarafından Kıbrıs'a vali olarak atandığına dair hazırlanmış olduğu sahte görevlendirme mektubunu kullanarak adanın iktidarını ele geçirmiş ve bunun üzerine kısa bir süre içinde kendisini imparator ilan etmiştir. Hızlı bir şekilde Kıbrıs'ta kendi hâkimiyetini kurarak adayı Bizans yönetiminden ayırmayı başarmıştır.¹⁰⁸ Muhtemelen Kıbrıs adasının yerli halkı Kilikya bölgesi valiliği yapmış ve Komnenos hanedanlığı üyesi olan birisinin yalan söyleyebileceğini düşünmemiş olacak ki, Isaakios'un sahte belgesine inanıp onun yönetime geçmesine izin vermişlerdir. Runciman'a göre Isaakios 1185 yılında yakalanmıştır.¹⁰⁹ Richard'ın adaya 1184 yılında geldiği düşünülürse bu bilgi büyük bir olasılıkla yanlıştır.

Roger of Hoveden ise Rupin of Mountain'ın Isaakios'u yakalandıktan sonra teslim etmek üzere Selçuklu sultanına sunduğunu, fakat sultanın bu teklifi kabul etmediğini bir süre sonra ise Antakya prensi Raymond'un Isaakios'u aldığı ve özgürlüğü karşılığında 60.000 besant¹¹⁰ talep ettiğini söylemektedir. Isaakios'un kendi adamlarını Kıbrıs'a gönderdiği ve ada halkının 30.000 besant gönderdiğini ve Isaakios'un kızı ve oğlunu rehin olarak bırakarak geri kalan miktarı tamamlamak için Kıbrıs'a gittiğini belirtmektedir.¹¹¹ Buradan da anlaşılacağı üzere iki kaynak da tamamen farklı bilgiler vermektedir. Isaakios'un fidyesini ödediği şahıs, sahte düzenlenmiş belge ve Isaakios'un ada yönetimini ele geçiriş şekli iki kaynaktan farklı şekilde kaydedilmiştir.

¹⁰⁸ *Annals of Niketas Choniates*, 161-2; *The Crusade of Frederick Barbarossa*, 63, 121; *Excerpta Cyprica*, 11-2; C. M. B., "Isaac Komnenos", *ODB*, Oxford Uni. Press, Oxford, c. II, s. 1012-3; G. Hill, *A History of Cyprus*, I, 312-3 Runciman, III, 43; John H. Rosser, 250; Philip Newman, 95-6; Isaakios hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. R. H. R. Collenberg, "L'empereur Isaac de Chypre et sa fille (1155-1207)", *Byzantion*, XXXVIII, 1968, s. 123-53.

¹⁰⁹ Runciman, II, 430.

¹¹⁰ Bizans'ın Ortaçağ'da kullandığı ve kopyalarının Müslümanlar ve Haçlılar tarafından yapıldığı madeni altın para. *Bezant* veya *besant* olarak adlandırılmaktadır. Bkz. *Templar of Tyre*, 183.

¹¹¹ Roger of Hoveden, I, 526-7.

Isaakios'un ada yönetimine el koyduğu sırada Bizans merkezi yönetiminin zayıflamaya başlaması birçok eyaletle birlikte Kıbrıs'ın da imparatorluktan ayrılmasına neden olmuştur. Bizans, Balkanlar'da Selanik'i ele geçiren Normanların yanında Bulgar ve Slav isyanlarıyla ilgilenmek zorundaydı. Özellikle Eylül 1176'da Miryakefelon'da Selçuklulara karşı yenilmesi Bizans'ın adayı kontrol edebilmesi ve Isaakios karşısında korumasını zorlaştırmıştı.¹¹² Bunların üzerine Isaakios'ın stratejik açıdan çok önemli olan kara parçasını devletten ayırması imparatorluğun çözülmesini hızlandıran etkenlerden bir tanesi sayılabilir. Kıbrıs'ın yönetimi yaşanan bu siyasi süreç sonucunda bir daha Bizans kontrolüne girmemek üzere kaybedilmiştir. Her ne kadar Isaakios yönetimi ele geçirse de Konstantinopolis'in tehdidi ada üzerinde devam etmiştir. Isaakios'un Bizans ile mücadeleye giriştiği bir dönemde Sicilya Kralı II. William, Isaakios ile iyi ilişkiler kurmuş ve Margarit of Brindisi komutasında bir yardım birliği göndererek Bizans donanmasını yok etmiştir.¹¹³ Bu yenilgiden sonra Bizans, Kıbrıs'a bir daha saldıramamıştır. Ayrıca Isaakios, Ermeni Kralı Thoros of Mountain'ın kızı ile evlenerek Ermenilerle siyasi bağlantı kurmuş ve Bizans'a karşı gücünü artırmaya çalışmıştır.¹¹⁴ Isaakios, Kıbrıs'ta 1185-1191 yılları arasında, Haçlılar tarafından iktidarına son verilene kadar siyasi ve ekonomik bir güç olarak altı yıl boyunca varlığını sürdürmüştür.

Bizans ve Batı kaynaklarının çoğu Isaakios'un adadaki yönetimini tiranlık olarak nitelendirmiştir. Ayrıca bu kaynaklarda Isaakios, zalim, açgözlü, hain, Kudüs'te bulunan Hıristiyanlara yardım etmeyen, halkına zulüm eden ve karaya çıkan Hıristiyan hacıları öldüren bir kişilik olarak resmedilmiştir. Angel Nicolaou-Konnari, Isaakios'un Kilikya ve Antakya bölgesinde vali ve tutuklu olarak kaldığı dönemde Kıbrıs'ın ekonomik ve politik önemini ve Doğu Akdeniz'de Haçlıların pozisyonlarını korumak için adanın nasıl bir rol oynayabileceğini fark ettiğini belirtmektedir.¹¹⁵

¹¹² Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 2-3

¹¹³ *Annals of Niketas Choniates*, 204-5; *The Crusade of Frederick Barbarossa*, s.154; Helene Wieruszowski, "The Norman Kingdom of Sicily and the Crusades", *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton, s. 37; G. Hill, *A History of Cyprus*, I, 314; Charles M. Brand, "The Byzantines and Saladin, 1185-1192: Opponents of the Third Crusade", *Speculum*, XXXVII, 1962, s. 170.

¹¹⁴ "Eracles", *RHC*, c. II, 161.

¹¹⁵ Angel Nicolaou-Konnari, *The Conquest of Cyprus by Richard*, s. 36. Bu konuyu ileride Richard'ın Kıbrıs'ı işgal ettiği bölümde detaylı bir şekilde ele alacağız.

Yukarıda anlattığımız Ortaçağ'da Kıbrıs'ı ilgilendiren kesitlerden adanın sahip olduğu iktisadî, siyasal ve coğrafi özellikleri nedeniyle birçok devlet tarafından hedef haline geldiği ve ele geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Burada kısaca Ortaçağ boyunca Kıbrıs adası tarihini kronolojik bir sırayla anlatarak, adanın önemini ve çevre komşu ülkeler için önemini örneklerle göstermeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

III. HAÇLI SEFERİ VE KIBRIS'TA HAÇLI YÖNETİMİNİN KURULMASI

A. Hittin Savaşı Sonrası Genel Durum¹¹⁶

Mısır'daki Fatimî varlığına son veren Selahaddin Eyyûbî, Zengî hükümdarı Nurettin'in ölümüyle birlikte onun yönettiği Suriye'ye de hâkim olmuştu. Böylece Selahaddin, Mısır ve Şam Müslümanlarının siyasi birliğini temin etmişti. I. Haçlı Seferi'nden beri birbirinden ayrı bir şekilde siyaset yürüten Müslümanları tek bayrak altında toplar toplamaz gücünü Kudüs Krallığına yöneltmişti. Bu sırada 1176 yılında Kudüs Kralı I. Amaury¹¹⁷ ölmüş ve yerine oğlu IV. Baldwin (Baudouin) geçmişti. IV. Baldwin döneminde Müslümanlarla Haçlıların ilişkileri normalleşme sürecine girmiş herhangi bir mücadele yaşanmamıştır. IV. Baldwin'in 1185 yılında ölmesinden sonra kız kardeşi Sibylla'nın¹¹⁸ (Sibyl) sekiz yaşındaki oğlu V. Baldwin Trablus Kontu III. Raimond niyâbetinde Kudüs tahtına oturmuşsa da kısa bir süre sonra ölmüştür. Sibylla ise 1180 yılında Guy of Lusignan¹¹⁹ ile evlenmiş ve Guy,

¹¹⁶ Hittin Savaşı öncesi genel durum hakkında geniş bilgi için bkz. Peter Edbury, "Propaganda and Faction in the Kingdom of Jerusalem the Background to Hattin", *Crusaders and Muslims in Twelfth-Century Syria*, ed. M. Shatzmiller, Leiden 1993, s. 173-189.

¹¹⁷ I. Amaury Kudüs'ün vekilliğine kadar yükselmişti. İlk olarak Agnès of Courtenay ile evlenen Amaury, Baldwin ve Sibylla adında iki çocuğu oldu. Eşinin ölmesinden sonra Bizans imparatorluk ailesine ait olan Maria Comnena ile evlenmiş ve ondanda Isebella adında bir kızı olmuştu. 1186 yılında IV. Baldwin cüzam hastalığından öldükten sonra yerine geçecek bir varisi bulunmuyordu. Kudüs krallığı Sibylla'nın ilk evliliğinden olan dört yaşındaki çocuğu V. Baldwin'e kalmıştı. Daha sonra Sibylla Guy de Lusignan ile evlenmişti. 7 yaşında V. Baldwin ölmüş ve Sibylla, Kudüs kraliçesi olarak taç giymişti Kudüs Kralı olarak da eşi Guy'yi seçmişti. William of Tyre, 446-7; Ambroise, II, 66; *The Conquest of Jerusalem*, 24-6; *La Chronique d'Ernoul et de Trésorier*, 59-60, 134-5; Marino Sanudo Torsello, s. 273-4; Makhairas, *Recital*, 19; Joshua Prawer, *The Crusaders' Kingdom: European Colonialism in the Middle Ages*, New York 1972, s. 134; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 25; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, İsar, İstanbul 2000, s. 111.

¹¹⁸ Sibylla, Kudüs Kralı I. Amaury'nin kızı ve IV. Baldwin'nin kız kardeşidir. 1176 yılında William Longsword de Montferrat ile evlenmiştir. Bir yıl sonra Sibylla, V. Baldwin'e hamileyken William ölmüştür. 1180 yılında Templier şövalyelerinin ve Renaud de Châtillon'un girişimleri sonucu Guy de Lusignan ile evlenmiştir. 1186'da oğlu V. Baldwin'in ölmesi üzere eşi Guy de Lusignan Kudüs Kralı olarak taç giymiştir. Hittin Savaşı'nda esir düşen Guy de Lusignan, 1188 yılında Selahaddin tarafından serbest bırakılmasından sonra eşi Sibylla ile Sûr şehrine gitmiştir, fakat şehrin hakimi Conrad de Montferrat bunların şehre girmelerine izin verilmemiştir. Bunun üzerine sabık Kudüs kralı Guy de Lusignan, Akkâ'yı kuşatma altına almıştır. Eşi Sibylla, kuşatma sürerken burada vuku bulan bir salgın hastalık nedeniyle ölmüştür. Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 251.

¹¹⁹ Lusignan ailesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sidney Painter, "The Lords of Lusignan in the Eleventh and Twelfth Centuries", *Speculum*, XXXII, 1957, s. 27-47; J. Riley-Smith, *The Crusading*

1186 yılında bu evlilik sayesinde V. Baldwin'in yerine Kudüs Haçlı Krallığı'nın yeni yöneticisi olmuştur. Bu tarihten itibaren Guy, Kerek-Şevbek hâkimi olan Renaud de Châtillon'un da etkisiyle Kral IV. Baldwin'in aksine Müslümanlara karşı saldırgan bir politika sergilemiştir.¹²⁰

Haçlıların, Müslümanlara saldırılarının sonucunda kaçınılmaz olarak 4 Temmuz 1187 yılında gerçekleşen Hittin Savaşı'ndan¹²¹ sonra Kudüs, Müslümanların eline geçmiştir. Selahaddin, bu savaşın ardından ciddi bir muhalefete karşılaşmadan, Kudüs Krallığı'na ait birçok şehri ve müstahkemi kısa sürede ele geçirmiştir. Kudüs Krallığı'nın yıkılmasından sonra Kutsal Topraklar'da geriye Frankların hayatlarını devam ettirebilecekleri Antakya (Antioch) Prinkepsliği, Trablusşam (Tripoli) Kontluğu ve Sûr (Tyre) şehri dışında başka bir yerleşim yeri kalmamıştır. Topraklarını kaybederek Doğu Akdeniz'de kalan Haçlılar Sûr şehrine sığınmak zorunda kalmışlar ve Batı'dan gelecek yardımları beklemeye başlamışlardır. Topraklarını kaybeden Hıristiyanlar için sığınılacak bir yer olan Sûr şehrinin dışında Kıbrıs adası da bulunmaktaydı. Uzun bir süre Sûr ve Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de topraksız kalan Latinlerin sığınacağı üsler olmuştur.¹²²

Müslümanların Sûr şehrine saldırı tertip ettikleri sırada Konstantinopolis'ten Conrad of Montferrat¹²³ buraya gelmiştir. Conrad, Sicilya kralı II. Guillaume'nin 1188 yılında gönderdiği beş yüz şövalye ve elli kadırgadan oluşan donanmasının

Haritage of Guy and Aimery of Lusignan, *HKύπροσκαί οι Σταυροφορίες/Cyprus and the Crusades*, ed N. Coureas ve J. Riley-Smith, Cyprus Research Centre and SSCLE, Nicosia 1995, s. 31- 40.

¹²⁰ Işın Demirkent, "Haçlılar", 235.

¹²¹ Hittin Savaşı ile ilgili bkz. David Nicolle, *Hattin 1187: Saladin's Greatest Victory*, Osprey Publishing, 1993; Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, *Saladin: The Politics of the Holy War*, Cambridge Uni. Press, 2001, s. 255-67; Stanley Lane-Poole, *Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem*, The Other Press, Malaysia 2007, s. 181-199.

¹²² Selahaddin'in ele geçirdiği yerler için bkz. *Itinerarium*, 261; Ambroise, 124-5; *The Rare and Excellent History of Saladin*, 247-8; *Letters from the East*, 79-81; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, 128-9.

¹²³ Conrad of Montferrat, V. William Longsword of Montferrat'ın oğludur. 1186 yılında Konstantinopolis'e gelmiş ve burada II. Isaac Angelos'un kız kardeşi olan Theodora ile evlenmiştir. 1187 yılında eşini ve Konstanopolis'i terk ederek Sûr şehrine gelmiştir. Burada Selahaddin'e karşı şehrin savunmasında çok önemli rol oynamıştır. 1190 yılında I. Amaury'nin kızı Isabel ile evlenmiştir. Conrad, Isabel ile evlenmesinden sonra Kudüs Krallığı için güçlü adaylardan biri olmuştur; *The Conquest of Jerusalem*, 51-4; Ambroise, II, 147-55; Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 233-4; Ayrıntılı bilgi için bkz. D. Jacoby, "Conrad Marquis of Montferrat and the Kingdom of Jerusalem, 1187-92", *Atti del Congresso internazionale 'Dai feudi monferrine e dal Piemonte ai nuovi mondi oltre gli Oceani'*, *Alessandria*, 2-6 aprile 1990, Biblioteca della Società di storia arte e archeologia per le province di Alessandria e Asti, XXVII, Alessandria 1993, 187-238.

yardımıyla Sûr şehrinin savunmasında çok etkili rol oynamış ve ilerleyen zamanda bu şehrin de lordu olmuştur.¹²⁴ Uzun mücadeleler sonucunda Sûr, Haçlıların elinde kalmış ve Müslümanların kontrolüne geçmesi önlenmiştir.

Kudüs Kralı Guy of Lusignan, Hittin Savaşı'nın sonunda Müslümanların eline esir olarak düşmüştü.¹²⁵ Kudüs Kralı'nın yanı sıra Renaud, kralın kardeşi (Godfrey), Humprey'in oğlu, Tiberya Leydisi'nin oğlu, Templier Şövalyeleri'nin hâkimi, Cübeyl Lordu ve Hospitalier hâkimi Müslümanlar tarafından tutsak edilmiştir.¹²⁶ Esirlerden Renaud de Châtillon, Selahaddin tarafından bizzat öldürülmüştür. Ayrıca savaş meydanında yakalanan Hospitalier ve Templier tarikatı şövalyelerinin de öldürülmesiyle krallığın askeri gücüne büyük darbe vurulmuştur.¹²⁷

Kudüs Kraliçesi Sibylla, Selahaddin'e mektup yazarak eşi Guy'nin serbest bırakılmasını istemiş bunun üzerine sultan, kraliçenin talebini makul karşılayarak, fidye ve Askalân şehrinin kendisine verilmesi karşılığında Guy ve berbaberinde bulunan bazı baron ve şövalyeleri serbest bırakmıştır. Selahaddin, Latinleri serbest bırakırken onlardan Müslümanlara karşı bir daha savaşmayacaklarına ve ülkelerine geri döneceklerine dair teminat vermelerini istemiştir.¹²⁸

Selahaddin'in Frankları serbest bırakmasında Haçlıların kendi içlerinde yaşadıkları çekişmelerden ve çatışmalarından faydalanmak istediği aşikârdır. Fakat

¹²⁴ *Itinerarium*, 36, 43; *The Conquest of Jerusalem*, s. 52-3, 67-70, 76-7; *The Crusade of Frederick Barbarossa*, 139-40; *La Chronique d'Ernoult et de Trésorier*, 179-183, 236-251; Marino Sanudo Torsello, 307-8; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, 122-4

¹²⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, XI, 424; *Itinerarium*, 32; *Letters from the East*, 84; Runciman, II, 462-5; Joshua Prawer, 28-9; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, 114-5.

¹²⁶ *The Rare and Excellent History of Saladin*, 74; *The Conquest of Jerusalem*, 47.

¹²⁷ 1156 yılından Kıbrıs'a saldıran ve yağmalayan Renauld de Châtillon, İbn Şeddâd, tarafından korkunç bir kâfir ve zâlim olarak betimlemektedir. Ayrıca, Müslümanlarla Frankların sulh yaptığı bir zamanda Mısır'dan gelen bir Müslüman ticaret kervanına saldırmış bütün mallarını yağmalayıp, kervanda bulunan insanları ya öldürüp ya da zindana atmıştı. Daha sonra esirlere "Söyleyin Muhammed'inize sizi kurtarsın" demesi üzerine bunu duyan Selahaddin çok sinirlenmiş ve "Eğer Allah Renaud'u elime düşürürse kendi ellerimle öldüreceğim" diye yemin etmişti. Hittin'den sonra yakalanan Renauld, Salahaddin tarafından bizzat kafası kesilerek öldürülmüştü. Bkz. İbn Shaddâd, *The Rare and Excellent History of Saladin*, s. 37-8, 74-5; *Itinerarium*, 34; Ancak diğer bir kaynaktan ise Hittin Savaşı'ndan sonra esir düşen Renauld'a, Selahaddin'in "Eğer eline düşmüş olsaydım bana ne yapardın?" diye sorduğu ve bunun üzerine "Kafamı keserdim" cevabını alınca Selahaddin, "Benim tutsağımsın, fakat hâlâ kibirli cevap veriyorsun" diyerek kılıcı Renauld'un vücuduna sapladığı ve yanında bulunan iki askerin hemen kafasını orada kestiğinden bahsedilmektedir (*The Conquest of Jerusalem*, 48). Ayrıca bkz. *La Chronique d'Ernoult et de Trésorier*, 172-4; *Letters from the East*, 83; Pringle, *Pilgrimage*, 81; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, 116.

¹²⁸ Roger of Hoveden, II, 126; Ambroise, II, 69; *The Conquest of Jerusalem*, 54, 79; *La Chronique d'Ernoult et de Bernard le Trésorier*, 184-5; *Itinerarium*, 37, 41; Runciman, III, 19, 21.

bu olay Haçlıların bir asır daha Doğu Akdeniz’de kalmalarına neden olacaktır. Kudüs kralı özgürlüğüne kavuşur kavuşmaz ülkesine dönmek yerine önce eşinin bulunduğu şehir olan Trablusşâm’a ve daha sonra eşi Sibylla birlikte Sûr şehrinin önüne gelmiş, fakat şehrin kapıları Conrad tarafından kendilerine açılmamıştır.¹²⁹

Sûr hâkimi Conrad, Guy de Lusignan’a krallığını Hittîn’de kaybettiğini, Kudüs’ün tekrar geri alınması için yola çıkan batılı kralların gelişine kadar şehri kendisinin yöneteceğini, ayrıca şehrin yönetiminde kimin söz sahibi olacağı kralların gelmesinden sonra kararlaştırılacağını ifade etmiştir.¹³⁰ Sûr’a giremeyeceğini anlayan Guy, önce Trablus şehrine geri dönmüş ve daha sonra Pisalıların desteğini alarak güneye doğru ilerlemiş ardından da Akkâ şehrini kuşatmaya başlamıştı.¹³¹

Salahaddin ile yapılan Hittîn savaşında Guy de Lusignan bütün topraklarını kaybetmekle kalmamış aynı zamanda tutsak edilmişti. Tabiri caizse krallıksız bir kral konumuna düşmüştü. Muhtemeldir ki Guy, Haçlıların, Kudüs’ü geri alabilmeleri için Doğu Akdeniz’de Avrupa ile bağlantılarını kurabilecekleri deniz kenarında bir müstahkeme ihtiyaçları olacağını biliyordu ve ayrıca ele geçireceği bu şehirde tekrar yeniden krallığını kurabileceği inancına sahip olmuştu. Guy bunun için Akkâ’yı tercih etmiş olmalıdır.

Haçlı Seferleri sırasında Akkâ, Akdeniz’in en önemli limanlarından bir tanesiydi. Akkâ’nın Müslümanlardan geri alınması durumunda Kutsal Topraklar’ın kapısı Avrupalılara yeniden aralanmış olacaktı. Bu nedenle olacak ki Ludwig von Thüringen, Conrad of Montferrat’ı Guy’in kumandası altında savaşmaması şartıyla Akkâ kuşatmasına katılması yönünde ikna etmiştir.¹³² İlerleyen zamanlarda Conrad ve Guy anlaşmaya varmış ve bu anlaşmaya göre Sûr’un kontrolü Conrad’da kalmaya devam etmiş ve ileride geri alınması durumunda Sayda ve Beyrut’un Conrad’a verilmesi ve bunların karşılığında da Conrad’ın, Guy’nin krallığını tanıması kararlaştırılmıştı.¹³³ Doğuda bulunan Haçlıların Akkâ kuşatması ile meşgul oldukları

¹²⁹ *Itinerarium*, 44; *The Conquest of Jerusalem*, 77, 79-80 .

¹³⁰ Roger of Hoveden, 126; *The Conquest of Jerusalem*, 80; *La Chronique d’Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 252-3; Runciman, III, 19.

¹³¹ Roger of Hoveden, II, 127-8; *Itinerarium*, 68-70; Amboise, 70-1; *The Conquest of Jerusalem*, 80-1; *La Chronique d’Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 258-9; Marino Sanudo Torsello, 311; H. A. R. Gibb, *The Life of Saladin from the Work of ‘Imad ad-Din and Baha’ ad-Din*, Oxford, 1973, s. 59-60; Runciman, III, s. 21-2; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, 141-4.

¹³² *Itinerarium*, 77; Runciman, III, 22.

¹³³ Roger of Hoveden, II, 127; *Itinerarium*, 87; Ambroise, II, 102; Runciman, III, 27.

sırada, Kudüs'ün Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi Avrupa krallıkları nezdinde büyük bir infiale neden olmuş ve krallar yeni bir haçlı seferine yani III. Haçlı Seferi¹³⁴,nin hazırlıklarına başlamışlardı bile.

B. III. Haçlı Seferi ve İngiliz Kralı Richard

Avrupa'da hüküm süren üç büyük monarşi Almanya, Fransa ve İngiltere kralları, aralarında süren kişisel hırslarını ve siyasî kavgalarını bir yana bırakarak Müslümanlara III. Haçlı Seferi ile cevap vermek için biraraya geldiler. Böylece, Avrupalı Hristiyanlar hızlı bir şekilde Kudüs Krallığı'nı yeniden kurmak için yeni bir sefer hazırlıklarına giriştiler. Kutsal Roma İmparatoru Frederick Barbarossa¹³⁵ 27 Mayıs 1188'de Kutsal Haç'ı aldı ve 11 Mayıs 1189'da Kudüs'e doğru yolculuğuna başladı. Frederick, 20 Haziran 1189'da Doğu'ya doğru sefere çıkmak için biraraya gelen İngiltere Kralı I. Richard ve Fransa Kralı II. Philip Augustus'a¹³⁶ nispeten kara yolunu kullandı.¹³⁷ Kral, seferi sırasında Anadolu'da Göksu Irmağı'nı (Saleph) geçerken boğuldu.¹³⁸ Fredrick'in ölümü üzerine iki kralın 1187 yılında kaybedilen Kutsal Toprakları geri almak için Doğu'ya gitmesi daha da zaruri olmuştur.

¹³⁴ III. Haçlı Seferi ve sefere iştirak eden kralların biyografisi hakkında bkz. Jim Bradbury, *Philip Augustus: King of France 1180-1223*, London 1998, 72-105; J. Gillingham, *Richard I*, Yale Uni. Press, New Haven-London 1999, s.123-53; Peter Munz, *Frederick Barbarossa: A Study in Medieval Politics*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1969, s. 370-96; Runciman, III, s. 3-106; Hans Eberhard Mayer, *The Crusades*, trc. J. Gillingham, Oxford Uni. Press, Oxford 1988, s. 137-51.

¹³⁵ Frederick Barbarossa, 1152 yılında amcası III. Conrad'ın ölümü üzerine 1155 yılında Roma'da Kutsal Roma İmparatorluğu tacını giymiştir. II. Haçlı Seferi'ne iştirak eden Barbarossa, III. Haçlı Seferi'ne de ordusu ile aktif bir şekilde katılmıştır. Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 235.

¹³⁶ Philip, Fransa tahtına 1179 yılında oturmuştur. Plantagenet Hanedanlığı'nın Fransa sınırları içinde bulunan topraklarını ele geçirmek için mücadelelerde bulunmuştur. III. Haçlı Seferi'ne katılmış ve Akkâ Kuşatması'nda önemli rol oynamıştır. Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 248.

¹³⁷ 14 Ekim 1189 yılında Eyyubî Sultanı el-Zahir'e oğlu tarafından Halep'ten gönderilen mektupta Kutsal Roma İmparatoru'nun Konstantinopolis'den ayrıldığı ve ordusunun sayısının 200.000 veya 260.000 olarak rapor edilmektedir. Bkz. *The Rare and Excellent History of Saladin*, 106.

¹³⁸ Kralın ölümü oldukça belirsizdir. İbn Şeddâd, İmparator'un boğulmasından ziyade, uzun sefer sonucunda aşırı şekilde yorulan imparatorun bu yorgunluğun üstüne çok soğuk olan suya girmesi sonucu ciddi bir hastalandığı yakalandığı ve daha sonra bu yüzden öldüğünü belirtmektedir. Bkz. *The Rare and Excellent History of Saladin*, s. 113-4. *Itinerarum*'da ise kralın yük hayvanlarını beklemekten sıkıldığı ve nehrin iki yakasının en yakın yerinden geçerken akıntıya kapıldığını bildirmektedir *Chronicle of the Third Crusade: A Translation of the Itinerarium*, 65. Howden ise kralın atı ile geçerken atından düşüp boğulduğunu aktarmaktadır. Bkz. *Annals of Roger de Howden*, II, 246-7. Kral suyu atının sırtında geçerken atın tökezlemesi sonucu soğuk suya düşerek boğuldu aktarılmaktadır. Bkz. *The Conquest of Jerusalem*, s. 88. Sıcak hava ve nehri geçmek için

Plantagenet hanedanlığına¹³⁹ mensup Kral II. Henry'nin ve Kraliçe Aquitaine Düşesi Eléanore of England'ın¹⁴⁰ oğlu Aslan Yürekli Richard,¹⁴¹ 6 Temmuz 1189 tarihinde babasının ölümü üzerine Westminster'da 3 Eylül 1189'da krallık tacını giyip tahta oturur oturmaz III. Haçlı Sefer'i hazırlıklarına, babasının bıraktığı yerden devam etmiştir.¹⁴²

İngiltere Kralı I. Richard ve Fransa Kralı II. Philip, Kutsal Topraklara gitmek için deniz yolunu tercih ettiklerinden Akdeniz'e açılacakları yer olan Messina'ya ulaşmak için ülkelerinden ayrılmışlardır. Richard'ın kız kardeşi Joanna ile evli olan Sicilya Kralı II. Guillaume'un teklifiyle, İngiltere ve Fransa kralları, ordularıyla Sicilya'da toplanıp buradan denize açılma kararı vermişlerdir. 3 Ekim'de İngiltere Kralı Richard Sicilya adasında bulunan Messina şehrine ulaşmış, Philip ise 14 Ekim'de Messina'ya varmıştır.¹⁴³ Messina'ya gelen Haçlı kuvvetleri kışı burada

dağların zirvesini dolanmak yeri direk geçmeyi tercih ettiği, adamlarının uyarılarına kulak asmayıp suya girer girmez akıntıya kapılıp kaybolduğu belirtilmektedir. *The Crusade of Frederick Barbarossa*, 115-6. İbnü'-Esîr, Barbarossa'nın yıkanmak amacıyla nehire girdiği, fakat suyun insanın beline bile gelmediği bir yerde boğulduğunu belirtmektedir. *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, XII, 48. Ayrıca imparatorun küçük nehirin görünümünden etkilenerek banyo yaparken ya da diğerlerinin dediği gibi atından suya düştüğünden, sudan çıkarıldığında ise yarı ölü vaziyette olduğunu ölmeden önce ordunun yönetimini yanında bulunan oğluna verdiğini ve kısa bir zaman sonra doğal sebeplerden dolayı öldüğünü zikretmektedir. Bkz. *La Chronique d'Ernoult et Bernard le Trésorier*, 249-250; *Excerpta Cypria*, 11; Marino Sanudo Torsello, 310.

¹³⁹ Ayrıca İngiltere'yi 1154-1485 yılları arasında yöneten hanedanlık "Plantagenet" olarak adlandırılmaktadır. Richard bu hanedanlığın ikinci kralıdır. H. E. Lehman, *Lives of England's Monarchs*, Author House, USA 2005, s. 55-6, 71-8; Douglas Richardson, *Plantagenet Ancestry: A Study In Colonial And Medieval Families*, Genealogical Publishing Company, Utah 2011, 11-14.

¹⁴⁰ 1122 yılında Güney Fransa'da doğan Eléanor of Aquitaine, Ortaçağ'ın en ilginç kadın karakterlerinden bir tanesidir. İki kralla evlenmesi kendisine çok büyük siyasi güç kazandırmıştır. Ayrıca Güney Fransa'da çok büyük toprak sahibi olmuştur. İlk olarak VII. Louis ile evlenmiş ve ilerleyen zaman içinde VII. Louis'le devam eden evliliğin geçersiz kılınmasından sonra 1154 yılında Duke of Normandy ve gelecekte İngiltere Kralı olacak II. Henry ile evlenmiştir. Bu evlilikten sekiz çocuğu olmuştur. Bu çocukların üç tanesi ilerleyen zamanda kral olmuşlardır. İngiltere kralı Aslan Yürekli Richard bunlardan bir tanesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. J.S.Jones, M. M. Means, N. Schlager, *The Crusades Biographies*, 75-82; Amy Kelly, *Eleanor of Aquitaine and the Four Kings*, Harvard Uni. Press, USA, 1950; Z. C. Kaplan, *Eleanor of Aquitaine*, Chelsea House Publishers, New York, 1987; D. D. R. Owen, *Eleanor of Aquitaine: Queen and Legend*, Brackwell, USA, 1993; Alison Weir, *Eleanor of Aquitaine: A life*, Ballantine Books, New York, 1999.

¹⁴¹ Oxford'ta 8 Eylül 1157 tarihinde Kral II. Henry'nin ve Kraliçe Aquitaine Düşesi Eléanore of England'ın üçüncü erkek çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Bkz. Marcia Merryman Means-Neil Schlager, *The Crusades Biographies*, 171-2

¹⁴² Richard'ın Messina'ya kadar ki sefer hazırlıkları için bkz. Ambroise, II, 29-37; Richard of Devizes, 3-15; J. Gillingham, *Richard the Lionheart*, London, 1978, 110-42.

¹⁴³ Philip ve Richard'ın Sicilya'da buldukları zaman olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Itinerarium*, 153-174; Ambroise, II, 37-48; Richard of Devizes, 15-28; *The Conquest of Jerusalem*, 93-8; Roger of Hoveden, II. 157-74, 191-200; *La Chronique d'Ernoult et de Bernard*

geçirmeye karar vermişlerdir. Bu sırada 1189 yılında Sicilya Kralı II. Guillaume ölmüş ve karısı Richard'ın kız kardeşi Joanna¹⁴⁴ çocuksuz olarak dul kalmıştır. Sicilya tahtına Papa'nın girişimleri sonucu ölen kralın gayri meşrû kuzeni Tancred geçmiştir.¹⁴⁵

Baharın gelmesiyle önce 30 Mart 1191'de Fransa Kralı Philip donanmasıyla, Messina'dan ayrılmış, daha sonra kazasız bir şekilde Doğu Akdeniz'e ulaşarak 20 Nisan'da kuzeni Conrad de Montferrat'ın yönettiği Sûr şehrine varmıştır. Daha önce zikrettiğimiz üzere Conrad de Montferrat, şehrin Hittin Savaşı'ndan sonra Müslümanların eline geçmesini önlemek için büyük mücadele veriyordu. Fransa kralı daha sonra kuzeniyle beraber Sûr'dan ayrılarak 20 Nisan'da Akkâ kuşatmasına katılmışlardır.¹⁴⁶

İngiltere kralı ise 10 Nisan'da Messina'dan ayrılmış ve Fransa kralı'nın aksine yolculuğu sırasında birçok sıkıntı yaşamıştır. Bu sefere katılan ve yaşadıklarını kayıt altına yazarlar Richard'ın donanmasının sahip olduğu gemi sayısı ve bu gemileri denize açılma şekilleri hakkında farklı bilgiler sunmaktadırlar.¹⁴⁷ İngiliz donanması,

le Trésorier, 268- 70; "Eracles", *RHC*, II, 147-9, 155-8; J. Gillingham, *Richard the Lionhearted*, 143-63.

¹⁴⁴ Joanna, İngiltere Kralı II. Henry ve Eleanor of Aquitaine'in üçüncü kızıdır. 1177 senesinde II. William of Palermo ile evlenmiştir. William'ın ölümünden sonra yönetime gelen Tancred, Joanna'ya kocasının mülkünden düşenleri vermemesi neticesinde Richard ile arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Bkz. David Hilliam, *Richard the Lionheart and the Third Crusade: The English Confronts Saladin in AD 1191*, The Rosen Publishing, New York 2004, s. 24-5.

¹⁴⁵ *Itinerarium*, s.154-5; Ambroise, II, 37.

¹⁴⁶ Marino Sanudo Torsello, 313.

¹⁴⁷ Roger of Hoveden, Richard'ın Messina'dan ayrıldığı zaman donanmasının yüz elli gemiden ve elli üç kadırgadan oluştuğunu not etmektedir. Bkz. *Annals of Roger de Hoveden*, II, 200. Diğer taraftan Benedict ise İngiliz donanmasının, yüz elli büyük gemi ve elli sekiz kadırgadan mürekkep olduğunu aktarmaktadır, *Excerpta Cypria*, 6. Bunların yanında Devizes ise yüz elli altı gemi, yirmi dört büyük tekne, ve otuz dokuz kadırga toplam iki yüz on dokuz ve gemilerin denizdeki seyir sıralamasının ilk sırasında ise içinde kız kardeşinin, nişanlısının, hazinenin ve silahlarının bulunduğu üç geminin olduğunu, ikinci sırada on üç gemi ve diğer teknelerin, üçüncü sırada on dört geminin, dördüncü sırada yirmi, beşinci sırada otuz, altıncı sırada kırk ve yedinci sırada ise altmış gemini bulunduğundan ve Richard'ın bunları arkadan takip ettiğinden bahsetmektedir. Donanmanın sıralamasında bulunan gemi sayısı ile başta belirtilen gemi sayısı birbirini tutmamaktadır. Bkz. *The Chronicle of Richard of Devizes*, 28, 35. *Old French Continuation of William of Tyre* değerlendirilecek olursa belirtilen diğer kaynaklardan farklı olarak İngiliz gemilerinin denize bir bütün olarak değil de parça parça olarak açıldıkları şu olaydan çıkarılmaktadır. Richard, seferden döndükten kırk gün sonra Fransa Kralı Philip'e kız kardeşi Alais Capet ile evleneceğine dair söz verdiği aktarılmaktadır. Bkz. *The Conquest of Jerusalem*, 99. Bu gelişmeden memnun olmayan Richard'ın annesi Eléonor, kendi girişimleri sonucu Navarre kontunun kızı Berengaria'yı oğlu ile evlenmesi için ikna ederek müstakbel gelini ile beraber Sicilya'ya gelmiştir. Bkz. Z. C. Kaplan, s.104; Owen, 82-3; Amy Kelly, 264. Ama, bu kaynaktan belirtildiğine göre Richard, annesi gelmeden öncede denize açılmıştır. Fakat Eléonor, kızı Joanna'nın daha ayrılmadığını öğrenmiş ve Berengaria'yı kızının refekatine bırakarak Doğu

Messina'dan demir almasından kısa bir süre sonra şiddetli bir fırtınaya tutulmuş, gemiler rotalarından çıkmış ve aralarındaki mesafenin açılması sonucu donanmanın düzeni bozulmuştur. Ambroise, donanmanın dağılması ve bazı gemilerin kaybolduğunu ve bu sırada kaybolan gemilerin yeniden toplanmasında Richard'ın oynadığı rolü aktarmaktadır.¹⁴⁸ Bu şiddetli fırtınanın akabinde dağılan donanmanın büyük bir kısmı 17 Nisan'da Richard'la Girit'e ulaşmış, fakat bu arada gemilerin çoğu kaybolmuştu.¹⁴⁹ Kaybolan gemiler içerisinde Richard'ın nişanlısı Berengaria of

Akdeniz'e gitmesini ve Richard ile buluştuğunda oğluna Berengaria ile evlenmesini istediğini bildirmesini istemiştir. Joanna ve Berengaria Messina'dan ayrılmış, Eléonor ise Poitou'ya geri dönmüştür. Joanna ve Berengaria'nın ise seferleri sırasında kendilerini Kıbrıs sahillerinde buldukları aktarılmaktadır. Bkz. *The Conquest of Jerusalem*, 99-100. Bu eserden önceki belirtilen kaynakların aksine İngiliz donanması bir bütün olarak değil parça parça Messina'dan ayrıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu kaynağın aksine Roger of Hoveden'da Fransa Kralı Philip'in Messina'dan ayrıldığı gün Richard'ın annesi Eléonor'un Berengaria ile beraber geldiği ve kraliçenin kendi ağzından Richard'a Berengaria ile evlenmesini söylediği belirtilmektedir. *Annals of Roger de Hoveden*, II, 196. Marino Sanudo Torsello, Richard'ın annesinin planlamış olduğu evlilik nedeniyle Doğu'ya hareket etmekte geçiktiğini belirtmektedir. *The Book of the Secrets of te Faithful of the Cross*, 313. Ernoul, ileride detaylıca bahsedeceğimiz bir olay olan Richard'ın Kıbrıs'a gelmesi sırasında kralın burada Isaakios'un kendi askerlerine karşı tutumu hakkında bilgi edinirken Berengaria hakkında da bilgi aldığı ve annesinin Berengaria'yı kendisine evlenmesi için gönderdiğini öğrenmiştir, *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 271-2. Bu kaynak ele alınacak olursa Richard ve Joanna ayrı zamanlarda Messina'dan ayrılmışlar ve kral bu nedenle Berengaria ve annesinin planı hakkında bir bilgi sahibi olamamıştır. Ayrıca yine buradan Richard'ın donanmasının bir bütün olmaktan ziyade parça parça denize açıldığı anlaşılabilir. Runciman ise diğer kaynakların aksine Richard'ın bizzat kendisinin annesine Berengaria'yı Sicilya'ya göndermesi için rica ettiğini belirtmektedir, Runciman, III, 41. Owen, Eléonor'un Richard'dan sonra İngiltere tahtının John veya Goffrey'e geçebileceğini ve Richard'ın bir çocuk sahibi olması durumunda bunun gerçekleşmeyeceğini düşündüğünü belirtmektedir. Richard'ın Fransa kralının kız kardeşi ile evlenmemesi için oğluna yeni bir gelin aradığını ve bunun için Berengaria'nın en uygun aday olduğuna karar verdiğini belirtmektedir, Owen, 82. Richard'ın Messina'dan donanmasıyla ayrılışı kaynaklarda bahsedildiği üzere göre farklılık göstermektedir. İngiltere Kralı ve müstakbel eşi olan Berengaria hakkında anlatılanlar üzerinden Messina'dan demir alan gemilerin toplu halde mi yoksa ayrı ayrı mı karadan ayrıldıkları hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Bu bilgiler dahilinde Berengaria ve Joanna'nın içinde bulunduğu gemilerin Richard'la beraber yola çıktıkları sırada mı yoksa kendileri donanmadan ayrı seyahat ettikleri sırada mı Kıbrıs sahillerine sürüklendiklerini anlayamıyoruz, fakat kaynakların farklı anlatımlarını ortaya çıkararak bu durumu okuyucuların yorumuna sunuyoruz. Richard'ın seferini anlatan devrin önemli kroniklerinin genel yorumu Richard'ın donanmasının hep beraber Messina'dan ayrıldığı yönündedir. Bazı kronikler ise Richard'ın nişanlısı Berengaria ve kız kardeşi Joanna İngiltere kralından ayrı üç gemide beraberlerinde muhafızlar ve imparatorluk hazinesiyle önden seyahat etmekte olduklarını belirtmektedir. Berengaria hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Agnes Strickland, *Lives of the Queens of England, from the Norman Conquest with Anecdotes of Their Courts*, Lea and Blanchard, Philadelphia 1848, c. II, s. 9-28; Francis Lancelott, *The Queens of England and Their Times: From Matilda, Queen of William the Conqueror to Adelaide, Queen of William the Fourth*, D. Appleton and Company, New York 1894, c. I, s. 77-89.

¹⁴⁸ Ambroise, II, 48.

¹⁴⁹ *Itinerarium*, 176; Amboise, 48-9; Ambroise, Richard'ın Girit'e Paskalya'dan üç gün sonra vardığını belirtmektedir. Paskalya'nın 14 Nisan olması nedeniyle Richard 17 Nisan'da Girit'e varmış ve 18 Nisan'da Rodos'a doğru yola çıkmıştır. Howden, Richard'ın Girit'te geçirdiği zaman hakkında fazla bilgi vermemiştir. Bkz. *Annals of Roger de Hoveden*, 200.

Navarra ve kız kardeşi Joanna of Sicily'de bulunmaktaydı.¹⁵⁰ Richard ve ordusu Girit'te bir gün kaldıktan sonrada 18 Nisan'da tekrar yola çıkmış, fakat fırtına etkisini devam ettirmesininin dolayısı bu defa gemiler Rodos'a sürüklenmiştir.¹⁵¹ Ambroise ve *Itinerarium*'da deniz tutması sonucu yorgun ve hasta olan Richard'ın, Rodos'da kaybolan gemilerini beklerken bir yandan da Kudüs güzergâhında Kıbrıs adasına ayak basan hacıları alıkoyan vahşi, barbar ve tiran olarak adlandırılan Isaakios hakkında soruşturma yaptırdığı belirtilmektedir.¹⁵²

Hoveden, Richard'ın kaybolan gemiler hakkında hiçbir bilgisinin olmadığını belirtmektedir. Rodos adasında bulunduğu sırada Richard'ın kaybolan gemileri aramaları ve bulmaları için bazı kadırgalar gönderdiğini ve donanmadan ayrılan gemilerin Limasol kıyılarına sürüklendiği aktarmaktadır.¹⁵³ Bu gemilerden iki tanesi şiddetli rüzgarlar sonucunda batmış ve mürettebatının çoğu boğulmuş, fakat Berengaria ve Joanna'nın gemisi hasarsız bir şekilde Limasol kıyısına demir atmayı başarmıştır. Hatta Richard'ın mühürdarı ve yardımcısı Roger Malus Catalus'un¹⁵⁴ cansız bedeni, boynunda krallık mühürü asılı bir vaziyette Limasol sahilinde bulunmuştur.¹⁵⁵

İngiliz donanması Rodos'ta yaklaşık on gün kaldıktan sonra 1 Mayıs 1191 Çarşamba¹⁵⁶ günü Rodos'tan ayrılmıştır. Yoluna devam eden Haçlı donanması Akkâ'dan Avrupa'ya sefer yapan gemilerle karşılaşmış ve bu gemidekiler Richard'a, Fransa Kralı Philip'in Doğu Akdeniz'e ulaştığını ve kuşatma silahlarını Akkâ şehrinin önüne kurup Richard'ı beklemeye başladığını bildirmişlerdir.¹⁵⁷ *Ambroise*, İngiliz donanmasının fırtına devam ederken -Allah tarafından ileride kendilerine

¹⁵⁰ Ambroise, II, 50; *Itinerarium 176*; Runciman, III, 44.

¹⁵¹ Ambroise ve *Itinerarium*'da Rodos'un fiziki görünümü anlatılmış ve adada antik çağlardan kalan harabe durumunda olan evlerin, kulelerin, şehir surlarının, manastırların varlığından bahsedilmiştir. Ayrıca metruk halde bulunan adada buldukları insandan yiyecek malzemesi satın aldıkları aktarılmaktadır. Bkz. *The History of the Holy War*, II, 49; *Chronicle of the Third Crusade: A Translation of the Itinerarium*, 175-7.

¹⁵² Ambroise, II, 49; *Itinerarium*, 177.

¹⁵³ Roger de Hoveden, II, 200.

¹⁵⁴ Hoveden bu şahsın ismini Master Roger Malchen, *Itinerarium*'da Roger Malchiel, Benedict of Peterborough ise Roger Malcus Catulus olarak vermektedir. *Annals of Roger de Hoveden*, 200; *Chronicle of the Third Crusade: A Translation of the Itinerarium*, s. 180, *Excerpta Cypria*, s. 6 ve ayrıca bkz. G. Hill, *A History of Cyprus*, I, 317.

¹⁵⁵ *Itinerarium*, 180; Roger de Hoveden, II, 200; *Excerpta Cypria*, 6.

¹⁵⁶ Ambroise, II, 49; *Itinerarium*, 177.

¹⁵⁷ *Itinerarium*, 177-8.

lütfedilecek olan- Kıbrıs sahillerine sürüklendiğini ve burada Richard'ın, kız kardeşi ve nişanlısını bulduğunu aktarmaktadır.¹⁵⁸

Daha önce belirttiğimiz üzere Ermeni Kralı Thoros of Mountain'ın kızı ile evlenerek siyasi ilişkilerini güçlendiren¹⁵⁹ Isaakios, Kıbrıs'ta yönetimi elinde bulunduruyordu. Batılı kaynaklar, Richard'ın itibarını ve adını yüceltirken, Isaakios hakkında önyargılı bir tutum izlemektedirler. *Itinerarium*'da, Isaakios'un Selahaddin ile ittifak içinde olduğu belirtilmektedir. Bu ittifak yüzünden güç kazanan Isaakios'un, imparator ünvanını kullanmaya başladığı aktarılmakta, adaya gelen hacıların yakalandığı, zenginlerden fidye alındığı, fakirlerin köle yapıldığı ve mallarına el konulduğu vurgulanmaktadır.¹⁶⁰ *Ambroise* ise Isaakios hakkında *Itinerarium*'da geçen bilgilere yakın cümleler söylemekte olup onun, Hz. İsa'yı ele veren havari Judas'dan daha hain ve kötü olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Hıristiyanlara sırt çevirip Selahaddin ile yakın arkadaş olduğu nakletmektedir.¹⁶¹ Eracles ise Isaakios'un Latinler'den nefret ettiğini ve onlara karşı kindarlık beslediğini karaya çıkan hacılara Müslümanlardan çok Rumların zulümler yaptığını bildirmektedir.¹⁶²

Bunların yanında Kıbrıs topraklarında yaşayan ve olayların görgü tanığı bir Rum olan Neophytus, Isaakios'un adada yedi yıl hakim olduğu dönemde halkın topraklarını yağmaladığı, soyluları ve zenginleri bezdirdiği ve bütün insanların kendilerini Issakios'tan korumalarına yönelik yollar aradıklarını söylemektedir.¹⁶³ *Itinerarium*'da, Isaakios'un kıyıya gelen yabancı gemiler hakkında bilgilendirildiğinde gelenleri yakalama, tutsak etme ve bütün paralarına elkoyma niyetinde olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁴ *Old French Continuation of William of Tyre*'da ise Isaakios'un Latinlere kötü niyet beslediği ve onlardan nefret ettiği vurgulanmaktadır.¹⁶⁵

¹⁵⁸ Ambroise, II, 50.

¹⁵⁹ "Eracles", *RHC*, II, 161.

¹⁶⁰ *Itinerarium*, 179; Ambroise, II, 50-1.

¹⁶¹ Ambroise, çoğunlukla Isaakios'un adını belirtmeksizin onun için Kıbrıs imparatoru ve tiran gibi sıfatlar kullanmıştır. Ambroise'nin aksine *Itinerarium* ise Isaakios'dan bahsederken Kyrios Isaac'ın Rumca kısaltma olan *Cursac* kelimesini kullanmaktadır. Bkz. *The History of the Holy War*, II, 51; *Chronicle of the Third Crusade: A Translation of the Itinerarium*, 179,

¹⁶² "Eracles", *RHC*, II, 161-2.

¹⁶³ *Excerpta Cypria*, 12.

¹⁶⁴ *Itinerarium*, 179.

¹⁶⁵ *The Conquest of Jerusalem*, 100.

İngiliz donanmasından ayrılan üç geminin Limasol'da geçirdiği gemi kazası hakkında ise *Itinerarium*'da ada sakinlerinin barışçıl bir niyetle yaklaşıyorlarmış gibi yaparak kazazedelerin kıyıya çıkmasına izin verdiklerini, kıyıya çıkmalarından sonra da yakında bulunan bir kaleye yerleştirdiklerini belirtmektedir. Daha sonra Haçlıların silahlarını ellerinden alıp gözaltına aldıkları ve Isaakios'a danışana kadar güvenliklerinin sağlanacağı teminatını verdiklerini belirtmektedir.¹⁶⁶

Ayrıca *Itinerarium*'da Isaakios'un hayatta kalan kazazedelere karşı tutumu detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. Richard'ın yardımcısı ve mühürdarı Stephan of Turnham, kıyıya çıkan ve Griffonlar¹⁶⁷ tarafından tutuklanarak gözaltına alınan kazazedelere giyecek ve diğer ihtiyaçları göndermiş, fakat bu gelen mallar yerli halk ve şehir muhafızları tarafından yağmalanmıştır.¹⁶⁸ Bu durumdan haberdar olan kazazedeler, açlıktan ve esaretten ölmektense savaşmayı düşünmüşlerdir. Silahları daha önce ellerinden alındığı için bir huruç harekâtıyla ikamet ettikleri kaleden çıkmak istedikleri vakit yakalanarak öldürülmeye başlanmıştır. Bunun üzerine gemilerdeki Haçlı kuvvetlerinin bu durum karşısında kıyıya çıkarak Griffonlarla giriştikleri mücadele neticesinde limanı ele geçirmeyi başardıkları aktarılmıştır. Ayrıca Richard'ın kız kardeşinin ve nişanlısının her türlü tehlikeye karşı limana çıkmadan gemide kaldıkları belirtilmiştir.¹⁶⁹

Itinerarium'da belirtildiğine göre kazazedeler kaleden kaçtıkları günden sonra 2 Mayıs 1191'de Isaakios Limasol'a gelmiş ve olanlar hakkında bilgilendirilmiştir. Haçlılar, Limasol'da başlarına gelen olayları Isaakios'a anlatmışlar ve bunun üzerine Isaakios kazazedelere özgür kalacaklarına dair teminat vermiş ve dört rehine göndermiştir.¹⁷⁰ Buradan kazazedelerin Kıbrıs kıyılarına çıktığı sırada Isaakios'un Limasol'da olmadığı ve olaylar hakkında sonradan bilgi edindiğini anlıyoruz, fakat Ambroise, kıyıya çıkan Haçlıların silah bırakması karşılığında güvende olacaklarını bizzat Isaakios'un bildirdiğini, yani olayların gerçekleştiği anda Limasol'da olduğunu ve Haçlıların silah bırakmalarından sonra sözünde durmayıp üzerlerine

¹⁶⁶ *Itinerarium*, 180.

¹⁶⁷ Kıbrıs'ta ikamet eden Rumlar bu isimle adlandırılıyorlar.

¹⁶⁸ *Itinerarium*, 181; Amboise, II, 50.

¹⁶⁹ *Itinerarium*, 181; Amboise, II, 51.

¹⁷⁰ *Itinerarium*, 182.

saldırıldığını bildirmektedir.¹⁷¹ Ernoul ise Isaakios'un kazazedelerin Limasol'a gelmeden önce Doğu Akdeniz topraklarına giden Haçlılar tarafından adaya yapılacak muhtemel bir saldırıya karşı sahilde ordusuyla kamp kurduğunu anlatmaktadır.¹⁷²

Isaakios bu esnada Berengaria ve Joanna'nın içinde bulunduğu gemide kimlerin olduğunu öğrenmek için elçilerini göndermiş ve gemide bulunan mürettebatı karaya çıkmaları için davet etmiştir. Ertesi gün, Isaakios, gemide bulunan kraliçelere çok değerli hediyeler, ekmek, et ve Kıbrıs şarabı göndermiştir. Üçüncü gün ise kraliçelerin kıyıya çıkması için teklifini yenilemiştir. Kıyıya çıktıkları zaman tutsak edileceklerini düşünen kraliçeler, bir yandan Isaakios'un teklifini reddetmeleri durumunda Kıbrıs yöneticisinin kendilerine saldırmasından korktukları için olumlu ya da olumsuz bir cevap vermemişlerdir.¹⁷³ Ernoul ve *Eracles*, Issakios'un gelenlerin kim olduğunu anlayabilmek için kazazedelere bir bot gönderdiğini belirtmektedir. Onların kim oldukları anlaşıldıktan sonra iki şövalyenin Isaakios tarafından Joanna'ya gönderildiği ve karaya çıkmaları için teklifte bulduklarını, ama Joanna'nın cevabının olumsuz olduğunu aktarmaktadır. Isaakios, aldığı bu olumsuz cevap neticesinde kazazedeleri ele geçirmek için hazırlandığı sırada Richard'ın donanması ile Limasol sahillerine doğru geldiği bilgisi kendisine verilmiştir.¹⁷⁴

Gemi mürettebatının karaya çıkması konusunda bu kadar ısrarcı olması Isaakios'un muhtemel bir Latin işgaliyle karşılaşabileceğini düşündüğü anlamına gelmektedir. Çünkü onun, Limasol'a geldiğinde kıyıda istihkam işleriyle meşgul olmasından adaya yönelik bir işgal ihtimalini göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır.¹⁷⁵ Özellikle kazazedelerin Richard'ın kız kardeşi ve nişanlısı olması hasebiyle onları kıyıya çıkarmak için çok çaba sarfetmiştir. Isaakios'un gemide bulunan Berengaria ve Joanna'yı olası bir saldırıya karşı rehine olarak kullanmayı düşünmüş olması ihtimal dahilindedir. Gemi mürettebatı ve kraliçeler kararsız halde ne yapacaklarını düşündükleri bir sırada ilk önce iki gemi daha sonra da İngiltere kralı donanmasıyla Limasol limanına gelmiştir.¹⁷⁶

¹⁷¹ Ambroise, II, 51.

¹⁷² *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 270-1.

¹⁷³ *Itinerarium*, s.182; *The Conquest of Jerusalem*, s.100-1; Runciman, III, 43-4.

¹⁷⁴ *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 270-1; "Eracles", *RHC*, II, 160-1.

¹⁷⁵ Richard of Devizes, 46; *The Conquest of Jerusalem*, 102; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 270-1; "Eracles", *RHC*, II, 159.

¹⁷⁶ *Itinerarium*, 182.

C. Richard'ın Kıbrıs'ı Ele Geçirmesi

III. Haçlı Seferi amacıyla Doğu'ya yelken açan İngiltere Kralı Richard'ın donanmasıyla Kıbrıs'a gelmesi ada ve Haçlı Seferleri tarihinde en önemli gelişmelerden biridir. 1191 yılında, Selahaddin'in Hittin Savaşı'ndan sonra ele geçirdiği Kutsal Toprakları tekrar alabilmek için yola çıkan İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard'ın, donanmasıyla Messina'dan ayrılmasından sonra şiddetli fırtına nedeniyle Girit ve Rodos adalarına uğramak zorunda kaldığını zikretmiştik. Rodos adasından ayrılan Richard, 6 Mayıs'ta Kıbrıs adasının Limasol şehri sahiline gelerek adayı ele geçirmiştir.¹⁷⁷ Richard'ın adayı ele geçirme sürecine dair anlaşılması gereken en önemli konulardan biri; Richard'ın, kaybolan gemilerin Limasol sahilinde olduğu ve Isaakios'un adamlarına karşı tutumu hakkında bir bilgisinin olup olmadığıdır. Richard, neden Rodos adasında bulunduğu sırada Isaakios hakkında soruşturma yapmıştı? Ayrıca bazı kaynaklarda Richard'ın, kaybolan gemilerin bulunması için görevlendirdiği askerlerin, gemileri Limasol açıklarında bulduklarını daha önce aktarmıştık.¹⁷⁸ Burada akla gelen başka bir soru da: Kaybolan gemiler bulduktan sonra Richard'a haber verilmiş miydi? Görünüşe göre Richard, kaybolan gemilerin yeri hakkında bilgi sahibi olmuştu.¹⁷⁹

Richard, Rodos'tan yola çıkıp Akkâ yoluna devam ederken neden Girne, Baf veya başka bir sahil kasabasına uğramadan Limasol'a gelmişti. Richard'ın özellikle Limasol'u seçmesinin nedeni neydi? Bu bilgiler Richard'ın kaybolan gemileri tesadüfen bulmadığı ihtimalini artırmaktadır. Bu bilgiler ışığında Richard'ın seferi sırasında adayı ele geçirmek için herhangi bir düşünceye sahip olup olmadığı hakkında bilgiler edinmekteyiz.

Richard, Kıbrıs'a gelince müstakbel eşinin ve kız kardeşinin başına gelenleri öğrendikten sonra, Isaakios'a elçi olarak iki şövalye göndererek barışçıl bir yolla, kaza sonucu canlarını kurtarmak için karaya çıkan, fakat öldürülen Haçlılar için tazminat vermesini istemiştir. Ancak Isaakios'un, Richard'ın tazminat isteğini kabul

¹⁷⁷ Bar Hebraeus, *The Chronography of Gregory Abû'l Faraj*, c. I, s. 334; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l Farac Tarihi*, c. II, 454; Runciman, III, 44.

¹⁷⁸ Roger of Hoveden, II, 200.

¹⁷⁹ Hoveden, Richard'ın Isaakios'un kazazedelere yaptıklarını öğrenince donanması ile Limasol limanına geldiğini belirtmektedir. *Annals of Roger de Hoveden*, II, 200.

etmeyerek alaylı bir şekilde cevap vermesi üzerine Richard, karaya asker çıkarmaya karar vermiştir.¹⁸⁰ Batılı kaynakların Richard'ın kibarca ve alçakgönüllü bir üsluba sahip olduğunu vurgulamaları ve Isaakios'un bu kibar teklife karşı olumsuz cevabını önemle belirtmeleri, kralın adayı işgal etmesini haklı çıkarmak isteyen görüşler olarak değerlendirilebilir.

Batılı kaynaklar, Richard'ın kaybolan bu üç gemiye ne olduğu hakkında hiçbir bilgisinin olmadığını ve adaya ulaştığında bu konu hakkında bilgilendiğinin ısrarla altını çizmeleri, Richard'ın adaya saldırmasını meşrulaştırmaya çalışan girişimler olarak yorumlanabilir.¹⁸¹ Diğer kaynakların aksine Eracles'ta, Richard'ın Limasol kıyısına geldiğinde doğrudan sahile çıkmadığı, Isaakios'un Limasol'u boşaltıp dağlara kaçtığı sırada şehirde kalan Latin tüccarların ve sivil insanların kendisine haber göndermesinden sonra şehire girmek için hareket ettiği bildirilmektedir. Richard, kendisine ulaştırılan haberden sonra iki şövalye göndererek şehir halkının canının ve malının güvende olduğunu belirtmiş ve daha sonra askerleriyle karaya çıkmıştır.¹⁸²

Finucane, Richard'ın Kıbrıs'a saldırdığı sırada ordusunun okçulardan oluştuğunu ve küçük botlara binen askerlerin kıyıda geçici oluşturulmuş olan barikatlara düzenli ve disiplinli bir şekilde saldırdıklarını ve akşam olunca da Richard'ın yapılacak olan saldırıya destek olmaları için gemilerden atları getirmelerini emrettiğini belirtmektedir.¹⁸³ Kıyıya askerleriyle çıkan Richard, zorlu bir mücadele sonunda Limasol şehrini ele geçirebilmiştir.¹⁸⁴ Richard, Limasol'u ele geçirmesiyle çok miktarda mısır, şarap, yağ, taze ete sahip olmuştur. Ayrıca Richard ve adamları, şehirde bulunan başta atlar ve koyunlar olmak üzere ne bulursa

¹⁸⁰ Richard of Devizes, 36; Roger de Hoveden, II, 200-1; *Excerpta Cypria*, 6; Ambroise, II, 51-2; *Itinerarium*, 183-5.

¹⁸¹ Richard of Devizes, s. 46; *Itinerarium* s.183; *The Conquest of Jerusalem*, s.102; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s. 272.

¹⁸² "Eracles", *RHC*, II, 163-4.

¹⁸³ Ronald C. Finucane, *Soldiers of the Faith Crusaders and Moslems at War*, St. Martin Press, New York 1983, s. 91.

¹⁸⁴ Roger de Hoveden, II, 201-2; *Itinerarium*, 185; *The Conquest of Jerusalem*, s.103; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 272; *Excerpta Cypria*, 6-7; Marino Sanudo Torsello, 314; Ambroise ve Benedict, Richard'ın Kıbrıs'a çıkarken adada bulunan Ermeni ve Rumlarla mücadelesini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Amboise, 52-3; *Excerpta Cypria*, 7.

yağmalamıştır.¹⁸⁵ Isaakios, kendi kuvvetleriyle Richard'ı durdurmayı başaramayacağını anlayınca, adanın iç bölgelerinde bulunan Kolossi¹⁸⁶ köyüne kaçarak canını kurtarmaya çalışmıştır.¹⁸⁷

7 Mayıs 1191 günü Richard, Kolossi'de Isaakios'un kuvvetlerine uykuda buldukları bir sırada saldırmış ve kısa bir mücadele sonrasında Isaakios'un adamları kaçmak zorunda kalmıştır. Haçlılar, burada Isaakios'un çadırına el koymuşlardır. Ayrıca Richard'ın askerleri, değerli ipek giysiler, altın ve gümüş tabaklar, Isaakios'un kendi süslü yatağı, miğferi, kaliteli kılıçları, atları, katırları, çok sayıda binek ve kümes hayvanını ele geçirerek yağmalamışlardır.¹⁸⁸

Richard, yağmaların son bulmasından sonra, bir tellâl görevlendirerek barış isteyen yerli halkın özgürlüğünü garanti altına alındığını duyurmuştur. Bunun üzerine yerel halk Richard'ın safına geçmiştir.¹⁸⁹

Richard'ın ada topraklarına asker çıkarmasından kısa bir süre sonra 11 Mayıs'ta Doğu Akdeniz'den adaya bazı gemiler gelmiştir. Bu gelen gemilerin içerisinde sâbık Kudüs Kralı Guy of Lusignan önderliğinde Doğu Akdeniz'de ikamet eden Lâtinler bulunmaktaydı. Guy of Lusignan'ın yanında kardeşi Geoffrey, Bohemond of Antioch ve oğlu Raymond, Prens Leo, Humphrey of Toron, Rupin de la Montaigne'nin erkek kardeşi ve bazı askeri tarikatların önde gelenleri de bulunmaktaydı.¹⁹⁰

Guy'nin Kıbrıs'a gelmesi tamamen siyasi bir harekettir. *Itinerarium*'da, Kudüs Kralı olmak isteyen Guy'nin, Fransa kralı Philip tarafından desteklenen Conrad'a karşı, Richard'tan destek almak için adaya geldiği belirtilmiştir.¹⁹¹ Fakat bunun aksine İbn Şeddâd, Richard'ın kısa bir süre içerisinde güç toplayarak Isaakios ile mücadeleye girişmek ve adayı ele geçirebilmek için Akkâ sahillerinden yardım talep

¹⁸⁵ Roger de Hoveden, II, 202; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 272.

¹⁸⁶ Kolossi, Limasol'un batısında ve 14 km. Uzağında bulunmaktadır. Burası daha sonra burada inşa edilen hisarla özdeşleşmiştir. I. Hugh, Kolossi'yi 1210 yılında Hospitalier askerî tarikatına vermiştir. Daha sonra burası 1306 yılında Hospitalier tarikatının mensuplarının adayı terk edip Rodos'a geçmelerinden sonra Templier şövalyelerine tevcih edilmiştir. Bkz. Farid Mirbagheri, *Historical Dictionary of Cyprus*, Scarecrow Press, U.S.A 2010, s. 90.

¹⁸⁷ Ambroise, II, 54; Runciman, III, 44.

¹⁸⁸ Roger de Hoveden, II, 202; *Itinerarium*, 187; Amboise, II, 54; *Excerpta Cypria*, 7.

¹⁸⁹ Roger de Hoveden, II, 204. Neophytus, yerel halkın Richard'a teslim olmasını eleştirmektedir. Bkz. *Excerpta Cypria*, 11.

¹⁹⁰ Roger de Hoveden, II, 202; Devizes, 37; *Excerpta Cypria*, 7; G. Hill, *A History of Cyprus*, I, 319; Runciman, III, 44-5.

¹⁹¹ *Itinerarium*, 188; Devizes, 37; Ambroise, II, 55.

etmesi nedeniyle, Guy ve beraberindeki yüz atmış atlı askerın Kıbrıs'a geldiğini belirtmektedir. Buna ilave olarak İbn Şeddâd, Kıbrıs'a gelen İngiliz kralının, adayı bütünüyle ele geçirmeden ve kendi otoritesini tamamıyla burada tesis etmeden Akka'ya ilerlememe kararını verdiğini söylemektedir.¹⁹²

Richard, Guy de Lusignan ve diğer Frankların Kıbrıs'a gelmesinden bir gün sonra, 12 Mayıs 1191'de, Barangeria ile Limasol'da evlenmiştir. Evlilik törenini kralın din işleri subayı Nicholas, kraliçenin taç giyme törenini ise Evreux psikoposu John Fitz ifa etmiştir. İngiltere Kralı Richard'a daha önce 3 Eylül 1189'da, Westminster'da taç giydirmiş olmasından dolayı gerçekleşen bu törende krala herhangi bir taç giydirilmemiştir. Bu evlilikle Berengaria, İngiltere toprakları dışında kraliçelik tacı giymiş ve en önemlisi İngiltere topraklarına ayak basmayan tek İngiliz kraliçesi olmuştur.¹⁹³

Richard'ın evliliğinden kısa bir süre sonra, Hospitalier tarikatı lideri Garnier de Nablus, Isaakios ve Richard arasında bir görüşme tertip etmiştir. Ada halkının kendisine olan desteğinin azaldığını anlayan Isaakios, Richard ile müzakere etmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Gerçekleşen müzakereler sonucunda Isaakios, Richard'ın sadık bir adamı olacağını ve beraberinde elli atlı adamla Kudüs'e geçeceğini ve ayrıca bütün kalelerini krala vereceğini bildirmiştir. Bunun yanında kazazedeleri için 3500 mark tazminat ödemeyi kabul etmiştir.¹⁹⁴ Ayrıca Haçlıların

¹⁹² *The Rare and Excellent History of Saladin*, 147.

¹⁹³ Roger de Hoveden, II, 204; *Itinerarium*, 189; Amboise, II, 55-6; "Eracles", *RHC*, II, 167; G. Hill, *A History of Cyprus*, I, 317; Runciman, III, 45. *Ernouf, Eracles ve Marino Sanudo Torsello*, Richard ve Berengaria'nın evliliğinin Guy de Lusignan'ın adaya gelişinden önce gerçekleştiğini belirtmektedirler. Bkz. *La Chronique d'Ernouf et de Bernard le Trésorier*, 272; "Eracles", *RHC*, II, 167; Marino Sanudo Torsello, 314. *The Old French Continuation of William of Tyre*, adanın tamamen Latin kontrollüğüne geçmesinden sonra Richard ve Berengaria'nın evliliklerinin gerçekleştiğini belirtmektedir. Bkz. *The Conquest of Jerusalem*, 104.

¹⁹⁴ *Itinerarium*, 190-1. *Ambroise* ise, Richard'a seferinde yardımcı olması için 500 asker vereceğini ve bunun yanında Limasol kıyısında vuku bulan olaylar nedeniyle Haçlılara tazminat olarak 3500 gümüş mark ödeyeceğini bildirmiştir. Bunların yanında teminat olarak adada bulunan kaleleri ve bütün mirasını vermeyi kabul etmiştir. Bkz. *The History of the Holy War*, II, 56. Devizes ise Isaakios'un yakalanılarak Ricard'a getirildiği ve burada af dileyen Isaakios'un bağlılık yemini ettiği, bütün kalelerin kapılarını açacağı, zararların tazmin edileceği ve maddi destek sağlayacağı üzerine yemin ettiğini belirtmektedir. Bkz. *The Chronicle of Richard of Devizes*, 37. Hoveden, kazazedeler ve mallarının tazmini için 20.000 altın mark vermeyi kabul ettiğini zikretmektedir. Bunun yanında, 100 şövalye ve 400 atlı süvari ve 500 piyadenin Kutsal Topraklara yapılan sefere katılmalarını teklif ettiği belirtilmektedir. Ek olarak Isaakios, kızını ve adanın kalelerini rehin olarak Richard'a teslim etmeyi teklif ettiğini anlatmaktadır. Bkz. *Annals of Roger de Hoveden*, II, 203. Eracles'de ise Isaakios'un, Richard'a Akkâ'nın alınmasına kadar kuşatmada hizmet edecek 200 şövalye göndereceğini ve adanın bütün erzağını kendilerine ikram edeceği bilgisini

vergi ödemedi seferleri için gerekli malları adadan satın alabileceklerini ve kızını rehin olarak Richard'a göndereceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Richard, daha önce Haçlıların ele geçirdiği Isaakios'un çadırını ve içinde ele geçirilen bütün eşyaları geri göndermiştir.¹⁹⁵

Sonuç olarak Kral Richard ve Isaakios ittifak yapmalarına rağmen, Pegan de Cayphas adında bir şövalyenin tahriklerine kapılan Isaakios, Richard'ın kendisini geceleyin tutsak edeceği ve zincire vurduracağını düşünerek Mağusa şehrine kaçmıştır.¹⁹⁶ Hoveden, Isaakios'un, anlaşmanın yapıldığı gece korumasını sağlamak için ona tahsis edilen şövalyelerin gizli konuşmalarını duyduğu için kaçtığını belirtmektedir.¹⁹⁷ Richard ve Isaakios saldırmazlık anlaşması yapmışlardı, fakat Richard Isaakios'un yapılan anlaşmayı bozarak kaçmasıyla bütün adanın işgalini meşrulaştıracak bir bahaneye sahip olmuş ve Isaakios'a saldırma konusunda elini daha çok güçlendirmiştir. Isaakios'un kaçmasını müteakiben, İngiltere kralı, donanmasını ikiye bölerek bir kısmını Robert de Turnham komutasına bırakmış ve adayı dolaşarak herhangi bir gemiyle karşılaşması durumunda el konulması emrini vermiş ve donanmanın diğer yarısını kendisi alarak Robert'in aksi istikametinde yol alarak Mağusa'ya ulaşmıştır.¹⁹⁸

Richard'ın Mağusa'da bulunduğu sırada, Fransız Kralı Philip'in gönderdiği elçiler gelmiştir. Elçiler Philip'in, Richard'ın Akkâ'ya geçişi konusunda acele etmesini istediğini ve ayrıca o Akkâ'ya gelmeden Fransız ordusunun Müslümanlara karşı saldırıya geçmeyeceğini bildirmişlerdir. *Old French Continuation of William of Tyre*'da, Fransız Kralı Philip'in Richard'ı beklemesine neden olarak, kralların Akkâ şehrinin alınması durumunda, şehri aralarında paylaşacaklarına dair yapmış oldukları

sunmaktadır. Ek olarak Isaakios'un rehine olarak sadece kızını göndereceği belirtilmektedir. Bkz. "Eracles", *RHC*, II, 166-7. Benedict, Isaakios'un kaza yapan ve adaya çıkıp tutsak edilen hacılar için 20.000 altın markı ödemeyi ve Richard'ın seferine eşlik etmesi için 100 şövalye, 400 Türköpol ve bunların yanında adanın bütün kalelerini, eşini ve kızını Richard'a teslim etmeyi kabul ettiğini bildirmektedir. Bkz. *Excerpta Cypria*, 7-8. Hoveden ve Ambroise, Isaakios'un gelişmelerden memnun olmamasından dolayı bizzat kendisinin sulh yapmak için Richard'a elçi gönderdiğini nakletmektedir. Bkz. *Annals of Roger de Hoveden*, II, 203; *The History of the Holy War*, II, 56.

¹⁹⁵ Roger de Hoveden, II, 203; Ambroise, II, 56.

¹⁹⁶ *Itinerarium*, 192; Ambroise, II, 57; Runciman, III, 44.

¹⁹⁷ Roger de Hoveden, II, 203.

¹⁹⁸ *Itinerarium* ve Ambroise Richard'ın Isaakios'u yakalamak için Mağusa'ya hareket ettiğini belirtirken Benedict ve Eracles ise Kiti'ye gittiği bilgisini vermektedir. Bkz. *Chronicle of the Third Crusade: A Translation of the Itinerarium*, 191; *The History of the Holy War*, II, 49;; *Excerpta Cypria*, 8; "Eracles", *RHC*, II, s. 167; Roger de Hoveden, II, s. 203-4.

anlaşma gerekçe gösterilmiştir.¹⁹⁹ Richard, Kıbrıs'ın işgaliyle uğraştığı için Fransa kralının isteklerini yerine getirememiştir.²⁰⁰

Batılı kaynaklarda Kudüs toprakları için Kıbrıs'ın Richard'ın kontrolü altına alınmasının çok zaruri olduğu vurgulanmaktadır.²⁰¹ Richard, hedefinden sapmadan Mağusa'dan Lefkoşa'ya gelmiştir. Isaakios'un Haçlıları pusuya düşürmesi sonucu gerçekleşen mücadele sonucunda Isaakios geri çekilerek Kantara'ya kaçmıştır. İngiltere kralı ise Lefkoşa'ya dönmüştür.²⁰² Richard, Lefkoşa'ya geldiği sırada yerel halkın kendisine sadakatının ve bağlılığının bir sembolü olarak sakallarını kesmesini istemiştir.²⁰³

Richard'ın askerlerinden kaçan Isaakios, bir akşam yemeğinde kendisine Richard'la barış yapması teklifini yapan askerinin burnunu kesmiş ve bunu görenler onu terk edip Richard'ın tarafına geçmiştir.²⁰⁴ Eğer doğru ise bu olay, Isaakios'un kendi halkına ve askerlerine bile vahşice davrandığını göstermektedir.

İngiltere kralı, ordusunu üç kısma ayırıp adanın kuzey kısmında yer alan Girne, St. Hilarion ve Buffavento adlı üç kaleyi²⁰⁵ kolayca kuşatmıştır.²⁰⁶ Girne kalesi hem karadan hem de denizden kuşatılmasına rağmen ele geçirilmesi zaman almıştır. Guy'nin bu kalede Isaakios'un hazinesini ele geçirdiği ve kızını tutsak ettiği belirtilmektedir.²⁰⁷ Isaakios'un kızı Richard'ın kız kardeşi Joanna'nın refakatine verilerek 1191 yılının Haziran ayından 1192 yılının Eylül ayına kadar Doğu Akdeniz'de tutsak edilmiş ve daha sonra III. Haçlı Seferi'nin son bulmasıyla Joanna ile beraber Batı'ya gönderilmiştir.²⁰⁸

Tremetossia adlı şehre geldiğinde Richard, burada Isaakios ile giriştiği mücadele sonucunda adanın yöneticisini yakalamış ve gümüş zincirlere

¹⁹⁹ *The Conquest of Jerusalem*, 99.

²⁰⁰ Ambroise, II, 57-8; G. Hill, *A History of Cyprus*, I, 319.

²⁰¹ *Itinerarium*, 192; Ambroise, 58; Runciman, III, 45.

²⁰² Ambroise, II, 58-9; Runciman, III, 45.

²⁰³ Ambroise, II, 59; VI. asırdan beri sakal bırakmak Bizans toplumunda siyasi bir güce sahip olmanın sembolü olmuştur; fakat Haçlı Seferleri'yle birlikte tıraş olmuş Haçlıların Doğu'ya gelmesiyle Bizanslıların ve Haçlıların birbirinden ayrılması hususunda sakalın önemi artmıştır. A. C. "Beard", *ODB*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford Uni. Press, Oxford, c. I, s. 274.

²⁰⁴ Roger de Hoveden, II, 204.

²⁰⁵ Adanın kuzey kesiminde bulunan kaleler hakkında bilgiler için bkz. G. Hill, *History of Cyprus*, I, 267, 271-3; Peter W. Edbury, "Franks", ed. Angel Nicolaou-Konnari and Chris Schabel, *Cyprus: Society and Culture 1191 – 1374*, Brill, Leiden and Boston 2005, s. 74-5.

²⁰⁶ Ambroise, II, 59.

²⁰⁷ Roger de Hoveden, II, 205; *Excerpta Cypria*, 8.

²⁰⁸ Runciman, III, 47.

vurdurmuştur.²⁰⁹ İngiltere kralı, Isaakios'u önce kendi teşrifatçısı olan Ralph Fitz-Godfrey'e teslim etmiş ve daha sonra Hospitalier Şövalyeleri'nin kalesi olan Margat'a²¹⁰ göndermiştir. Adanın yöneticisiz kalmasıyla birlikte adadaki bütün kaleler Richard'a teslim olmuştur.²¹¹

31 Mayıs'da Isaakios'un yakalanmasından sonra Richard, seferi için adada bulunan bütün zenginlikleri yağmalamış ve Isaakios'un hazinesi ile müstahkemlerini ele geçirmiştir.²¹² Richard, kontrolü sağladıktan sonra adada bulunan yerli halkın mallarının yarısını müsadere etmiş ve bunun karşılığında Manuel Komnenos döneminde geçerli olan kanunlara ve kurumlara geri dönülmesini kabul etmiştir.²¹³ Böylece Richard, daha Doğu Akdeniz kıyılarına gelmeden, Kıbrıs'ta yaptığı yağma sayesinde, Kudüs'ü geri alabilmek için gerçekleştireceği Haçlı Seferi'ne ciddi miktarda maddi destek sağlamıştır. Richard, altın, ipek ve mücevherleri Isaakios'un hazineden alıp kendine saklamış, gümüşüleri ordusuna ve yağmalanan mallardan bir kısmını da Guy de Lusignan'a vermiştir. Richard, adada kendisine buğday, arpa ve hayvan eti ikmali yapılması için Kıbrıs'ta adamlarını bırakmıştır. Bu arada İngiliz kral, Akkâ'nın düşmek üzere olduğuna dair haberlerin gelmesinden sonra hızlı bir

²⁰⁹ Hoveden'da belirtildiğine göre Richard, meşhur bir efsaneye göre Isaakios'u demir yerine gümüş ve altın zincirlere vurmuştur. Bunun yanında diğer kaynaklar Richard'ın Isaakios'u sadece gümüş Neophytus ise demir zincire vurduğunu belirtmektedir. Bkz. Richard of Devizes, 38; *Itinerarium*, 194; Ambroise, 60; *Excerpta Cypria*, s. 12; Runciman, III, 45-6; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 7.

²¹⁰ Margat kalesinin mimarî bilgisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Jaroslav Folda-Pamela French-Fresco Conservatory-Pierre Coupel, "Crusader Frescoes at Crac des Chevaliers and Marqab Castle", *Dumbarton Oaks Papers*, 1982, c. XXXVI, s. 177-210; Ayrıca bkz. Hugh Kennedy, *Crusader Castles*, Cambridge Uni. Press, Cambridge 2001, s. 169-183;

²¹¹ Roger de Hoveden, II, 205; *Excerpta Cypria*, 8-9; "Eracles", *RHC*, II, 168-9; *Annals of Niketas Choniates*, 229-30. Hoveden ve Benedict, Isaakios'un Cap Saint Andrew manastırında yakalandığını, Richard'ın huzuruna geldiğinde kendisini kralın ayaklarına atarak, eman isteyip, merhamet dilediğini belirtmişlerdir. Bkz. *Annals of Roger de Hoveden*, II, 205; *Excerpta Cypria*, 8. *The Old French Continuation of William of Tyre* ve *Eracles*'te Isaakios'un Buffevento kalesinde tutsak edildiği bilgisi verilmektedir. Bkz. *The Conquest of Jerusalem*, 100; "Eracles", *RHC*, II, 168-9. Runciman ise Isaakios'un, Richard tarafından Kantara Kalesi'nde yakalandığını belirtmektedir. bkz. *A History of the Crusades*, III, 46. Niketas, Isaakios'un 1195 yılında serbest kaldığını ve Bizans yönetimini ele geçirmek amacıyla siyasi destek sağlamak için Selçuklu hükümdarı Keyhüsrev ile görüşmeye gittiğini, fakat Isaakios'un bu amacını gerçekleştirmeden zehirlenerek öldürüldüğünü aktarmaktadır. Bkz. *Annals of Niketas Choniates*, 254-5.

²¹² *Itinerarium*, 195; Amboise, II, 61.

²¹³ Roger de Hoveden, II, 205, 210; *Excerpta Cypria*, 9; Runciman, III, 46.

şekilde hazırlanarak 5 Haziran'da Mağusa'dan yola çıkmak üzere hazırlıklara başlamıştır.²¹⁴

Burada son olarak Richard'ın 6 Ağustos 1191 yılında Akkâ'dan Ely başpiskoposu ve başhakimi olan William Longchamps'a yazdığı mektubuna yer vermek istiyoruz. İngiltere kralı, bu mektupta Kıbrıs'a yaptığı sefer ve burada vuku bulan bir kısım olayları özetleyerek Isaaakios hakkında şunları söylemektedir:

“...Hac yolculuğumuza devam ederken adamlarımızın kaza sonucu sığınak olarak buldukları Kıbrıs limanına girdik, fakat imparator ünvanını kullanan ve ne Allah'a ve ne de insana saygı duyan tiran, adaya sığınanları tutuklamış ve bizim limana girmemizi önlemek için büyük bir silahlı birlikle üzerimize doğru hareket etmişti. Gemi kazasından zarar gören adamlarımızın çoğunu soydu ve mallarını talan ettikten sonra hapsederek açlıktan ölmeye terk etti... İlahi yardım sayesinde düşmanın üzerinde seri bir zafer kazandık. Yenilen tiranı ve kızını zincire vurduk ve adanın bütün müstahkemlerini fethettik...”²¹⁵

Richard'ın, adanın bütün zenginliklerini tamamen ele geçirmek için Kıbrıs'a asker çıkarması; kralın, Kutsal Topraklar'ı geri almak için gerçekleştirdiği seferini bir ay geciktirmesine neden olmuştur. Richard, adaya ait herşeyi ele geçirmiş ve böylelikle yanında Kudüs'ü geri almak için ihtiyaç duyduğu insan ve malzeme kaynağını karşılayan güvenilir bir lojistik üsse de sahip olmuştur. Doğu Akdeniz'de bulunan Lâtinler, Richard'ın Kıbrıs'ı Haçlıların yönetimi altına almasına çok sevinmiş ve buranın kontrolünün Haçlı ordularına hizmet açısından çok büyük bir kazanç ve fayda sağlayacağını düşünmüşlerdir.²¹⁶ İlerleyen zamanlarda Kıbrıs'ın da

²¹⁴ Roger de Hoveden, II, 206; *Itinerarium*, 195-6; Richard of Devizes, 38; Ambroise, II, 61-2; *The Old French Continuation of William of Tyre*'de Akkâ için ayrılacak olan ordu ve donanmanın Limasol'da toplandığı belirtilmektedir. Bkz. *The Conquest of Jerusalem*, 104.

²¹⁵ *Letters from the East*, 90. Finucane, Richard'ın ileride yapılacak Haçlı Seferleri için stratejik bir yere sahip olacak olan adaya saldırıp bir ay içerisinde ele geçirdiği bu gemi kazası hikayesinin kendisi için hayırlı sonuçlandığını, fakat ileride ülkesine geri dönerken yaşayacağı gemi kazası sonucunda kendisinin Kutsal Roma imparatorunun eline düşeceğini aktarmaktadır. Bkz. *Soldiers of the Faith Crusaders and Moslems at War*, 57. İbnü'l-Esîr, Richard'ın seferi üzerinde bulunan Kıbrıs adasını istila ettiğini ve hainlik ederek adanın tamamını Rumların elinden aldığını böylece topraklarını genişlettiği ve Haçlıların gücüne güç kattığını belirtmektedir. Bkz. *el-Kâmil fi'l-Tarih Tercümesi*, XII, s. 60; *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kâmil fi'l-Ta'rih. Part 2 The Years 541-589/1146-1193: The Age of Nur al-Din and Saladin*, trc. ve ed. D. S. Richard, Ashgate 2010, s. 387. Neophytus, Richard'ın Alman Kralı Frederick Barbarossa gibi felâket yaşadığı, fakat Richard'ın Kıbrıs'ı ele geçirerek kendisine bir süt anne bulduğu yorumunu yapmaktadır. Bkz. *Excerpta Cypria*, 11.

²¹⁶ Roger de Hoveden, II, 205; *Itinerarium*, 202.

yardımıyla Haçlılar, Mısır ve Suriye sahillerinde bulunan Müslümanlar için önemli bir tehdit unsuruna dönüşmüşlerdir.²¹⁷

Richard'ın adayı ele geçirmesinden sonra yerel halk ve yeni yönetim arasında sıkıntılar yaşanmıştır. Rum halk fırsat bulduğu zamanlar toplumsal ayaklanmalarda ve isyan girişimlerinde bulunmuşdur. Richard, bunun gibi gerçekleşebilecek olaylara karşı önlem olarak adada önemli gördüğü yerlere askerlerini yerleştirmiş ve kendi otoritesini devam ettirebilmek için adanın yönetimini Richard of Camville ve Robert of Turnham'a bırakarak Akkâ kuşatmasına katılmak üzere -Hittin Savaşı'ndan yaklaşık dört yıl sonra 8 Haziran 1191'de- içerisi tamamen asker ve yiyecek dolu olan yirmi beş kadirgayla denize açılmıştır.²¹⁸

Richard, Doğu Akdeniz'e düzenlemiş olduğu seferde adadan ikmal yardımlarının sağlanması için adanın yönetimini bu kişilere bırakmıştır.²¹⁹ Uzun yıllar yabancı devletlerin veya yöneticilerin idaresi altında yaşayan Kıbrıs halkı, Isaakios'un gitmesinden sonra gelen yeni yönetimin de Isaakios'tan farklı olmayacağını anlamış ve Richard of Camville'in ölümünden sonra Isaakios'un akrabası olduğunu iddia ettikleri bir papazı imparator ilan ederek bir isyan çıkarmıştır.²²⁰ Bu isyan Robert of Turnham tarafından bastırılmıştır.²²¹

D. Templier Şövalyeleri Dönemi (1191-1192)

Adada gerçekleşen isyan neticesinde Richard, Kıbrıs'ı elinde tutabilmek için burada daha fazla asker bulundurması gerektiğini fark etti. İngiltere kralının, Kudüs topraklarını yeniden geri alabilmek için de fazla miktarda asker ve ekonomik gelire ihtiyacı vardı. Kral, adanın yönetimini elinde tutabilmek için ya adada fazla askeri kuvvet bırakacaktı ya da Kıbrıs'ın yönetimini kendisine yakın başka bir güce teslim

²¹⁷ Besim Darkot, "Kıbrıs", *İA*, VI, 673; Jonathan Harris, *Byzantium and the Crusades*, Hambledon Continuum, London 2003, s. 141-3.

²¹⁸ *Excerpta Cypria*, 8; Runciman, III, 46; G. Hill, *A History of Cyprus*, I, 320

²¹⁹ *Annals of Niketas Choniates*, 229; "Eracles", *RHC*, II, 169; Elizabeth Chapin Furber, "The Kingdom of Cyprus, 1191-1291", *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton, Philadelphia 1962, c. II, s. 601.

²²⁰ Roger de Hoveden, II, 210; *Excerpta Cypria*, 9; Runciman, III, 58; Kristian Molin, "Fortifications and Internal Security in the Kingdom of Cyprus, 1191-1426", *From Clermont to Jerusalem The Crusades and Crusader Societies 1095-1500*, ed. A.V. Murray, University of Leeds, 10-13 July 1995, Turnhout, Brepols 1998, s. 188.

²²¹ Roger de Hoveden, II, 210; İsmet Konur, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıstaki Türk Eserleri*, Adana 1946, s. 38.

edecekti. Adada gerçekleşen isyandan birkaç ay sonra sonra Richard, adanın savunmasının kendisine yük oluşturmaması için adayı 100.000 bezanta Templier Şövalyeleri'ne²²² satmıştır. Templier Şövalyeleri 40.000 bezantı peşin vermişler ve geri kalan borçlarını taksitle adanın vergi gelirlerinden ödeyeceklerini İngiltere kralına bildirmişlerdir.²²³

İngiltere kralının Müslümanlara karşı Doğu Akdeniz topraklarında gerçekleştirdiği seferinde askeri gücün önemi çok fazlaydı. Bu nedenle adayı kontrol etmek için burada asker bırakamazdı. Kudüs'ün geri alınabilmesi için düzenlediği seferde bulunan askeri kuvvetlerin işesi ve ikmali için paraya da ihtiyaç duyuyordu. Adanın yönetimini Templier Şövalyelerine bırakmasıyla Richard, hem adayı kendi seferine yardımcı ikmallerin yapılabilmesi için bir üs olarak kullanabilme imkânına sahip olacak hem de ihtiyaç duyduğu nakit parayı bu yolla sağlayacaktı.

Templierler şövalyeleri, İngiliz kralına ödeyecekleri 60.000 bezantlık borçları yüzünden yerel halka yeni vergiler koymuş ve bu vergiler ada halkı arasında huzursuzluklara neden olmuştur. Templierlerin yönetiminden memnun olmayan yerel halk 5 Nisan 1192'de tekrar isyan ederek Lefkoşa kalesini kuşatmıştır. Kaleye sığınan yüzden fazla şövalye, kaleden huruç harekâtıyla çıkarak silahsız ve techizatsız halde bulunan yerli halkın birçoğunu kılıçtan geçirmiştir.²²⁴ İsyani kanlı bir şekilde bastıran Templier şövalyeleri, daha sonra Larnaka'ya ulaşmış ve oradan da Doğu Akdeniz'e kaçmışlardır. Adanın yönetimini ve hakimiyetini

²²² Bu tarikat, I. Haçlı Seferi'nden sonra Kutsal Topraklar'a giden hacıları korumak maksadıyla 1119 yılında kurulmuştur. Hugues de Payns ve Godfrey de Saint-Omer adlı iki Fransız şövalye beraberlerinde bulunan az sayıdaki askeriyle hacıları koruma görevini gönüllü olarak yerine getirmeye başlamışlardır. Merkezlerinin Kudüs'de bulunan Hz. Süleyman'ın mabedine bitişik olmasından dolayı Templier (Tapınak) şövalyeleri olarak anılmaktadırlar. 1291 yılında Akkâ'nın Müslümanlar tarafından fethine kadar Doğu Akdeniz'de Lâtinlere yardımcı olmuşlardır. Haçlıların, Levant bölgesindeki bütün topraklarını kaybetmelerinden sonra Templier şövalyeleri merkezlerini Kıbrıs'a taşımışlardır. Bkz. Malcolm Barber, *Tapınak Şövalyelerinin Yargılanışı*, trc. Nuri Plümer, Phoenix, Ankara 2008, s. 21.

²²³ Ambroise, II, 154; *The Conquest of Jerusalem*, 112. Ernoul ise Richard'ın adayı Templier Şövalyeleri'ne satmadığını, adayı korumaları için emanet olarak bıraktığını nakletmektedir. Bkz. *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 273. Eracles'de ise Richard'ın Akkâ kuşatmasıyla meşgul olduğu sırasında Templier Şövalyeleri'nin adayı satın almak için onunla konuştukları bildirilmektedir. Bkz. "Eracles", *RHC*, II, 189. Makhairas, adanın Templier şövalyelerine 100.000 ducata satıldığını belirtmektedir. bkz. *Recital*, 19; Neophytos ise Richard'ın adayı 200.000 altın paund'a Latinlere sattığını zikretmiş, fakat Templier Şövalyelerine mi yada Guy de Lusignan'a mı belirtmemiştir. Bkz. *Excerpta Cypria*, 12. Ayrıca bkz. Marino Sanudo Torsello, 314; Philip Newman, 102-3; Elizabeth C. Furber, 602.

²²⁴ Eracles, Templierlerin sayısı hakkında 14 şövalye, 29 atlı asker ve 74 piyadeden mürekkep olduklarını belirtmektedir. "Eracles", *RHC*, c. II, 190.

sağlayamayacaklarını anlayan tarikat üyeleri, Kutsal topraklarda Richard'la buluştuklarında adayı geri iade etmek istediklerini ona bildirmişlerdir.²²⁵ Templier şövalyeleri, yeterince askere ve ekonomik kaynağa sahip olmamaları nedeniyle adayı yönetememişlerdir.

²²⁵ *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 284-6; *The Conquest of Jerusalem*, 112; "Eracles", *RHC*, II, 191; Makhairas, *Recital*, 19; G. Hill, *A History of Cyprus*, II, 67-9; Peter Edbury, "The Templars in Cyprus" *The Military Orders: Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, ed. Malcolm Barber, Aldershot 1994, s. 189-90.

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'TA LATİN YÖNETİMİ

A. Guy of Lusignan ve Conrad of Montferrat Arasındaki Çekişme

Akkâ kuşatmasının sürdüğü sıralarda Guy of Lusignan'ın²²⁶ eşi Sibylla'nın salgın hastalıktan ölmesi nedeniyle Guy'nin krallık üzerine herhangi bir hak iddiası kalmamıştı. Çünkü Guy, Kudüs krallığı tacını kraliçenin eşi olması sıfatıyla giymişti. Krallığın yönetim hakkı krallığın yeni vârisesi, Kral Amaury ve Kraliçe Maria'nın kızı ve Humphrey of Toron'un karısı Isabella'e²²⁷ geçmiştir.²²⁸

Sibylla'nın ölümünden sonra güç dengesi Conrad'ın lehine değişmiştir. Conrad, bu olayı fırsata dönüştürebilmek ve Guy of Lusignan'ın yerine Kudüs kralı olabilmek için yeni girişimlerde bulunmuştur. Guy'ye karşı muhalefet önderliğini Balian of Ibelin'in yaptığı baronlar, Conrad'ın Isabella ile evlenmesi durumunda krallığın yönetimi üzerindeki iddiasının Guy'nin iddiasından daha güçlü olacağını savunmuşlardır.²²⁹ Ama bu evliliğin gerçekleşmesinde Isabella'in, Humphrey of Toron'la evli olması engel teşkil ediyordu. Conrad'ın Isabella ile evlenebilmesi için Humphrey ve Isabella'in evliliğinin feshedilmesi gerekmektedir. Isabella'in Humphrey'den ayrılıp Conrad ile evlenmesinin meşrulaşması için Pisalılara ticarî ayrıcalıklar verilmesi sözü verilen Pisa başpiskoposundan Conrad'ın lehine bir karar

²²⁶ Lusignan ailesinin üyeleri Guy de Lusignan'dan önce Doğu Akdeniz'e gelmişlerdi. Guy'in kardeşleri Amaury ve Geoffrey'in Guy'i Doğu'ya davet etmesinden sonra gelmiştir. 1180 yılında Kudüs'te kral IV. Baldwin'in dul olan kız kardeşi Sibylla ile evlenmiştir. 1186 yılında V. Baldwin'in ölümünden sonra kraliyet hakkı kraliyet varisesi olarak Sibylla geçmiş ve O da kraliyet tacını eşi Guy de Lusignan'a vermiştir. bkz. Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 238. Ayrıca bkz. Peter W. Edbury, "Franks", 64-5.

²²⁷ Kudüs Kralı I. Amaury'nin ikinci eşi Maria Komnene'nin kızıdır. 1190'da kız kardeşi Sibylla'nın ölümünden sonra Kudüs Krallığı'nın varisesi olmuştur. Humphrey of Toron'dan boşanarak Conrad de Montferrat ile evlenmiştir. 1192 senesinde Conrad'ın suikasta uğramasından sonra Henry de Champagne ile evlenmiştir. Daha sonra 1197 yılında Henry'nin ölümüyle Guy de Lusignan'ın kardeşi Amaury ile evlenmiştir. bkz. Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 242.

²²⁸ Roger de Hoveden, II, 187; *Itinerarium*, 102; *The Conquest of Jerusalem*, 95; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 267-8; "Eracles", *RHC*, II, 151; Marino Sanudo Torsello, 312; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 26.

²²⁹ *The Conquest of Jerusalem 95-7; Itinerarium*, 121; J. Riley-Smith ve S. Christopher, *The Feudal Nobility and the Kingdom of Jerusalem, 1174-1277*, Macmillan, London 1973, s. 112-6; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, 165.

alındı. Humphrey'den ayrılan Isabella'nın Conrad'la evliliği sonucunda Guy'nin krallık üzerindeki hakkı tamamen bitmiş oldu.²³⁰

Fransa Kralı Philip'in desteklediği Conrad'ın karşısında Guy'ın, Richard'ın desteğini alabilmek için daha önceden Kıbrıs'a, İngiltere Kralı'nı karşılamaya gitmiş ve burada Isaakios üzerine düzenlenen seferde ve adanın Haçlıların eline geçirilmesinde Richard'a yardım ettiğini daha önce zikretmiştik.²³¹ Richard, 1192 yılının Nisan ayında Kutsal Topraklar'dan ayrılmadan önce krallığın geleceğini belirlemek için bir heyetin toplanmasını ve toplanan heyetten Kudüs Krallığı'nın yeni kralı olarak Conrad of Monferrat veya Guy of Lusignan'dan birini seçmeleri istenmiştir. Pisalılar ve Richard, Guy'yi desteklemesine rağmen heyet, Fransa Kralı ve Cenevizlilerin desteklediği Conrad'ı Kudüs Kralı olarak seçmiştir.²³² Yeni kral, eşiyle beraber Sûr şehrine çekilmiş, fakat kısa bir süre sonra 28 Nisan 1192'de burada Haşhaşi Tarikatı mensubu iki kişi tarafından öldürülmüştür.²³³

Conrad'ın ölümü sonucunda Kudüs Krallığı yeniden yöneticisiz kalmıştır. Kısa bir süre sonra 5 Mayıs'da Richard'ın ve Fransa Kralı Philip'in yeğeni olan Henry of Champagne²³⁴ ile Isabella evlendirilerek, Henry, Kudüs kralı ilan edilmiştir.²³⁵

²³⁰ "Eracles", *RHC*, II, 151-5; Runciman, III, 27.

²³¹ Richard of Devizes, 37.

²³² Roger of Hoveden, II, 207-8, 217; Ambroise, II, 147-150, Runciman, III, 63-4; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 160; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, 196-7; P. M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, 95; Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, trc. Mustafa Daş, Yeditepe Yay., İstanbul, 2010, s. 211.

²³³ Amboise, II, s. 150; *The Conquest of Jerusalem*, 115; *La Chronique d'Ernoult et de Bernard le Trésorier*, 288-90; Runciman, III, 64. Bu ölümden Guy of Lusignan'ın veya Richard'ın dahil var mı bilinmemektedir. Fakat bazı çevreler, Conrad'ın ölümünden Richard'ı sorumlu tutmuşlardır. Richard Kutsal Topraklar'dan ayrılıp ülkesine dönerken V. Leopold tarafından yakalandığı sırada Conrad'ın ölümünden sorumlu tutularak tutsak edilmiştir. 1193 yılında Haşhaşi lideri Reşidü'd-din (Reşideddin), Leopold'a gönderdiği mektubunda Conrad'ı öldürme nedenlerini ve Richard'ın bu suikastle bir alakasının olmadığını belirtmiştir. Bkz *Letters from the East*, 92-3. İbnü'l-Esîr, ise olayın aslında Selahaddin'in Haşhaşi liderinden Richard ve Conrad'a suikast düzenleyip öldürmeleri durumunda onları ödüllendireceklerini söylediğini bildirmiştir. Haşhaşiler, Conrad'ın öldürülmesinin kendilerinin lehine olacağını yoksa Selahaddin'in Haçlılarla mücadelesinin bitmesi durumunda kendilerine saldırabileceklerini düşündüklerini belirtmektedir. Haşhaşi liderinin rahip kılığında gönderdiği iki kişinin Conrad'a suikast düzenlediklerini zikretmektedir. Bkz. *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, XII, 71. Ayrıca bkz. Marino Sanudo Torsello, 317, Ramazan Şeşen, "Eyyübiler" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Heyet, Çağ Yay., İstanbul 1992, c. VI, s. 337.

²³⁴ III. Haçlı Seferi ile Doğu'ya gelmiştir. Akkâ kuşatmasında önemli rol oynayan Henry de Champagne Conrad de Montferrat'ın ölümü üzere Nisan 1192'de Isabel ile evlenerek Kudüs Kralı olmuştur. Akkâ'da pencereden düşerek varissiz olarak ölmüş ve krallık daha sonra Amaury de Lusignan'a geçmiştir. bkz. Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 243.

B. Guy of Lusignan ve Kıbrıs'ta Latin Yönetiminin İnşası (1192-94)

Henry of Champagne'nin Doğu Akdeniz'de Kudüs kralı olmasından sonra Richard, topraklarını ve krallığını tamamen kaybeden Guy of Lusignan'a Templier şövalyelerinin kendisine teslim ettiği Kıbrıs adasının yönetimini almasını teklif etmiştir.²³⁶ Böylece, İngiltere kralı, adanın yönetim hakkını Guy of Lusignan'a satarak adada 1570-1 senesine kadar devam edecek olan batılların idaresinin ilk tohumlarının atılmasına zemin hazırlamıştır.²³⁷ Ayrıca bu dönemde Bizans İmparatoru Isaakios ise Selahaddin'e ittifak yapmak ve Kıbrıs'a ortak bir sefer düzenlemek için elçi göndermiş, fakat Selahaddin, Isaakios'un bu teklifini kabul etmemiştir.²³⁸

Kudüs Krallığı'ndan mahrum bırakılan Guy, adanın idaresini devralabilmek için Trablusşâm'ın önde gelen kişilerinden 60.000 bezant borç para almış ve kalan 40.000 bezantı ise Richard'a daha sonra vereceğini bildirmiştir.²³⁹ Bu esnada Guy'nin adada Templier şövalyelerine karşı vuku bulan isyanın kendisine karşı da gerçekleşebileceği veya Konstantinapolis'den gelebilecek bir saldırı sonunda yönetimini elinden kaybedebileceği düşüncesine sahip olmuş ve bu nedenle bir plan yaparak Selahaddin'le bir ittifak ilişkisi kurmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda sultana elçiler göndererek şöyle bir istekte bulunmuştur:

*"İnsanların komşularını sevmesi Tanrı'nın bir isteğidir ve Tanrı'nın isteğiyle bizler komşuyuz. Aramızda bir ittifak kurmaya olanak sağlamanızı rica ederim ve sizin samimi bir dostunuz olmayı temin ederim. Aynı şekilde sizin dostlarınızı da en sevgili dostum, düşmanlarınızı en büyük düşmanın addedeceğim. Bizans'ın bana bir saldırıda bulunması durumunda yardım etmenizi ve beni desteklemenizi isterim. Bunu yapmanız durumunda sizin köleniz olurum ve şayet Bizans imparatoru size bir saldırıda bulunursa sizi önleminizi almanız için uyaracağım."*²⁴⁰

Selahaddin, Guy'nin isteğine ona iki elçi göndererek şöyle cevap vermiştir:

²³⁵ İbnü'-Esîr, *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, XII, 72; Roger of Hoveden, II, 267; Ambroise, II, 152; *The Crusade of Frederick Barbarossa*, 124; *The Conquest of Jerusalem*, 115-16; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 291; Marino Sanudo Torsello, 317; Runciman, III, 65; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 160; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, 197; P. M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, 96; P. M. Holt, *Haçlılar Çağı: 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğu*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003, s. 60.

²³⁶ *Annals of Niketas Choniates*, 229-30; Marino Sanudo Torsello, 317; Makhairas, *Recital*, 19; Peter W. Edbury, "Franks", 66-7.

²³⁷ *Itinerarium*, 314-5; Runciman, III, 67; P. M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları Tarihi*, 96.

²³⁸ Runciman, III, 63, 73-4; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, 92-3.

²³⁹ *The Conquest of Jerusalem*, 113.

²⁴⁰ Makhairas, *Recital*, 21.

“Oğlum, bana komşu olduğumuzu ve Tanrı'nın isteğine göre dost kalmamızı istediğini belirttiğin bir mesaj gönderdin. Bunu kabul ediyorum. Benim dostlarımin senin dostun, düşmanlarımı da senin düşmanın olarak kabul etmene gelince, aynı şeyler benim için de geçerlidir. Benim vasalım olma isteğine gelince: Bu senin dileğine değil, gücünü kendisinden aldığımız Tanrı'nın isteğine bağlıdır. Ve şunu bilmelisin ki ne sen ve ne de senden dünyaya gelecekler benden veya benden sonra geleceklerden sizin tarafınızdan gerçekleşmedikçe herhangi bir eziyete maruz kalmayacaklardır. Bizans'ın size saldırmaması durumunda istediğiniz yardım ve takviyeye gelince bu imkansızdır ve çünkü bize Tanrı'ya ve büyük peygamber Muhammed'e iman edenlere yardım etmek emredilmiştir, kafirlere değil. Şayet tek bir İlah ve peygamber Muhammed'e iman etmek ve işaret parmağını kaldırmak istersen o zaman seni bir sevgili arkadaş ve kardeş sayar ve seninle sağlam bir ttifak yapar düşmanlarına karşı koyarım.”²⁴¹ demiştir.

Selahaddin'in önerisini duyan Guy, “Tanrı beni korusun, Sultan bana bütün krallığını verecek de olsa Kutsal Üçlüyü reddedip, ruhuma ve bedenime böyle bir kötülük yapacağıma öleyim daha iyi”²⁴² demiştir.

Yine Guy, Selahaddin'e elçi göndererek Kıbrıs halkını nasıl idare edeceği hakkında danışmış ve Sultan şöyle cevap vermiştir:

“Oğlum, hepsine ver ki hepsini kazansın. Dostların ve kendi dininden olan şövalyeler getirerek onlara tumar ver, onları görevlere memur tayin et ve krallığı onlarla aranda paylaş. O getireceğin insanlara içinde yaşayabilecekleri ve kendinden sonrakilere bırakabilecekleri mallar ver. Onlar, krallığın düzenini istekli bir biçimde sağlayacaklar sonunda sen de rahat edeceksin. Çünkü onlar seni emeklerinin karşılığı için tedirgin etmeyecekler ve sen de senin işine karışmasınlar diye emir vermekten çekinmeyeceksin. Az verip tedirgin olacağına çok çok hediye verip çevrene büyük adamlar topla. Ve göndereceğin elçiler ihtiyatlı ve değerli olsun. Sana ağır kayıplara neden olacak hayırsız adamları gönderme.”²⁴³

Selahaddin'in Guy'e verdiği cevaplar, Ortaçağ'da bir yöneticinin sahip olması gereken özellikler ve tebaası ile olan ilişkilerde nelere dikkat edilmesi konusunda önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Selahaddin'le görüşmesinden sonra Guy, Kıbrıs yönetiminin sağlam temeller üzerine kurabilmek için ilk iş olarak yeni bir feodal yapı kurmaya karar vermiştir. Bunun için Ermenistan, Antakya ve Akkâ'ya elçiler göndererek Salahaddin'in güçlü

²⁴¹ Makhairas, *Recital*, 21-3. Yukarıdaki bilgiye ek olarak, Guy, satın aldığı Kıbrıs adasına gelir gelmez Selahaddin'e elçiler göndererek adada yönetimini nasıl kurabileceğine dair bilgi istemiştir. Selahaddin, Guy of Lusignan'a öneri olarak adanın güvenliğinin sağlanmasını istiyorsa adayı hediye olarak kendisine vermesini bildirdiğine dair başka bir rivayet daha vardır. Bkz. *The Conquest of Jerusalem*, 113.

²⁴² Makhairas, *Recital*, 23.

²⁴³ Makhairas, *Recital*, 23.

akınları sonucu topraklarını, mallarını kaybeden baronları ve şövalyeleri adada ikamet etmeleri için davet etmiştir.²⁴⁴ Bunlara kendisine hizmet etmeleri karşılığında tımar vereceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Müslümanlara karşı savaşta yakınlarını kaybeden birçok insan ve meslek erbabı Kıbrıs'a gelmiştir. Guy'nin adaya yeni gelenlere verdiği tımarlar sonucunda adada 300 şövalye ve 200 atlı çavuş tımar sahibi olmuştur.²⁴⁵ Makhairas, Guy'nin elçilerini doğunun yanında batıya - Fransa'ya, İngiltere'ye, Katalonya'ya da gönderdiğini, adaya yerleşeklere ve oğullarına altın ve gümüş vermeyi taahüt ettiğini bildirdiğini ve adanın Hıristiyanlığın kutsal emanetlerine sahip olmasından ve burasının Kutsal Topraklara yakınlığından dolayı birçok kişinin eşi ve çocuklarıyla adaya göç ettiğini belirtmektedir. Buna ek olarak, kralın, bazı kişilere aylık ödeme yaptığını ve bazı alt sınıftaki insanlara özgür olma hakkını verdiğini ilave ederek Doğu Akdeniz topraklarından gelenlerin alışverişlerinde vergi ücretinin yarısını ödemeleri gibi ayrıcalıkların verildiğini zikretmiştir.²⁴⁶

Adada feodal yapı Guy tarafından kurulmuştur. Müslümanlar karşısında arka arkaya gelen yenilgiler sonucunda Doğu Akdeniz toprakların sığınan Franklar, bu teklifle birlikte Kıbrıs adasına sığınmıştı. Adaya gelen soylular, Kudüs Krallığı Kanunnamesini burada da uygulamışlar ve bir yüksek mahkeme kurmuşlardır. Feodal kanunlara karşı gelmeyecek şekilde yerli halkın kendi dinlerini ve geleneklerini yaşayabilmelerine izin vermişlerdir. Ortodoks inancın hâkim olduğu ada, şimdi tamamen Katolik Latinlerin feodal bir yapı oluşturdukları bir yere dönüşmüştür.²⁴⁷

Doğu Akdeniz'de ise Sûr şehrinde bulunan Pisalılar, Conrad of Montferrat'a verdikleri malvarlıklarının iade edilmeyeceğini düşünerek Guy of Lusignan'ı çağırılmış ve gizli bir anlaşma yapmayı planlamışlardır. Guy'nin Sûr'a gelmesi durumunda şehri kendisine teslim edeceklerini bildirmişlerdir. Kudüs kralı Henry de

²⁴⁴ *The Conquest of Jerusalem*, 113-4; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s. 286-7; "Eracles", *RHC*, II, s. 191-2; Makhairas, *Recital*, 21; Peter W. Edbury, "Franks", 77-8.

²⁴⁵ *The Conquest of Jerusalem*, 114; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s. 287; "Eracles", *RHC*, II, 191; Elizabeth C. Furber, s. 603; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 22. Eracles'de, tımarların bir şövalye için 400 beyaz bezant, bir Türkopol için ise 300 beyaz bezant iki binak ve bir zırh olacak şekilde düzenlendiği belirtilmektedir. Bkz. "Eracles", *RHC*, II, 192.

²⁴⁶ Makhairas, *Recital*, 25.

²⁴⁷ K. Keefe-W. Cover-W. Giloane-J. M. Moore-S. Teleki- E. T. White, *Area Handbook for Cyprus*, Washington, 1971, s. 19.

Champagne, Guy'nin Akkâ'ya geliş nedeninden haberdar olmasından dolayı Kıbrıs'ın yeni yöneticisini gözetim altında tutmuştur. Guy, bu entrikadan bir sonuç alamayacağını anlayarak Kıbrıs'a geri dönmüştür.²⁴⁸

Kudüs Kralı Henry, Guy'nin Pisalılarla yapmış olduğu işbirliğini öğrendikten sonra çok öfkelenmiştir. Henry, Pisalıları krallık topraklarında bulunan halka zarar vermelerinden dolayı uyarmış, fakat krallığın asayişinden sorumlu olan Guy of Lusignan'ın kardeşi Amaury devreye girerek Pisaları temize çıkarmaya çalışır. Ancak buna rağmen kral, Pisalıların krallık topraklarını terk etmelerini yakalanmaları durumunda ise idam edileceklerini söylemiştir. Henry, Amaury'yi Pisalıları kendisine karşı savunmakla suçlamış ve kardeşi Guy'nin Kıbrıs'ı kendisine teslim etmesini talep etmiş aksi takdirde tutsak edileceğini bildirmiştir. Templier ve Hospitalier şövalyelerinin liderlerinin devreye girmesiyle Amaury, serbest bırakılmış, fakat Henry daha sonra Kudüs'ün asayişini koruma görevini Kraliçe Isabella'nın erkek kardeşi olan John of Ibelin'e vermiştir.²⁴⁹

Guy, 11 ay yönetimde söz sahibi olmuştur. Öleceği sırada kendisinden sonra Kıbrıs yönetimini kardeşi Geoffrey de Lusignan'a bıraktığını bildirmiş ve bu konuda adamlarına kardeşini bilgilendirmelerini emretmiştir.²⁵⁰ Guy of Lusignan, Sibylla ile olan evliliğinden Maria ve Alice adlı iki kız çocuğuna sahip olmuştu, fakat kızlar salgın hastalık yüzünden Akkâ'da ölmüşlerdi.²⁵¹ Guy of Lusignan çocuksuz bir şekilde 1194 yılı Mayıs ayında ölmesi²⁵² sonucunda yerel halk, onun yerine Guy'nin kardeşi Geoffrey of Lusignan'ın yönetime geçmesini ondan talep etmiş, fakat Geoffrey bu teklifi kabul etmemiştir. Bunun üzerine bu teklif Guy'nin bir diğer erkek kardeşi olan Amaury of Lusignan'a²⁵³ götürülmüştür.²⁵⁴ Amaury, gelen teklifi kabul etmiş ve Kıbrıs adasının yeni yöneticisi olmuştur.²⁵⁵

²⁴⁸ *The Conquest of Jerusalem*, 116, 120; Runciman, III, 83; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 28.

²⁴⁹ *The Conquest of Jerusalem*, 124-5; Runciman, III, 84.

²⁵⁰ "Eracles", *RHC*, II, 192.

²⁵¹ Ambroise, II, 86; *The Conquest of Jerusalem*, 95.

²⁵² Hoveden, Guy of Lusignan'ın ölüm yılını 1195 olarak vermektedir. Bkz. *Annals of Roger de Hoveden*, II, 373.

²⁵³ Aimery of Lusignan Hayat hakkında bilgi ver)

²⁵⁴ *The Conquest of Jerusalem*, 132; Runciman, III, s. Elizabeth C. Furber, 603-4.

²⁵⁵ *The Conquest of Jerusalem*, 126, 132.

C. Amaury of Lusignan Dönemi (1194-1205) ve IV. Haçlı Seferi

Amaury of Lusignan, kardeşi Guy of Lusignan'dan önce 1174 yılında Kutsal topraklara gelmiş ve burada Baldwin of Ibelin'in kızı olan Eschiva ile evlenmiştir. Kısa süre içinde Kudüs Krallığı'nda önemli görevler almaya başlamıştır. Eschiva ile evliliği sonucunda Hugh (I. Hugh) isimli çocuğu dünyaya gelmiştir. Daha sonra 1181 yılında kral IV. Baldwin, Amaury'yi Kudüs'ün asayişinden sorumlu kişi olarak tayin etmiştir.²⁵⁶ 1192 yılında Amaury'nin, Pisalıları Henry de Champagne'e karşı savunmasından sonra tutuklandığından ve Amaury'nin tutuklanması üzerine Henry'nin, John of Ibelin'i Kudüs Krallığı'nın asayişinden sorumlu kişi olarak atadığından daha önce bahsetmiştik.²⁵⁷

Henry de Champagne, Kıbrıs'ın Kudüs Krallığı'nın bir parçası olduğunu düşünerek Kıbrıs'ı kendisine bağlamak niyetindeydi. Bunun aksine Amaury ise adanın bağımsız bir yönetime sahip olmasını savunuyordu. Bu anlaşmazlık, Doğu Akdeniz'de bulunan Haçlıların aleyhine sonuçlar üretince, iki taraf arasında bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmanın neticesinde Amaury'nin üç oğlu ile Kraliçe Isabella'nın üç kızı nişanlanmıştır. İlerleyen zamanda Amaury'nin Guiotin ve Johanin adlı oğulları ölmüş ve daha sonra Henry of Champagne'nin kızı Alice ile Amaury'nin bir diğer oğlu Hugh evlenmişlerdir. İki grup arasında yapılan bu anlaşma sonucunda Kıbrıs, Kudüs Krallığı'ndan bağımsız olarak yönetilmiş ve Kıbrıs krallığı, Akkâ'da bulunan Latinlerle işbirliği yapmaya başlamıştır.²⁵⁸

Amaury, yönetimde söz sahibi olur olmaz ilk iş olarak Guy'nin cömertçe toprak verdiği şövalyeleri toplayarak kendisinin bazılarında daha az toprağının olduğunu söyleyerek, onlardan bu toprakların bir kısmını kendisine teslim etmelerini istemiştir. Yapılan istişare sonucunda bazı şövalyeler topraklarından feragat etmişlerdir. Amaury'nin toprak sisteminde yaptığı bu düzenlemelerle Kıbrıs'ın

²⁵⁶ Runciman, II, 424.

²⁵⁷ Runciman, III, 84; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 163.

²⁵⁸ *The Conquest of Jerusalem*, s.134-5; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, 293-4; G. Hill, *A History of Cyprus*, II, 44; Runciman, III, 84; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-137*, 32; Jill N. Claster, *Sacred Violence: The European Crusades to the Middle East, 1095-1396*, University of Toronto Press, Canada 2009, s. 209.

gelirinin yıllık 300.000 bezantı bulması adada istikrarın sağlanmasından sonra ekonomik gelişmenin başladığını göstermektedir.²⁵⁹

Kıbrıs, Amaury'nin idaresine geçtiği sırada, adada Hıristiyanlara kötülük eden Canaqui adında bir adam vardı. Amaury, Canaqui'nin yakalanıp kendisine teslim edilmesi durumunda yakalayana ödül olarak 1.000 bezant vereceğini bildirmişti. Canaqui, aranmakta olduğunu anlar anlamaz Kilikya'da bulunan Antakya Lordu Isaakios'un yanına kaçmıştır. Kısa zaman içinde Isaakios ve Canaqui, Kıbrıs'a saldırma kararı almışlardır. O sırada Doğu Akdeniz'e Kudüs'den gelen Amaury'nin eşi Eschiva, dinlenmek için Mağusa'da kalmaktaydı. Bu gelişmeden haberdar olan Canaqui, adaya çıkararak Eschiva ve onun çocuklarını tutsak etmiştir. Amaury, eşinin tutsak edildiğini duymuş ve arkalarından onlara ulaşmak için denize açılmışsa da yakalayamamıştır. Canaqui ele geçirdiği tutsaklarla Isaakios'un yanına gelmiştir. Ancak Ermenistan lideri II. Leo'nun devreye girmesiyle Amaury'nin eşi ve çocukları serbest bırakılmıştır.²⁶⁰

Amaury döneminde Kıbrıs'ta gerçekleşen en önemli olaylardan bir tanesi Latin Kilisesi'nin Kıbrıs topraklarında kurulmasıdır. Amaury, adada Latin Kilisesi kurulması konusunda Papa ile iletişime geçerek müracaatta bulunmuştur. Yapılan temaslar neticesinde Papa III. Celestine 20 Şubat 1196 yılında Kıbrıs'a bir mektup göndermiştir.²⁶¹ Papa, Katolik Kilisesi'nin kurulması ve halkın Katolikleştirilmesi için adaya iki papaz göndermiştir. Doğrudan papalığa bağlı olarak Lefkoşa'da başpiskoposluk, Mağusa, Limasol ve Baf'ta birer adet piskoposluk kurulmuştur.²⁶² Bu dönemde Ortodoks Kilisesi'nin gelirleri ve taşınmazlarının çoğu, yeni kurulan başpiskoposluğa devredilmiştir.²⁶³

²⁵⁹ *La Chronique d'Ernoult et de Bernard le Trésorier*, 287-8.

²⁶⁰ *The Conquest of Jerusalem*, 127-8. 1210 yılında II. Leo'nun Amaury'nin kız kardeşi Sibylla ile evlenmesiyle birlikte Lusignanlar ve Ermeniler arasında önemli bir işbirliği yapılmıştır. Bkz. H. D. Purcell, *Cyprus*, Frederick A. Praeger Publisher, U.S.A 1969, s. 125.

²⁶¹ *Bullarium Cyprum, Papal Letters Concerning Cyprus 1196-1261*, ed. C. Schabel, Nicosia 2010, c. I, s. 95.

²⁶² Makhairas, *Recital*, 27; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 29; N. Coureas, *The Latin Church in Cyprus*, 3-4.

²⁶³ Makhairas, *Recital*, 27-9. Ayrıca Makhairas, adada bulunan Ortodoks Piskoposların listesini vermektedir. Bkz. *Recital*, 29. 1211-12. Doğu Akdeniz'e seyahate çıkan ve Kıbrıs'a da uğrayan Oldenburg, adada Latinlere ait bir tane başpiskopos ve kendisine yardımcı üç piskoposun bulunduğunu not düşmektedir. Latin yönetimi altında bulunan Ortodoksların kendilerine ait on üç piskoposluğun bulunduğunu bunlardan bir tanesinin başpiskoposluk olduğunu ve ayrıca hepsinin

Amaury, Papa ve Kutsal Roma İmparatoru ile yapmış olduğu müzakereler sonucunda adada kendi gücünü sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Diğer yandan adada Katolik Kilisesi'nin ruhanî gücünü yaymaya çalışmış ve bunun neticesinde adada başlayacak olan Katolik egemenliğinin temelleri Amaury dönemiyle atılmıştır. Adada resmî mezhep olarak Katoliklik ilan edilse de, Ortodoks Kilisesi de varlığını sürdürmüştür.

Lusignanların kraliyet ailesine mensup olmamaları nedeniyle Amaury, kraliyet tacını doğuştan kral olan birinin kendisine giydirmesini istiyordu. Bu nedenle 1195 yılında Amaury of Lusignan, Kutsal Roma Germen İmparatoru VI. Henry'ye Kıbrıs krallığı tabiyetiyle başvurmak üzere Renier of Jubail'i göndermiştir. Kutsal Roma imparatoru Kıbrıs'a gelemese de yerine 1196 yılında Trani ve Brindisi başpiskoposlarını göndermiş, fakat resmî taç giyme töreni 22 Eylül 1197 yılında VI. Henry'nin kendi başnâzırı Hildesheim piskoposu Conrad'ı Lefkoşa'ya göndermesiyle yapılan törende gerçekleşmiştir. Amaury, tahta oturduktan üç yıl sonra VI. Henry'nin egemenliğini kabul ederek kraliyet tacını almasıyla ilk Kıbrıs Lâtin Kralı olarak Lefkoşa'da taç giymiştir.²⁶⁴ Bunun sonucunda Kıbrıs krallığı, yasal olarak Kutsal Roma İmparatorluğu tarafından tanınmış ve böylece ada, VI. Henry'nin vasalı durumunu düşmüştür. Kardeşi Guy daha önce Kıbrıs lordu ünvanını kullanmışsa da Amaury, krallık titrine sahip olmuştur. Bu taç giyme töreniyle, adanın 1489 yılında Caterina Cornaro tarafından Venediklilere satışına kadar sürecek olan Kıbrıs Latin Kralığı'nın temelleri atılmış oldu.²⁶⁵

Kıbrıs krallığının kurulmasından sonra batıda Papa III. Celestine Hıristiyanları yeni bir Haçlı Seferi için biraraya toplamış ve Amaury'ye krallık tacı giydiren Alman İmparatoru VI. Henry kutsal haçı alarak yola çıkmak üzere hazırlıklara başlamıştır. 1197 yılında Akkâ'ya gelen öncü Haçlı kuvvetlerinin yönetimi konusunda kararsızlık

Latinlere bir köle gibi vergi vererek itaat ettikleri bilgisini vermektedir. Bkz. Pringle, *Pilgrimage*, 81.

²⁶⁴ *La Chronique d'Ernoult et de Bernard le Trésorier*, 302-3; G. Hill, *A History of Cyprus*, II, 48-9; Philip Newman, 108; Runciman, III, 85; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 31; Peter Edbury, "The Crusader States", ed. D.S.H. Abulafia, *The New Cambridge Medieval History*, c. 1198 - c. 1300, Cambridge Uni. Press 1999, c. V, s. 590; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 164; Peter W. Edbury, "Franks", 67, 71. Oldenburg, krallık tacının VI. Henry'nin başnâzırı olan Conrad tarafından giydirildiğini ve böylece Kıbrıs'ın Roma İmparatoru'na sadakatle bağlandığı bilgisini vermektedir. Bkz. *Pilgrimage*, 82.

²⁶⁵ Leto Severis, *Ladies of Medieval Cyprus and Caterina Cornaro*, Nicosia 1995, s. 49.

yaşandığı sırada Kudüs Kralı Henry de Champagne geçirdiği bir kaza sonucu ölmüştür. Aynı yıl içerisinde Amaury of Lusignan, eşi Eschiva'nın ölümünden sonra Henry de Champagne'in yirmi yedi yaşında dul kalan eşi Isabella ile evlenmiştir. 1198 yılında yapılan bu evlilik sayesinde Akkâ'da II. Amaury olarak Kudüs Krallığı tacını giymiştir.²⁶⁶

Amaury, Kıbrıs ve Akkâ'da bulunan krallıkları birleştirmemiş; bunları iki müstakil krallık olarak idare etmeyi sürdürmüştür.²⁶⁷ Kudüs kralı olmasından sonra Amaury, Kıbrıs kralı ünvanının yanında Kudüs kralı ünvanını da kullanmıştır. Amaury'nin Akkâ'ya krallık tacı giymeye gittiği sırada Ortodoks nüfus, Kanakes adında birisinin liderliğinde isyan etmiş ve Frankların mallarına saldırmıştır.²⁶⁸

Bu dönemde Alman imparatoru VI. Henry, büyük bir istek ve heyecanla doğuya sefer hazırlıklarını sürdürmekteydi, fakat 28 Eylül 1197 yılında imparatorun ani ölümüyle bu hazırlıklar yarıda kalmıştır. Henry'nin ölümünden kısa bir süre sonra sefere iştirak eden Haçlılar, ülkelerine geri dönmeye başlamıştır. Kudüs Kralı olmasından sonra Haçlıların yönetiminde söz sahibi olan Amaury, Eyyübî sultanı el-Âdil ile 1 Temmuz 1198 tarihinden itibaren beş yıl sekiz ay sürecek bir barış anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre Beyrut, Sayda, Yafa ve Remle Kudüs Krallığı topraklarında kalmıştır.²⁶⁹ VI. Henry'nin Doğu Akdeniz'e gönderdiği Haçlılar ciddi anlamda bir başarı eldememişlerdir. Haçlılar, Eyyübîlerin elinden Beyrut'u almışlar ve akabinde Akkâ'da Alman askerî tarikatını kurmuşlardır.²⁷⁰ Bu sefer sırasında Beyrut'un işgali dışında Haçlılar ve Müslümanlar arasında ufak çaplı çatışmalar çıksa da iki taraf arasında uzun bir barış dönemi devam etmiştir.

Doğuda Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında barış ortamının oluşmasına rağmen batıda Papa III. Innocentius, bütün Hıristiyanları tek bayrak altında toplamak ve yeni bir sefer düzenlemek için harekete geçmiştir. Selahaddin Eyyübî'nin

²⁶⁶ Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l Farac Tarihi*, II, 469; Marino Sanudo Torsello, 319; S. Lane-Poole, *A History of Egypt in the Middle Ages*, Methuen & Co., London 1901, s. 217-8; Runciman, III, 93-5; Elizabeth Chapin Furber, 604; Ramazan Şeşen "Eyyübîler", VI, 349; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, s. 33.

²⁶⁷ *La Chronique d'Ernoult et de Bernard le Trésorier*, 309-11.

²⁶⁸ Newman, 108.

²⁶⁹ Runciman, III, 98, 103; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 34; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 164-6; Ramazan Şeşen; *Salahaddin'den Baybars'a Eyyübîler-Memlûkler (1193-1260)*, İsar, İstanbul 2007, s. 34-36.

²⁷⁰ Runciman, III, 97; Işın Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, XIV, s. 537-8.

ölümünden sonra Eyyübî Devleti zayıflamaya başlamış, yöneticiler kendi aralarında taht kavgasına tutuşmuşlardır. Bunu fırsata dönüştürmek isteyen batılılar IV. Haçlı Seferi'nin hazırlıklarına başlamışlardır. Seferin düzenlenmesinin amacı o dönem İslâm'ın kalbi olan Mısır'ı ele geçirmektir, fakat Mısır'a gidebilmek için denizlerde güçlü bir donanmaya sahip olmak gerekiyordu. Bu nedenle Haçlılar, Venedik'le ilişki kurma ihtiyacı hissettiler. Seferin başlangıçta Mısır üzerine yapılması düşünülmüş ve Haçlıların deniz yoluyla Mısır'a götürülmesi için Venediklilerle 85.000 gümüş mark karşılığında anlaşmaya varılmıştı. Venedik, Haçlıları Mısır'a taşımının yanında onların bir yıllık işlerini sağlamayı kabul etmişti.²⁷¹

Diğer taraftan Mısır, uzun zamandan beri Venedikliler için önemli pazarlardan biriydi. Venedikliler, Haçlıları buraya taşımak isteseler de Araplarla devam eden ticarî menfaatlerini sıkıntıya sokmak istemiyorlardı. Batılıların ülkesine bir sefer düzenleyeceği bilgisini alan Eyyübî sultanı el-Melik el-Âdil, Venedik'e elçi göndererek kendilerine Mısır'da tanınacak olan ticarî kapitülasyonlar karşılığında seferin güzergâhını değiştirmeyi teklif etmiş ve iki devlet sonunda anlaşmaya varmıştı.²⁷² Ayrıca bu dönemde Bizans İmparatoru Manuel Komneos'un ölümünden sonra taht kavgaları baş göstermiş ve II. Isaakios Angelos'un oğlu Aleksios, Venedik ve Haçlılarla irtibata geçerek, Bizans tahtına kendisinin geçirilmesi şartıyla onlara 200.000 gümüş mark ve devam edecek olan sefere asker desteği vereceğini belirtmişti.²⁷³

Dinî gayelerle başlayan IV. Haçlı Seferleri yukarıda zikredilen hususlardan dolayı amacından tamamen sapmaya başlamış, Kudüs ve çevresini kurtarmak için yola çıkan Haçlılar, ne var ki Konstantinopolis'e doğru yönelmişlerdir. Bu gelişmeler sonunda, 1202 yılında Venedik'e gelen Haçlılar, Venediklere verecekleri parayı toplayamamışlar, bunun sonucunda Venedikliler, Dalmaçya kıyılarında bulunan Zara şehrini kendileri için ele geçirmeleri karşılığında Haçlıları doğuya nakledeceklerini

²⁷¹ Geoffrey Villahardouin, *The Chronicle of Fourth Crusade and the Conquest of Constantinople*, ing.trc., F. T. Marzials, London, 1908, s. 6; Türkçe çevirisi için bkz., *Konstantinopolis'te Haçlılar*, trc. Ali Berktaş, İstanbul 2001, s. 40-42; *IV. Haçlı Seferi Kronikleri: Geoffroi de Villehardouin Henri de Valenciennes*, trc. Ali Berktaş, 7-9; Robert of Clari, *The Conquest of Constantinople*, İng. trc., E. H. McNeal, Newyork 2005, s. 40.

²⁷² W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, trc. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 1975, s. 448.

²⁷³ Villahardouin, 23, *Konstantinopolis'te Haçlılar*, trc., 56-7; *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, trc., 26-7.

bildirmiştir.²⁷⁴ Zara'nın alınmasından sonra Haçlılar, Konstantinopolis'e doğru ilerlemişler ve burasını ele geçirmişlerdir. Bizans'ın başkenti, dinsiz bir grup veya Müslümanlar tarafından değil, IV. Haçlı Seferi'ne katılan yine Hıristiyan olan bir ordu tarafından işgal edilmiştir. Bu dönemde İtalya'dan ayrılan ve Kutsal Topraklar'a ulaşan asker sayısının fazla olmasından dolayı Kıbrıs ve Kudüs Kralı olan Amaury, Müslümanlarla daha önce yapmış olduğu anlaşmayı bozmamıştır.²⁷⁵

Konstantinopolis'in Latinler tarafından işgal edilmesi Bizans'ın Kıbrıs üzerinde olan emellerini tamamen bitirmiş ve Kıbrıs Haçlı Krallığı, dışarıdan gelebilecek bir Bizans tehdidinden kurtulmuş olsada ada, IV. Haçlı Seferi'nden dolayı olarak etkilenmiştir. Richard'ın 1191 yılında adanın yönetimini ele geçirip Isaakios'un kızını adada tutsak ettiğini ve bu kızı Joanna ve Berengaria'nın gözetimi altına verdiğini daha önce zikretmiştik. Richard seferini bitirip ülkesine dönerken beraberindekilerle beraber Avusturya Dükü V. Leopold tarafından yakalanmıştır. Tutsakların içinde Isaakios'un kızı da bulunmaktaydı. Genç kız, burada ilk önce VI. Raymond of Toulouse ile evlenmiştir. Bu evlilik kısa süre içinde son bulmuş ve daha sonra Isaakios'un kızı, 1202-3 yılında IV. Haçlı Seferi'nin devam ettiği sıralarda Thierry of Flanders ile Marsilya'da evlenmiştir. Thierry, 1202-3'de Marsilya'da kışı geçiren Flaman Haçlılarının donanmasında bir geminin lideriydi. Thierry, Isaakios'un kızı ile evlenmesinden sonra Kıbrıs yönetimi üzerinde hak iddia etmiştir. Thierry, diğer Haçlıların aksine Konstantinopolis'e gitmek yerine Akkâ'ya gitmiştir. Burada Kral Amaury ile görüşen Thierry, isteklerini krala bildirmiştir. Ancak Amaury bu istekleri kabul etmemiş ve Thierry'nin krallık topraklarından ayrılmasını emretmiştir. Kıbrıs yönetimi üzerinde birşey elde edemeyeceklerini anlayan Thierry ve eşi, önce Kilikya'ya daha sonra ise Konstantinopolis'e geçmişlerdir.²⁷⁶

I. Amaury, Kıbrıs'ın güvenliğini tehdit eden bu adamdan kurtulduktan sonra Avrupa'dan gelenlerin Konstantinopolis'e yöneldiklerinden haberdar olmuş ve Selahaddin'in kardeşi el-Âdil ile altı yıl süreli yeni bir barış anlaşması imzalamış,²⁷⁷

²⁷⁴ IV. Haçlı Seferi Kronikleri, trc., 17-25; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 170-2.

²⁷⁵ Marino Sanudo Torsello, 323-4; Donald E. Queller-Thomas K. Compton-Donald A. Campbell, "The Fourth Crusade: The Neglected Majority", *Speculum*, 1974, c. XLIX-3, s. 446.

²⁷⁶ Marino Sanudo Torsello, 322; Donald E. Queller..., XLIX-3, 456-7; Filip Van Tricht, *The Latin Renovation of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Brill 2011, s. 439-440.

²⁷⁷ Runciman, III, 103; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 166; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 68.

fakat kral, kısa bir süre sonra fazla balık yemekten ölmüş ve tahtı altı yaşındaki oğlu I. Hugh'e bırakmıştır.²⁷⁸

Kralın ölümünden sonra Kıbrıs ve Kudüs yönetimi tek bir kişinin kontrolü altında çıkarak ayrılmıştır. Kudüs Krallığı hakkı Isabella ve Conrad de Montferrat'ın kızları Maria'ya, Kıbrıs Krallığı ise Hugh'a geçmiştir. Dört farklı kişi ile evlenen Isabella, beş kız çocuğuna sahip olmuştu. Kızların en büyüğü olan Maria de Monferrat, krallığın vârisesi olmuş, fakat dayısı Beyrut hâkimi John of Ibelin kendisine nâib (yardımcı) olarak yönetimde söz sahibi olmuştur. John of Ibelin, Maria adına kralığı üç yıl yönetmiş ve Fransa kralı Philip'in Maria ile evlenmesi için gönderdiği John of Brienne'nin gelişine kadar krallığın yönetiminde söz sahibi olmuştur. Maria'nın daha sonra 1210 yılında John of Brienne²⁷⁹ ile evlenmesi sonucunda krallığın yönetim hakkı bu kişiye geçmiştir. Yeni evli çiftin bir yıl içinde bu evlilikten Jolande adında kızları olmuştur.²⁸⁰ Ancak kısa bir süre içinde Maria'nın ölmesiyle John of Brienne'in krallık üzerindeki hakkı tehlikeye girse de, krallığın yönetimini kızının adına devam ettirmiştir.²⁸¹

Kıbrıs'ta ise Amaury'nin kızı Burgundia ve Count Walter of Montbéliard arasında bir evlilik akdedilmişti. Kıbrıs kralı, damadına Kıbrıs'ta dirlik vermiş ve ayrıca onu Kudüs Krallığı'nın asayişinden sorumlu kişi olarak atamıştır. Amaury'nin ölümünden sonra Alman damadı 1210 yılına kadar I. Hugh'un krallık nâibi olarak hareket etmiştir.²⁸² Amaury'nin ölümünden sonra Kıbrıs ve Kudüs Krallıklarının tek kişi tarafından yönetilmesi süreci, 1269 yılında tekrar III. Hugh'un yönetiminde birleşene kadar son bulmuştur.

D. I. Hugh Dönemi (1205-1218)

Amaury 1205 yılında ölmesinden sonra arkasında on yaşında bir çocuk bırakmıştır. Adayı bir çocuğun idare edemeyeceğinden dolayı yönetime saltanat nâibinin tayin edilmesi gerekmektedir. Walter de Montbéliard'ın, Hugh'un en büyük

²⁷⁸ Malcolm Bilings, *The Cross and the Crescent: A History of the Crusades*, London 1987, s. 138.

²⁷⁹ Bu şahıs Conrad de Montferrat ile Kraliçe Isabella'nın kızı olan Kudüs tahtının vârisesi Maria ile evlenerek kral olmuştur. Bkz. Runciman, III, 117-8; Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 242.

²⁸⁰ Marino Sanudo Torsello, 324-5; Runciman, III, 132-3.

²⁸¹ Runciman, III, 133.

²⁸² Peter Edbury, *Kingdom of Cyprus*, 41-6.

kız kardeşi Burgundia ile evli olmasından dolayı Lefkoşa’da bulunan yüksek mahkeme, Walter de Montbéliard’ı Kudüs Krallığı’na nâib olarak atamıştır. Montbéliard, Amaury’nin Müslümanlarla yapmış olduğu barış antlaşmasını bozmuş ve 1206-7’de Anadolu’ya bir saldırı düzenlemiştir.²⁸³

1207-8 tarinde Kıbrıslı Rumlar, Mısır açıklarında bazı Müslüman gemilerine saldırmış ve birkaçını ele geçirdikten sonra mürettebatını da esir almışlardır. Bunun üzerine Sultan el-Melikü’l-Âdil, Kudüs Kralına yazdığı mektupta; “*Aramızda antlaşma olmasına rağmen adamlarımıza neden saldırdınız?*”²⁸⁴ dediği ve gemilerin iadesini istediği nakledilmektedir. Kudüs kralı ise bu saldırı ile bir alakasının bulunmadığını, adadaki ve Konstantinapolis’den gelen Rumların bu saldırıyı gerçekleştirdiğini belirtmiştir.²⁸⁵

I. Hugh, 1210 yılında üvey kardeşi Alice de Champagne ile evlenmiş ve çiftin bu evlilikten üç çocukları olmuştur. Aynı yıl içerisinde Hugh, Kıbrıs Krallığı yönetimini Walter de Montbéliard’dan istemiş ve bunun sonucunda Montbéliard yönetimi ona bırakarak Akkâ’ya geçmek zorunda kalmıştır.²⁸⁶

Montbéliard’ın ada topraklarından ayrılması sonucunda I. Hugh, Kıbrıs yönetiminde tek söz sahibi olmuştur. Ancak Kıbrıs’ta gerçekleşen başpiskoposluk seçimi, kral ve papa arasında probleme neden olmuştur. Kıbrıs dini meclisi, kraldan önerdikleri iki başpiskopos adayından birini seçmesini istemiştir. Seçilen kişinin isminin Papa’ya ulaşmasından sonra Papa, adadaki nüfuzunu kaybedeceğini düşünerek Kıbrıs kralına yapılan seçimin geçersiz olduğunu ve yeni yapılacak seçimin papalığın gönderdiği denetçilerin kontrolünde yapılacağını belirterek başpiskoposluk seçimleri üzerinde kralın etkisini kırmaya çalışmıştır.²⁸⁷

²⁸³ Runciman, III, 134.

²⁸⁴ 1204 yılında Müslümanlarla Franklar arasında yapılan anlaşmaya atıf yapmaktadır.

²⁸⁵ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Tarih Tercümesi*, XII, 227; *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kâmil fi’l-Ta’rikh. Part 3*, ed. D. S. Richard, Ashgate, 2010, 137. Ayrıca İbnü’l Esîr, adada meydana gelen kıtlık ve pahalılık yüzünden yerli halkın Konstantinapolis’e gittiği ve adanın idaresinin Kudüs kralına geçtiğini bildirmiştir. Bkz. *el-Kâmil fi’t-Tarih Tercümesi*, 227; *The Chronicle of Ibn al-Athir*, 137. Newman, aynı yıl içinde 1208 yılında John of Ibelin’in Girne kalesini inşa ettiğini ve buranın Girne ve Anadolu arasında gerçekleşen ticaret için çok önemli bir merkez olduğunu belirtmektedir. bkz. *A Short History of Cyprus*, 111.

²⁸⁶ Marino Sanudo Torsello, 326-7; G. Hill, *A History of Cyprus*, II, 83; Runciman, III, 134; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 44-5; Elizabeth C. Furber, 605.

²⁸⁷ Philip Newman, 113.

Burada son olarak 1211 yılında I. Hugh döneminde hacıların ve savaşçıların Kutsal Topraklara giderken kullandıkları güzargâh üzerinde bulunan Kıbrıs'ı gezen, Wilbrand von Oldenburg adında bir seyyahın notlarına değinmek istiyoruz. Oldenburg, Anadolu sahilinde bulunan Ayaş'dan gelerek adanın önemli şehirlerini gezmiş ve bize ilk elden adanın coğrafi, ekonomik ve demografik yapısı hakkında çok değerli bilgiler sunmuştur.²⁸⁸

Adada üç hafta kalan seyyah Oldenburg, adanın topraklarının çok verimli, şarabının mükemmel olduğunu, adada birçok yabancı eşeğin, dağ keçisinin ve geyiğin bulunduğunu, fakat ayı, aslan, kurt gibi zararlı hayvanların yaşamadığını söylemektedir.²⁸⁹ Yazar adada gittiği şehirleri ve buralarda gördüklerini detaylı olarak anlatmaktadır. İlk olarak Girne'ye gelen seyyah, buranın surla çevrili bir şehir olduğunu, kulelere sahip kalesinin ve iyi bir limanının bulunduğunu belirtmektedir.²⁹⁰ Daha sonra Lefkoşa'ya geçen Oldenburg, burada çok sayıda zengin insanın bulunduğunu ve evlerinin iç dizayn, dekorasyon ve boyasının Antakya'da bulunan evlerle aynı olduğunu aktarmaktadır. Bu şehirde bir başpiskoposluk, mahkeme, saray ve bu sarayda hayatında ilk defa gördüğü bir deve kuşunun bulunduğunu bildirmektedir. Girne ve Lefkoşa arasının beş mil olduğunu ve yol boyunca çok sayıda selvi ağacıyla (cypress) karşılaştığını, bu yüzden de adaya bu ismin verilmiş olabileceğini ifade etmektedir. Yazar daha sonra Limasol şehrine geçmiş ve şehirdeki tahkimatın zayıf olduğunu ve burada bir yardımcı piskoposluğun bulunduğu bilgisini vermektedir. Seyyah, buradan adanın en yüksek dağı olarak belirttiği Stavrovouni dağına çıktığını ve burada içinde keşişlerin bulunduğu bir manastırı gördüğünü nakletmektedir.²⁹¹ Daha sonra Baf'a geçen seyyah, burada da bir adet yardımcı piskoposluğun bulunduğu bilgisini bize vermektedir. Son olarak seyyah, Mağusa'ya gelmiştir. Seyyah bu şehrin iyi bir limana sahip olduğunu, fakat surlarının çok iyi güçlendirilmediğini ve burada üçüncü bir yardımcı piskoposluğun bulunduğunu zikretmektedir.²⁹²

²⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Pringle, *Pilgrimage*, 81-3.

²⁸⁹ Denys Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187-1291*, s. 81-2.

²⁹⁰ Pringle, *Pilgrimage*, 82.

²⁹¹ Seyyah, ayrıca burada bulunan bir haçın havada desteksiz bir şekilde kendi başına durduğu bilgisini vermektedir Pringle, *Pilgrimage*, 83.

²⁹² Pringle, *Pilgrimage*, 83.

1. I. Hugh de Lusignan Devrinde Kıbrıs-Anadolu İlişkileri

Anadolu'nun Akdeniz'e açılan en büyük kapılarından biri olan Antalya'nın ticarî önemine binaen Kıbrıslı Latinler Antalya'ya ayrı bir önem vermişlerdir. I. Haçlı Seferi nedeniyle Anadolu sahillerini Bizanslılara ve Franklara kaptıran Anadolu Selçukluları, II. Kılıçarslan'ın girişimleri sonucu yeniden Anadolu'da toprak kazanarak büyümeye başlamıştır. II. Kılıç Arslan devrinde Antalya kuşatılmış, fakat alınamamıştır.²⁹³

Yukarıda da zikrettiğimiz üzere IV. Haçlı Seferinden sonra Bizans başkentinde Latin İmparatorluğu kurulmuş ve bu işgal Anadolu üzerinde Bizans otoritesinin tamamen zayıflamasına neden olmuştur. Böylece Antalya'nın da imparatorluk merkeziyle arasındaki bağlantı tamamen kesilmiştir. Siyasi birlik ve istikrarın zayıfladığı Anadolu topraklarında ticarî faaliyetler de durma noktasına gelmiştir. Bu gelişmelerden sonra İtalyan bir aileden gelen Aldobrandini (Aldebrandinus), Antalya'nın başkentle bağlantısının kesilmesini fırsat bilerek şehrin yönetimini ele geçirmiştir. Aldobrandini, Kıbrıs kralını yüksek hâkim olarak tanımış ve Antalya'yı Kıbrıs'tan gelen kuvvetler sayesinde korumaya çalışmıştır. Bu dönemde Anadolu toprakları üzerinde emniyetin sağlanamamasından dolayı Uzakdoğu ve Avrupa'dan gelen tüccarların malları gasp ediliyordu. Antalya hâkimi Aldobrandini de ticarî maksatlarla şehre gelen Türk tüccarların gemilerini ve mallarını müsadere etmişti. Böylece bu dönemde Anadolu topraklarında hüküm süren Selçuklularla Kıbrıs Lâtin Krallığı arasında ilk siyasî ilişkiler başlamıştır. Mallarına el konulan tüccarların Konya'ya giderek Selçuklu sultanına yakınması üzerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Antalya'ya bir sefer düzenlemek zorunda kalmıştır.²⁹⁴

²⁹³ *Annals of Niketas Choniates*, 146. Makhairas, ölüm tarihi olarak 1219 yılını vermektedir. Bkz. Makhairas, *Recital*, 41.

²⁹⁴ İbn Bîbî, *el-Avamiru'l Alaiye*, I, 115-117; *Selçuklu Devleti Tarihi: İbn Bîbî'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden*, trc. M. Nuri Gençosman, Ankara 1941, s. 43-6; Peter Edbury, *The Lusignan Kingdom of Cyprus and Its Muslim Neighbours*, Nicosia 1993, 12; Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK, Ankara 1997, s. 36-7.

1206 yılında I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'ya doğru hareket ettiği haberini alan Aldobrardini, Kıbrıs Haçlı Kralı I. Hugh'dan yardım istemiştir.²⁹⁵ I. Hugh'un çok küçük yaşta olmasından dolayı krallık nâibi olarak bulunan Gautier de Montbeliard'ın takriben iki yüz yaya askeri Antalya'ya göndermesi nedeniyle Gıyaseddin burasını ele geçirememiştir.²⁹⁶ Keyhüsrev, kuşatmayı kaldırdıktan sonra geri çektiği ordusunu dağlara, yollara ve geçitlere yerleştirmiş ve şehire giriş çıkışları kontrol altına alarak şehri teslim olmaya zorlamıştır.²⁹⁷ Kuşatma altında kalan Franklar ve Rumlar arasında anlaşmazlıklar ve ihtilaflar başgöstermeye başlamıştır. Şehirde bulunan Rumlar, gizlice Müslümanlara haber göndererek şehri teslim etmek istediklerini bildirmişlerdir.²⁹⁸ Neticede Selçuklu sultanı, şehiri yeniden kuşatmış ve süren şiddetli mücadeleler sonunda 603/1206 yılının sekizinci ayının üçüncü gününde Antalya'yı zapt etmiştir.²⁹⁹ Daha sonra Keyhüsrev Antalya'nın yönetimini Ertöküş (Ertokuş) b. Abdullah'a bırakmıştır.³⁰⁰

Böylece 5 Mart 1207 yılında ticarî ve iktisadî bakımdan önemli bir şehir olan Antalya, Kıbrıs'ta bulunan Frankların yardımına rağmen Selçukluların eline geçmiş ve burası Türkler'in Akdeniz'e açılmalarını sağlayan bir kapı görevi görmüştür. Ayrıca Selçuklular, Akdeniz'de önemli bir ithalât ve ihracât limanına kavuştukları gibi burayı deniz kuvvetleri için de üs haline getirmişlerdir.³⁰¹ Selçuklu sultanının Antalya'ya saldırmasında Bizans İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu buhranlı

²⁹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, XII, 205-6; *The Chronicle of Ibn al-Athir*, III, 121. Ayrıca bkz. Osman Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", *Bellekten*, Ankara 1964, c. XXVIII/110, s. 209-227.

²⁹⁶ G. Hill, II, 74-5; Işın Demirkent, *Niketas*, 227; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyasi Tarih, Alparslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, İstanbul 1971, s. 283-4; Niketas, Kıbrıs'tan gelen asker sayısını iki yüz olarak belirtmektedir. Bkz. *Annals of Niketas Choniates*, 351. Niketas, ilk kuşatmanın 16 gün sürdüğü ve daha sonra kaldırıldığını belirtirken; İbn Bîbî, kuşatmanın iki ay sabah akşam sürdüğünü bildirir. Bkz. *Annals of Niketas Choniates*, 351; *Selçuklu Devleti Tarihi: İbn Bîbî'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden*, 44; İbn Bîbî, 117.

²⁹⁷ Hüseyin Algül, "Türkiye Selçukluları Devrinde Akdeniz Siyasetine Genel Bir Bakış", *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, c. VI, s. 647.

²⁹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, XII, 205; *The Chronicle of Ibn al-Athir*, c. III, 121.

²⁹⁹ Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l Farac Tarihi*, II, 488; İngilizce çevirisi için bkz. Bar Hebraeus, *The Chronography of Gregory Abû'l Faraj*, I, 362.

³⁰⁰ İbn Bîbî, 119; Claude Cahen, *Pre-Ottoman Turkey: A General Survey of the Material and Spiritual Culture and History c. 1071-1330*, trc. J. Jones-Williams, Sidgwick & Jackson, London 1968, s. 119-120; Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev*, 38; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2014, s. 67-8.

³⁰¹ Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Heyet, Çağ Yay., İstanbul 1992, c. VIII, s. 268; Hüseyin Algül, c. VI, 647.

dönemin muhakkak etkisi olmuştur. Merkezden yardım gelmeyeceğini bilen sultanın bu fırsatı değerlendirmek istemiş olması muhtemeldir.

Kıbrıslılar, en erken dönemlerden beri yiyecek ve diğer ihtiyaçlarını Antalya'dan karşılıyorlardı. Bu şehrin Türklerin eline geçmesi mecburen ada ve Anadolu arasında sağlam ilişkilerin kurulmasına neden oldu.³⁰² Antalya, İpek Yolu'nun Akdeniz'e açılan bir kıyı kenti olması hasebiyle Selçukluların burayı fethetmesi Selçuklu Devleti'nin ekonomik ve iktisadî olarak kısa zaman içinde büyümesini sağlamıştır. Bununla beraber 1211 yılında Haçlılar ve Selçuklular arasında dostluk ve ticaret muahedeleri imzalanmıştır. Keyhusrev'in halefi I. İzzeddin Keykâvus ve Kıbrıs Haçlı Kralı I. Hugh arasında 1213 yılında tüccarların rahat bir şekilde ekonomik faaliyetlerini yürütebilmesi için ticaret antlaşması yapılmıştır.³⁰³

1214 senesinde İzzeddin Keykâvus ile Alaeddin Keykubâd arasında gerçekleşen taht mücadelesi ve İzzeddin Keykâvus'un Sinop'un fethi ile meşgul olmasını fırsata çeviren Kıbrıs Kralı I. Hugh, Antalya'yı yeniden işgal etmiş ve burada bulunan Türkleri öldürmüştür. İzzeddin Keykâvus, kardeşi ile yaşamış olduğu problemleri çözerek tekrar Antalya'yı kuşatmıştır. Sultan, Kıbrıs Haçlı Krallığı'nın yardımına rağmen şehri geri almış ve burada bulunan bütün Haçlıları, Türklere yapılan zulümlere misilleme olarak öldürmüştür. Şehir, 22 Ocak 1216 tarihinde tekrar Müslümanların yönetimi altına girmiş ve Keykâvus, bu şehrin idaresini yeniden Ertokuş'a bırakmıştır. Ayrıca Keykâvus, şehri yeniden ele geçirdiğini duyurmak için Müslüman yöneticilere fetihnâmeler göndermiştir.³⁰⁴ Antalya'nın tekrar Türklerin yönetiminin altına girmesinden sonra Selçuklularla Kıbrıslılar arasında yeni ticarî muâhedeler imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre iki ülke arasında serbest ticaret yapılabilir, Kıbrıslılar kendi sularında batan Türklerin gemilerine dokunmayacak, korsanların saldırısına uğrayan gemilere sığınma hakkı tanınacak ve

³⁰² *Unknown Aspects of The Cyprus*, 17; Claude Cahen, "13. Yüzyılın Başında Anadolu'da Ticaret", *Cogito*, trc. Aykut Derman, İstanbul 2001, c. XXIX, s. 134; Abdullah Ekinci, "Türkiye Selçuklularının Akdeniz Politikası ve Doğu Akdeniz'de Hâkimiyetin Tesisi", *Doğu Batı*, Ankara 2005, c. XXXIV, s. 256.

³⁰³ Coşkun Alptekin, VIII, 275; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s. 307.

³⁰⁴ İbn Bîbî, I, s.162-7; Coşkun Alptekin, VIII, 277; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Tarihi Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1958, s.101-8; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK, Ankara 1997, s. 35-8.

iki ülke topraklarında ticaret yaparken ölen bir tüccarın malları yakın akrabalarına geri verilecekti.³⁰⁵

Alaeddin Keykubâd, 1225 yılında, Kırım'ın Suğdak limanı üzerine düzenlemiş olduğu sefer sırasında, Ermeni ve Kıbrıs Krallıkları Anadolu'nun güney sahillerine saldırmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Antalya üzerindeki etkisini kaybeden Kıbrıs Haçlı Krallığı, Türklere karşı Ermenileri desteklemişse de bir netice alamamıştır. Bu arada Ertokuş, sahil şeridinde bulunan diğer kaleleri de ele geçirmiştir. İbn Bîbî, Ertokuş'un izin verilirse Kıbrıs adasına (Cezire-i Frengân) gidip oraları kâfirlerin elinden almak için sultana arz ettiğini belirtse de ada üzerine gerçekleşen böyle bir girişim söz konusu olmamıştır.³⁰⁶

2. V. Haçlı Seferi

Papa, III. Innocentius, 1215 yılından beri yeni bir Haçlı Seferi düzenlemeye çalışmış, fakat başaramamıştır. 1216 yılında Innocentius'un yerine III. Honorius Papa olarak geçmiş ve V. Haçlı Seferi'nin gerçekleşmesi için gerekli olan hazırlıklara selefının kaldığı yerden devam etmiştir. III. Honorius'un uzun uğraşları sonucunda ilk olarak 1217 yılının Eylül ayında Macar kralı II. Andrew ve Avusturya dükü V. Leopold doğuya yelken açmışlar ve kısa bir süre sonra Ekim ayında Akkâ'ya ulaşmışlardır. Bu dönemde Kıbrıs kralı I. Hugh da askerleriyle beraber Akkâ'ya geçerek Haçlılara katılmıştır. Bunların içinde Lefkoşa Lâtin Piskoposu olan Eustorgue of Montaigu, Walter of Caesarea ve Ibelinler de katılmıştır.³⁰⁷ 1217-21 yılları arasında sürececek olan V. Haçlı Seferi böylece başlamıştır.³⁰⁸ Amaury ile Eyyubî sultanı arasında yapılan anlaşmalar sonucunda yaklaşık yirmi yıldır Haçlılar, Doğu Akdeniz topraklarında sıkıntısız bir şekilde yaşıyorlardı. Bu dönemde Kudüs

³⁰⁵ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Tarihi Hakkında Resmi Vesikalar*, 108-11; Claude Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, 120; Ebru Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı", *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, c. VI, s. 696; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, 71. Kıbrıs Kralı ve Selçuklu Sultanı arasındaki yazışmaların, mektupların ve ahidnâmelerin tam metinleri için bkz. Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Tarihi Hakkında Resmi Vesikalar*, 139-43; Salim Koca, 66-71.

³⁰⁶ İbn Bîbî, I, s. 354; Coşkun Alptekin, VIII, 285; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, TTK, Ankara 2003, s. 87.

³⁰⁷ Marino Sanudo Torsello, 327; Elizabeth C. Furber, 609; James M. Powell, *Anatomy of a Crusade 1213-1221*, Philadelphia, 1986, s. 128; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 186-7; Ramazan Şeşen; *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 73-4.

³⁰⁸ V. Haçlı Seferi hakkında bkz. J. P. Donovan, *Pelagius and the Fifth Crusade*, Philadelphia, 1950; ; James M. Powell, *Anatomy of a Crusade 1213-1221*, Philadelphia, 1986.

Krallığı'nın başında 1210 yılında Maria ile evlenerek kral olan John of Brienne bulunmaktaydı. Haçlılar Kasım ayında 1217 yılında Akkâ'dan yola çıkarak Kudüs üzerine yürümeye başladılar ve yaptıkları seferden bir netice alamayacaklarını anladıkları zaman Akkâ'ya geri dönme kararı almışlardır. Bu seferin etkili bir lider tarafından yönetilmemesi başarısızlığa neden olmuştur. Bu seferden kısa bir süre sonra Kıbrıs kralı I. Hugh, 10 Ocak 1218 yılında, 23 yaşında üvey kız kardeşinin düğününde Trablusşâm'da ölmüştür. Yerine on aylık bebek olan I. Henry of Lusignan geçmiştir.³⁰⁹

E. I. Henry (1218-53)

I. Henry of Lusignan, I. Hugh of Lusignan ve Alice of Champagne'nin oğludur. 1218 yılında babası öldüğünde Henry'nin henüz sekiz aylık bir çocuk olması nedeniyle krallık nâibesi olarak annesi kral Henry de Champagne ve kraliçe Isabella'den olan kızları Alice de Champagne ve Alice'in dayısı Philip of Ibelin adanın yönetiminde söz sahibi olmuştur.³¹⁰ Adada en güçlü ailelerden birisi Ibelinlere mensup olan Philip of Ibelin, 1218-1227 yılları arasında ve sonra kardeşi John of Ibelin ise 1227-1228 yılları arasında Kıbrıs Krallığı'nın yönetiminde söz sahibi olmuştur.³¹¹

V. Haçlı Seferi'nin devamı olan gruplar I. Henry'nin döneminde doğuya gelmeye devam etmişlerdir. Gelen Haçlılar bu sefer Kudüs üzerine ilerlemek yerine Mısır üzerine yönelmişlerdir. Doğuda kalan Haçlılar, John of Brienne'nin liderliğinde Dimyat'a doğru yürümüşler ve bunlara Walter of Caesarea yüz kişilik Kıbrıslı şövalye ve atlı askerlerle destek vermiştir. Dimyat'ın kuşatılması esnasında Kıbrıs'tan kuşatmacılara ikmal yardımı yapılmıştır. Kısa bir zaman sonra Franklar,

³⁰⁹ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 187.

³¹⁰ *Letters from the East*, 109-110; Philip de Novare, 61; G. Hill, *A History of Cyprus*, 82; Runciman, III, 148-9; Elizabeth C. Furber, 605; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 47; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 76. Philip de Novare, Henry'nin babasının öldüğünde dokuz aylık olduğunu belirtmektedir. Bkz. Philip de Novare, 62. Ayrıca bkz. Philip Newman, 113; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 187.

³¹¹ Philip de Novare, 62-3. Purcell, Papa Honorius'un Alice ve kralı kendi kontrolü altına alması neticesinde Alice'in Ibelinlerle ilişki kurduğunu belirtmektedir. Bkz. *Cyprus*, 126.

1219 senesinin sonunda Dimyat'ı ele geçirmişlerdir.³¹² Bu sefere katılan St. Lucia kardinali Pelagius ve John of Brienne önderliğinde katılan Haçlılar arasında anlaşmazlıklar yaşanması üzerine John, 1220'de Mısır'dan ayrılmış, onu daha sonra Kıbrıslılar takip etmiştir.³¹³ Haçlılar arasında vuku bulan ihtilafları değerlendiren Eyyübî sultanı el-Kâmil, 1220'de Mısır'da Hristiyan ordusuna yardımcı olan ve Limasol açıklarında bulunan Haçlı donamasını tahrip etmiş ve birçok gemiyi ele geçirmiştir. Bu olayla birlikte bir müddet Kıbrıs kıyıları Müslümanların tehtididi altında kalmıştır. Haçlılar, denizdeki hâkimiyetlerinde bir zaafiyet yaşamış olsalar da, II. Frederick'in yardıma geleceği düşüncesiyle Müslümanlarla barış görüşmelerinde bulunmamışlardır. Bu arada Frederick, ülkesindeki dahilî sıkıntılar nedeniyle uzun süre sefere çıkamamıştır.³¹⁴

1221 yılında Bavyera dükü Ludwig önderliğinde büyük bir askeri kuvvet Dimyat'a gelmiştir. Yükselen Nil nehri nedeniyle Haçlılar geri çekilmek zorunda kalmış ve el-Kâmil ile yaklaşık sekiz sene sürecek olan bir anlaşma imzalamayı kabul etmek zorunda kalmıştır.³¹⁵ Haçlılar bu seferden de bir başarı kazanamadan ülkelerine dönmek zorunda kalmışlardır.

V. Haçlı Seferi başarısızlığa uğrayınca John of Brienne, 1222 yılında Avrupa'ya gitme kararı almıştır. Avrupa'da hem Papa ile görüşecek hem de kızı Jolande³¹⁶ için uygun bir eş bulmaya çalışacaktı. Alman tarikatı lideri Hermann von Salza, II. Frederick'in eşi Konstanze von Aragon'un öldüğü ve Jolande'nin II. Frederick ile evlenebileceği önerisinde bulunmuş ve bu öneri John tarafından kabul edilmiştir. 1225 senesinde Akkâ limanına gelen heyette bulunan Capua³¹⁷ başpiskoposu Joannes, Frederick'in vekili olarak Jolande'in nikâhını kıymıştır. Kısa

³¹² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, XII, 272-8; *The Chronicle of Ibn al-Athir*, c. III, 174-8; Marino Sanudo Torsello, 329-31; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlükler (1193-1260)*, s. 76-85.

³¹³ Elizabeth C. Furber, 609.

³¹⁴ Runciman, III, 165-6; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 192; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlükler (1193-1260)*, s. 87.

³¹⁵ İbnü'l-Esîr, *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, XII, 278-84; *The Chronicle of Ibn al-Athir*, c. III, 178-83; Marino Sanudo Torsello, 332-3; Runciman, III, 166-70; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 192-4; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlükler (1193-1260)*, s. 90-1.

³¹⁶ II. Isabella olarakta bilinmektedir.

³¹⁷ Güney İtalya'da Caserta bölgesinde bulunmaktadır. Napoli'nin 16 mil kuzeydoğusunda ve Volturno Nehri'nin yakınında bulunmaktadır. Bkz. Caterina Mercione Maxwell, "Capua (Caserta, Italy)", *Southern Europe: International Dictionary of Historic Places*, ed. Trudy Ring-N.Watson-P. Schellinger, Routledge 1995, c. III, 125.

bir süre sonra Roma'ya gitmek üzere yola çıkan Jolande, teyzesi Alice'i ziyaret etmek üzere Kıbrıs'a gelmiş ve burada bir süre kaldıktan sonra yeniden Avrupa'ya doğru denize açılmıştır.³¹⁸ Jolande, Avrupa'ya varmasından sonra Frederick'le evlenmiştir.³¹⁹ Holt, Jolande'ın Frederick'le evlenmesinden sonra Kudüs Krallığı'nın Doğu Akdeniz'de bulunmayan hükümdarlarca yönetilmeye başladığını bildirmektedir.³²⁰ Joshua ise, II. Frederick'in, krallığın idare yetkisini yerel baronlara veya Lusignan hanedanlığından kişilere vererek yönetimi sürdürmeye çalıştığını ve Frederick'in uygulamasında ileride gerçekleşecek olan batı kolonyal yayılmacılığına ait örnekler bulunduğunu ifade etmektedir.³²¹

Bu dönemde Kıbrıs adasında Rum Ortodoks ve Latin kiliseleri arasındaki mücadele devam etmiştir. Rumlar, Latinlerin zorlamalarına ve baskılarına maruz kalmıştır. Bu arada Latinler, 1220 yılında Limasol'da düzenledikleri toplantıda Ortodoks papazların ve yardımcılarının Latin piskoposlara bağlılıklarını göstermeleri durumunda feodal vergilerden muaf tutulacakları kararını almışlardır. Ayrıca Ortodoks papazlar, feodal yöneticilerinin rızası olmadan papaz olarak atanamayacaklardı. Aynı şekilde Ortodoks manastırları için başrahiplerin seçimi yine feodal amirlerin rızasına bırakılmıştır. Latinlerin yapmış oldukları bu düzenlemelere Ortodoks papazlar karşı çıkmışlardır.³²²

Daha sonra Mağusa'da papalık elçisi Kardinal Pelagius önderliğinde yeni bir toplantı yapılmıştır. Burada Limasol'da gerçekleşen toplantının kararları kabul edilmiştir. Ayrıca adada bulunan Ortodoks piskoposlarının sayısı dörde düşürülmüştür. Kraliçe Alice, bu değişikliklerin Kıbrıs halkının düzenini etkileyebileceğini düşünmüş ve Ortodoks piskoposların görevlerini devam ettirmesini istemişse de, Papa bu uygulamayı feshetmiştir.³²³

³¹⁸ Philip de Novare, 187-8; Marino Sanudo Torsello, 333-4; Runciman, III, 173-4; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 195-6.

³¹⁹ Philip de Novare, 191; P. Edbury, *Kingdom of Cyprus*, 51-3; Jill N. Claster, 230.

³²⁰ P. M. Holt, *Haçlılar Çağı*, 33.

³²¹ Joshua Praver, 479.

³²² John Munro-Zahi Khuri, *Cyprus Between Venus and Mars: A History of the Island from Ancient Times until the Present*, Delmar, New York 1984, s. 51-2.

³²³ John Munro-Zahi Khuri, 52.

Latinlerin uygulamaları bununla kalmamış, Kantara'da³²⁴ bulunan Ortodoks manastırındaki rahipler, Lâtin Kilisesi hakkında saygısızca konuştukları iddiasıyla suçlanmış ve sözlerini geri almamaları nedeniyle de tutuklanmıştır. Latin kilisesine itaat etmeyen rahipler, ayaklarından katırlara bağlanarak sürüklenmiş ve daha kazığa bağlanarak yakılarak öldürülmüşlerdir.³²⁵

1. VI. Haçlı Seferi ve II. Frederick

V. Haçlı Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, 1227 yılında Papa IX. Gregorius'un önderliğinde VI. Haçlı Seferi hazırlıkları başlamıştır. Bu dönemde Eyyübî sultanı el-Melik el-Kâmil,³²⁶ kardeşi el-Muazzâm'la devletin yönetimi konusunda mücadele içindeydi. el-Kâmil, II. Frederick'den³²⁷ kardeşine karşı kendisine yardım etmesini istemiş ve bunun karşılığında ona, Kudüs ve çevresini vermeyi teklif etmiştir. Frederick, bu teklifi kabul ederek 1228 yılında yola çıkmak için hazırlıklara başlamıştır. II. Frederick, aslında Papa'ya doğruya bir sefer düzenlemek için 1215 senesinde söz vermişti, fakat bu seferi yaklaşık on iki sene sonra gerçekleştirme imkanı elde edebilmişti.³²⁸ II. Frederick, düzenleyeceği sefer için bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra Birindisi'den denize açılmış, fakat kısa süre sonra rahatsızlanarak İtalya'ya geri dönmek zorunda kalmış bu durum, Papa tarafından afaroz edilmesine neden olmuştur. Bu arada 1228 yılında Frederick'in eşi Jolande, Conrad adında bir erkek çocuk dünyaya getirmiş, fakat genç kraliçe doğumdan kısa bir süre sonra ölmüştür. II. Frederick, bu doğum nedeniyle Kudüs

³²⁴ Kıbrıs'ın kuzey kesiminde dağ zirvesine yapılmış müstahkem kalelerden bir tanesidir. Bkz. David Nicolle, *Crusader Castles in Cyprus, Greece and the Aegean 1191-1571*, Osprey Publishing, Westminster 2007, s. 9; Mirbagheri, 85.

³²⁵ John Munro-Zahi Khuri, 52.

³²⁶ 1218-38 yılları arasında Eyyübî Devleti Sultanı olmuş ve 1228 yılında II. Frederick ile Kudüs'ün teslimi için müzakerelerde bulunmuştur. Bkz. Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 227.

³²⁷ II. Frederick, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun en güçlü yöneticilerinden biridir. 1194 yılında Hohenstaufen hanedanlığına mensup VI. Henry'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. VII. Frederick Hohenstaufen Swabia ünvanını kullanarak Almanya Kralı, annesi Konstanza tarafından ise I. Federico ünvanını kullanarak Sicilya ve Burgundy Kralı olmuştur. 1215'den itibaren Papalık ile savaş halinde bulunmuştur. Papa'yla yaşamış olduğu sıkıntılar nedeniyle iki defa afaroz edilmiştir. V. Haçlı Seferi'ni düzenleyenler Dimyat'ı kuşattıkları sırada II. Frederick'den yardım bekledilerse de bu yardım gerçekleşmemiştir. Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*, 235-6.

³²⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, XII, 441-2; *The Chronicle of Ibn al-Athir*, III, 293-4; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlükler (1193-1260)*, s. 153-4; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 198.

kralı ünvanını kaybetmiş ve doğuya düzenleyeceği sefere oğlu Conrad'ın varisi olarak gitmek durumunda kalmıştır.³²⁹

Bu dönemde Kıbrıs yönetiminde ise Alice of Champagne ve dayısı Philip of Ibelin arasında ufak mücadeleler yaşanıyordu. Pelagius en son Limasol'a geldiğinde gerçekleşen bir kilise konsilinde Alice, Philip'e, Ortodoks din adamlarının topladığı verginin Latinler tarafından toplanmasını önermiş, fakat bu önerisi kabul edilmeyince Ibelin ailesiyle bazı sorunlar yaşamıştır. Alice 1225 yılında Doğu Akdeniz sahilinde bulunan Trablus'a geçmiş ve burada V. Bohemond'la evlenmiştir.³³⁰ Alice, Philip'in yerine eşini Kıbrıs yönetiminde söz sahibi yapmaya çalışsa da 1226 yılında Papa Honorius, göndermiş olduğu mektupla Alice ve Bohemond'un yakın akraba olduklarını ve evliliklerinin geçersiz olduğunu onlara bildirmiştir.³³¹

1225 yılında Philip of Ibelin, II. Frederick'in Kıbrıs yönetiminde bir hak iddia etme ihtimaline karşı St. Sophia kilisesinde bir taç giyme töreni yaptırmış ve sekiz yaşında olan I. Henry'nin hızlı bir şekilde Kıbrıs tahtına oturmasını sağlamıştır.³³² Kral II. Frederick, Kutsal Topraklara doğru ilerlerken 21 Temmuz 1228'de Kıbrıs'a gelmiş ve burada beş-altı hafta kalmıştır. İmparator II. Frederick'in babası VI. Henry, I. Henry'nin dedesi olan Amaury'e krallık tacını vermişti; bu yüzden II. Frederick buna dayanarak Kıbrıs üzerinde hak iddia etmiş ve Kıbrıs'ın kendi idaresine bağlanmasını istemiştir. Öte yandan Akkâ'da bulunan yerli baronlar imparatorun Kıbrıs üzerinde bulunduğu isteklerini kabul edeceklerini, fakat Kudüs Krallığı için ise ancak oğlu Conrad'ın nâiblik görevini yapabileceğini bildirmişlerdir.³³³

³²⁹ Marino Sanudo Torsello, 335; Joshua Prawer, 108; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 56, Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 198; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 152-3.

³³⁰ Philip de Novare, 67; Marino Sanudo Torsello, 334; G. Hill, *A History of Cyprus*, II, 87-8; P. Edbury, *Kingdom of Cyprus*, 49-50.

³³¹ Philip de Novare, 67; Marino Sanudo Torsello, 341.

³³² Elizabeth C. Furber, 610; Runciman, III, 180.

³³³ Joshua Prawer, 108, 476; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 199-200; Ramazan Şeşen; *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 155; Jonathan Phillips, 128.

2. Ibelin Ailesi ve Kıbrıs

II. Frederick ve Kıbrıslılar arasında gerçekleşen mücadeleler, II. Frederick'in Kıbrıs üzerinde hak iddia etmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle Ibelin ailesi³³⁴ bu isteğe karşı çıkmış ve II. Frederick ile savaşı göze almaları sonucunda adada Latinler arasında bir iç savaş başlamıştır.³³⁵ Bu iç savaşla ilgili en ayrıntılı bilgiyi Philip de Novare aktarmaktadır.³³⁶ Novare, önce Philip of Ibelin'in Kıbrıs vekili olmasından ve daha sonra I. Henry'nin Kıbrıs kralı olarak taç giymesinden dolayı II. Frederick'in bu duruma çok sinirlendiğini ve Henry'nin kendisinin vasalı olmasını düşündüğünü belirtmektedir.³³⁷

Gerçekleşen bu iç savaşın arka planını anlayabilmek için Frederick'in Kıbrıs'a gelmesinden önce adada vukû bulan bir dizi olaya bakmakta fayda vardır. Kıbrıs'ta bulunan Amaury Barlais, Amaury de Bethsan, Gauvain, William de Rivet ve Hugh de Gibelet adlı beş baron bir araya gelerek Ibelinlere karşı gizli bir anlaşma yapmışlardır.³³⁸ Bir gün Philip of Ibelin'in maiyyetinde bulunan Toringuel adlı adamı ile Amaury Barlais bir çeşit atlı mızrak dövüşü oyunu oynarken, Amaury, Toringuel'in kendisine kasıtlı bir şekilde çarptığını belirtmiştir. Ertesi gün Amaury ve adamları Toringuel'le karşılaşmış çıkan tartışmada Toringuel, ciddi bir şekilde yaralanmıştır. Philip bu duruma çok kızmış, bunun üzerine Amaury ise Trablus'a kaçmak ve orada bir kış geçirmek zorunda kalmıştır. Philip, Amaury'nin kaçmasından sonra Beyrut'a geçmiş ve onun yakalanmasını emretmiştir. Daha sonra yapılan müzakereler sonunda Philip ve Amaury barış yapmıştır.³³⁹

Bu sırada Philip ölmüş, Alice, Philip'in yerine vekil olarak geçmesi için Amaury Barlais'yi desteklemiştir. Fakat adanın yüksek heyeti buna izin vermemiş ve daha sonra Philip'in yerine ise John of Ibelin geçmiştir.³⁴⁰ Bunun üzerine Amaury,

³³⁴ Ibelin ailesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Peter Edbury, "Franks", 87-92.

³³⁵ Elizabeth C. Furber, 610-11

³³⁶ Philip de Novare, *The Wars of Frederick II against the Ibelins in Syria and Cyprus*, trc. John L. Monte, Colombia Uni Press, 1932; ayrıca bkz. Peter Edbury, *John of Ibelin and the Kingdom of Jerusalem*, The Boydell Press, Woodbridge 1997, s. 24-58.

³³⁷ Philip de Novare, 63-4.

³³⁸ Philip de Novare, 64-5; Marino Sanudo Torsello, 335; Runciman, III, 192.

³³⁹ Philip de Novare, 66-7.

³⁴⁰ Philip de Novare, 73; P. Edbury, *Kindom of Cyprus*, 51.

Trablus'da II. Frederick'in gelmesini beklemeye devam etmişse de kısa bir süre sonra Kıbrıs'a geri dönmüştür.³⁴¹

II. Frederick, ülkesinden ayrıldıktan sonra 1228 yılının Temmuz ayında Kıbrıs'a gelmiştir. Burada Ibelin yönetimine karşı muhalif olan Amaury Barlais önderliğinde toplanan bir grup baron, II. Frederick'in Kıbrıs yönetimi üzerinde hak iddia etmesi konusunda onu desteklemişlerdir. Ibelinlere muhalif olan gruplar, John of Ibelin'in yerine adanın yönetimini Frederick'in adına yürütebileceklerini ve adadan her türlü ihtiyacını karşılayabileceğini imparatora bildirmişlerdir.³⁴²

İmparator II. Frederick, John of Ibelin'e bir mektup göndererek Kıbrıs kralı I. Henry ve kendi oğullarıyla birlikte huzuruna gelmelerini emretmiştir. John, etrafında bulunan insanların uyarılarına rağmen imparatorla görüşmeye gitmiştir.³⁴³ John'un Limasol'a gelmesiyle ikili arasında müzakereler gerçekleşmiş ve Frederick, bu görüşmeler sırasında John'dan Beyrut ve ada üzerinde bulunan haklarından vazgeçmesini ve adanın gelirlerini kendisine vermesini istemiştir. John cevap olarak, Beyrut'un kendisine kardeşi Isabella tarafından ikta olarak verildiğini ve bu hakkını Kudüs Krallığı yüksek mahkemesinde savunacağını belirtmiştir. Kıbrıs gelirlerini ise kraliçe Alice'e teslim ettiğini Frederick'e bildirmiştir. John ölümüne bile mal olsa haklarından vazgeçmeyeceğini söylemiş olsa da Frederick'in ada üzerindeki isteğini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu görüşmelerin sonucunda Frederick, John'la bir mücadeleye girmeden John'un iki oğlunun da dâhil olduğu yirmi kişiyi rehin alarak Akkâ'ya geçmeye karar vermişti.³⁴⁴

Bu toplantıdan sonra John of Ibelin adamlarıyla Lefkoşa'da kalmış ve çocuklarını, eşlerini daha önceden yiyecek ve içecek depoladığı St. Hilarion kalesine göndermiştir. Daha sonra imparator adamlarıyla beraber Lefkoşa'ya gelmiş ve John, burasını imparatora teslim ettikten sonra St. Hilarion kalesine gitmiştir.³⁴⁵ Kış mevsiminin yaklaşması ve Papa IX. Gregory'nin İtalya topraklarında bulunan Apulia

³⁴¹ Philip de Novare, 67-71.

³⁴² Philip de Novare, 73-4; Philip Newman, s. 119; Elizabeth C. Furber, s. 610; Ramazan Şeşen, "Eyyübiler" VI, 371.

³⁴³ Philip de Novare, 74-6.

³⁴⁴ Philip de Novare, 77-81; Marino Sanudo Torsello, 326; Runciman, III, 180; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 57-8.

³⁴⁵ Philip de Novare, 82-5; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 58.

adlı bölgeyi işgal ettiği haberlerinin gelmesi Frederick'in adada uzun süre kalmasına engel olmuştur.³⁴⁶

Sonuç olarak Ibelinler ve II. Frederick arasında bir anlaşma yapılmıştır. Buna göre imparator ve diğer baronlar John of Ibelin'e söz vererek çocuklarının can güvenliğini sağlayacaklarının teminatını vermişler Alice'in krallığın yönetimine nâibe olarak atanması kabul edilmiş, ancak II. Frederick adanın vekillerini istediği gibi değiştirebilme hakkına sahip olmuştur. John of Ibelin ise Akkâ'ya geldikten sonra Beyrut üzerindeki hakkını yüksek mahkeme önünde savunmuş ve daha önce alınan bütün rehinelerin serbest bırakılması kararlaştırılmıştır. Ibelinlerle yapmış olduğu anlaşmadan sonra imparator, 3 Eylül 1228 tarihinde I. Henry'yi de yanına alarak Mağusa'dan Akkâ'ya geçmiştir. Adada vekil olarak ise Amaury Barlais bırakılmıştır.³⁴⁷

II. Frederick Akkâ'ya geldiğinde yerel halk ve baronların muhalefetiyle karşılaşmıştır. Çünkü Papa'nın kendisini afaroz ettiği haberi buralara kadar gelmişti. Akkâ'da bulunan Hristiyanlardan destek alamayacağını anlayan imparator Eyyubî sultanıyla diplomatik ilişkiler kurmaya karar vermiştir.³⁴⁸ el-Kâmil ve II. Frederick arasında 18 Şubat 1229 tarihinde, 7 Mart 1229 yılından itibaren on yıl beş ay ve kırk gün sürecek olan bir barış anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Kudüs'ün yönetimi tekrar Haçlılara geçmiş ve ayrıca Eyyubî hükümdarı el-Kâmil'in, Kudüs'ün yanında Beytullahim, Lûd ve Nâsıra'nın idaresinin de Haçlılara vermesi kararlaştırılmıştır.³⁴⁹ Latinler VI. Haçlı Seferi'nde Müslümanlarla bir savaş yapmaksızın diplomatik yoldan Kudüs'ü geri almışlardır. II. Frederick'in Papa ile yaşamış olduğu siyasî problemler ve Kudüs'ün savaş yapılmadan alınması, bu başarının Avrupa'da önemli bir yankı bulmamasına neden olmuştur.

Yerel halk ve yöneticilerin kendisine muhalefeti nedeniyle imparator, Kudüs'de Kutsal Kabir Kilise'sinde Kudüs Krallığı tacını kendisi giymek zorunda

³⁴⁶ Philip de Novare, 85.

³⁴⁷ Philip de Novare, 85-7; Elizabeth C. Furber, 611-2. Ayrıca bu anlaşmaya göre imparator, I. Henry 25 yaşını doldurana kadar Kıbrıs ve Beyrut'un gelirlerini alacak ve John of Ibelin'in de kendisine bağlı kalacaktı. Bkz. Marino Sanudo Torsello, 337.

³⁴⁸ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 200. John of Ibelin ise Akkâ'ya geldiklerinde hızlı bir şekilde Beyrut'a geçmiştir. Bkz. Philip de Novare, 87-8; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 59.

³⁴⁹ Philip de Novare, 88-9; Marino Sanudo Torsello, 338; Ramazan Şeşen; *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 156-7.

kalmıştır.³⁵⁰ II. Frederick, Doğu Akdeniz’de bulunmaya devam ettiği sırada Stephan of Botron ile beraber bazı adamlarını Kıbrıs’a göndererek adanın bütün kalelerinin kendine bağlanmasını ve gelirlerinin de kendisi için toplanmasını istemiştir.³⁵¹

II. Frederick, Müslümanlarla yaptığı anlaşmadan yaklaşık iki ay sonra ülkesine dönmek üzere yola çıkmıştır. Dönüş yolunda Kıbrıs’a uğrayarak burada on gün civarında kalmış ve John of Ibelin’i görevden uzaklaştırmış, Amaury Barlais ve diğer dört arkadaşının adanın vekilliği görevini yürütmelerini onaylamıştır. Ayrıca Kıbrıs kralını da onlara emanet etmiştir. İmparator, genç kralla kuzeni Alice of Montferrat’ın evlenmesini istemiştir. Frederick, adanın gelirlerini üç yıllığına vekillere 10.000 marka kiralarak 10 Haziran 1229 yılında İtalya’ya geri dönmüştür.³⁵²

II. Frederick’in adadan ayrılmasından sonra 1229-1233 yılları arasında imparatorluk güçleri ve yerel Kıbrıs aristokrasisi arasında uzun süre devam edecek savaşlar başlamıştır. Yeni vekiller adada bulunan Ibelinlerle ilişkili olan kişileri adadan sürmek istemiş ve II. Frederick’e vermeyi kabul ettikleri parayı ödemek için ada halkına ağır vergiler koymuşlardır. Vekiller, bu paranın ilk taksidini ödedikten sonra adanın bütün kalelerini kendilerine bağlamış ve ayrıca Ibelinlerin sahip olduğu bütün zenginlikleri ele geçirmişlerdir.³⁵³ Bu sırada Philip de Novare, vekiller ve Ibelinler arasında yapılan müzarekelere katıldığı için yaşanan olaylara tanıklık etmiş ve bu olayları eserinde nakletmiştir. Vekiller, Philip de Novare’ye adada serbest dolaşım hakkı vermelerine rağmen daha sonra tutuklanmışlar ve onunla Kıbrıs kralının önünde şiddetli tartışmalar yapmışlardır. Daha sonra Philip, tazminat karşılığında serbest bırakılmasından sonra doğrudan Hospitalier şövalyelerinin hanesine gitmiştir.³⁵⁴

Philip, şiir tarzında yazmış olduğu mektubunu Akkâ’ya göndererek John of Ibelin’in acele bir şekilde Kıbrıs’a gelmesini ve mallarını kurtarması istemiştir.³⁵⁵ Haberlerin John of Ibelin’e ulaşmasından sonra John, askerleriyle gizlice Mağusa’ya

³⁵⁰ Elizabeth C. Furber, 612.

³⁵¹ Philip de Novare, 89.

³⁵² Philip de Novare, 92; Elizabeth C. Furber, 612; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 60-5; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 202.

³⁵³ Philip de Novare, s. 93-4.

³⁵⁴ Philip de Novare, 94-7.

³⁵⁵ Philip de Novare, 97-100.

gelmiştir. Daha sonra buradan Lefkoşa'ya doğru ilerleyerek vekillerin askerleriyle mücadeleye girişmiştir.³⁵⁶ Bu mücadelede başarısız olan Kıbrıs vekillerinin askerleri adanın kuzeyinde bulunan kalelere sığınmışlardır. Ibelinler, ilk önce Girne kalesini ele geçirmişler ve daha sonra St. Hilarion ve Kantara kalelerini kuşatmışlar, fakat alamamışlardır. Barlais, genç kral ve kızkardeşlerini beraberinde St. Hilarion ve Kantara kalelerine götürmüş, fakat kalelerde bulunan imparatorluk güçleri, süren abluka nedeniyle açlığa fazla dayanamayarak 1230 yılında Ibelinlere teslim olmuşlardır. John of Ibelin böylece I. Henry'nin reşit olup yönetimi ele alacağı yıl olan 1232'ye kadar iktidarda söz sahibi olmuş ve Amaury of Barlais'i bir daha isyan etmeyeceği sözünü vermesi üzerine serbest bırakmıştır.³⁵⁷

1229 yılında Kıbrıs kraliçesi Alice, Kudüs krallığı üzerinde hak iddia ederek Akkâ'ya gelmişti. Bu dönemde Kudüs Krallığı'nda ise II. Frederick'in nâib olarak bıraktığı Garnier ve Balian of Sidon bulunmaktaydı. II. Frederick'in oğlu Conrad, doğuya gelmemesi nedeniyle Alice, yönetimin kendisine geçmesini istiyordu. Kudüs yüksek mahkemesi Conrad'ın yaşının küçük olduğunu ve bu nedenle doğuya gelmemesinde bir sıkıntı bulunmadığını belirtmiş, fakat Frederick'in bir yıl içinde Conrad'ı doğuya göndermesini istemiştir.³⁵⁸

Ülkesine dönen II. Frederick, Papa ile barış yaptıktan sonra 1231 senesinde Kudüs'ün korunması bahanesiyle 600 şövalye, 100 atlı süvari, 700 piyade 3000 silahlı denizcinin olduğu 32 gemiden mürekkep bir donanmayı Riccardo Filangieri (Richard Filangier) komutasında Doğu Akdeniz'e göndermiştir.³⁵⁹ Filangieri'nin doğuya geldiği sıra Akkâ'da bulunan John of Ibelin hızlı bir şekilde askerlerini toplayarak Kıbrıs'a yelken açmıştır. Filangieri'nin, 1231 yılının Eylül ayında Kıbrıs'ın Limasol şehrine geldiği tarihte Kral I. Henry ise Kiti'de³⁶⁰ bulunmaktaydı. Filangieri, krala elçi göndererek İmparator II. Frederick'in Ibelinlerin Kıbrıs'tan sürülmesini ve mallarına el konulması istediğini bildirmişti. Fakat I. Henry,

³⁵⁶ Philip de Novare, 100-1.

³⁵⁷ Philip de Novare, 101-10; G. Hill, II, 100-7; Elizabeth C. Furber, 612; Runciman, III, 194.

³⁵⁸ Marino Sanudo Torsello, 339; Runciman, III, 195.

³⁵⁹ Philip de Novare, 118; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 61-2.

³⁶⁰ Larnaka'nın 10 km. uzaklığında bulunan bir köy. Bkz. Marc Dubin, *The Rough Guide to Cyprus*, Rough Guides 2009, s. 87.

Ibelinlerin dayıları olduğunu ve istenilenleri uygulayamayacağını ifade etmiştir.³⁶¹ Yine Kıbrıs kralının yanında bulunan ve II. Frederick'i savunan Amaury Barlais'i, John of Ibelin halkın linç etmesinden kurtarmıştır. Burada Filangieri'nin uygulamak istediği idare Akkâ ve Kıbrıs'ta bulunan baronlar tarafından kabul edilmemiştir.³⁶²

Filangieri, adanın yönetimini eline geçiremeyeceğini düşünerek doğrudan Beyrut'a yelken açmıştır. Beyrut'un yöneticisi olan John of Ibelin'in Kıbrıs'ta bulunması nedeniyle Beyrut, kolayca Filangier'in yönetimine geçmiştir.³⁶³ Arkasından Sayda ve Sûr'u da ele geçiren Filangieri daha sonra Akkâ'ya gelmiştir. Burada Kudüs Kralı'nın vekili olduğunu belirterek keyfi uygulamalarda bulunmuştur. II. Frederick doğudan ayrılırken yerine vekil olarak bıraktığı Balian de Sidon dahi bu durum nedeniyle Ibelinlerin safına geçmiştir. Daha sonra John, 1231 yılı Noelinde doğuya geçeceği sırada çıkan fırtına nedeniyle Kıbrıs'tan ayrılamamış, ancak 1232 yılında Beyrut'u geri alabilmek için Kıbrıs Kralı I. Henry ile beraber Trablus'a geçmiştir.³⁶⁴

Bu arada Akkâ'da kurulan meclis John of Ibelin'i Kudüs belediye başkanı ilan etmiştir. İmparatorun elçisi sıfatıyla gelen Filangieri'nin istekleri Kıbrıs ve Akkâ baronları tarafından reddedilmiş, John of Ibelin, Kıbrıs kralı I. Henry'nin desteğini alarak Filangier'in üzerine güneye doğru yürümeye karar vermiştir.³⁶⁵ Beyrut'a ulaşan John of Ibelin, kısa süre içerisinde burasını kuşatmıştır. Bu arada John of Casesarea, Balian of Sidon, Hospitalier ve Templier tarikatının liderleri de kuşatmaya katılmıştır.³⁶⁶ John of Ibelin, Kıbrıs Kralı I. Henry'nin kızı Isabella ile Bohemond'un ikinci oğlu Henry ile evlenmesini kararlaştırmak üzere oğlu Balian of Ibelin başkanlığında bir grubu Trablus'a göndermiştir.³⁶⁷

Amaury Balais ise Filangieri ve Ibelinler arasında gerçekteşen mücadeleyi değerlendirerek Kıbrıs'a asker çıkarmış ve adayı istila etmeye başlamıştır. Buffavento ve St. Hilarion kaleleri hariç adada bulunan bütün kaleleri ele

³⁶¹ Philip de Novare, 119-20; Marino Sanudo Torsello, 339; Elizabeth C. Furber, 612; Jonathan Phillips, 128.

³⁶² Philip de Novare, 120.

³⁶³ Philip de Novare, 120-1.

³⁶⁴ Philip de Novare, 127-9.

³⁶⁵ Philip de Novare, 128.

³⁶⁶ Philip de Novare, 129-33.

³⁶⁷ Philip de Novare, 133-5.

geçirmiştir.³⁶⁸ Filangieri, Beyrut'tan ayrılarak Sûr'a çekilmiş, fakat daha sonra Firengieri ve Ibelinler arasında gerçekleşen mücadelede Ibelinler ve Kıbrıs askerleri Firengieri tarafından bozguna uğratılmıştır. Doğu Akdeniz'de Filangieri ve Kıbrıslılar arasında mücadele devam ettiği sırada Filangieri, Amaury Balais'ye destek vermek için Kıbrıs'a geçmiştir.³⁶⁹

1232 yılında ise Henry, on beş yaşını doldurmuş ve adanın yönetimini ele almıştır. Filangieri kuvvetlerine karşı kendilerine yardım etmeleri koşuluyla şövalyelere Kıbrıs'ta dirlikler vermeyi taahhüt etmiştir. Ayrıca Cenevizlilere ise kendilerine yardımda bulunmaları durumunda adada ayrıcalıklar elde edeceklerini belirtmiştir. John of Ibelin yeterli asker desteğini aldıktan sonra 30 Mayıs 1232 tarihinde Cenevizlilerin gemileriyle Akkâ'dan Mağusa'ya geçmiştir.³⁷⁰

Kıbrıslıların 236 atlı askeri varken Flangieri'nin 2000'den fazla atlısı bulunmaktaydı. John of Ibelin ve adamlarının gece karanlığında adaya çıkmış olmaları terkedilmiş olan bu şehri kolayca ele geçirmelerini sağlamıştır.³⁷¹ John of Ibelin, birlikleriyle üç gün boyunca Kıbrıs'ta kalmış ve burada Cenevizli kaptan William de l'Ort ile görüşmüştür. William, John'un daha önce vermiş olduğu sözleri kendisine hatırlatmış ve daha sonra Cenevizlilere, Lefkoşa'da bir hane verilmiş ve katl, tecavüz ve ihanet suçlarından muaf tutulma gibi ayrıcalıklar tanınmıştır.³⁷²

Bundan sonra Lefkoşa'ya gelen John, burada şehri kuşatmış, fakat ele geçirememiştir. John ardından St. Hilarion'u kuşatan imparatorluk güçlerinin üzerine yürümüş ve Agridi'de karargâh kurmak üzere Girne'ye doğru ilerlemişlerdir. Yolculuk sırasında ordusu üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümü Hugh of Ibelin ve Anceau of Brie, ikinci bölümü Baldwin of Ibelin ve son bölümü ise John of Caesarea idare etmekteydi.³⁷³

Walter de Manepau'nun yönetiminde bulunan imparatorun süvari birliği dağ yamacından hızla aşağı doğru inerek Ibelinlere saldırmış, fakat süratli bir şekilde indiklerinden dolayı duramayarak Gastria'ya kadar gitmişlerdir.³⁷⁴ Diğer bir grup ise

³⁶⁸ Philip de Novare, 136, 141-2; Elizabeth C. Furber, 613.

³⁶⁹ Philip de Novare, 141.

³⁷⁰ Philip de Novare, 143-6.

³⁷¹ Philip de Novare, 146-7.

³⁷² Philip de Novare, 148-9.

³⁷³ Philip de Novare, 149-52.

³⁷⁴ Philip de Novare, 153.

Hugh of Ibelin ve Anceau of Brie'nin idare ettiği birliklerin üzerine saldırmıştır. Fakat mücadele edilen alanın kayalık olmasından dolayı imparatorluk askerleri atlarından inmek zorunda kalmıştır. Filiangeri, askerlerinin bozguna uğradığını görünce Girne'ye çekilmiştir.³⁷⁵ Bunun üzerine Ibelinler, Girne kalesine sığınanlara saldırmışlardır. Girne Kalesi deniz kenarında olması imparatorluk güçlerinin dışarı ile bağlantı kurabilmesine olanak sağlıyordu. Kaleye sığınan Filangieri, Amaury of Barlais, Amaury of Beysan, Hugh of Gibelet birlikte önce Kilikya'ya giderek Ermeni kralından yardım almaya çalışmışlar ve sonra Sûr şehrine oradan da olanları anlatmak üzere II. Frederick'in yanına İtalya'ya gitmişlerdir.³⁷⁶ 1233 yılında Girne kalesi teslim olmuştur.³⁷⁷

John of Ibelin, Girne kalesine sığınan imparatorluk kuvvetlerinin Sûr'a gitmesine izin vermiştir. Bu gelişmeler neticesinde İmparator II. Frederick'in ada üzerindeki müdahalesi son bulmuş ve Kıbrıs'a barışhâkim olmuştur. Kıbrıslıların yapmış olduğu bu mücadele Kudüs Krallığı'nda bulunan baronları da cesaretlendirmiştir. Böylece Doğu Akdeniz'de, yerel baronlar ve Filangieri arasındaki mücadeleler 1243 yılına kadar devam edecektir. Ancak II. Frederick, adamlarının yaşamış olduğu başarısızlıkları öğrendikten sonra Sayda piskoposuna birçok mektup göndererek Filangieri'nin görevden alınmasını ve yerine Philip Maugastel'in geçmesini istemiştir. Ancak bu duruma John of Caesarea karşı çıkmıştır.³⁷⁸

Sayda piskoposu ayrıca II. Frederick'den gelen mektubu John of Ibelin'e göndermiş ve imparatorun yaptıklarından pişman olduğunu, aralarının düzelmesini istediğini ifade etmiştir. John ise piskoposa aslan ve geyik fablını anlatarak cevabını iletmış ve bir kez hata yaptığını bir daha böyle bir hataya düşmeyeceğini bildirmiştir.³⁷⁹ 1236 yılında John of Ibelin Templier şövalyeleri tarikatına katılmıştır. Bu duruma ailesi karşı çıkmış olmasa da o, Templier şövalyesi olarak ölmüş ve yerine oğlu Balian of Ibelin'i bırakmıştır.³⁸⁰

³⁷⁵ Philip de Novare, 153-4.

³⁷⁶ Philip de Novare, 156.

³⁷⁷ Philip de Novare, 160-2, 192-3.

³⁷⁸ Philip de Novare, 162-3, 168; Amadi, I, 182.

³⁷⁹ Philip de Novare, 163-7; Amadi, I, 180-2.

³⁸⁰ Philip de Novare, 169-70; Amadi, I, 183.

II. Frederick'in Doğu Akdeniz'de Müslümanlarla yapmış olduğu anlaşmadan kısa bir süre sonra Papa IX. Gregorius, doğuya yeni bir Haçlı Seferi'nin hazırlıklarını başlatmıştır. Papa'nın yapmış olduğu çağrı Navarre Kralı Theobald of Champagne, Richard of Cornwall ve diğer Fransız asil ve şövalyeleri tarafından kabul edilmiştir. Haçlılar, Akkâ'ya ulaşmak için Marsilya'dan denize açılmışlar, fakat şiddetini arttıran fırtına yüzünden Kıbrıs, Sicilya, Korsika ve Sardunya adalarına sığınmak zorunda kalmışlardır. Kısa bir süre sonra denizin sakinleşmesiyle yeniden yola çıkmışlardır.³⁸¹

Haçlılar, 1 Eylül 1239 yılında Akkâ'ya varmışlar, gerçekleştirecekleri seferin önce Askalan ve Gazze üzerine daha sonra ise Dimaşk'a yapılmasını planlamışlardır. 2 Kasım günü Gazze'ye doğru yola çıkan Franklar, Gazze yakınlarında el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın³⁸² saldırısına maruz kalmış ve sonucunda birçok Haçlı ölmüş, hayatta kalanlar ise tutsak edilmiştir. Theobald, gerçekleştirmiş olduğu seferden bir başarı elde edemeyerek 1240 yılında ülkesine geri dönmüştür.³⁸³

Alice of Champagne, Kıbrıs'ta bu olayların gerçekleştiği sırada Fransa'ya gitmiş³⁸⁴ ve daha sonra Doğu Akdeniz'e geri döndükten sonra, 1240 yılında Ralph of Soissons ile evlenmiştir. Bu dönemde Kudüs krallığını yönetme hakkına sahip olan II. Frederick'in oğlu Conrad'ın doğuya gelmemesi nedeniyle Ralph, Alice adına Kudüs'ün yönetimini ele geçirmiştir. Ancak Ralph, eşinin siyasi gücü ve bağlantılarının yanında kendisinin gölgede kaldığını düşünerek bu duruma kızmış ve eşini bırakarak ülkesi Fransa'ya dönmüştür.³⁸⁵

³⁸¹ Philip de Novare, 194; *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 38-9, 123. Lefkoşa başpiskoposu Eustorge of Montaigu ve diğer din adamları Theobald'a gönderdikleri mektupta adaya uğramaları durumunda taze yiyecek ikmalini yapabileceklerini belirtmektedirler. Bkz. *Letters from the East*, 135-6.

³⁸² 1223 yılında doğan Baybars, Eyyubî devletinde komutan olarak önemli başarılar elde etmiştir. Eyyubî devletinin yıkılıp Memlük devletinin kurulmasında önemli rol oynadı. 1260 yılında Moğollara karşı Aynicâlût'ta kazandığı zafer Moğolların Orta Doğu'dan çekilmesine neden oldu. Daha sonra Baybars, el-Melik'üz-Zâhir ünvanı ile Memlük devletinin tahtına oturmuştur. Bkz. Kâzım Yaşar Koprman, "el-Melikü'z-Zâhir Rüknuddin es-Sâlihî el-Bundukdârî" *DİA*, İstanbul 1992, c. V, s. 221.

³⁸³ *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 39-57; Marino Sanudo Torsello, 341-2; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 206-7.

³⁸⁴ Amadi, I, 164;

³⁸⁵ *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 127-30; Marino Sanudo Torsello, 343; Amadi, I, s. 186; Runciman, III, 222. Philip de Novare, Alice'in 1235'de Fransa'dan döndüğünü belirtmektedir. Bkz. *The Wars of Frederick II*, 194.

1242 yılında Riccardo Filangieri, Sûr şehrinden ayrılarak İtalya'ya gitmiş ve yerine kardeşi Lotario'yu bırakmıştır. Riccardo'nun gitmesinden sonra Balian of Ibelin ve Philip of Montfort şehri geri almaya çalışmışlardır. Şehrin içindeki destekçilerinin yardımıyla 1242 yılının Temmuz ayında Kıbrıslılar, İmparator II. Frederick'in adamlarından Sûr şehrini almışlardır.³⁸⁶ Son olarak 1243 yılında Akkâ'da bulunan yüksek meclis doğuya gelmediği gerekçesiyle Conrad'a bağlılık yeminini bozmuş ve Jolande'nin teyzesi olan Kıbrıs kraliçesi Alice'i krallığın nâibesi ilan etmiştir. Böylece baronlar, İmparator II. Frederick'e karşı gerçekleştirmiş oldukları mücadelenin galibi olmuşlardır.³⁸⁷

Praver, Kıbrıs'ta ve Doğu Akdeniz sahillerinde imparatorluk güçleriyle devam eden mücadeleler sırasında Ibelinlerin burada kendilerine ait yerlerin korunması için Kıbrıs'ın gelirlerini kullandıklarını belirtmektedir.³⁸⁸ Kristian Molin ise 1228-1233 yılları arasında II. Friderick ve adada bulunan Ibelin ailesi arasında devam eden iç savaş döneminde Buffavento, St. Hilarion ve Kantara kalelerinin devam eden uzun süreli kuşatmalara karşı koyduklarından ve güçlü bir saldırıdan ziyade açlık ve çaresizlikten dolayı birçok defa II. Frederick ve Ibelinler arasında el değiştirdiğinden bahsetmektedir.³⁸⁹ Templar of Tyre göre bu mücadeleler süresinde Cenevizliler, John of Ibelin'i desteklemişlerdi. Bu yüzden İmparator II. Frederick, hâkim olduğu yerlerden Cenevizlilerin ayrılmasını ve kendi topraklarından Cenova'ya buğday ve diğer yiyecek ihracatının yasaklanmasını emretmesi sonucunda Cenova'da ekmek fiyatlarının bu dönemde aşırı derecede pahalandığını nakletmektedir.³⁹⁰

1244 yılında Harezmliler Kudüs'e saldırmış, fakat Kıbrıs Kralı I. Henry, buraya yardım etmeyi kabul etmemiştir. Ancak şehrin Harzemlilerin eline geçmesinden sonra I. Henry, 300 adamı Doğu Akdeniz'e gönderse de yardıma giden askerler salgın hastalığa yakalanarak ölmüştür.³⁹¹

³⁸⁶ The Templar of Tyre, 17; Amadi, I, 190-2; Peter Edbury, *John of Ibelin and the Kingdom of Jerusalem*, s. 70, Philip de Novare, 174'de tarih olarak 1243 yılını vermektedir.

³⁸⁷ Philip de Novare, 174-5; Elizabeth C. Furber, 613.

³⁸⁸ Joshua Praver, 266.

³⁸⁹ Kristian Molin, 191.

³⁹⁰ The Templar of Tyre, 15.

³⁹¹ *Letters from the East*, 145-6; The Templar of Tyre, 19-20; Amadi, I, 197; İbnü'l-Furât, II, 3; Elizabeth C. Furber, 614; Runciman, III, 225-5; Norman Housley, *The Later Crusades: From Lyons to Alcazar 1274-1580*, Oxford 1992, s.184.

1246 yılında kraliçe Alice ölmüş ve Kudüs Krallığı'nın yönetimi oğlu Şişman lakaplı I. Henry'ye geçmiştir. I. Henry, Kudüs Krallığı'nın vekillik görevini ise Beyrut Kontu Balian of Ibelin'e vermiştir.³⁹² Ancak 1247 yılında Balian ölmüş yerine kardeşi John of Arsuf geçmiştir. Balian'ın oğlu II. John of Ibelin ise Beyrut yönetimine geçmiş ve daha sonra 29 Ağustos 1261 tarihinde ölmüştür.³⁹³

1246-7 senesinde ise Hospitalier şövalyeleri, Müslümanlara karşı Askalan'ı savunmaktaydılar. Zor durumda kaldıkları için I. Henry'den yardım istemişler ve I. Henry, Kıbrıs'tan Baldwin of Ibelin komutası altında sekiz kadırgadan oluşan bir birliği göndermiştir. Kısa süre içinde Mağusa'dan yola çıkan birlikler Akkâ'da bulunan Haçlı kuvvetleriyle birleşerek Askalan'a ulaşmışlardır. Frankların geldiğini gören Müslüman donanması ise direkt olarak sahile doğru yanaşmıştır. Haçlılar ise açık denizde beş gün boyunca beklemişlerdir. Ansızın çıkan fırtına kıyı kesimlerini çok şiddetli şekilde etkilemiş ve Müslümanlara ait 22 gemiyi batırmıştı. Fırtınanın şiddeti nedeniyle Haçlılar da Askalan'a yardım edemeden Akkâ'ya geri dönmüşlerdir.³⁹⁴

Daha sonra 1250 yılında I. Henry, V. Bohemond of Antioch'un kızı olan Plaisance ile evlenmiştir. Bu evlilikten üç yıl sonra Plaisance ve I. Henry çifti, II. Hugh adında bir bebek sahibi olmuştur. I. Henry'nin 18 Ocak 1253 tarihinde ölmesinden kısa bir süre sonra Kıbrıs yönetiminde Plaisance söz sahibi olmuştur.³⁹⁵ Plaisance, kısa bir süre sonra Balian of Ibelin'le evlenmiş, fakat bu evlenen çiftin yakın akraba oldukları iddia edilerek yerli baronlar ve papa bu evliliğin geçersiz olduğunu ve dolayısıyla kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir. İlk önce I. Hugh'un torunu ve II. Hugh'un kuzeni olan Hugh of Antioch, Kıbrıs krallığının vekili olmuş ve daha sonra Kıbrıs kralı olmuştur. Yine aynı yılın içinde Kutsal Roma İmparatoru II. Frederick ölmüştür.³⁹⁶

³⁹² The Templar of Tyre, 20; Marino Sanudo Torsello, 345; Makhairas, *Recital*, 41; Amadi, I, 198; G. Hill, *A History of Cyprus*, II, 83; Elizabeth C. Furber, 606; Runciman, III, 230.

³⁹³ Makhairas, *Recital*, 41; Amadi, I, 201; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 209.

³⁹⁴ *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 135-6; Amadi, I, 198.

³⁹⁵ *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 138-9; Amadi, I, 202.

³⁹⁶ *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 138; Marino Sanudo Torsello, 348; John Munro-Zahi Khuri, 58.

3. IX. Louis'in Seferi ve Kıbrıs

Papa IV. Innocentius, Lyon kentinde bir konsil toplamıştır. Bu konsilde II. Frederick'in Hıristiyanlığa kötü tutum ve eylemlerinden dolayı yeni Haçlı Seferi'ni düzenleme görevinin sembolü olan Kutsal Haç, Kral IX. Louis'ye takdim edildi.³⁹⁷ Böylece, Eyyübî Devleti'ne karşı gerçekleşecek olan son Haçlı Seferi, Papa IV. Innocentius'un Fransa Kralı IX. Louis'ye doğuya sefer düzenlemesi için haçı takdim etmesiyle başlamıştır. Bu seferin anlatıldığı en önemli kaynak Louis'ye seferi boyunca refekatte bulunan ve hayat hikâyesini yazan John of Joinville'in eseridir.³⁹⁸ Kral, sefer için ülkesinden ayrılmadan bir yıl önce Nicholas of Soisi'nin liderliğinde bazı askerlerini Kıbrıs'a yiyecek ve ikmâl malzemeleri temini için göndermiştir.³⁹⁹

Yaklaşık üç yıl süren sefer hazırlıklarının tamamlanmasından sonra IX. Louis, 1248 yılının Ağustos ayında Paris'ten ayrılmıştır. Louis, eşi, kardeşleri Anjou kontu Lord Charles, Poitiers kontu Lord Alphonse, Artois kontu, Flanders kontu William ve içinde birçok baronun ve şövalyenin bulunduğu büyük bir donanmayla 27 Eylül 1248'de⁴⁰⁰ Limasol'a varmıştır. Kıbrıs'ta kışı geçirecek olan Fransa kralını kıyıda Kıbrıs kralı Henry karşılamıştır.⁴⁰¹ Louis ile adaya gelen Joinville, adanın hazinesinin parayla dolu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca adada bulunan şarap fiçisi istiflerinin çokluğundan ve adanın bir çiftlik ambarına benzediğinden bahsetmiştir. Bunların yanında adanın arpa ve buğday yönünden çok zengin bir yer olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰²

Kıbrıs'a gelen Haçlılar, kış mevsiminin yaklaşması nedeniyle bahara kadar burada konaklamaya karar vermişlerdir. Daha sonra Doğu Akdeniz'den Kıbrıs'a askerî birliklerin şövalyeleri de gelmeye başlamış ve gerçekleşecek olan sefer hakkında bilgi almışlardır.⁴⁰³ Kıbrıs Kralı I. Henry, İbelin lordları, Templier ve Hospitalier birliklerinin liderleri ve birçok şövalyenin de bulunduğu konseyde

³⁹⁷ The Templar of Tyre, 20; *Crusader Syria in the Thirteenth Century*, 66-7; Marino Sanudo Torsello, 344; Amadi, I, 198.

³⁹⁸ *Memoirs of the crusades, by Villehardouin & De Joinville*, trc. Sir Frank Marzials, New York 1958.

³⁹⁹ *Crusader Syria in the Thirteenth Century*, 137.

⁴⁰⁰ Marino Sanudo Torsello, 346 ve William of Tyre'nin Akkâ veya the Eracles olarak bilinen zeylinde 28 Eylül olarak geçmektedir bkz. *Crusader Syria in the Thirteenth Century*, 137.

⁴⁰¹ *Memoirs of the Crusades*, 137-8; *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 67; Amadi, I, 198-9; Runciman, III, 256; Ramazan Şeşen, "Eyyubiler", 388.

⁴⁰² *Memoirs of the Crusades*, 168.

⁴⁰³ Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 215.

Haçlılar, baharda hep beraber Mısır'a saldırma kararı almışlardır.⁴⁰⁴ Kral I. Henry, 1244 yılından sonra Doğu Akdeniz'deki Haçlı faaliyetlerine yeniden katılmıştır. John France, St. Louis'nin Mısır üzerine yaptığı saldırıda ordusunu beslemek için ayrıntılı bir şekilde hazırlıklar yaptığını ve bunun için Kıbrıs adasında lojistik bir üs oluşturduğunu belirtmektedir.⁴⁰⁵

Louis'nin beraberinde 2500 şövalye, 10.000-12.000 piyade ve parası kral tarafından Cenevizlilere ödenen on beş kadirga ve dört gemi bulunmaktaydı.⁴⁰⁶ Matthew Paris, Louis'nin Kıbrıs'ta kışı geçirdiği zaman çok ciddi bir şekilde erzak sıkıntısı yaşadığını ve III. Theobald ve Imbert of Beaujeu'yü Venediklilere ve Kıbrıs'ın yakınında bulunan komşu adalara ve şehirlere yardım için sevkettiğini belirtmektedir. Torsello Venediklilerin adaya mısır, şarap ve askerî teçhizatla donatılmış altı adet erzak gemisini gönderdiğini aktarmaktadır.⁴⁰⁷

IX. Louis, sefer için hazırlıklarını tamamladıktan sonra 20 Mayıs 1249'da⁴⁰⁸ Kıbrıs şövalyeleri, Templier ve Hospitalier tarikatlarının katılımıyla 14 günlük bir yolculuk sonrasında⁴⁰⁹ Haziran'ın dördüncü günü Dimyât sahillerine varmış, beşinci günü karaya çıkmış ve altıncı günü ise Dimyât şehrini hiçbir direnişle karşılaşmadan ele geçirmiştir.⁴¹⁰ Haçlılar, tamamen savunmasız buldukları bu şehri yağmalamışlardır.⁴¹¹ Latinlerin ülkesine saldırdığını duyan Sultan es-Sâlih Eyyüb⁴¹², bütün ordusunu toplayarak Haçlılar'a karşı taaruzla geçmiştir. Gerçekleşen savaştan sonrasında ortaya çıkan bir fırtınayla birlikte Akkâ limanında bulunan büyüklü küçüklü yetmiş iki tekne, Dimyat limanında bulunan otuz iki gemi ve Nil Nehri'nde

⁴⁰⁴ *The Templar of Tyre*, 21; *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 67.

⁴⁰⁵ John France, *Western Warfare in the Age of the Crusade 1100-1300*, UCL Press, UK 1999, s. 35.

⁴⁰⁶ *The Templar of Tyre*, 21; N. Hoopes-M. Bennett, *The Cambridge Illustrated Atlas of Warfare: The Middle Ages (768-1487)*, Cambridge Uni. Press, London 1996, s. 112.

⁴⁰⁷ *The Illustrated Chronicles of Matthew Paris: Observations of Thirteenth-Century Life*, trc. ed. Richard Vaughan, Cambridge 1993, s. 101-2.

⁴⁰⁸ Marino Sanudo Torsello, bu tarihi 15 Mayıs olarak vermektedir. Bkz. *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross*, 346.

⁴⁰⁹ William of Tyre'in zeylinde bu tarih 4 Haziran olarak geçmektedir. Bkz. *Crusader Syria in the Thirteenth Century*, 137.

⁴¹⁰ *Letters from the East*, 148-151; *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, s. 137; *Memoirs of the Crusades*, 172; Marino Sanudo Torsello, 346-8; Amadi, I, 199; İbnü'l-Furât, II, 13-4; Ayrıca bkz. Runciman, III, 262.

⁴¹¹ *The Templar of Tyre*, 22; *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 69-70; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 216-7.

⁴¹² 17 Mayıs 1240 tarihinde Eyyübî devletinin yöneticisi olmuştur. Döneminde taht kavgalarının baş göstermesi nedeniyle devletin merkezi otoritesi sarsılmıştır. Bkz. Ramazan Şeşen, "Eyyübiler", *DİA*, İstanbul 1995, c. XII, s. 23.

bulunan on tekne batmıştır.⁴¹³ Ayrıca Dimyat'tan ayrılan Fransa Kralı Mansûra'yı ele geçirmek için yola çıkmış ve 22 Kasım'da buraya ulaşmıştır. Bir gün sonra Haçlılarla Müslümanlar arasında yapılan savaşta yaklaşık 1.000 Müslüman askeri şehit edilmiştir.⁴¹⁴

Louis, Nil'de taşkın sezonun geldiğini bildiği için Kıbrıs merkezli çok iyi hazırlanmış ikmal zinciri kurmuştur.⁴¹⁵ Ancak 8 Şubat 1250 yılında kral ve kuvvetleri Nil Nehri'nin Tanis Kolu'nu geçmiş, fakat birçok şövalye ve asker suda boğulmuştu. Bundan sonra kral, Müslüman askerlerin garnizonlarına sürpriz bir saldırı düzenleyerek Müslümanların birçoğunu öldürmüş ve sonucunda Mansûra'yı ele geçirmiştir. Müslümanlar, Haçlıların yaptıklarından haberdar olmuşlar ve karşı saldırıya geçmişlerdir. Şehrin önünde karargâh kuran Haçlılara erzak taşıyan 80 gemi Müslümanlar tarafından ele geçirilmiştir. İkmal malzemelerinin Haçlılara ulaşmaması sonucunda ordugâhta açlık ve hastalık ortaya çıkmıştır. Yiyeceksiz kalan Haçlı ordusu 5 Nisan'da Dimyat'a geri çekilirken sırada Müslümanlar tarafından etkisiz hale getirilmiştir.⁴¹⁶

Louis'nin Mısır'da yenilmesinin nedeni, Dimyât ile irtibatının kesilmesi sonucu yiyecek ikmalinin yapılamaması ve sonucunda ordusunun aç kalmasıydı. Tarih tekerrür ediyor ve Haçlılar daha önce mağlup oldukları aynı yerde stratejik hata ve aceleciliğin birleşmesi sonucu Müslümanlar karşısında yine felakete uğruyorlardı.⁴¹⁷ Kral Louis Müslümanlara esir düşecek, kendisi ve diğer Haçlılar için 100.000 gümüş mark fidye ödedikten sonra ancak kurtulabilecek ve 8 Mayıs 1250 tarihinde Akkâ'ya geçecektir.⁴¹⁸ Kıbrıs, IX. Louis'nin Haçlı Seferi boyunca hem ikmal hem de destek

⁴¹³ *Crusader Syria in the Thirteenth Century*, 137.

⁴¹⁴ *Crusader Syria in the Thirteenth Century*, 137; Amadi, I, 199.

⁴¹⁵ James Waterson, *The Kights of Islam: The Wars of the Mamluks*, Greenhill Books, London 2007, s. 57-8.

⁴¹⁶ *Crusader Syria in the Thirteenth Century*, 69-110, 138; Amadi, I, 199-200; İbnü'l-Furât, II, 28-9; Runciman, III, 264-74; P. M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, 104-5; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 217-8; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 218-26.

⁴¹⁷ İbnü'l-Furât, II, 15; Michael Chamberlain, "The Crusader Era and the Ayyübid Dynasty", ed. Carl F. Petry, *CHE*, Cambridge 1998, c. I, s. 224.

⁴¹⁸ *Crusader Syria in the Thirteenth Century*, 138; Amadi, I, 201.

anlamında önemli katkılar sağlamış olmasına rağmen, IX. Louis'nin stratejik hataları seferin müspet bir neticeyle sonlanmasını temin edememiştir.⁴¹⁹

4. Haçlı-Moğol İlişkileri

XIII. asırda Doğu Akdeniz'de Müslümanlar ve Hıristiyanlar mücadele içinde buldukları sırada Orta Asya'dan Doğu Avrupa'ya doğru istila hareketinde bulunan yeni bir güç ortaya çıkmıştır. Cengiz Han'ın liderliği altında toplanan Moğollar, kısa kısa süre içerisinde batıya doğru ilerleyerek Kudüs'ü Haçlılardan geri alan Harzemşah Devletine son vermişlerdir. Daha sonra Moğollar, Anadolu toprakları üzerinde Selçuklularla 1243 yılında yapmış oldukları Köseadağ Savaşı neticesinde bu devlete son vermişlerdir.⁴²⁰ Kıbrıs'ta kışı geçirdiği süre içerisinde Moğolların Musul'da bulunan nâibinden David ve Marcus adlı iki Nasturî elçi gelmiştir.⁴²¹ Louis, Moğollar ile ittifak yaparak Müslümanları zor duruma düşürmek istemekteydi.⁴²² Holt, elçilerin Büyük Moğol Hanı'ndan geldiğini, Hıristiyanlığa ilgi duyan Ögeday oğlu Büyük Han Güyük'ün 1248 yılında ölmesi ve bundan sonra Möngke'nin 1251 yılında Büyük Han seçilmesine kadar bir ara dönemin yaşandığını ve elçilerin önemli bir Hıristiyan yöneticinin dikkatini çekmek için gönderilmiş olabileceğini belirtmektedir.⁴²³ Louis, gelen elçilerin Hıristiyanlıkla ilgilendiği kanısına kapılmış ve Moğol Hanı'na elçiler ve çok değerli hediyeler göndermiştir. Holt, Louis'in taşa kazınmış dinî resimleri ve en iyi kırmızı kumaştan şapel olarak düzenlenmiş bir çadırı Moğol dilini bilen iki Fransisken rahibi ile beraber gönderdiğini bildirmektedir.⁴²⁴ Kıbrıs'tan ayrılarak Moğolistan'a gitmek için yola çıkan elçiler Karakurum'a vardıklarında Güyük'ün ölmüş olduğunu anlamışlar, fakat Moğollar, Haçlıların gönderdiği bu hediyelerin anlamını kavrayamamışlardır. Louis'in kendilerine tâbi olduğunu düşünerek gönderilen hediyelerin her yıl aynı

⁴¹⁹ Jonathan Phillips, "The Latin East 1098-1291", *The Oxford History of the Crusades*, ed. Jonathan Riley-Smith, Oxford Uni Press, Oxford 1995, s. 125.

⁴²⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 451-7; Harold Lamb, *Moğollar'ın Efendisi Cengiz Han*, trc. A. Göke Bozkurt, İlgî Kültür Sanat, İstanbul 2006, s. 166-7.

⁴²¹ *Memoirs of the Crusades*, 168; Ramazan Şeşen; *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, s. 216.

⁴²² Runciman, III, 259-60; David Morgan, *The Mongols*, Oxford, 1986, s. 181-2.

⁴²³ P. M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, 104.

⁴²⁴ P. M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, 104; William of Tyre'nin Rothelin zeyli ise elçilerin isimlerini Brother Andrew, John Goderich, Herbert Le Sommelier, Gilbert of Sens olarak vermektedir. Bkz. *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 69. Ayrıca bkz. *Letters from the East*, 147-8.

şekilde gönderilmesini istemişlerdir.⁴²⁵ Haçlılar, Moğollarla Kıbrıs adasında gerçekleştirdikleri ittifak görüşmelerinden bir sonuç alamayınca, Müslümanlar üzerine tek başlarına sefer düzenlemişlerdir.

⁴²⁵ Runciman, III, 258-60; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 220; Morris Rossabi, *Kubilay Han'ın Seyyahı Doğu'dan Batı'ya İlk Yolculuk*, trc. Ekin Uşşaklı, İş Bankası Yay., 2008, s. 15.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEMLÜK-HAÇLI MÜCADELESİ SIRASINDA KIBRIS'IN ROLÜ

A. II. Hugh Dönemi (1253-1267)

1252 yılında Louis'nin Akkâ'da bulunduğu sırada V. Bohemond of Antioch ölmüştür. V. Bohemond'un kızı Plaisance, Kıbrıs kralı I. Henry ile evlenmiş ve bu evlilikten II. Hugh dünyaya gelmişti. 1253 senesinde I. Henry'nin ölmesiyle Kıbrıs'ın yönetimi II. Hugh'a geçmiş, fakat II. Hugh henüz küçük yaşta olduğu için, annesi Plaisance bir süre Hugh'un nâibi olarak ülkeyi yönetmiştir.⁴²⁶

Plaisance döneminde Kıbrıs ve Kudüs münasebetlerinden bahsetmek gerekirse bu dönemde iki krallık arasında ilişkiler anlamında yoğun ve karmaşık bir süreç yaşandığını söyleyebiliriz. VI. Bohemond, Yafa kontu John of Ibelin ve Templier şövalyelerinin ona karşı gerçekleşen düşmanlıklarından dolayı, 1257 yılında beş yaşındaki Kıbrıs kralı II. Hugh ve annesini de yanına alarak Akkâ'ya gitmek zorunda kalmıştır. Daha sonra 1258 senesinde ise Balian of Ibelin'le Plaisance evlenmiş ve bunun neticesinde Kıbrıs yönetiminde söz sahibi hale gelmişlerdir. Yeni evli çift ve II. Hugh, Trablusşam'a çekilmiş ve bunun sonucunda Kudüs krallığı nâibliği Arsuf Kontu John of Ibelin'de kalmıştır.⁴²⁷

II. Frederick'in oğlu Conrad İtalya'da ölmüş ve Kudüs Kralı ünvanı iki yaşındaki oğlu Conradin'e geçmiştir. Ancak VI. Bohemond of Antioch-Tripoli, Conradin'in Kudüs'e gelmemesinden dolayı II. Hugh'un Kudüs ve Kıbrıs kralı olmayı hak kazandığını iddia ederek; Templier ve Alman askerî tarikatı liderlerini ve İtalyan şehir devletlerinin yerel idarecilerini II. Hugh'un tahta geçmesi konusunda ikna etmiştir. Cenevizliler ve Hospitalier tarikatının II. Hugh'un tahta geçmesi konusundaki muhalefetine rağmen II. Hugh Condarin'in adına Kudüs Krallığı'nın nâibi olmuştur. Fakat II. Hugh'un da yaşı henüz küçük olduğu için Hugh büyüyene kadar annesi Plaisance Kudüs ve Kıbrıs'ı beraber yönetmiştir.⁴²⁸

Kıbrıs'da Latin hâkimiyetiyle ortaya çıkan Ortodoks-Latin kilisesi çatışması bu dönemde de varlığını devam ettirmiştir. 1251 yılında başpiskopos seçilen Latinlerin

⁴²⁶ *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 138-9; Runciman, III, 281; Purcell, 127-8.

⁴²⁷ *The Templar of Tyre*, 23, 25; *Crusaders Syria in the Thirteenth Century*, 141; Marino Sanudo Torsello, 349; Amadi, I, 204-5; Purcell, 127-8.

⁴²⁸ Purcell, 128; K. Keefe, *Area Handbook for Cyprus*, 19; Runciman, III, 284-5.

Hugo di Fagiano adındaki lideri, Ortodoksların kendisine itaat etmesini istemiştir. Papa IV. Innocent ise Ortodokslar ve Latinlerin uzlaşmasını istemiş ve bu yüzden Ortodoksların kendi başpiskoposlarını seçmelerine izin vermiştir. Papa'nın kendilerine izin vermesinden dolayı Ortodokslar, Latinlerin isteklerini yerine getirmemişler ve Germanos Pesimandros'u kendilerine lider olarak belirlemişlerdir. Germanos, Papa'ya itaat edeceğini, fakat Latin başpiskopos'a itaat etmeyeceğini bildirmiştir. 1254 yılında Papa IV. Innocent'in ölümünden sonra Roma'nın Ortodokslara karşı takındığı toleranslı tutum son bulmuştur. Yeni Papa, Germanos'un başpiskoposluğa getirilmesine karşı çıkmıştır. 4 yıl sonra ise Papa *Bulla Cypria*'yı yayınlamıştır. Burada adada bulunan Ortodoksların statüleri belirlenmiş ve Latin Kilisesi adanın resmi kilisesi ilan edilmiş, böylece adanın resmî mezhebi Katolik Hıristiyanlığı olmuştur. Halkı Katolikleştirmeye çalışan kilise ile halk arasında büyük sıkıntı ve gerginlikler yaşanmıştır. Büyük şehirlerde Latin piskoposluklar kurularak şehirdeki halkın Katolik öğretilerini benimsemesi konusunda zorlayıcı bir faaliyet yürütülmüş olsa da, bu faaliyetler köylerde etkili olamamış ve halk Ortodoks papazaların çabalarıyla inancını korumayı sürdürmüştür. Ayrıca adada yeni Ortodoks başpiskoposluk seçimi yasaklanmış, Ortodoks piskoposların Katolik olanlara ekonomik ve dinî açıdan boyun eğmesi sağlanmıştır.⁴²⁹ Fakat Ortodokslar bu düzenlemelere küçük çaplı da olsa direnmeye çalışmışlardır. Örneğin Hz. İsa'nın dirilişini sembolize ettiğini düşündükleri İsa'nın etini ve kanını temsil eden ekmeğe ve şarabın yenildiği ayinlerde mayalı ekmeğin kullanılması için ısrarcı olmuşlardır.⁴³⁰

Adada Ortodoks ve Katolikler arasında sıkıntılar yaşanmaya devam ederken 27 Eylül 1261 yılında Plaisance ölmüş ve arkasında sekiz yaşındaki oğlu II. Hugh'u bırakmıştır. II. Hugh'un küçük yaşta olması nedeniyle Kıbrıs ve Kudüs Krallıkları'nın yönetimine kimin nâiblik edeceği konusu hak iddia edenlerin sayısının çok olmasından dolayı büyük bir probleme neden olmuştur. İlk olarak I. Henry'nin kız kardeşi ve IV. Bohemond'un oğlu Henry of Antioch-Lusignan ile evli olan Isabella bu evlilikten Hugh adında bir çocuğa sahip olmuştur; ikinci olarak I. Henry'nin diğer kızkardeşi Mary ile evli olan Walter of Brienne'nin oğullarının adı

⁴²⁹ Stavros Panteli, 18.

⁴³⁰ Amadi, I, 205-6; John Munro-Zahi Khuri, 58-9; Jonathan Phillips, 127-8.

da Hugh'dur. Isabella'nın oğlu Hugh of Antioch-Lusignan ve Mary'nin oğlu ise Hugh of Brienne olarak bilinmekteydi. Isabella'in oğlu Mary'nin oğlundan büyük olmasından dolayı Kıbrıs yüksek mahkemesi Hugh of Antioch-Lusignan'ı Kıbrıs'ın yeni nâibi olarak kabul etmiştir.⁴³¹ Daha sonra 1263 yılında ise Isabella ve eşi Kıbrıs'ın nâiblik görevine getirilmişlerdir. 1263 yılında Isabella ve eşi Akkâ'ya gitmiş ve Isabella, Kudüs Krallığı'nda yaşayanların kendisine itaat etmelerini istemiştir. Krallık yetkilileri, başta ona itaat etmek istemeselerde daha sonra bunu kabul etmek zorunda kalmışlardır.⁴³²

1264 yılında Isabella'in ölümünden sonra Kıbrıs Yüksek Mahkemesi nâiblik görevini yeniden Hugh Antioch-Lusignan'a vermiştir.⁴³³ Hugh of Antioch-Lusignan, nâib olduktan sonra Kudüs ve Kıbrıs Krallığı'nda çok önemli görevler yerine getirmiştir.

Bu sırada Doğu Akdeniz'de ise 1263 yılında Baybars, Akkâ'yı kuşatmış, fakat Kıbrıs'tan mütemadiyen destek alan şehri ele geçirmenin zor olduğunu fark etmiş ve bir sonuç alamadan geri çekilmiştir.⁴³⁴ 1265 senesinde ise, Baybars, Kayseriyye'yi ele geçirmiş ve 7 Mart'ta St. John Şövalyelerine ait olan Arsuf Kalesi'ni kuşatmıştır. Kuşatma 15 Mart'tan kalenin ele geçirildiği tarih olan 30 Nisan'a kadar sürmüştür. Burada binden fazla şövalye Müslümanların eline esir düştüğü sırada Kıbrıs vekili Hugh of Lusignan, 130 şövalye ve birçok atlı süvariden oluşan donanmayla Akkâ'ya yardıma gelmiştir.⁴³⁵ 1266 yılının Ağustos ayında Baybars'ın Celile'yi almasından sonra Kıbrıs vekili Hugh of Lusignan, Latinlere yardım etmek için birlikleriyle Akkâ'ya yeniden gelmiştir. Burada bulunan Tapınak, Hospitalier, Alman ve Fransız şövalyeleri, yaya ve atlı askerlerle Taberiye'ye doğru yola çıkmışlar ve yol boyunca birçok yeri tahrip ederek ilerlemişlerdir.⁴³⁶ Bu sırada Kıbrıs'da II. Hugh, 1267

⁴³¹ The Templar of Tyre, 39; *Crusader Syria in the Thirteenth Century*, 143; Amadi, I, 205-6; Elizabeth Chapin Furber, 606; Runciman, III, 288-9. 1261 yılında Bizans İmparatorluğu yönetimi Konstantinapolis'de Michael Palaeologus tarafından yeniden kurulmuştur. Yeni Bizans yönetimi varlığını Osmanlı Sultanı II. Mehmed'in 1453 yılında Konstantinapolis'i ele geçirişine kadar devam ettirmiştir. Yeni imparator Kıbrıs yönetimini geri almak için hak iddia etmiştir. Bkz. Purcell, 129; John Munro ve Zahi Khuri, 59-60.

⁴³² The Templar of Tyre, 40; Amadi, I, 206; Runciman, III, 288.

⁴³³ Marino Sanudo Torsello, 350; Elizabeth Chapin Furber, 607.

⁴³⁴ James Waterson, 104.

⁴³⁵ The Templar of Tyre, 44; Marino Sanudo Torsello, 351-2; Amadi, I, 207; İbnü'l-Furât; II, 67-73.

⁴³⁶ The Templar of Tyre, 52; Amadi, I, 208; İbnü'l-Furât; II, 100; Runciman, III, 321-2.

yılında on dört yaşındayken Lefkoşa'da ölmüş ve yerine kuzeni Hugh of Lusignan-Antioch 1268'de Kıbrıs kralı olarak geçmiştir.⁴³⁷

B. III. Hugh Dönemi (1267-84)

1267 yılının Kasım ayında Şişman I. Henry'nin ve Kraliçe Plaisance'in oğlu II. Hugh'un ölümünden sonra Kıbrıs Krallığı'nın erkek varisi kalmamıştır. Lusignan Hanedanlığı'nın Amaury'nin soyundan gelen varisi kalmayınca Kıbrıs idaresi bu tarihten sonra I. Hugh'un kızı Isabella'in soyundan devam etmiştir.⁴³⁸ Hugh'un ölümüyle Kıbrıs'ın yönetimi I. Henry'nin iki kızı Maria ve Isabella'ya kalmıştır. Maria, Walter of Brienne ile Isabella, Henry of Antioch ile evlenmiştir. Her iki çiftte Hugh adında erkek çocuğa sahip olmuştur. Birisi Hugh of Brienne diğeri ise Hugh of Antioch'du. Hugh of Antioch'un Hugh of Brienne'den daha büyük olmasından dolayı Hugh of Antioch Kudüs Yüksek Mehkemesi tarafından Kıbrıs ve Kudüs Krallığı'nın saltanat vekili olarak atandığını daha önce zikretmiştik.⁴³⁹ 1267 yılının Noel gününde II. Hugh'un ölümünden sonra Hugh of Brienne Kıbrıs Krallığı'nda hak iddia etmiştir. Ancak Brienne, iddiası için hiç birşey yapmamış ve Kıbrıs'ı terketmiştir. Böylece Hugh of Antioch Kıbrıs kralı olarak tanınmış ve III. Hugh olarak Kıbrıs Krallığı'nın tacını giymiştir.⁴⁴⁰ Hugh of Antioch, iki krallığın da yönetiminden sorumlu kişi olmuş böylece bu tarihten itibaren Kudüs Krallığı devamlı olarak adaya bağlanmıştır. Hugh, daha sonra Hugh of Antioch-Lusignan olarak annesinin soyadını da almıştır. Kıbrıs yönetimini elinde tutan III. Hugh kendi döneminde, diğer Kıbrıs kralları gibi Doğu Akdeniz topraklarında bulunan Haçlılara varlıklarını devam ettirebilmeleri için destek olmayı sürdürmüştür.⁴⁴¹

Bu dönemde Doğu Akdeniz'de bulunan Haçlıların birkaç kıyı şehrinden başka sahip oldukları bir yerleri yoktu. Bu şehirlerin korunması adına Kıbrıs kralları Müslümanlarla büyük mücadelelere girmişlerdir. Bu nedenle Haçlıların elinde bulunan şehirlerin finansal ve askerî yükümlülüğü Kıbrıs'ın üzerine kalmıştır. Latinler arasında bu dönemde kaybedilen toprakların Batı'dan gelecek olan bir

⁴³⁷ Marino Sanudo Torsello, 353; Makhairas, *Recital*, 41; Amadi, I, 209; İbnü'l-Furât; II, 129; Runciman, III, 327.

⁴³⁸ Peter W. Edbury, "Franks", 68.

⁴³⁹ Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 35-6; Peter W. Edbury, "Franks", 68.

⁴⁴⁰ The Templar of Tyre, 56; Makhairas, *Recital*, 41; Amadi, I, 209; Jonathan Phillips, 128-9.

⁴⁴¹ Elizabeth Chapin Furber, 607.

yardımla geri alınacağı umudu tamamen tükenmiştir.⁴⁴² Bu nedenle kral, aralarında anlaşmazlık bulunan Hıristiyan grupları yeniden bir araya getirmiş ve bu yolla Memlük Sultanı Baybars'ın ilerleyişini engellemeye çalışmıştır.

1268 yılında II. Frederick'in torunu Conradin of Hohenstaufen'nin Charles of Anjou tarafından idam edilmesiyle Kudüs krallığı kralsız kalmış olmasından dolayı yerine geçecek kişinin belirlenmesi probleme neden olmuştur. Hohenstaufen soyunun bitmesiyle III. Hugh of Antioch, Henry of Champagne ve Isabella'in torunu olarak Kudüs Krallığı üzerinde hak iddia etmiştir. III. Hugh, 24 Eylül 1269 tarihinde Kudüs tacını giyerek Kıbrıs ve Kudüs krallıklarını yeniden bir kişinin yönetimi altına alınmasını sağlamıştır.⁴⁴³

Philip of Montfort, I. Henry'den Sûr şehrini hediye olarak almıştı. Fakat şimdi Hugh'un yönetime geçmesinden sonra bu şehrin kendisinden geri alınmasından endişe etmeye başlamıştır. III. Hugh kız kardeşi Margaret of Antioch'un, Philip of Montfort'un oğlu John of Montfort ile evlenmesinden sonra bir bebek sahibi olmaları koşuluyla Sûr şehrini onlara hediye olarak vermeyi taahhüt etmiştir. III. Hugh, Sûr şehrinin surlarının tahkim edilmesi için 150.000 Memlük bezantını John of Montfort'a vermiştir. Bunun sonucunda Kıbrıs'ta evlilik gerçekleşmiş ve III. Hugh, yeni evli çiftin Sûr şehrine gitmek için ayrılacakları yer olan Mağusa'ya kadar kendilerine eşlik etmiş ve üç adet teçhizatlandırılmış kadırgayı Sûr'a kadar kendilerine refakat etmesi için göndermiştir.⁴⁴⁴

Müslümanlar, 1269-1271 yılları arasında Latinlere yaptıkları saldırıları devam ettirerek, Hıristiyanların sahip olduğu önemli yerleşim yerlerini zamanla ele geçirmişlerdir. İngiltere prensi Edward, 1271 yılında bin kişilik birliğiyle Tunus'a geçerek IX. Louis'nin seferine katılmak istemiştir. Ancak, Edward, Kral Louis'nin ölümü nedeniyle seferin son bulduğunu öğrenmiş ve kışı Sicilya'da geçirdikten sonra önce Kıbrıs'a daha sonra 9 Mayıs 1271 yılında Akkâ'ya ulaşmıştır. Kıbrıs Kralı III. Hugh ve IV. Bohemond of Tripoli, Edward'a katılmak için topraklarından ayrılarak Akkâ'ya gelmişlerdir.⁴⁴⁵

⁴⁴² Joshua Prawer, 109.

⁴⁴³ The Templar of Tyre, 58-60; Makhairas, *Recital*, 41; Marino Sanudo Torsello, 353; Amadi, I, 209-10; Runciman, III, 328-9; P. M. Holt, *Haçlılar Çağı*, 33.

⁴⁴⁴ The Templar of Tyre, 61-2.

⁴⁴⁵ Amadi, I, 212.

Baybars, Akkâ'ya önemli yardımlarda bulunan Kıbrıslı yöneticilerin ülkelerinde olmayışlarını fırsat bilmiş ve donanmasını hazırlayarak Kıbrıs'a bir sefer düzenlemiştir. Müslümanlar bir hile yaparak donanmadaki bütün gemileri Haçlı gemilerinde olduğu gibi siyaha boyamış ve bu gemilere Haçlı bayrakları takmışlardır. Fakat buna rağmen kötü hava koşulları nedeniyle bu gemiler batmış ve yaklaşık 1800 denizci ve asker Haçlıların eline esir düşmüştür.⁴⁴⁶ Yaşanan bu deniz faciası Memlûk donanma gücüne çok büyük darbe vurmuştur.

24 Kasım 1271 yılında ise Lord Edward, Kıbrıs Kralı Hugh, Kudüs ve Kıbrıs şövalyeleriyle beraber Kakun'a saldırmışlardır. Bu saldırı sonucunda iki Türkopol karargâhı ele geçirilmiş ve çok sayıda Müslüman esir edilmiştir. Yaklaşık 12.000 hayvan ganimet olarak Müslümanların elinden alınmış ve Akkâ'ya götürülmüştür.⁴⁴⁷ Bu seferin gerçekleştiği sırada Kıbrıs'ta bulunan bazı askerler ada toprakları haricinde savaşmayı kabul etmediklerini III. Hugh'a bildirmişlerdir. Fakat daha sonra yapılan müzakerelerle bu askerlerin krala yılda sadece dört ay hizmet etmesi kabul edilmiştir.⁴⁴⁸ Bu karar uzun bir süre Kıbrıs'ın siyasî ve askerî olarak Doğu Akdeniz'de aktif rol almasını engellemiştir. Kıbrıs ve Kudüs Kralı III. Hugh, gerekli askerî desteği olmadığından olacak ki, Memlûk Sultanı Baybars ile 21 Nisan 1272 yılında on yıl sürecek bir anlaşma imzalamıştır.⁴⁴⁹ Bu dönemde III. Hugh'un, Doğu Akdeniz'de otoritesini kurma ve koruma adına problemler yaşadığı görülmektedir.

1276 yılında III. Hugh'un oğlu Henry, Alman askerî tarikatı şövalyeleri ile beraber Sûr şehrine doğru giderken gemisi kayalıklara çarparak kaza yapmış ve Henry boğularak ölmüştür. Henry'nin naaşı, John of Montfort ile evli olan kız kardeşinin bulunduğu Sûr şehrine getirilerek Hospitalier şövalyelerine ait bir yere gömülmüştür.⁴⁵⁰

⁴⁴⁶ Makrizî, Takiyu'd-din b. Ali *Kitabü's-Sülûk li Marifeti Düveli'l Mülûk*, nşr. M. Ziâde, c. I, Kahire, 1939, s. 393-4; The Templar of Tyre, 67-8; Marino Sanudo Torsello, 355-6; İbnü'l-Furât; II, 152-3; G. Hill, *A History of Cyprus*, II, 167; James Waterson, 134; Sir William Muir, *The Mameluke; or Slave Dynasty of Egypt, 1260-1571*, A. D. Smith, Elder & Co, London 1896, s. 26; Ramazan Şeşen, "Eyyubîler" VI, 465-6; Ramazan Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, Yeditepe Yay. İstanbul, 2013, s. 107-8.

⁴⁴⁷ The Templar of Tyre, 68; İbnü'l-Furât; II, 155.

⁴⁴⁸ Marino Sanudo Torsello, 356; Runciman, III, 335-6; Jonathan Phillips, 125-6.

⁴⁴⁹ Marino Sanudo Torsello, 356; Amadi, I, 213; İbnü'l-Furât; II, 157; Runciman, III, s. 335-7; Ramazan Şeşen, *Haçlılar Önünde Baybars*, 113-4.

⁴⁵⁰ The Templar of Tyre, 70-1; Amadi, I, 213.

1277 yılında III. Hugh beraberinde bulunan 700 atlıyı taşıyan bir donanmayla Sûr'a gelmiş ve buradan Akkâ'ya ilerlemek istemiş, fakat kral burada çok zaman harcamıştır. Özellikle Templier şövalyeleri bu seferin düzenlenmesini engellemişler ve diğer Kıbrıs birlikleri de kralla yapmış oldukları anlaşma gereği dört ayın dolmasını bahane ederek Kıbrıs'a geri dönmüşlerdir. Planını gerçekleştiremeyen Kral III. Hugh da askerlerin arkalarından Kıbrıs'a dönmüştür.⁴⁵¹

III. Hugh döneminde 1277 yılında Baybars ölmüş ve yerine Ebü'l-Meâlî el-Melikü'l-Mansûr Seyfüddîn Kalâvûn⁴⁵² geçmiştir. 1281 yılında Kalavun, Mongolları ve onların ittifak halinde olduğu Ermenileri durdurmak için Templier, Hospitalier ve VII. Bohemond ile barış yapmıştır.⁴⁵³ Muhtemelen Baybars'ın ölümü Haçlılar arasında büyük sevince yol açmıştır. Haçlılara karşı saldırgan bir politikaya izleyen Baybars'ın halefiyle yapılan anlaşma Franklara rahat bir nefes aldirmiştir.

Tekrar Franklara bakıldığı zaman, 1276 senesinde Müslümanların Haçlılar üzerine saldırılarını artırmalarından dolayı Kıbrıs ve Kudüs Kralı III. Hugh of Antioch, Kudüs yönetimini Balian of Ibelin'e bırakarak Kıbrıs'a geçmiştir. III. Hugh, Akkâ'da Templier tarikatı ile problem yaşıyor olması, Beyrut ve Trablus'da bulunan Haçlılara sözünü dinletememesi nedeniyle Kudüs krallığını bırakıp Kıbrıs'a gittiği nakledilmektedir.⁴⁵⁴

1269 yılında III. Hugh'un halası Maria, Hugh'un kral olmasına karşı çıkmış ve bunun üzerine Akkâ'dan ayrılarak Papa X. Gregory'e şikâyette bulunmak için Roma'ya gitmişti. Maria burada Kral Charles ile müzakerede bulunmuştu. Yapılan müzakereler sonucunda Papalık, Maria'nın Kudüs Krallığı üzerinde Hugh'dan daha çok hakkının bulunduğu kararını vermişti. Bunun üzerine Maria, krallık üzerinde bulunan hakkını 1277 yılında Charles'e satmıştır.⁴⁵⁵ Bu durumdan dolayı Kudüs Krallığı'nda yeniden bir yönetim problemi baş göstermiştir. Uzun bir tartışmadan sonra, Charles of Anjou'yu Kudüs Krallığı yönetiminde hak iddia etmesi konusunda

⁴⁵¹ Marino Sanudo Torsello, 363; Amadi, I, s. 214; Runciman, III, 389.

⁴⁵² Baybars'ın hizmetinde önemli görev icra eden Kalavun, Baybars'ın ölümünden sonra tahta oturan Süleymiş'in yaşının küçüklüğünü ifade ederek devletin ancak olgun bir yönetici tarafından idare edileceğini söyleyerek el-Melikü'l-Manûr ünvanıyla Memlük devletinin tahtına oturmuştur. Bkz. İsmail Yiğit, "Kalavun", *DİA*, İstanbul 2001, c. XXIV, s. 227.

⁴⁵³ Purcell, 130.

⁴⁵⁴ The Templar of Tyre, 74; Marino Sanudo Torsello, 360; Runciman, III, 345; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 242.

⁴⁵⁵ The Templar of Tyre, 66; Amadi, I, 211; Runciman, III, 328-9.

destekleyen Templier şövalyeleri lideri William de Beaujeu ile III. Hugh arasında bir mücadele başlamıştır. Papa'nın desteğini alan Charles of Anjou, krallığın yöneticisiz kalmasından dolayı Rogger of San Severino'yu kendi temsilcisi olarak Akkâ'ya göndermiştir.⁴⁵⁶

Temmuz 1278'de III. Hugh Akkâ'dan ayrılarak Kıbrıs'a dönmüş ve Papa'ya mektup göndererek Kudüs Krallığı'nın yönetimini Templier ve Hospitalier şövalyelerinin tutumlarından dolayı devam ettiremeyeceğini bu nedenle Kıbrıs'a döndüğünü belirtmiştir.⁴⁵⁷ Templier şövalyeleri, Avrupa'dan gelecek olan bir kralın Kutsal Topraklardaki Latin varlığının korunmasında daha etkili olabileceğini düşünmüş olacaktı ki, Charles of Anjou'yu desteklemişlerdir. Hugh'un Kudüs yönetiminden ayrılmasında Charles of Anjou'nun krallık üzerinde hak iddia etmesi de ihtimal dahilindedir. Çünkü Hugh, yaşanan iktidar mücadelesi nedeniyle Doğu Akdeniz'de kendi otoritesini kuramamıştır. Nicholson, Kudüs krallığında halkın Charles ve Hugh destekçileri olarak ikiye ayrıldığını ifade etmektedir.⁴⁵⁸

Bu zamandan sonra Lusignan Hanedanlığı Kudüs yönetiminden tamamen uzaklaşmıştır. Bunun üzerine III. Hugh, ülkesine döndükten sonra 1282 yılına kadar Baf ve Limasol'da Templier şövalyelerine ait bütün mülklere ve gelirlere el koymuştur.⁴⁵⁹ III. Hugh'un bu kararı almasında Doğu Akdeniz'de Templier şövalyelerinin kendisine karşı takınmış olduğu tutum etkili olmuştur. III. Hugh, Kudüs Krallığı yönetimini tekrar geri elde edebilmek için 1279 ve 1281 yıllarında iki başarısız girişimde bulunmuştur. 1279 yılında III. Hugh, Sûr şehrine çok sayıda atlı ve yaya askerle geçip otoritesini yeniden kurmak istese de, bir netice elde edemedi Kıbrıs'a geri dönmek zorunda kalmıştır.⁴⁶⁰ 1281 yılında Sicilya'da isyan patlak vermesinden sonra Charles of Anjou, Akkâ'da bulunan nâibi Count of Saint Severin'i geri çağırmıştır. 1283 yılında Severin'in ayrılması sonucu Kudüs Krallığı'nda oluşan yönetim boşluğunu III. Hugh doldurmuştur.⁴⁶¹ Kral, oğulları

⁴⁵⁶ The Templar of Tyre, 74; Marino Sanudo Torsello, 360-2; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 36; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 242.

⁴⁵⁷ The Templar of Tyre, 74.

⁴⁵⁸ Helen Nicholson, *The Knights Hospitaller*, The Boynell Press 2001, 37.

⁴⁵⁹ Amadi, I, 214; Joshua Prawer, 109; Purcell, 130; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 36; Peter Edbury, 'The Templars in Cyprus' ed. Malcolm Barber, Helen J. Nicholson, *The Military Orders: Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, Variorum 1994. s. 193.

⁴⁶⁰ The Templar of Tyre, 75; Runciman, III, 389.

⁴⁶¹ Runciman, III, 393-4.

John, Bohemond ve Henry'yi alarak Beyrut'a geçmiş ve daha sonra buradan ayrılarak Sûr'a ulaşmıştır. Kral 26 Mart 1284 tarihinde Sûr'da ölmüştür.⁴⁶² Daha sonra III. Hugh'un yerine en büyük oğlu I. John geçmiştir.

Burada I. John döneminden de kısaca bahsetmek gerekirse, III. Hugh ve Isabella of Ibelin'in en büyük oğlu olan I. John, 11 Mayıs 1284 yılında babasının ölümü üzerine Lefkoşa'da taç giymiştir. I. John, başlangıçta Charles of Anjou'nun girişimleri sonucunda Kudüs Kralı olamamışsa da daha sonra krallık tacını giymeye nail olmuştur. Fakat I. John tahta çıktıktan bir yıl sonra 20 Mayıs 1285'de arkasında vâris bırakmadan ölmüştür.⁴⁶³

C. II. Henry Dönemi (1285-1324)

I. John'un ölümünden sonra erkek kardeşi II. Henry, 24 Haziran 1285 tarihinde Kıbrıs'ın idaresini ele almıştır.⁴⁶⁴ II. Henry Kıbrıs kralı olduktan sonra Kudüs Krallığı tacını da giymiştir. 1285 yılında Sûr şehrine geçmek isteyen II. Henry, Templier şövalyeleri ile arasındaki problemi çözmek için Sir Julien Le Jaune'nu Templier askerî tarikatı lideri William of Beaujeu'ya elçi olarak göndermiştir. Uzun müzakereler sonucunda bir anlaşma imzalanmıştır.⁴⁶⁵

Maria'dan Kudüs'ü yönetme yetkisini satın alan Charles of Anjou'nun 7 Ocak 1285 yılında ölümüyle yerine geçen oğlu II. Charles, Kudüs'ün idaresini almada isteksiz davranmış bundan dolayı da, II. Henry, 15 Ağustos 1286 tarihinde Kudüs kralı olarak da kabul edilmiştir.⁴⁶⁶ II. Henry, 29 Haziran 1286 tarihinde Akkâ'nın içkalesine törenle girmiş ve 15 Ağustos'ta geleneksel törenlere göre Sûr şehrinde krallık tacını giymiştir. Ancak kral sara hastası olmasından dolayı dayısı Philip of Ibelin tarafından Kıbrıs'a geri götürülmüş diğer dayısı Baldwin of Ibelin'i ise Kudüs

⁴⁶² The Templar of Tyre, 82-4; Marino Sanudo Torsello, 364; Elizabeth Chapin Furber, 617; Runciman, III, 393-4. Amadi, Hugh'un 24 Mart 1284 yılında Sûr şehrinde öldüğünü ve naaşının Lefkoşa'ya getirilerek St. Sophia Kilisesi'ne gömüldüğünü belirtmiştir. Bkz. *Chronique*, I, 215-6. Makhairas, 27 Mart 1285 tarihini vermektedir. Bkz. *Recital*, s. 41-3; Marino Sanudo Torsello, 364.

⁴⁶³ The Templar of Tyre, 84-5; Makhairas, *Recital*, 43; Marino Sanudo Torsello, 363-4; Amadi, I, 216.

⁴⁶⁴ Makhairas, *Recital*, 43; Marino Sanudo Torsello, 365; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 36.

⁴⁶⁵ The Templar of Tyre, 85-6.

⁴⁶⁶ The Templar of Tyre, 85-6; Amadi, I, 216-7; Elizabeth Chapin Furber, 617; Helen Nicholson, *The Knights Hospitaller*, 37.

Krallığı'nın vekili olarak Akkâ'da bırakmıştır.⁴⁶⁷ II. Henry'nin, Kıbrıs'a çekilmesinde baronların disiplinsizliği ve Templier şövalyelerinin düşmanlığının da etkili olmuş olabileceği ifade edilmektedir.⁴⁶⁸

20 Nisan 1287 tarihinde önce Lazkiye, daha sonra 26 Nisan 1289 yılında Trablus şehri Kıbrıs'ın bütün desteğine rağmen Müslümanların eline geçmiştir.⁴⁶⁹ Müslümanların saldırılarından sonra hayatta kalan insanlar, buralardan Kıbrıs'a kaçmak zorunda kalmışlardır.⁴⁷⁰

Hıristiyanların Trablus'u kaybetmesinden dört gün sonra Kral II. Henry, Akkâ'ya gelmiştir. II. Henry, Sultan Kalavun ile on yıl on ay on gün sürecek bir anlaşma imzalamıştır. Daha sonra 26 Eylül 1289'da kardeşi Amaury'i yerine vekil olarak Akkâ'da bırakarak Kıbrıs'a gitmiştir.⁴⁷¹

1. Müslümanların Akkâ'yı Fethi

Memlük Sultanı ve Kral II. Henry arasında imzalanan anlaşmadan sonra Doğu Akdeniz topraklarında barış dönemi başlamış ve Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında ticarî faaliyetler yeniden canlanmıştı. İki taraf arasında yapılan anlaşmaya rağmen papa, Trablus'un kaybedilmesinden sonra, yirmi gemiden oluşan bir birliği yardım için Akkâ'ya göndermiştir. Jacopo Tiepolo liderliğinde Akkâ'ya gelenlerin ekseriyeti Venedikliler oluşturuyordu. Ancak Tiepolo, beraberinde İtalya'dan birçok çapulcu insanı da Akkâ'ya getirmişti. Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında barış dönemi olmasından dolayı Akkâ'da çok sayıda Müslüman tüccar bulunmaktaydı. İtalya'dan gelen çapulcu grup karaya çıktıktan kısa bir zaman sonra Müslümanlara saldırıp öldürmeye başlamış, hatta gördükleri her sakallıyı Müslüman olarak kabul etmelerinden dolayı sakallı birçok Rum'u da katletmişlerdir.⁴⁷²

⁴⁶⁷ The Templar of Tyre, 87; Marino Sanudo Torsello, 365; Amadi, I, 217; Runciman, III, 396-7; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 245.

⁴⁶⁸ Şükrü Torun, 16.

⁴⁶⁹ The Templar of Tyre, 99-100; Elizabeth Chapin Furber, 617; Runciman, III, 406-7; Sir William Muir, 39.

⁴⁷⁰ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 246.

⁴⁷¹ *The Templar of Tyre*, 101; Marino Sanudo Torsello, 366; Amadi, I, 218; Runciman, III, 408; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 248.

⁴⁷² *The Templar of Tyre*, 101-2; Amadi, I, 218-9; Runciman, III, 408-12.

Müslüman tüccarların öldürülmesinden sonra Memlük sultanı olanlardan haberdar olmuş ve doğrudan Akkâ'ya elçi göndererek sorumluların cezalandırılmasını ve ölenler için tazminat ödenmesini talep etmiştir. Fakat isteklerinin kabul edilmemesi sonucunda Kalavun, 1291 yılında Akkâ'yı kuşatma hazırlıklarına başlamıştır.⁴⁷³ Ancak bu sırada Kalavun ölmüş ve yerine oğlu el-Melik el-Eşref Halil geçmiştir. Halil yönetime geçtiği sırada emir Toruntay'ın isyanı ile karşılaşmış olsada, kısa süre içinde bu isyanı bastırması ve 6 Nisan 1291'de Akkâ'yı kuşatma hazırlıklarına başlamıştır.⁴⁷⁴ Akkâ'yı kuşatmaya gelen Müslümanların sayısı Akkâ'nın savunulmasına katılan Frankların yedi katı büyüklüğündeydi.⁴⁷⁵ El-Melikü'l-Eşref, hakimiyeti altında bulunan yerlerden getirdiği kuşatma aletlerini ve mancınıkları surların önüne kurduklarıyla şehrin kuşatması tam olarak başlamıştır.⁴⁷⁶

Templar of Tyre, Akkâ'nın kuşatılışını ve Müslümanların eline geçiş sürecini görgü tanığı olarak ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.⁴⁷⁷ Akkâ, abluka altında olsa da deniz kenarında olması nedeniyle Kıbrıs'tan iase ve ikmal yardımlarını almaktaydı.⁴⁷⁸ Akkâ'ya Kral II. Henry, önce kardeşi Amaury ile beraber birlikler göndermiş ve daha sonra kendisi Kıbrıs'tan yüz atlı ve iki bin yayadan oluşan kuvvetle şehrin yardımına gelmiştir. Haçlılar ve Kıbrıs kralı şehrin kaybedileceğini anlayınca halkı kaderiyle başbaşa bırakarak Kıbrıs'a kaçmışlardır.⁴⁷⁹ Yöneticilerinin kaçması sonucu Akkâ'yı savunan çok sayıda asker ve şövalye de Müslümanların saldırılarına karşı daha fazla dayanamayarak şehri terk etmiş ve Kıbrıs'a yelken açmıştır. Yaklaşık bir buçuk ay süren mücadele sonrasında 18 Mayıs 1291 tarihinde Akkâ, Müslümanlar tarafından feth edilmiştir.⁴⁸⁰

Kıbrıs Krallığı, kurulduğu ilk günlerden II. Henry dönemine kadar her zaman Doğu Akdeniz'de bulunan Haçlı varlığını desteklemiştir. Devam eden mücadelelere ve gelen yardımlara rağmen Akkâ, Müslümanların eline geçmiştir. Kıbrıs, bundan

⁴⁷³ The Templar of Tyre, 102-3.

⁴⁷⁴ The Templar of Tyre, 103, 105.

⁴⁷⁵ Thomas F. Madden, *The Concise History of the Crusades*, 174.

⁴⁷⁶ Işın Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, c. XIV, 542.

⁴⁷⁷ The Templar of Tyre, 103-17.

⁴⁷⁸ The Templar of Tyre, 108; Amadi, I, 220-1; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 252.

⁴⁷⁹ Marino Sanudo Torsello, 365-7; Amadi, I, 225-7; Sir William Muir, 44; Joshua Prawer, 109; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 254.

⁴⁸⁰ The Templar of Tyre, 117; Işın Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, c. XIV, 542.

sonra Latin Hırisyanlığının ileri karakolu olarak Doğu Akdeniz’de yeniden Latin varlığının kurulması için gerçekleştirilen mücadelelerde hayatî rol oynamıştır.⁴⁸¹ Kıbrıs, Doğu Akdeniz’de bulunan Franklara karşı son önemli rolünü onları sığınmacı olarak kabul ederek oynamıştır. Doğu Akdeniz sahillerinden adaya iltica etmiş kadınlar ve onların halefleri gelecek yüzyılda dahi Akkâ’nın kaybedilişinin matemini göstermek için siyah elbiseler giydikleri söylenmektedir.⁴⁸²

Akkâ’nın kaybedilmesinden sonra Haçlılara ait birçok şehir ve kale Müslümanlar tarafından kuşatılmaya başlamıştır.⁴⁸³ Memlükler ilk olarak yöneticiliği II. Henry tarafından kardeşi Amaury’ye verilen Sûr şehrini kuşatmışlardır. Müslümanlar yaklaşık bir ay süren kuşatmadan sonra şehri ele geçirmişlerdir.⁴⁸⁴ Daha sonra Memlükler, Templier şövalyelerine ait Sayda’yı kuşatmışlardır. Kuşatma esnasında Templier şövalyeleri lideri William of Beaujeu ölmüş ve yerine Theobald Gaudin geçmiştir. Yeni tarikat lideri de Kıbrıs’a kaçmak zorunda kalmış ve Sayda’da bulunan diğer tarikat mensubu şövalyelere yardım göndereceğini belirtmiştir. Fakat Kıbrıs’ta bulunan şövalyeler, liderlerinin Sayda’ya yardım göndermeyeceğini anlayınca Sayda’da bulunan arkadaşlarına haber göndermiş ve bir yolunu bularak Kıbrıs’a gelmelerini istemişlerdir. Bunun üzerine yardımdan ümidini kesen şövalyeler bir gece sessizce gemilere binerek Kıbrıs’a kaçmışlardır.⁴⁸⁵ Sayda’nın da kaybedilmesinden sonra halk ve şövalyeler burayı terk ederek Kıbrıs’a sığınmak zorunda kalmışlardır.⁴⁸⁶

Sayda’nın fethinden sonra Memlükler Beyrut’u kuşatmış ve şiddetli mücadeleler sonrasında surları aşarak şehri ele geçirmişlerdir. Burada bulunan Haçlılar da Kıbrıs adasına sığınmak zorunda kalmıştır.⁴⁸⁷

Müslümanların Doğu Akdeniz sahillerinde Haçlılara ait bütün şehirleri ele geçirmesinden sonra geriye sadece Tartus şehrinin karşısında konumlanmış olan

⁴⁸¹ *Letters from the East*, 166; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 117; Jonathan Phillips, 128.

⁴⁸² Jill N. Claster, 288.

⁴⁸³ Haçlıların kaybettikleri yerleşim yerlerinin listesi için bkz. Amadi, I, 228.

⁴⁸⁴ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 256.

⁴⁸⁵ The Templar of Tyre, 118; Michael Haag, *The Templars History & Myth*, Profile Books, London 2009, s. 203-4.

⁴⁸⁶ The Templar of Tyre, 118.

⁴⁸⁷ The Templar of Tyre, 119; Jonathan Riley-Smith, *Hospitallers: The History of the Order of St. John*, The Hambledon Press 1999, 50-1

Templier şövalyelerine ait Arvad (Ruad) adası kalmıştır.⁴⁸⁸ Görüldüğü gibi, Akkâ'nın fethiyle başlayan bu süreç Doğu Akdeniz'de bulunan Haçlı varlığının sonu olmuştur.

Templar of Tyre, Kıbrıs adası ve buraya kaçan Latinlerin durumunu değerlendirmektedir. Yazar, Kıbrıs adasının ziraat yönünden çok gelişmiş olduğunu ve yaşamak için elverişli birçok bölgeye sahip olduğunu belirtmektedir. Templier of Tyre, ilaveten Doğu Akdeniz'den Kıbrıs'a sığınan insanların burada yoksulluk içinde kaldıklarını ve normal bir evin yıllık kirasının on besantken yüz besanta yükseldiğini belirtmektedir. Özellikle Kral Henry ve annesinin fakir insanlar için yeni düzenlemeler yaptığını ifade etmektedir.⁴⁸⁹ Anlaşıldığı üzere Doğu Akdeniz'de topraklarını kaybeden Latinlerin, Kıbrıs'a gelmelerinden sonra adanın demografik ve ekonomik yapısına zarar verdikleri görülmektedir. Adada yaşanan ekonomik sıkıntılar sonucunda papa, on kadırgadan oluşan bir yardım birliğini buraya göndermiştir. Papa, adaya yapmış olduğu yardımdan kısa bir süre sonra Memlük sultanının adayı işgal etmesi tehdidine karşı Cenova'dan on kadırgalık bir takviye birliği göndermiştir.⁴⁹⁰ II. Henry, yardımların adaya ulaşmasından sonra on beş kadırgadan oluşan bir birlikle Karamanoğullarının kontrolünde olan Alanya kalesine gitmiş ve sahilde bulunan kuleyi ele geçirmişse de, Türklerin saldırıları sonucunda buradan ayrılarak İskenderiye'ye yönelmek zorunda kalmıştır. II. Henry, İskenderiye'nin kıyı kesimlerinde bir kaç gün kaldıktan sonra tekrar Kıbrıs'a dönmüştür.⁴⁹¹

Memlükler, II. Henry'nin papalığın gönderdiği yardımlarla İskenderiye'ye saldırması ve Akdeniz'deki Müslüman varlığını tehdit etmesinden dolayı, önlem olarak yüz kadırgadan oluşan bir orduyla Kıbrıs'ı ele geçirmeyi planlamışlarsa da bu plan hayata geçirilememiştir.⁴⁹²

Kıbrıs ve Müslümanlar arasında bu olaylar yaşanırken İpek yoluyla Akdeniz'e gelen malları Avrupa'ya taşıyan İtalya'nın iki rakip şehir devleti Venedik ve

⁴⁸⁸ Marino Sanudo Torsello, 369, 385; Jill N. Claster, s.288; Helen Nicholson, *The Knights Hospitaller*, 39.

⁴⁸⁹ The Templar of Tyre, 119-20. Ayrıca bkz. Amadi, I, 227.

⁴⁹⁰ The Templar of Tyre, 121; Amadi, I, 228.

⁴⁹¹ The Templar of Tyre, 121-2; Amadi, I, 228-9. Ayrıca bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 622.

⁴⁹² The Templar of Tyre, 122; Amadi, I, 229.

Ceneviz, zamanla ticarî rekabetlerini Kıbrıs adasında askerî mücadeleye dönüşmüşlerdir. 1292 yılında dört adet Venedik gemisi Kıbrıs'a doğru ilerlerken Bizans topraklarından gelmekte olan yedi Ceneviz ticaret gemisi ile karşılaşmıştır. Venedikliler, bu gemilere saldırarak ele geçirmiş ve mürettebatının birçoğunu öldürmüşlerdir.⁴⁹³

Venedikliler, 1293 senesinde Marco Mazilli⁴⁹⁴ komutasında 25 kadırgayla Kıbrıs'a gelmiş ve Limasol'da bulunan Cenevizlilere ait kuleyi yıkmışlardır. Venedikliler Limasol'dan ayrılarak Larnaka'ya yönelmişler ve burada Kıbrıs Kralı II. Henry ile görüşerek Venedik Dükası'nın gönderdiği mektubu kendisine takdim etmişlerdir. Venedikliler bu kadar kalabalık bir güçle adaya gelmelerinin eski bir hesapları olan Cenevizlilerden öc almak amacına matuf olduğunu Kıbrıs kralına bildirmişlerdir. Bir anlamda Kıbrıs kralına onunla bir sorunları olmadığı ve kendilerinden düşmanlık beklememesi gerektiği mesajını vermişlerdir. Kralın yanından ayrılan Venedikliler, Cenevizlilere saldırmak üzere Mağusa'ya gitmiştir. Cenevizliler, Venediklilerin kendilerine saldırmak üzere geldiklerini öğrenince Lefkoşa'ya kaçmışlardır. Daha önce kral ve Cenevizliler arasında yapılan anlaşmaya göre kral, zor duruma düşmeleri halinde Cenevizlilere yardım edecekti, fakat II. Henry, Cenevizlilere yardım etmemiş ve Venediklilerin onlara saldırmasına göz yummuştur. Kıbrıs'tan ayrılan Venedikliler Mağusa'ya uğramadan Anadolu sahillerinde bulunan Ayaş'a gitmiş ve burada ticaret yapan Ceneviz gemilerini ele geçirmişlerdir. Adada bulunan bazı Cenevizliler, yardım almak üzere Cenova'ya giderken yolda 14 adet Ceneviz gemisiyle karşılaşmış ve adada gerçekleşen olayları onlara anlatmışlardır. Bunun üzerine Cenevizliler, Konstantinapolis'e gitmiş, Pera'ya mallarını boşalttıktan sonra buradan askerî teçizat edinerek Kıbrıs'a doğru ilerlemişlerdir. Cenevizliler önce Venediklilerle savaş yapmadan uzlaşma yoluna gitmiş, fakat yapılan görüşmelerden bir netice elde edemeyeceklerini anlayınca Venediklilere saldırarak bütün sahip oldukları malları ele geçirmişleridir.⁴⁹⁵

Adada bu gelişmeler yaşandıktan kısa bir süre sonra 1299 yılında Moğol Hanı Gazan, beraberinde bulunan 100.000 kişilik bir orduyla Suriye topraklarını işgal

⁴⁹³ The Templar of Tyre, 131-2; Amadi, I, 230-1.

⁴⁹⁴ Marco Marcello, bkz. Amadi, I, 231.

⁴⁹⁵ The Templar of Tyre, 132-5; Amadi, I, 230-3.

etmiştir. Gazan Han, Kıbrıs'a bir elçi göndererek yakında Ermenistan'a gideceği haberini vermiş, Kıbrıs Kralı ve Frankların da Ermenistan'a gelerek kendisi ile görüşmelerini istemiştir. Bu davet üzerine II. Henry'nin kardeşi Amaury, 300 kişilik birlikle Tartus'a geçmiş, fakat Gazan Han'ın görüşmeye gelmemesi üzerine Kıbrıs'a geri dönmüştür.⁴⁹⁶

1302 yılının sonunda Doğu Akdeniz'de Templierlere ait son toprak parçası Arvad, Memlüklerin eline geçmiştir. Arvad'ın kaybedildiği sırada buraya yardıma gitmeye hazırlanan Kıbrıs kralı, Templier ve Hospitalier şövalyeleri Mağusa'dan ayrılacakları sırada burasının kaybedildiği haberini alınca denize açılmamışlardır.⁴⁹⁷

2. II. Henry ve Amaury'nin Mücadelesi

I. John'un ölümünden sonra Kıbrıs yönetimine geçen II. Henry'nin üç kardeşi vardı. Henry, kardeşlerin en büyüğü Amaury'ye Sûr şehrini hediye etmiş ve onu Kudüs krallığının vekili olarak tayin etmişti. Henry'nin bir diğer kardeşi ise Eschiva of Ibelin ile evli olan Guy'di. Henry, Guy'yi Kıbrıs Krallığı'nın vekilliğine atamış, fakat Guy göreve geldikten kısa bir süre sonra ölmüş, onun ölümünden sonra oğlu Hugh amcası II. Henry'nin himayesinde büyümüştür.⁴⁹⁸

Kıbrıs kralı II. Henry'nin Balian of Ibelin ve Philip of Ibelin adlarında iki dayısı olduğunu daha önce zikretmiştik. Balian of Ibelin, Kıbrıs teşrifatçılığı görevini yerine getiriyordu, fakat kısa süre sonra ölmesiyle yerine Philip of Ibelin geçmişti. II. Henry'nin Philip of Ibelin'le yakın ilişki kurması, bu durumu kıskanan Amaury tarafından hoş karşılanmıyordu. Bu nedenle Amaury, Kıbrıs'a hareket etmek için şövalyelerini toplamış ve 1306 yılında Kıbrıs yönetimi üzerinde açıkça hak iddia etmiştir.⁴⁹⁹

Kral II. Henry bu olaylardan haberdar olmuş, fakat bunların doğru olabileceğine inanmamıştır. 27 Nisan 1306 tarihinde Amaury, bütün birliklerini toplayarak Kıbrıs'a gelmiş ve adada bulunan şövalyelerin birçoğu Amaury'nin

⁴⁹⁶ The Templar of Tyre, 155-8; J. Riley-Smith, *The Knights of St John in Jerusalem and Cyprus c. 1050-1310*, Macmillan St. Martin Press, Edinburgh, 1967, s.198-9.

⁴⁹⁷ *Letters from the East*, 166-7; The Templar of Tyre, 160-1; Marino Sanudo Torsello, 385-6; Amadi, I, 234-9; Purcell, 131; Michael Haag, 211-12, 306.

⁴⁹⁸ *The Templar of Tyre*, 166; Amadi, I, 240.

⁴⁹⁹ Amadi, I, 240-1.

Kıbrıs'ın yeni yöneticisi olmasını kabul etmiştir. Adaya geldikten sonra Amaury annesinin yanına gitmiş ve annesi kardeşi II. Henry'ye karşı isyan etmesini hoş karşılamadığını belirtmişse de Amaury, bu isyana sebep olan şeyin Philip of Ibelin'in davranışları olduğunu söylemiştir. Adada bulunan yerli baronların birçoğu da Amaury'yi desteklemiş hatta Templier tarikatı lideri James of Molay, 50.000 bezant Amaury'ye ödünç olarak vermiştir. Amaury, II. Henry'nin ikametgâhını kuşatmış ve bu sırada adadaki baronlar krala bir mektup göndererek Kıbrıs'ın idaresini Amaury'ye teslim etmesini talep etmişlerdir. II. Henry'ye gönderilen mektubun içeriği kısaca şöyledir:⁵⁰⁰

*“Kralım, ... vücudunuzdaki hastalık ve krallığın yönetimine düzenli olarak katılmamanız, ayrıca sizin döneminizde insanlar arasında ortaya çıkan sayısız anlaşmazlık ve çatışmalar-özellikle Cenevizlilerle- nedeniyle kardeşiniz Amaury'yi sizin yerinize yönetici olarak takdir ettik.”*⁵⁰¹

Bunun üzerine kral şöyle cevap vermiştir:

*“Ne söylemeye çalışıyorsunuz? Benim hastalığım nedeniyle mi onu yönetici ilan ettiniz? Bizim atalarımızın arasında cüzzamlı bir kral vardı, fakat hiç kimse ona hile kurmadı.”*⁵⁰² *Eğer Cenevizlilerle olan kavga ve mücadeleyi dayanak gösteriyorsanız bunu kardeşim Amaury'nin vekaletinde yaptım. Amaury'yi kral ilan etseniz bile benim adamlarım ona bağlılık yemini etmeyeceklerdir.”*⁵⁰³

Amaury, bu cevap üzerine çok sinirlenmiş ve kendisine itaat etmeyecek olanları tehdit etmiştir. Bu arada iki kardeş arasındaki problemi çözmek için Hospitalier ve Templier şövalyeleri aracılık etmek istemişlerdir. Görüşmeler sonucunda II. Henry, kendisine ada gelirlerinden sürekli olarak bir tayinât bağlanması koşuluyla tahtı kardeşi Amaury'ye bırakmaya razı olmuştur. Kral, kendisi için yıllık 100.000 bezant, annesi için, 20.000 bezant, üç kız kardeşi için 8.000 bezant, bakımını üstlendiği Guy of Lusignan'ın yetim oğlu Hugh için 10.000 bezant ve Antakya Prensesi, Trablus Kontesi, Sûr ve Toron Lady'si olan Margaret için 10.000 bezant istemiştir. Yani yıllık toplam 148.000 bezantın kendisine tahsis edilmesini talep etmiştir. Görüşmeler sonucunda yapılan anlaşmada krala istediği meblağın verileceği teyit edilmiştir.⁵⁰⁴ Anlaşmadan sonra II. Henry, Lefkoşa'dan ayrılarak Strovolos'a gitmiştir. Bu arada Amaury'i tahta geçmesi için destekleyen

⁵⁰⁰ The Templar of Tyre, 167-8; Marino Sanudo Torsello, 386; Amadi, I, 241-8; Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus*, 117.

⁵⁰¹ The Templar of Tyre, s. 168; Amadi, I, 248-9.

⁵⁰² Kudüs Kralı IV. Baldwin'i işaret etmektedir.

⁵⁰³ The Templar of Tyre, 169; Amadi, I, 249-50.

⁵⁰⁴ Amadi, I, 251-2.

bazı baronlar, II. Henry'ye yaptıklarından pişman olmuşlar ve sâbık kralın yeniden tahta geçmesi için onunla görüşmelere başlamışlardır. Amaury, bazı baronların II. Henry'yle görüştüğünü öğrenince, II. Henry ve adamlarını yakalamak için harekete geçmiş, fakat II. Henry kendisine karşı yapılacak olan saldırıyı önceden haber aldığı için karşı saldırıya geçerek Lefkoşa'ya gelmiştir. Kıbrıs'ta iki kardeş arasında gerçekleşen mücadelenin haberi her yere yayılmış hatta bu haber papalığa kadar ulaşmıştır.⁵⁰⁵

Amaury, II. Henry'nin Yüksek Mahkeme'de onu meşru kral olarak ilan etmesini istemişti. Çünkü Amaury, II. Henry'nin rızasını alarak diğer ülkelerin yöneticilerinin nezdinde meşru bir yönetici olacağını düşünüyordu. Fakat II. Henry kardeşinin isteğini kabul etmemiş ve bunun üzerine Amaury, kuvvetleriyle beraber Kral Henry'nin ikamet ettiği yere saldırmaya karar vermiştir. Cenevizlilerin Amaury'nin birliklerine katılmak üzere Lefkoşa'ya gelmeleriyle Amaury, kralın ikametgâhını kuşatmıştır.⁵⁰⁶

Sayı 16 civarında olan bir şövalye grubunun Baf'tan hareket ederek II. Henry'ye destek olmak üzere Lefkoşa'ya gelmesi, Amaury'yi rahatsız etmiştir. II. Henry kendisine destek olan bütün adamlarını bir araya toplamış olmasına rağmen, Amaury, kralın kaldığı binayı kuşatmayı başarmıştır. Bu sırada Amaury, Templier şövalyelerinin desteğini de arkasına almıştır. Dört gün süren kuşatmanın ardından II. Henry'nin adamları Amaury'ye gelerek eman dilemek zorunda kalmışlardır. Eman dilemek üzere Amaury'ye giden askerlerin birçoğu onun tarafına geçmiştir.⁵⁰⁷ Kıbrıs Kralı II. Henry'nin beraberindeki bazı kişiler tutuklanmış, bazıları ise serbest bırakılmıştır. Tutuklananların bir kısmı Ermenilerin hâkim olduğu Kilikya bölgesine sürgün edilmiştir.⁵⁰⁸

Amaury, Balian of Ibelin, Galilee Prensi, Mağusa, Limasol ve Beyrut piskoposu, askerî tarikatların yöneticileri, Fransisken, Dominikan ve Karmalit mezhebi mensupları, bütün Latin rahipler ve diğer dinlere mensup kişiler bir araya gelerek II. Henry'nin huzurunda toplanmışlardır. Lefkoşa Kilisesi'nin sorumlusu James Arditus, toplantıya katılan kişilerin huzurunda yapılacak olan anlaşmaya

⁵⁰⁵ Amadi, I, 252-4.

⁵⁰⁶ The Templar of Tyre, 173.

⁵⁰⁷ The Templar of Tyre, s. 174; Amadi, I, 260-3.

⁵⁰⁸ Marino Sanudo Torsello, 386-7.

binaen Amaury'nin bundan sonra Kıbrıs yönetimine geçmesini öneren bir yazıyı okumuştur. II. Henry okunan bu istekleri kabul etmiş ve bu anlaşma Latin rahipler tarafından mühürlenmiştir.⁵⁰⁹

Amaury, Kıbrıs'ın yeni yöneticisi olduğunu bildirmek üzere papa ve diğer kardinallere elçilerle beraber hediyeler göndermiş, fakat yola çıkan kadırgalar fırtına nedeniyle Ege Denizi'ne sürüklenerek batmıştır.⁵¹⁰

II. Henry, tahtı kardeşine bırakmayı kabul etmesine rağmen, Amaury'nin krallığını tehdit eden potansiyel bir tehlike olarak kalmaya devam etmiştir. II. Henry ile ilişki kurduğu gerekçesiyle birçok şövalye tutsak edilmiş veya takibata uğramıştır. İçlerinde Sir Rupen de Montfort ve başka şövalyelerin de bulunduğu bir grup Amaury'ye karşı bir ayaklanma hazırlığında oldukları iddiasıyla sekiz gün boyunca tutsak edilmiştir. Daha sonra Rupen, Templier tarikatının teşrifatçısı olan kuzeninin araya girmesiyle serbest kalmıştır. Benzer bir olay Baldwin of Ibelin'in de başına gelmiştir. Baldwin'in geceleri II. Henry ile gizli görüşmeler gerçekleştirdiği iddia edilerek gözetim altına alınmış ve daha sonra da tutuklanmıştır. Amaury, ayrıca Baldwin'in dışında birçok paralı ve dirlik sahibi şövalyeyi benzer sebeplerden dolayı hapsedmiştir.⁵¹¹

Karpaz'da tutuklu olarak baronlardan biri olan John Dampierre bu sırada II. Henry'e bir mektup göndermiş, fakat mektubu götüren kişi Amaury'nin adamları tarafından yakalanarak Lefkoşa'ya götürülmüştür. Amaury, Sir Humphrey de Scandelion kumandasında silahla donatılmış bir kadırgayı Philip of Ibelin'i alması için Mağusa'dan Alaminos'a göndermiştir. Ancak Philip, Amaury'nin kendisine bir kötülük etmesinden korkarak kadırgaya binmemiş ve bulunduğu yerden ayrılmayacağını söylemiştir. Bunun üzerine Sir Humphrey de Scandelion, askerleriyle beraber Philip'i zorla teslim almak üzere evini kuşatmıştır. Philip'in kadırgaya binmemek için direndiğini öğrenen Amaury, Alaminos'a destek mahiyetinde yeni bir birlik göndermiştir. Amaury'nin güçleri Philip'e iki elçi göndererek gemiye binmesini istemişler, fakat Philip, olumsuz cevabını yinelemiştir. Bunun üzerine Amaury'nin adamları, Philip'i, gemiye binmemesi durumunda evini

⁵⁰⁹ Amadi, I, 266.

⁵¹⁰ Amadi, I, 267.

⁵¹¹ Amadi, I, 267-9.

ateşe verip eşi ve çocuklarıyla beraber onu öldüremekle tehdit etmişlerdir. Bu tehdit üzerine Philip teslim olmak zorunda kalmış ve Mağusa'ya götürülmüştür. Buradan ayrılan kadirga kötü hava şartları nedeniyle Kilikya bölgesindeki Ermeniler sığınmak zorunda kalmıştır. 1309 yılında Amaury, Philip of Ibelin'i tutuklamış ve daha sonra Kilikya'ya sürmüştür. Bunun yanında birçok şövalye Amaury'ye itaat etmedikleri gerekçesiyle tutsak edilmiş ve buraya gönderilmiştir.⁵¹² Amaury, Philip sorununu çözdükten sonra kendisine muhalefet eden Baldwin of Ibelin ve diğer şövalyelerin yakalanması için Sir Adam de Cochili ve Sir Peter de Bufallo'yu görevlendirmiştir. Baldwin ve ailesi yakalanarak Girne'ye getirilmiş, daha sonra ise buradan Kilikya'ya sürülmüştür.⁵¹³

Amaury, II. Henry'nin yaptıkları anlaşmaya sadık kalmaması ve bazı gizli görüşmeler yoluyla, iktidarını tehdit etmesinden dolayı, papa ve Fransa kralına bu durumu anlatan şikâyet mahiyetinde mektuplar göndererek kendini onların gözünde haklı çıkarmaya çalışmıştır. Bunun yanında Amaury, Sir John of Brie ve John Lombard'ı papaya elçi olarak göndermiştir. Bu elçiler İtalya'ya geldiklerinde Fransa kralının da papanın yanında olduğunu görünce II. Henry ile ilgili durumu ona da aktarmışlar, fakat ne papa ne de Fransa kralı elçilerin söylediklerine itimat etmiştir. Bu görüşmelerin sonucunda papa ve Fransa kralının desteğini alamayan elçiler Kıbrıs'a dönmüştür.⁵¹⁴ Amaury, II. Henry'nin onun için sorun teşkil etmeye devam etmesi ve bu sorunu müzakereler yoluyla çözememesi nedeniyle 1310 yılının Şubat ayında II. Henry'yi Kilikya'ya sürgün etmiştir.⁵¹⁵

Kıbrıs'ta II. Henry ve Amaury mücadele ederken Moğollar, Müslümanlara karşı birlikte hareket etmeyi istedikleri Ermenilerin yaşadığı Kilikya'ya doğru yola çıkmışlardır. Moğollar, Anavarza'da bulunan kaleyi Müslümanlara karşı kullanmak üzere Ermenilerden istemişlerdir. Ermenistan kralı olan Hetum, Moğolların kötü niyetini anlayarak onlara isteklerine boyun eğmeyeceğini bildirmiştir. Moğolların yöneticisi Bilargu bu isteğinde ısrar etmiş ve bunun sonucunda Hetum, kalenin savunulması için Kıbrıs'tan çok sayıda paralı askeri kiralamıştır. Moğolların

⁵¹² Sir Aimery, of Milmars, Sir James of Floury, Sir Hugh Bedouin, Sir Eustorge Pedot, Sir William Roussel, Sir Nicholas of St. Bertin, Sir Philip of Jubail, Sir James of Artuse, Sir James Costa ve Sir Thomas of Beaufort, bkz. *The Templar of Tyre*, 181.

⁵¹³ Amadi, I, 271-7.

⁵¹⁴ *The Templar of Tyre*, 181-5.

⁵¹⁵ Peter Edbury, *Kingdom of Cyprus*, 125.

yöneticisi Bilargu Ermenilerin kaleyi vermeyi reddetmeleri üzerine bir tuzak kurarak Ermeni yöneticilerin hepsini öldürmüş ve topraklarını yağmalamıştır.⁵¹⁶

Hetum'dan sonra Ermenilerin kralı olan Smbat, Mağusa'ya giderek burada kız kardeşi Sûr Leydisi ile görüşmüş, daha sonra buradan Lefkoşa'ya geçerek Amaury'yi ziyaret etmiştir. Gorhigos Lordu Sir Hethum da Mağusa'ya gelmişti. Hethum, Amaury'nin yaptıklarını aklamak ve II. Henry'yi kötölemek üzere Amaury tarafından papalığa ve diğer kardinallere elçi olarak gönderilmiştir. Hethum, İtalya'da aradığını bulamamış ve geri dönerken papadan Templier şövalyelerine karşı yapılan suçlamaları içeren bir mektubu Amaury'ye getirmiştir. Lefkoşa'da 6 gün kaldıktan sonra Kilikya'ya geçmiştir.⁵¹⁷

Amaury 1310 yılında odasında dinlenirken eski bir şövalyesi tarafından suikaste uğrayınca⁵¹⁸ II. Henry, sürgünde olduğu Kilikya'dan geri gelerek 26 Ağustos'ta Kıbrıs Krallığı tahtına yeniden oturmuştur.⁵¹⁹

D. Kıbrıs'ta Askeri Tarikatlar ve Templier Şövalyeleri Tarikatı'nın İlgası

Akkâ'nın Müslümanların eline geçmesinden sonra Kıbrıs'a karargâhlarını taşıyan askerî tarikatların ada iç ve dış siyasetindeki yerlerinin kısaca anlatılmasında fayda vardır. İlk olarak Hospitalier tarikatını ele alacak olursak, William of Villaret 1305 yılında ölümüyle yerine yeğeni Fulk of Villaret Hospitalier tarikatı lideri olarak geçmiştir.⁵²⁰ Nicholson, Hospitalier şövalyelerinin adaya iltica ettikten sonra burada güçlenemediklerini, Kral II. Henry'nin kendilerine karşı müdahaleci bir tutum sergilemesinin bunda etkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Amaury'nin kardeşi II. Henry'yle mücadelesi sırasında Hospitalier şövalyeleriyle ittifak kurmak yerine Templier şövalyelerini tercih etmiş, bu durum adadaki geleceğiyle ilgili umutsuzluğa düşen şövalyelerin kendilerine yeni bir üs arayışına girmesine neden olmuştur.⁵²¹

Hospitalier tarikatı, bu dönem Bizans hâkimiyeti altında olan Rodos adasına yerleşebileceklerini düşünmüş ve bu konuda faaliyetlere başlamıştır. Rodos adasının

⁵¹⁶ Amadi, I, 270-1.

⁵¹⁷ Amadi, I, 279-81.

⁵¹⁸ Amadi, I, 331; Peter Edbury, *Kingdom of Cyprus*, 125.

⁵¹⁹ Amadi, I, 336; J. Riley-Smith, *The Knights of St John*, 212-3.

⁵²⁰ J. Riley-Smith, *The Knights of St John*, 209.

⁵²¹ J. Riley-Smith, *The Knights of St John*, 210; Helen Nicholson, *The Knights Hospitaller*, 45-6.

halkı Memlük ticaret gemilerinin geçişine izin veriyordu. Hospitalier tarikatı lideri Fulk, göreve geldikten sonra Rodos adasına giderek burayı ele geçirmek istemiş ve böylece Memlüklerle yapılan ticareti önleyeceğini düşünmüştür. Fulk, Mağusa'da bulunan Cenevizli Lord Bonifacio Grimaldi'nin Limasol yakınlarındaki Kolassi'de bulunan Hospitalier hanesine gelmiştir. Bonifacio ve Fulk ile görüşmüş ve bu görüşmeler neticesinde Rodos'a saldırma kararı almışlardır. Kıbrıs'tan denize açılarak Rodos'a gelen Hospitalier şövalyeleri Rodos kalesini kuşatmışlardır. Bu sırada bir Rum çavuş tarafından darbedilen Rodos kalesi muhafızı bu duruma çok kızmış ve Hospitalierlere giderek istiyorlarsa şehri ele geçirmeleri için Rumlara ihanet edeceğini belirtmiştir. Tarikat üyeleri bir gece, kale muhafızının gösterdiği yerden gizlice kaleye girerek Rodos'u ele geçirmişlerdir. Rodos'un ele geçirilmesinden sonra adada bulunan diğer Hospitalier şövaleleride Rodos'a gelmeye başlamıştır.⁵²²

Hospitalier şövalyelerinin aksine Templier şövalyeleri kendileri için bağımsız bir yer bulamamışlar ve Kıbrıs'ta ikamet etmeye devam etmek zorunda kalmışlardır. Templier tarikatı Mağusa'nın kuzeyinde bir kaleye; Limasol, Yermasoya ve Khirokitia'da ise önemli kulelere sahiptir.⁵²³ Templier tarikatı üyeleri tarikatın kurulmasından beri Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta birçok siyasî olaya müdahil olmuşlardır. Doğu Akdeniz'de III. Hugh ve Charles of Anjou arasında devam eden mücadele sırasında tarikat üyeleri Charles'in tarafını tutmuş, bu durum III. Hugh'un tarikatın bütün mallarına el koyarak onlardan intikam almasına neden olmuştu. Bu durum Kıbrıs Krallığıyla Templier şövalyeleri arasındaki gerginliğin, şövalyelerin 1291 yılında adaya sığınmalarından sonra da devam etmesine yol açmıştır. III. Hugh döneminde başlayan Templier şövalyeleriyle Kıbrıs krallığı arasındaki gerginlik II. Henry dönemine de aksetmiştir. II. Henry, 1298 yılında tarikat mensuplarının hareketlerinden şikâyetçi olduğu bir mektubu papaya göndermiştir. Templier şövalyeleri II. Henry ile Amaury arasındaki taht kavgasında da taraf olmuş ve bu

⁵²² The Templar of Tyre, 70-1; Amadi, I, 254-9; J. Riley-Smith, *The Knights of St John*, 215; Helen Nicholson, *The Knights Hospitaller*, 44-5; Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Dost Kitapevi, Ankara 2003, s. 265-6.

⁵²³ Piers Paul Read, 267.

mücadele sırasında Amaury'nin tarafını tutarak mücadelenin Amaury lehine neticelenmesinde etkili olmuşlardır.⁵²⁴

Templier şövalyelerinin, bankacılık, bankerlik ve tefecilikle gibi işlerle uğraşmaları, onlara diğer tarikatlara nispetle büyük bir zenginliğe ulaşma olanağı vermişti.⁵²⁵ Templier tarikatı üyelerinin bankerlik ve tefecilikle iştigal etmeleri bazı dindar Hıristiyanların tarikat üyelerine karşı tepkisel bir reaksiyon geliştirmelerine neden olmuştu. Kutsal Topraklarda çok büyük özgürlük, ayrıcalık ve zenginliklere sahip olan şövalyelerin durumu Kıbrıs'a geldiklerinde tamamen değişmişti. Şövalyeler karargahlarını adaya taşımışlar, fakat II. Henry, tarikatın sahip olduğu eski ayrıcalıkları ellerinden almış, kendisinden izinsiz mal ve mülk edinmelerini yasaklayarak şövalyelerin gelirlerinin ciddi şekilde azalmasına neden olmuştu. Bu durum tarikat üyelerinin zamanla eski nüfuzlarını kaybetmelerine neden olmuştu.⁵²⁶ II. Henry'nin Templier şövalyelerine karşı uyguladığı politika adada ona rakip bir gücün ortaya çıkmasını engellemeye yönelik bir kontrol politikasıydı. II. Henry'nin olumsuz politikalarına rağmen tarikat üyelerinin yeni bir yurt arayışına girmeyerek adada kalmaya devam etmiş olmaları sorgulanması gereken ilginç bir noktadır.

Müslümanların Akkâ'yı almalarından sonra batıda hızlı bir sefer hazırlığı yapılarak Doğu Akdeniz'de önemli toprakların geri alınması için propogandalar yapılmaktaydı. Hospitalier lideri Fulk of Villaret ve Templier tarikatı lideri James of Molay, papa ile görüşmek üzere Fransa'ya gitmişlerdi.⁵²⁷ Fransız hukukçu Pierre Dubois, Fransa kralı IV. Philip'in önderliğinde yapılacak olan sefer için proje hazırlamış ve bu proje Kıbrıs'tan Fransa'ya gelen Templier tarikatı lideri James of Molay tarafından papaya sunulmuştu. Bu rapor, Akdeniz'de yeniden Haçlı hakimiyeti kurabilmek için Kıbrıs'ı Avrupalı kuvvetlerin toplandığı bir üsse dönüştürüp Müslüman hakimiyetindeki Doğu Akdeniz'e saldırmayı ön görüyordu.⁵²⁸

⁵²⁴ Peter Edbury, 'The Templars in Cyprus' ed. Malcolm Barber, s. 194.

⁵²⁵ Malcolm Barber, *Tapınak Şövalyelerinin Yargılanışı*, trc. Nuri Plümer, Phonix, Ankara, 2008, s. 11.

⁵²⁶ Amadi, I, 251-2; J. Riley-Smith, *The Knights of St John*, 204-5; Alain Demurger, *The Last Templar*, trc. Antonia Nevill, Profile Books, London, 2002, 112.

⁵²⁷ Jochen Burgdorf, *The Central Convent of Hospitallers and Templars: History, Organization and Personnel (1099/1120-1310)*, Brill, Leiden 2008, s. 161.

⁵²⁸ Malcolm Barber, *The New Knighthood A History of the Temple*, Cambridge Uni. Press, USA 1995, s.287; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 257.

Hıristiyanlar, 1285 yılında babası III. Philip'in yerine tahta çıkan Fransa Kralı IV. Philip'in böyle bir sefer düzenlenleyebileceği umudu içindeydiler.⁵²⁹

Ancak bu sırada Fransa kralı, tarikata yönelik birçok suçlamada bulunmuştur. İçlerinde liderlerinin de bulunduğu birçok tarikat mensubunun şeytana ve putlara taptıkları, yeni bir kişiyi tarikata kabul ederken Hz. İsa'nın sahte bir peygamber olduğu ve günahlarından dolayı çarmıha gerildiğinin söylendiği, çarmıha gerilmiş Hz. İsa imgesine tükürdükleri ve aralarında homoseksüellik yapmanın caiz olduğu gibi bir takım sapkın eylemleri onayladıklarına dair çeşitli suçlamaları sanki ağız birliği yapmış gibi itiraf etmişlerdir. Ayrıca Kutsal Toprakların Templier şövalyelerinin gizlice Müslümanlarla yapmış oldukları anlaşmalar nedeniyle kaybedildiği iddia edilmişti.⁵³⁰

Papa'dan bu suçlamaların araştırılması için bir komisyonun kurulmasını istemiş ve IV. Philip, tarikattan kovulan iki kişinin ifadelerine dayanarak bütün şövalyeleri dinî sapıklık suçuyla yargılanmaları için mahkemeye vermiştir.⁵³¹ Fransa kralı, 13 Ekim 1307 yılında Fransa topraklarında sakin olan ve içlerinde efendileri James of Molay'ın da bulunduğu bütün Templier şövalyelerini tutuklatmıştır. Fransa kralı, papadan dinî yetkisini kullanarak Templier şövalyelerinin meskun olduğu diğer ülkelerde de tutuklanmalarına ve cezalandırılmalarına yönelik bir talimat vermesini istemiştir. Papa başta Fransa kralının uygulamalarını kendi otoritesine karşı bir baş kaldırı olarak algılasa da 22 Kasım 1307 tarihinde *Pastorials praeeminetiae* başlıklı emirnameinde Hıristiyan dünyasında bulunan bütün yöneticilere Templier şövalyelerini tutuklamalarını ve papalık namına mallarına el konulmasını emretmişti. Portekiz dışında bütün Avrupa ülkeleri tarikat mensuplarını yakalayıp tevkif etmiş ve bütün mallarına el koymuştu.⁵³²

Fransa'da yakalanan şövalyeler altı hafta boyunca sorguya çekilmişlerdir. Çoğu şövalye sorgu sırasında Engizisyon Mahkemeleri'nin elinde işkenceye maruz kalmıştır. Ocak 1308 tarihinde tutuklanan 138 tarikat mensubundan 134'ü kralın

⁵²⁹ Piers Paul Read, 269.

⁵³⁰ Runciman, III, 436-7; Piers Paul Read, 284.

⁵³¹ Piers Paul Read, 281.

⁵³² Peter Edbury, "The Arrest of the Templars in Cyprus", 251; Piers Paul Read, 281-2; Malcolm Barber, *Tapınak Şövalyelerinin Yargılanışı*, 12.

görevlendirdiği kişilerin ve engizisyoncuların suçlamalarının tamamını veya bir kısmını kabul etmek zorunda kalmışlardı.⁵³³

James of Molay, daha sonra Papa V. Clemens'in gerçekleşen olayları incelemesi için gönderdiği üç kardinale görüştüğünde yapmış olduğu itirafları reddetmişti. Papa tarikat üyelerine yönelik sorgulamaların işkence altında ve usulsüz yapıldığından şüphenince, Şubat 1308'de Engizisyon Mahkemesi'ne şövalyelere karşı yürütülen yargılamaların askıya alınmasını emretmiştir.⁵³⁴ Fransa kralı duruşmaların yeniden başlaması için uzun süre papa üzerinde baskı kurmaya çalışmıştı. Yapılan baskılar sonuç vermiş papa ve Fransa kralı 1308 yılı ortalarında yeniden görüşerek tarikat üyelerinin yargılanması için soruşturmaların iki komisyon tarafından yürütülmesine karar vermişlerdi. Bu soruşturmalar papalığa ait komisyon tarafından; diğeri ise yerel taşra konseyleri tarafından sürdürülecekti. Komisyonların kurulmasından sonra yargılamalarla ilgili nihaî sonucu vermek için 1310 yılında Viyana'da bir konseyin kurulması kabul edilmişti. Böylece piskoposlar tarafından yürütülen yeni soruşturmalar hız kesmeden devam etmiştir. Fransa krallığı ile yakın ilişkisi olan piskoposların yürüttüğü soruşturmalar sırasında engizisyoncuların uygulamış olduğu işkence yöntemine başvurulmaya devam etmişti. Yapılan işkencelere rağmen Peter de Bolonga ve Renaud de Provins adlı iki şövalye önderliğinde yaklaşık 600 tarikat mensubu yapmış oldukları itirafları geri almışlar ve reddetmişlerdi.⁵³⁵ Bunun yanında Sens'de bulunan yerel başpiskoposu yapmış olduğu soruşturmalar neticesinde 54 tarikat mensubunu suçlu bularak krallık güçlerine teslim etmiştir. 12 Mayıs 1310'da tutuklanan 54 tarikat mensubu Paris dışında açık bir alanda kazıklara bağlanıp yakılmıştı. Bunun sonucunda direnişte bulunan tarikat mensuplarının çoğu yapmış oldukları itirafları yeniden kabul etmişlerdi. Soruşturmalar sonucunda elde edilen bilgiler ışığında Viyana'da kralla görüşen Papa, tarikatın ilga edilmesini, fakat üyelerinin mahkum edilmemesine karar vermişti. 22 Mart 1312 tarihinde *Vox in excelso* emirnâmesiyle tarikat lağvedildi ve 2 Mayıs'da *Ad Providam* fermanına göre ise tarikatın sahip olduğu bütün mal varlığı Hospitalier tarikatına devredilmişti. Fransa kralı Templier şövalyelerinin

⁵³³ Piers Paul Read, 283.

⁵³⁴ Piers Paul Read, 286.

⁵³⁵ J. Riley-Smith, *The Knights of St John*, 217; Malcolm Barber, *Tapınak Şövalyelerinin Yargılanışı*, 13.

yargılanması sırasındaki zararını Hospitalier tarikatından aldığı büyük miktarda para ile tazmin etti. Yargılanan tarikat mensuplarından bazıları ömür boyu hapisle cezalandırılırken, bazı tarikat mensupları ise hayatlarını diğer tarikatlerin manastırlarında geçirmeye mecbur edildiler. Tarikat liderleri ise 18 Mart 1314 tarihinde yargılanarak ömür boyu hapse mahkum edildi. James of Molay ve Geoffroi de Charney karara karşı çıkarak masum olduklarını belirttiler. Bunun üzerine Fransa Kralı IV. Philip, bu kişilerin yoldan çıktıklarını ve yeniden yargılanmaları gerektiğinin emrini verdi ve aynı gün içerisinde yargılanan tarikat liderleri kazığa bağlanarak yakıldılar.⁵³⁶

Templier şövalyelerinin Avrupa'daki yargılanmaları hakkında genel bir bilgi verdikten sonra bu sürecin Kıbrıs'taki yansımalarına bakabiliriz. Kıbrıs'ta Templier şövalyelerinin tutuklanma ve yargılanmalarını en iyi ve en detaylı anlatan eser Amadi'nin eseridir. Templier şövalyeleri bütün Avrupa'da sıkı bir takibatla yakalanıp yargılanırken aynı süreç Kıbrıs'ta da yaşanmıştı. 6 Mayıs 1308'de papanın tarikat üyelerinin yargılanması ve mallarının müsadere edilmesini için gönderdiği mektup Kıbrıs'a da ulaşmıştı.⁵³⁷ O dönemde tarikat üyelerinin desteğini alarak iktidarı kardeşi II. Henry'den alan Amaury, ilk etapta papadan gelen emri görmezlikten gelmiştir. Amaury, kardeşi ile yaşadığı taht kavgasının da etkisiyle yeterince güçlü durumda olmadığı için papalığın emrine fazla direnememiş ve o da tarikat üyelerine yönelik bir tutuklama ve yargılama süreci başlatmıştır. Amaury, 12 Mayıs 1308'de Balian of Ibelin'i, Templier şövalyelerinden mallarını gözetim altında bulundurulmak üzere teslim etmelerini bildirmek için Limasol'a gitmişti. Bunun yanında şövalyelerin silah ve techizatlarını bırakmaları ve Lefkoşa Başpiskoposluğu'nun gözetimi altına girmeleri istenmiştir. Amaury, Templier şövalyelerini yakalamak istese de şövalyeler bu duruma karşı gelmişler ve iktidara itaat etmemişlerdir. Bu sırada adada şövalyelerin en yetkili kişisi olan Ayme de Oselier, Balian of Ibelin'le bir görüşme yapmış ve buldukları bölgelerde sahip oldukları yetkilerden vazgeçmeyeceklerini, tarikatın hazinesini adanın dışına çıkartılmayacağını ve silah bırakmayı da kabul etmediklerini ona bildirmiştir. Balian

⁵³⁶ J. Riley-Smith, *The Knights of St John*, 217-8; Malcolm Barber, *Tapınak Şövalyelerinin Yargılanışı*, 14-5.

⁵³⁷ Amadi, I, 190-1, Peter Edbury, *Kingdom of Cyprus*, 121; Nicholas Coureas, *Latin Church*, 140.

of Ibelin Ayme de Oselier ile yaptığı görüşmeden bir sonuç elde edemedi Lefkoşa'ya dönmüş ve yaptığı görüşmenin sonuçlarıyla, şövalyelerin tutumunu Amaury'e anlatmıştır. Tarikat üyelerinin uzlaşmayı reddeden tavrından rahatsız olan Amaury, tarikat üyelerine ambargo koyarak onlarla ticarî ilişkiye girilmesini yasaklamıştır.⁵³⁸ Daha sonra Amaury, Lefkoşa Katedrali başrahibi Baldwin'i tarikat üyeleriyle görüşmesi için göndermiştir. Bu sefer Baldwin daha sert bir üslupla şövalyeleri uyararak verilen emirlere uymamaları durumunda idam edileceklerini ve tarikatın adada ilga edileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine tarikat mensupları onlara uygulanacak yaptırımların Eylül ayına kadar ertelenmesini ve papanın onlarla ilgili belirteceği görüş doğrultusunda bir karar alınmasını istemişlerdir.⁵³⁹ Amaury şövalyelerin bu isteğini kabul etmemiş ve bu defa Mağusa Katedrali'nde din görevlisi olan Andrea Tartarol'u Templier şövalyeleriyle görüşmesi üzerine göndermişti. 24 Mayıs'da Nisso kalesinde yapılan görüşmelerden üç gün sonra Ayme de Oselier ve tarikatın diğer liderleriyle Lefkoşa'ya giderek Amaury ile görüştüler. Bu görüşmelerden sonra Tarikat üyeleri normal vatandaşlardan ve ruhban sınıfının temsilcilerden oluşan halk meclisinin önünde kendi düşüncelerini ve inançlarını anlatan bir bildiri okumuşlardır. Şövalyeler, bu bildiriye Hıristiyanlığa bağlılıklarını ve Safed'de Hıristiyanlığı savunmak için verdikleri mücadeleyi anlatıyorlardı. Tarikat liderleri bu bildiriye 83 şövalye, 2 çavuş ve 35 hizmetli üyeden oluşan bütün tarikat mensupları adına okuduklarını ve bu bildiriye uyacaklarına dair ant içtiklerini belirtmişlerdir. Templier şövalyelerinin bu bildirisine rağmen Amaury, 28 Mayıs'ta askeri birliklerini Limasol'a göndermiş ve burada kurulan mecliste papanın tarikat üyeleriyle ilgili göndermiş olduğu mektupları ve Fransa'daki yargılamalarda alınan kararları meclis üyeleri önünde okutmuştur.⁵⁴⁰ Bu olaydan bir gün sonra Amaury'nin memurları tarikatın Lefkoşa'da sahip olduğu bütün malların envanterini çıkarmaya başlamış olsalar da, tarikat üyeleri erken davranarak sahip oldukları değerli eşyaları Limasol'a nakletmişlerdi.⁵⁴¹ Lefkoşa'da gerçekleşen uygulamanın aynısı Baf ve Mağusa'da bulunan tarikat hanelerinde de uygulanmaya başlamıştır. Tarikatın adadaki lideri Ayme de Oselier, şövalyelerini toplayarak

⁵³⁸ Amadi, I, 283-4.

⁵³⁹ Amadi, I, 285.

⁵⁴⁰ Amadi, I, 286-7.

⁵⁴¹ Amadi, I, 287.

Amaury ile bir mücadeleye girişse de başarılı olamamıştır. Tarikat mensupları 1 Haziran 1308'de teslim olmak zorunda kalmış ve tarikatın içinde askeri malzemelerin de bulunduğu bütün mallarına el konulmuştur. Amaury'nin tarikattan ele geçirdiği para yaklaşık 120.000 bezanttı. Mallarını kaybeden tarikat üyeleri daha sonra Yermasoyia ve Khirokitia kalelerine çekilmişlerdir. Amaury, Limasol'da ele geçirilen Templier liderlerine ait hazine, gümüş sofra takımı ve değerli eşyaları Lefkoşa'ya nakletmiştir. Yermasoyia'da bulunan tarikat mensupları, adadan kaçma ihtimallerine karşı Lefkara kalesine nakledilmişlerdir.⁵⁴² Ancak, adada gerçekleşen tutuklamalar Avrupa'da gerçekleşen tutuklamalar gibi olmamıştır. Tutuklanan şövalyeler Mayıs 1310'a kadar mahkemeye çıkarılmamışlardır.⁵⁴³

1308 yılında Templier şövalyelerine karşı başlayan baskı ortamına rağmen, yaklaşık iki sene boyunca adada tarikat üyelerine karşı herhangi bir yargılama söz konusu olmamıştı. Ancak Papanın baskılarından ya da II. Henry'nin 1310 yılının ortalarından sonra Kıbrıs tahtına yeniden oturmasından olsa gerek tarikat mensuplarına karşı yakalama ve sorgulama kararı çıkarılmıştır. II. Henry'nin, kendisine karşı kardeşinin düzenlemiş olduğu isyanı desteklemelerinden ötürü, tarikat üyelerine merhamet göstermesi düşünülemezdi. Amaury'nin ölümünden sonra gerçekleşen duruşmalar 1 Mayıs 1311'de balmış ve 5 Haziran'da son bulmuştur.⁵⁴⁴ Adada yapılan yargılamalarla diğer ülkelerde yapılan yargılamaların sonuçları tamamen farklı olmuştur. 76 tarikat üyesi adada sorguya çekilmiştir. Bunların yanında 56 kişi ise tarikata mensup olmayan görgü tanıklarıydı. Tarikat üyeleri kendilerine isnat edilen suçları kabul etmemişlerdir. Görgü tanıkları ve şahitlerin tarikat mensupları hakkında olumlu görüş belirtmeleri neticesinde şövalyeler bu suçlamalardan aklanmış ve beraat etmişlerdir.⁵⁴⁵

⁵⁴² Amadi, I, 288-291.

⁵⁴³ Peter Edbury, *Kingdom of Cyprus*, 121.

⁵⁴⁴ J. Riley-Smith, *The Knights of St John*, 219.

⁵⁴⁵ Adada gerçekleşen bu yargılamalara dair metinlerin hepsini 1998 yılında Anne Gilmour Bryson İngilizce'ye çevirmiştir. Bkz. Anne Gilmour-Bryson, *The Trial of the Templars in Cyprus. A Complete English Edition*, Leiden, 1993.

SONUÇ

Akdeniz'in en büyük üçüncü adası olan Kıbrıs, ilkçağlardan beri birçok devletin dikkatini çekmiş ve sahip olduğu stratejik konum nedeniyle çok sayıda hakimiyet mücadelesine konu olmuştur. Akdeniz'in Ortaçağ boyunca yaşanan ticarî ve siyasî mücadelenin de odağında olması, Kıbrıs'ın yaşanan bu hakimiyet mücadelelerinde merkez bir rol üstlenmesini sağlamıştır.

Kudüs'ün 1187 yılında Müslümanların eline geçmesinden sonra Avrupalı Hıristiyanlar kaybedilen toprakları geri kazanabilmek için birçok Haçlı Seferi düzenlemiştir. Düzenlenen bu seferlerde deniz gücünün yoğun olarak kullanılması, Akdeniz havzasında yaşanan Müslüman-Hıristiyan rekabetinde Kıbrıs'ın önemli bir pozisyon üstlenmesine neden olmuştur. Anlattığımız tarih aralığında düzenlenen Haçlı Seferlerinin liderleri Doğu Akdeniz'e ulaşmak üzere harekete geçtiklerinde yolları üzerinde bulunan Kıbrıs'a uğrayarak burada ya kışı geçirmişler ya da buradan seferleri için ikmal yardımı almışlardır. III. Haçlı Seferi sırasında İngiltere Kralı Richard adaya asker çıkarması sonucu Kıbrıs bir daha Bizans yönetimine girmemek üzere Latinlerin idaresi altında kalmıştır. Latinlerin adada kurmuş oldukları feodal kurumlar burasının siyasî, ekonomik ve içtimaî yapısını derinden etkilemiştir. Bunun sonucunda ada Latinleşmiş ve Doğu Akdeniz'de bulunan Haçlılara daha aktif olarak yardımlarda bulunmuştur.

Kıbrıs'ın evlilikler yoluyla haçlıların doğudaki varlığının en önemli parçasını temsil eden Kudüs üzerinde hâkimiyet kurması ve zaman zaman Kıbrıs krallarının aynı anda Kudüs'ü de yönetmiş olması, Adanın dini anlamda da bir hususiyet kazanmasına ve Haçlı Seferleri'nin mukadderatında daha faal bir aktöre dönüşmesine neden olmuştur. Haçlı Seferleri düzenleyen kralları adanın yönetiminde hak iddia atmeleri Kıbrıs'ın sahip olduğu önemli konumu yansıtmak açısından önemlidir.

Kıbrıs'ın hem Doğu Akdeniz'den kovulan Hristiyanların iltica alanı, hem de Hıristiyan askeri tarikatleri için uygun bir yaşam sahası olarak görülmüş olması, hem dinî hem de siyasî anlamda Ortaçağ Avrupa'sından farklı bir atmosfere sahip olduğuna delalet etmektedir. Adaya sığınan Templier tarikatının ilgasında Kıbrıs'ta, Avrupa'dan farklı bir süreç işlemiş olması, Kıbrıs'ın özel konumunu aksettiren bir

veridir. Bu anlamda tapınak şövalyelerinin ortaya çıkmasında da Kıbrıs yönetiminin takip ettiği farklı politikanın etkili olduğu kanaatindeyiz.

Kıbrıs'ın ilk çağlardan başlayarak bugüne kadar devam eden stratejik önemi tarihsel sürekliliği yansıtan önemli bir noktadır. Dünyanın siyasi ve coğrafi anlamda yaşadığı birçok değişim ve dönüşüme rağmen, Kıbrıs'ın sahip olduğu değerli konumunu muhafaza etmeyi sürdürmesi birçok bakımdan özel anlamlar ifade etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

A. TEMEL KAYNAKLAR

AMBROISE, *The History of the Holy War. Ambroise's Estoire de la Guerre Sainte*, ed. ve trc. M. Ailes ve M. Barber, II. C., Woodbridge, 2003.

ANNA COMNENA, *The Alexiad of Anna Comnena*, trc. E. R. A. Sewter, Penguin Books, UK 1982.

(ANONYMOUS), *The Deeds of the Franks and Other Jerusalem-Bound Pilgrims: The Earliest Chronicle of the First Crusades*, ed. ve trc. Nirmal Dass, Rowman & Little field Publishers, UK 2011.

BAHA' AL-DIN IBN SHADDÂD, Ebü'l-Mehâsim (Ebü'l-İzz) Bahâüddîn Yûsuf b. Râfi' b. Temîm el-Mevsilî el-Halebî (ö. 632/1234), *The Rare and Excellent History of Saladin: Or al-Nawâdir al-Sultâniyya wa'l-Mahâsin al-Yûsufiyya*, trc. ve ed. D. S. Richards, Ashgate, 2001.

el-BELÂZURÎ, Ahmet b. İsa b. Ca'fer (ö. 279/895), *Fütûhu'l-Buldân*, hzr. Abdullah Enîs et-Tabbâ'- Ömer Enîs et-Tabbâ', Beyrut, 1987.

....., *Futûhu'l-Büldân*, trc. Mustafa Fayda, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

Bullarium Cyprium, Papal Letters Concerning Cyprus 1196-1261, ed. C. Schabel, c. I, Nicosia 2010.

Chronique d'Ernoult et de Bernard le Trésorier, ed. L. de Mas-Latrie, Paris 1871.

Chronicle of the Third Crusade: A Translation of the Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi, trc. H. J. Nicholson, Aldershot, 1997.

Crusader Syria in the Thirteenth Century: The Rothelin Continuation of the History of Wiliam of Tyre with part of the Eracles or Acre text, trc. Janet Shirley, Ashgate, 1999.

Excerpta Cypria Materials for A History of Cyprus, İng. Trc. Claude Delaval Cobham, Cambridge University Press, 1908.

FRENCESCO AMADI, *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, ed. R. de Mas Latrie, Paris, 1891.

- GEOFFREY VILLAHARDOUIN**, *The Chronicle of Fourth Crusade and the Conquest of Constantinople*, ing.trc., F. T. Marzials, London 1908.
-, *Konstantinopolis'te Haçlılar*, Trk. trc. Ali Berktaş, İletişim Yay., İstanbul 2001.
-, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri: Geoffroi de Villehardouin Henri de Valenciennes*, trc. Ali Berktaş, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2008.
- GREGORY ABÛ'L-FARAC (BAR HEBRAEUS)**, *Abû'l Farac Tarihi*, Türkçe'ye trc. Ö. Rıza Doğrul, II, Ankara, 1945.
-, *Gregory Abû'l-Farac (Barhebraeus) Abû'l-Farac Tarihi*, Trk. trc. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1945.
- İBN BÎBÎ**, Nâsırüddîn Hüseyin b. Muhammed b. Alî el-Ca'ferî er-Rugadî el-Münş (ö. 684/1285'ten sonra), *Selçuklu Devleti Tarihi: İbn Bibî'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden*, trc. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1941.
-, *el-Evamirü'l-ala'ie fi'l-umuri'l-ala'ie (Selçukname)*, trc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- İBNÜ'L-ESÎR**, İzzeddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Ebi'l Kerem eş-Şeybânî (ö. 630/1228) *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, c. I-XII, Trk. trc. A. Ağırakça ve A. Özyayın, Bahar Yay., İstanbul, 1985-7.
-, *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kamil fi'l-Ta'rih. Part 2 The Years 541-589/1146-1193: The Age of Nur al-Din and Saladin*, trc. ve ed. D. S. Richard, Ashgate 2010.
-, *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kamil fi'l-Ta'rih. Part 3, The Years 589-629/1193-1231: The Ayyubids after Saladin and the Mongol Menace*, ed. D. S. Richard, Ashgate, 2010.
- İBN HALDÛN**, Ebû eyd Abdurrahman (ö. 808/1406), *Mukaddime*, hzr. Süleyman Uludağ, I, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

- İBNÜ'L-'ADÎM**, Ömer bin Ahmed bin Hibetullah bin Muhammed bin Hibetullah (ö. 658/1260), *Zubdetu'l-Haleb min Târîhi Haleb* hzr. Sami ed-Dehhân, Dimaşk 1954.
- İBNÜ'L-FURÂT**, Nâsırüddîn Muhammed b. Abdirrahîm b. Alî el-Mısrî el-Hanefî (ö. 807/1405), *Ayyubids, Mamlukes and Crusaders: Selections from the Târikh al-duwal wa'l Mulûk of Ibn al-Furât*, trc. U. ve M. C. Lyons; giriş ve notlar J. S. C. Riley-Smith, Cambridge 1972.
- İBNÜ'L-KALÂNİSÎ**, Ebû Ya'lâ er-Reîsülecel Mecdürüesâ el-Amîd Hamza b. Esed b. Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî et-Temîmî (ö. 555/1160), *Zeylü Târîhi Dimaşk*, ed. H. F. Amedroz, Beyrut 1908.
-, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, ed. H. A. R. Gibb, Courier Dover Publications, 1932.
- LEONTIOS MAKHAIRAS**, *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled "Chronicle"*, ed. ve trc. Richard M. Dawkins, c. I-II., Oxford 1932.
- Letters from the East, Crusaders, Pligrims and Settlers in the 12th-13th Centuries*, trc. Malcolm Barber and Keith Bate, Ashgate, 2010.
- "L'Estoire de Eracles et la conquete de la terre d'Outremer", *Recueil des Historiens des croisades. Historiens occidentaux*, Paris, 1859.
- el-MAKDİSÎ**, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Bennâ el-Makdisî eş-Şâmî el-Beşşârî (ö. 390/1000 civarı), Muhammed b. Ahmed, *Ahsenü't-Tekâsîm fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm*, ed. M. J. De Goeje, Leiden 1877.
- el-MAKRİZÎ**, Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî (ö. 845/1442), *Kitâbü's-Sülûk li Marifeti Düveli'l Mülûk*, nşr. M. Zîade, Kahire, 1939.
- MARINO SANUDO TORSELLO**, *The Book of the Secrets of te Faithful of the Cross: Liber Secretorum Fidelium Crucis*, trc. Peter Lock, Ashgate, 2011.

- MATTHEW OF EDESSA**, *Armenia and the Crusades Tenth to Twelfth Centuries: The Chronicle of Matthew of Edessa*, trc. Ara Edmond Dostourian, University Press of America, 1993.
-, *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136 - 1162)*, trc. Hrant D. Andreasyan, notlar Edouard Dulaurer-M. Halil Yinanç, TTK Yay., Ankara, 2000.
- Memoirs of the crusades, by Villehardouin & De Joinville*; tr. by Sir Frank Marzials, New York 1958.
- NIKETAS CHONIATES**, *O city of Byzantium: annals of Niketas Choniates*, tr. Harry J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1984.
-, *Niketas Khoniates Historia Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, ed. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1995.
-, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, ed. Işın Demirkent, Dünya Yay., İstanbul 2004.
- PHILIP DE NOVARRA**, *The Wars of Frederick II against the Ibelins in Syria and Cyprus*, tr. ve. ed. J. L. LaMonte, Newyork 1936.
-, *Le livre de forme de plait*, ed. Peter W. Edbury, Cyprus Research Centre, Nicosia 2009.
- Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187-1291*, ed. Reginald Denys Pringle, Ashgate 2013.
- RALPH OF CAEN**, *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of The Normans On The First Crusade Crusade*, ed. and trc. Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach, Aldershot, Ashgate 2005.
- RICHARD OF DEVIZES**, *The Chronicle of Richard of Devizes of the Time of King Richard the First*, ed. ve trc. J.T. Appleby, London 1963.
- ROBERT OF CLARI**, *The Conquest of Constantinople*, İng.trc., E. H. McNeal, Newyork, 2005

ROGER OF HOVEDEN, *The Annals of Roger de Hoveden: Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201*, ed. Henry T. Riley, I- II, H. G. Bohn, London, 1853.

WILLIAM OF TYRE, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, trc. E. A. Babcock, A. C. Krey, II. C, Newyork, 1943.

....., *William of Tyre: Historian of the Latin East*, ed. Peter Edbury and J. G. Rowe, Cambridge 1988.

The Chronicle of Ernoul and the Continuations of William of Tyre, ed. ve trc. M. R. Morgan, Oxford Uni. Press, Oxford 1973.

The Conquest of Jerusalem and the Third Crusade: Sources in Translation, ed. Peter W. Edbury, Ashgate, 1996.

The Crusade of Frederick Barbarossa, The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Texts, trc. G. A. Loud, Ashgate 2010.

The Illustrated Chronicles of Matthew Paris: Observations of Thirteenth-Century Life, trc. ed. Richard Vaughan, Cambridge 1993.

TEMPLAR OF TYRE, *The 'Templar of Tyre', Part III of the 'Deeds of the Cypriots'*, ed. Paul Crawford, Ashgate 2003.

....., *Cronaca del Templare di Tiro (1243-1314)*, İtalyanca trc. ve ed. Laura Minervini, Naples 2000.

THEOPHANES, *The Chronicle of Theophanes A.D. 602-813*, trc. Harry Turtledove, Philadelphia 1982.

B. ARAŞTIRMALAR

ALASYA, Halit F. *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrısta Türk Eserleri*, Ankara 1964.

....., *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa 1988.

ALPTEKİN, Coşkun "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VIII, ed. Heyet, Çağ Yay., İstanbul 1992.

ALTAN, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003.

-, *Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Deniz Aşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) adlı eserinin 11. ve 12. kitapların Türkçe çevirisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.
- ARCHER**, T. A., Kingsford, C. L., *The Crusades the Story of the Latin Kingdom of Jerusalem*, T. Fisher Unwin, London 1894, s. 183-4.
- AVCI**, Casim, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.
- AYAN**, Ergin, *Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) adlı eserinin 16., 17. ve 18. kitapların Türkçe çevirisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.
- BARBER**, Malcolm, *The New Knighthood A History of the Temple*, Cambridge Uni. Press, USA 1995.
-, *Tapınak Şövalyelerinin Yargılanışı*, trc. Nuri Plümer, Phoenix, Ankara 2008.
- BAYKARA**, Tuncer, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK, Ankara 1997.
- BEDEVİ**, Vergi, *Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa 1965.
- BILINGS**, Malcolm, *The Cross and the Crescent: A History of the Crusades*, London 1987.
- BLYTH**, Estelle, *Jerusalem and the Crusades*, London: T. C. & E. C. Jack, 1913.
- BRADBURY**, Jim, *Philip Augustus: King of France 1180-1223*, London 1998.
- BURGTORF**, Jochen, *The Central Convent of Hospitallers and Templars: History, Organization and Personnel (1099/1120-1310)*, Brill, Leiden 2008.
- CAHEN**, Claude,, *Pre-Ottoman Turkey: A General Survey of the Material and Spiritual Culture and History c. 1071-1330*, trc. J. Jones-Williams, Sidgwick & Jackson, London 1968.

-, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, trc. Mustafa Daş, Yeditepe Yay., İstanbul, 2010.
-, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2014.
- CLASTER**, Jill N., *Sacred Violence: The European Crusades to the Middle East, 1095-1396*, University of Toronto Press, Canada 2009.
- CLOT**, André, *Harun al-Rashid and the World of the Thousand and One Nights*, trc. John Howe, Saqi Books, London 1986.
- COUREAS**, Nicholas, *The Latin Church in Cyprus, 1195-1312*, Ashgate, Aldershot, 1997.
-, “Economy”, ed. Angel Nicolaou-Konnari and Chris Schabel, *Cyprus: Society and Culture 1191 – 1374*, Brill, Leiden and Boston 2005.
- DAVIS**, R. H., ‘William of Tyre’, ed. Darek Baker, *Relations Between East and West in the Middle Ages*, Edinburgh 1973, s. 64-76.
- DEMİR KENT**, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yay., İstanbul 1997.
- DEMURGER** Alain, *The Last Templar*, trc. Antonia Nevill, Profile Books, London, 2002.
- DUBIN**, Marc, *The Rough Guide to Cyprus*, Rough Guides 2009.
- DUBY**, Georges, *Saint Louis à Chypre, Third Annual Lecture*, The Leventis Municipal Museum of Nicosia, Nicosia 1991.
- EDBURY**, P. W., *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191-1373*, Cambridge University Press, 1991.
-, “Propaganda and Faction in the Kingdom of Jerusalem the Background to Hattin”, *Crusaders and Muslims in Twelfth-Century Syria*, ed. M. Shatzmiller, Leiden 1993.
-, “The Templars in Cyprus” *The Military Orders: Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, ed. Malcolm Barber, Aldershot 1994, s. 189-95.
-, *John of Ibelin and the Kingdom of Jerusalem*, Woodbridge, 1997.

-, 'The Crusader States', in D.S.H. Abulafia (ed.), *The New Cambridge Medieval History* vol. 5, c. 1198-c. 1300 (Cambridge University Press, 1999), pp. 590-606.
-, Peter Edbury, 'The Crusader States', ed. D.S.H. Abulafia, *The New Cambridge Medieval History* vol. 5, c. 1198 - c. 1300, Cambridge Uni. Press 1999.
-, "Franks", ed. Angel Nicolaou-Konnari and Chris Schabel, *Cyprus: Society and Culture 1191 – 1374*, Brill, Leiden and Boston 2005.
-, "The Arrest of the Templars in Cyprus" ed. J. Burgtorf, P. Crawford ve H. J. Nicholson, *The Debate on the Trial of Templars (1307-1314)*, Ashgate, 2010, s. 249-258.
-, "The Rothelin Continuation of William of Tyre" *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, c. IV (1200-1350), ed. David Thomas-Alexander Mallett, Brill Academic Pub, 2012, s. 429-30.
-, "L'estoire de Eracles empereur et la conquete de la Terre d'Outremer, "The Old French Continuations of William of Tyre"", *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, c. IV (1200-1350), ed. David Thomas-Alexander Mallett, Brill, Leiden 2012, s. 561-5.
-, "Famagusta and the Tradition of History Writing in Frankish Cyprus", *Medieval and Renaissance Famagusta Studies in Architecture, Art and History*, ed. M. J. K. Walsh, Peter W. Edbury-Nicholas S. H. Coureas, Ashgate 2012, s. 43-53.
- ERKOÇOĞLU, Fatih**, "İmar Faaliyetleri", *Emevîler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*, Ankara Okulu, Ankara 2011.
-, *Emevî Devleti'nin Dönüm Noktası Abdülmelik bin Mervân*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2011.

- ETTING**, Vivian, “Crusade and Pilgrimage Different Ways to the City of God”, *Medieval History Writing and Crusading Ideology*, ed Tumoas M. S. Lehtonen, Kurt Villads Jensen, Finnish Literature, Helsinki 2005.
- FINUCANE**, Ronald C., *Soldiers of the Faith: Crusaders and Moslems at War*, St. Martin’s Press, 1983.
- FRANCE**, John, *The Crusades and the Expansion of Catholic Christendom 1000-1714*, Routledge 2005.
-, *Western Warfare in the Age of the Crusade 1100-1300*, UCL Press, UK 1999.
- FURBER**, Elizabeth C., “The Kingdom of Cyprus, 1191-1291”, *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton, VI.C. Madisson and Philadelphia, 1955-89, II, s.599-629.
- GABRIELI**, Francesco, *Arab Historians of the Crusades*, trc. Costello, E. J. Routledge-Kegan Paul, 1984.
- GALATARIOTOU**, Catia, *The Making of a Saint: The Life, Times and Sanctification of Neophytos the Recluse*, Cambridge 2002.
- GIBB**, H. A. R., *The Life of Saladin from the Work of ‘Imad ad-Din and Baha’ ad-Din*, Oxford, 1973.
- GILLINGHAM**, J., *Richard the Lionheart*, Times Books, New York, 1978.
-, *Richard Coeur de Lion: Kingship, Chivalry and War in the Twelfth Century*, London ve Rio Grande 1994.
- GRIVAUD**, Gilles, “Literature”, ed. Angel Nicolaou-Konnari and Chris Schabel, *Cyprus: Society and Culture 1191–1374*, Brill, Leiden 2005.
- GÜNALTAY**, Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları: Tarih ve Müverrihler*, hzr. Yüksel Kanar, Endülüs Yay., İstanbul 1991.
- HAAG**, Michael, *The Templars History & Myth*, Profile Books, London 2009.
- HAMILTON**, Bernard, ‘The Old French Translation of William of Tyre as an historical source’, ed. *The Experence of Crusading*, ed. Peter Edbury ve Jonathan Phillips, Cambridge 2003, c. II, s. 93-113.

- HARRIS**, Jonathan, *Byzantium and the Crusades*, Hambledon Continuum, London 2003.
- HEYD**, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Trk. trc. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 1975.
- HILL**, George, *A History of Cyprus*, c. I-IV, Cambridge, 1940-52.
- HILLIAM**, David *Richard the Lionheart and the Third Crusade: The English Confronts Saladin in AD 1191*, The Rosen Publishing, New York 2004.
- HOLT**, P. M., *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, trc. Tanju Akad, Kitap Yay., İstanbul 2007.
- HOME**, Gordon, *Cyprus Then and Now*, J. M. Dent, London 1960.
- HOOPE**, N.,-M. Bennett, *The Cambridge Illustrated Atlas of Warfare: The Middle Ages (768-1487)*, Cambridge Uni. Press, London 1996.
- HOUSLEY**, Norman *The Later Crusades: From Lyons to Alcazar 1274-1580*, Oxford 1992.
- JACOBY**, D., ‘Conrad Marquis of Montferrat and the Kingdom of Jerusalem, 1187-92’, *Atti del Congresso internazionale ‘Dai feudi monferrine e dal Piemonte ai nuovi mondi oltre gli Oceani’, Alessandria, 2-6 aprile 1990*, Biblioteca della Società di storia arte e archeologia per le province di Alessandria e Asti, 27, Alessandria, 1993, s.187-238.
- JOHNSON**, E. N. “The Crusaders of Frederick Barbarossa and Henry VI”, *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth Setton-R. L. Wolff-H. W. Hazard, Madison 1969, II, s. 87-122.
- JONES**, J. S-M. M. Means-N. Schlager, *The Crusades Biographies*, Thomson Gale, Michigan 2005.
- KAPLAN**, Z. C., *Eleanor of Aquitaine*, Chelsea House Publishers, New York, 1987.
- KEEFE**, K. -W. William-Cover-W- Giloane-J. M. Moore-S. Teleki- E. T. White, *Area Handbook for Cyprus*, Washington, 1971.

- KELLY**, Amy, *Eleanor of Aquitaine and the Four Kings*, Harvard Uni. Press, USA, 1950.
- KENNEDY**, Hugh *Crusader Castles*, Cambridge Uni. Press, Cambridge 2001.
- KOCA**, Salim, *Sultan I. Izzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK, Ankara 1997.
- KONUR**, İsmet, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıstaki Türk Eserleri*, Adana 1946.
- LAMB**, Harold, *Moğollar'ın Efendisi Cengiz Han*, trc. A. Göke Bozkurt, İlgı Kültür Sanat, İstanbul 2006.
- LANCELOTT**, Francis, *The Queens of England and Their Times: From Matilda, Queen of William the Conqueror to Adelaide, Queen of William the Fourth*, D. Appleton and Company, New York 1894.
- LANE-POOLE**, S., *A History of Egypt in the Middle Ages*, Methuen & Co., London 1901.
-, *Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem*, The Other Press, Malaysia 2007.
- LEHMAN**, H. E., *Lives of England's Monarchs*, Author House, USA 2005.
- LEWIS**, Archibald R., *Naval Power and Trade in the Mediterranean, A.D. 500-1100*, Princeton 1951.
- LOCK**, Peter, *The Routledge Companion to the Crusades*, Routledge, 2006.
- LOUD**, G. A.,- Cox, J. W., "The 'Lost' Autobiographical Chapter of William of Tyre's Chronicle (Book XIX.12)", *The Crusades: An Encyclopedia*, ed. Alan V. Murray, Santa Barbara 2006, s. 1305-1307.
- LYONS**, M. Cameron, - Jackson, D. E. P., *Saladin: The Politics of the Holy War*, Cambridge Uni. Press, 2001.
- MADDEN**, Thomas F., *The New Concise History of the Crusades*, Rowman & Littlefield Publishers, Oxford 1999.
- MAHAFFY**, S. J. P., J. G. Milne, S.Lane-Poole S. Lane-Poole, M. A., Litt. D., *A History of Egypt in the Middle Ages*, London: Methuen & Co., 1901.

- MAYER**, Hans Eberhard, *The Crusades*, trc. J. Gillingham, Oxford Uni. Press, Oxford 1988.
- MIRBAGHERI**, Farid, *Historical Dictionary of Cyprus*, Scarecrow Press, U.S.A 2010.
- MOLIN**, Kristian, “Fortifications and Internal Security in the Kingdom of Cyprus, 1191-1426”, *From Clermont to Jerusalem The Crusades and Crusader Societies 1095-1500*. Selected Proceedings of the International Medieval Congress, Universit of Leeds, 10-13 July 1995. (International Medieval Research, 3.) ed. A.V. Murray, Turnhout: Brepols, 1988, s. 187-203
- MORGAN**, David, *The Mongols*, Oxford, 1986.
- MORRISSON**, Cécile, *Haçlılar*, trc. Nermin Acar, Dost Kitapevi Yay., Ankara 2005.
- MUIR**, Sir William, *The Mameluke; or Slave Dynasty of Egypt, 1260-1571, A. D*, London: Smith, Elder & Co, 1896.
- MUNZ**, Peter, *Frederick Barbarossa: A Study in Medieval Politics*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1969.
- MUNRO**, John-Zahi, Khuri, *Cyprus Between Venus and Mars: A History of the Island from Ancient Times until the Present*, Delmar, N. Y., 1984.
- NEWMAN**, Philip, *A Short History of Cyprus*, K. Rustem and Brothers, Nicosia 1958.
- NICHOLSON**, Helen *The Knights Hospitaller*, The Boynell Press 2001.
- NICOLAOU-KONNARI**, Angel ve Chris Schabel, *Cyprus Society and Culture 1191-1374*, Brill, Leiden 2005.
- NICOLAOU-KONNARI**, Angel, “Diplomatics and Historiography: The Use of Documents in the Chronicle of Leontios Makhairas”, *Diplomatics in the Eastern Mediterranean 1000-1500: Aspects od Cross-Cultural Communications*, ed. Alexander Daniel Beihammer-Maria G. Parani-Christopher David Schabel, Brill, Netherlands 2008, s. 293-327.

- NICOLLE**, David, *Hattin 1187: Saladin's Greatest Victory*, Osprey Publishing, 1993.
-, *Crusader Castles in Cyprus, Greece and the Aegean 1191-1571*, Osprey Publishing, Westminster 2007.
-, *Dördüncü Haçlı Seferi 1202-04*, trc. Gürkan Ergin, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013.
- OSTROGORSKY**, George, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara 2011.
- OWEN**, D. D. R. *Eleanor of Aquitaine: Queen and Legend*, Brackwell, USA, 1993.
- ÖNALP**, Ertuğrul, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Ankara 2007.
- PANTELI**, Stavros, *A New History of Cyprus: From the Earliest times to the Present Day*, London, 1984.
- PAYNE**, Robert, *The Crusade A History*, London 1986.
- PHILLIPS**, Jonathan, “The Latin East 1098-1291”, *The Oxford History of the Crusades*, ed. Jonathan Riley-Smith, Oxford Uni Press, Oxford 1995.
- POWELL**, J. M., *Anatomy of a Crusade 1213-1221*, Philadelphia, 1986.
- PRAWER**, Joshua, *The Crusaders' Kingdom: European Colonialism in the Middle Ages*, New York 1972.
- PRYOR**, John H. “The Eracles and William of Tyre: An Interim Report”, ed. B. Z. Kedar, *The Horns of Hattin*, Jerusalem, 1992, s. 270-294.
- PURCELL**, H. D. *Cyprus*, Frederick A. Praeger Publisher, U.S.A 1969.
- READ**, Piers Paul Tapınak Şövalyeleri, Dost Kitapevi, Ankara 2003.
- RILEY-SMITH**, J., *The Knights of St John in Jerusalem and Cyprus c. 1050–1310*, Macmillian St. Martin Press, Edinburgh, 1967.
- RILEY-SMITH**, J. ve S. Christopher, *The Feudal Nobility and the Kingdom of Jerusalem, 1174-1277*, Macmillan, London, 1973.
-, *The Crusading Heritage of Guy and Aimery of Lusignan, ΗΚύπροςκαιοιΣταυροφορίες/Cyprus and the Crusades*, ed N. Coureas ve J. Riley-Smith, Cyprus Research Centre and SSCLE, Nicosia 1995.
-, *Hospitallers: The History of the Order of St. John*, The Hambledon Press, 1999.

- ROSSABI**, Morris, *Kubilay Han'ın Seyyahı Doğu'dan Batı'ya İlk Yolculuk*, trc. Ekin Uşşaklı, İş Bankası Yay., 2008.
- ROSSER**, John H., *Historical Dictionary of Byzantium*, Scarecrow Press, UK 2012.
- RUNCIMAN**, Sir Steven, *A History of the Crusades*, c. I-II-III, Cambridge, 1951–54.
- SARIÇAM**, İ., - Erşahin, S., *İslâm Medeniyetleri Tarihi*, Ankara 2011.
- SAVVIDES**, Alexis G. C., “The Consolidation of Byzantine Power in Cyprus on the Eve of the First Crusade and the First Decades of the Empire’s Relations with the Crusaders”, ed. N. Coureas and J. Riley-Smith, *Crusade and the Crusaders*, Nicosia 1995, s. 3-19.
- SCHABEL**, Christopher-Jean Richard-Charles Perrat, *Bullarium Cyprium, I, II ve III*, Cyprus Research Centre, Nicosia 2010.
- SHABAN**, M. A., *Islamic History A new Interpretation-I A.D. 600-750 (A.H.132)*, Cambridge 1999
- SEVERIS**, Leto *Ladies of Medieval Cyprus and Caterina Cornaro*, Nicosia 1995.
- SPYRIDAKIS**, C., *A Brief History of Cyprus*, Nicosia 1963
- STRICKLAND**, Agnes, *Lives of the Queens of England, from the Norman Conquest with Anecdotes of Their Courts*, Lea and Blanchard, Philadelphia, c. II,1848.
- ŞAHİN**, Seyhun, *VI. ve VII. Yüzyıllarda Kıbrıs*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006
- ŞEŞEN**, Ramazan, “Eyyübiler” *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VI ed. Heyet, Çağ Yay., İstanbul 1992.
-, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, İsar, İstanbul 2000.
-, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûkler (1193-1260)*, İsar, İstanbul, 2007.
-, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, Yeditepe Yay. İstanbul, 2013.
- Unknown Aspects of The Cyprus Reality*, hzr. International Affairs Agency (INAF) Research Deperment, İstanbul 1994.

TORUN, Şükrü *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, İstanbul 1956.

TRICHT, Filip Van, *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Brill 2011.

TURAN, Osman, *Türkiye Selçukluları Tarihi Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1958.

....., *Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyasi Tarih, Alparslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, İstanbul 1971.

....., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.

UYUMAZ, Emine, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, TTK, Ankara 2003.

WATERSON, James *The Knights of Islam: The Wars of the Mamluks*, Greenhill Books, London 2007.

WEIR, Alison, *Eleanor of Aquitaine: A life*, Ballantine Books, New York, 1999.

MAKALELER VE MADDELER

1. MAKALELER

BRAND, Charles M., "The Byzantines and Saladin, 1185-1192", *Speculum*, XXXVII, 1962, s. 167-181.

COLLENBERG, R. H. R., "L'empereur Isaac de Chypre et sa fille (1155-1207)", *Byzantion*, XXXVIII, 1968, s. 123-53.

ERSAN, Mehmet, "Wilbrand von Oldenburg Seyahatnamesine Göre XIII. Yüzyılın Başlarında Kıbrıs", *TDİD*, İzmir 1999, c. III, s.75-81.

FOLDA, Jaroslav-French, Pamela-Conservatory, Fresco-Coupel, Pierre, "Crusader Frescoes at Crac des Chevaliers and Marqab Castle", *Dumbarton Oaks Papers*, 1982, c. XXXVI, s. 177-210.

KINAL, Füzuran, "İlk Çağlarda Kıbrıs", *Belleten*, c. XXVIII, s. 383-419.

KIRPIK, Güray, "Haçlı Seferleri Tarihi'nin Kaynakları", *Turkish Studies*, Ankara 2009, c. IV-3, s. 1437-1452.

- NICOLAOU-KONNARI**, Angel, The Conquest of Cyprus by Richard the Lionheart and Its Aftermath: A Study of Cources and Legend, Politics and Attitudes in the Year 1191-1192, *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών (Κύπρου)*, 26, 2000, 25-123.
- PAINTER**, Sidney, “The Lords of Lusignan in the Elevent and Twelfth Centuries”, *Speculum*, 32, 1957, s. 27-47.
- QUELLER** Donald E.,-Thomas K. Compton-Donald A. Campbell, “The Fourth Crusade: The Neglected Majority”, *Speculum*, 1974, c. XLIX-3, s. 441-465.
- SEVİM**, Ali, “Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)”, *TAD*, Ankara 1963, c. I-1, s. 319-321.
- EDBURY**, Peter W., “New Perspectives on the Old French Continuations of William of Tyre”, *Crusades*, 2010, IX, 107-13.
- PRINGLE**, Reginald Denys, “Wilbrand of Oldenburg's Journey to Syria, Lesser Armenia, Cyprus and the Holy Land (1211–12)”, *Crusades*, Ashgate 2012, c. XI s. 109-137.
- TURAN**, Osman, “Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri”, *Belleten*, Ankara 1964, c. XXVIII/110, s. 209-227.

2. MADDELER

- AILES**, Marianne, “Ambroise of Normandy”, *EMC*, ed. Grame Dunphy, Brill, Leiden 2010, c. I, s. 34-5.
- ALBRECHT**, Stefan, “Anna Komnene”, *EMC*, ed. Grame Dunphy, Brill, Leiden 2010, c. I, s. 44-5.
- ALGÜL**, Hüseyin, Türkiye Selçukluları Devrinde Akdeniz Siyasetine Genel Bir Bakış”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, c. VI, s. 645-650.
- ALTAN**, Ebru, “İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, c. VI, s. 681-686.

-, “Kıbrıs Haçlı Krallığı”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, c. VI, s. 695-700.
- AVCI**, Casim “İbn Şeddâd, İzzeddin”, *DİA*, İstanbul 1999, c. XX, s. 373-4.
- AYCAN**, İrfan, “Muâviye b. Ebû Süfyân” *DİA*, İstanbul 2005, c. XXX, s.332-334.
- C, A.** “Beard”, *ODB*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford Uni. Press, Oxford, c. I, s. 274.
- CHAMBERLAIN**, Michael, ‘The Crusader Era and the Ayyübid Dynasty’, ed. Carl F. Petry, *CHE*, Cambridge, 1998, c. I, s. 231-234.
- DARKOT**, Basim, “Kıbrıs”, *İA*, İstanbul 1955, c. VI, s. 672-676.
- FUAD ES-SEYYID EYMEN**, “Markîzî”, *DİA*, Ankara 2003, c. XXVII, s. 448-451.
- DEMİRKENT**, Işın, “Haçlılar”, *DİA*, İstanbul 1996, c. XIV, 525-546.
-, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, c. VI, s. 651-668.
-, “Kıbrıs”, *DİA*, Ankara 2002, c. XXV, s. 370-374.
- KOPRAMAN**, Kâzım Yaşar, “Baybars (I)” *DİA*, İstanbul 1992, c. V, s. 221-223.
- MAXWELL**, Caterina Mercione, “Capua (Caserta, Italy)”, *Southern Europe: International Dictionary of Historic Places*, ed. Trudy Ring-N.Watson-P. Schellinger, Routledge 1995, c. III, 125-8.
- NICHOLSON**, Helen, “Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi”, *EMC*, ed. Grame Dunphy, Brill, Leiden 2010, c. I, s. 890-1.
- NICOLAOU-KONNARI**, Angel, “Neophytos the Recluse”, *EMC*, ed. Grame Dunphy, Brill, Leiden 2010, c. II, s.1139.
- ÖZAYDIN**, Abdülkerim, “İbn Bîbî”, *DİA*, İstanbul 1999, c. XIX, s. 379-382.
-, “İbnü’l-Esîr İzzeddin”, *DİA*, İstanbul 2000, c. XXI, s. 26-7.
- ŞEŞEN**, Ramazan, “Eyyübîler”, *DİA*, İstanbul 1995, c. XII, s. 20-31.
- YİĞİT**, İsmail, “Kalavun”, *DİA*, İstanbul 2001, c. XXIV, s. 227-228.

EKLER

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1- Kıbrıs Lusignan Hanedanlığı Şeceresi: Andrée Giselle Simard, *The Manuscript Torino J.I. 9: A Late Medieval Perspective on Musical Life and Culture at The Court of The Lusignan Kings at Nicosia*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, The Graduate Faculty of the University of Akron, Akron 2005, s. 152.

Şekil 2- XIII. yüzyılda Ibelin Ailesi Şeceresi: Peter Edbury, *John of Ibelin and The Kingdom of Jerusalem*'den

HARİTA LİSTESİ

Harita 1-VI. Haçlı Seferi- II. Frederick- XI. Louis'nin Güzergahları:

http://www.emersonkent.com/map_archive/mediterranean_1204.htm Erişim tarihi: 10. 07. 2014

Harita 2-1096-1270 Arasında Gerçekleşen Haçlı Seferleri:

<http://etc.usf.edu/maps/pages/1700/1781/1781.pdf> Erişim tarihi: 10. 07. 2014

Harita 3- Genel Haçlı Seferleri Güzergahları:

<https://medievalchristianityd.wikispaces.com/Crusade+Motivations> Erişim tarihi: 02. 06. 2014

Harita 4-Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye adlı eserinde yer verdiği Kıbrıs haritası:

Metin Soylu, *Piri Reis Haritası'nın Şifresi*, Truva Yayınları, İstanbul 2005, s.133. Ayrıca bkz.

http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1br%C4%B1s#mediaviewer/Dosya:Cyprus_by_Piri_Reis.jpg Erişim tarihi: 02. 06. 2014

Harita 5- Kıbrıs Haritası:

<http://www.timeoutkibris.com/wp-content/uploads/2014/03/Uluslararsi-Kibris-Haritalari-Sergisi-2.jpg> Erişim tarihi: 03. 06. 2014

Harita 6- Kıbrıs Haritası:

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1- Hittin Savaşı saonrasında Selahaddin ve Guy of Lusignan:

http://croisades.espaceweb.usherbrooke.ca/big_images/c_croisade3_saladin.jpg

Erişim tarihi: 15. 06. 2014

Resim 2- Fransa Kralı Philip ve İngiltere Kralı Richard:

http://croisades.espaceweb.usherbrooke.ca/big_images/c_croisade3_voeu_de_croisade.jpg Erişim tarihi: 15. 06. 2014

Resim 3- Richard ve Philip Akkâ'nın anahtarını Müslümanlardan teslim alırken:

http://croisades.espaceweb.usherbrooke.ca/big_images/c_croisade3_acre.jpg Erişim tarihi: 15. 06. 2014

Resim 4- el-Kâmil Kudüs'ü teslim ederken:

http://croisades.espaceweb.usherbrooke.ca/big_images/c_croisade6_jerusalem_restitution.jpg Erişim tarihi: 15. 06. 2014

Resim 5- IX. Louis, VII. Haçlı Seferi için denize açılırken:

http://croisades.espaceweb.usherbrooke.ca/big_images/c_croisade7_depart.jpg Erişim tarihi: 10. 07. 2014

Resim 6- VII. Haçlı Seferi'nde Haçlılar Dimyat'a çıkarken:

http://croisades.espaceweb.usherbrooke.ca/big_images/c_croisade7_damiette1.jpg Erişim tarihi: 15. 06. 2014

Resim 7- Guy of Lusignan:

http://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http%3A%2F%2Fupload.wikimedia.org%2Fwikipedia%2Fcommons%2F3%2F3a%2FGuido_di_Lusignano.jpg&imgrefurl=http%3A%2F%2Fen.wikipedia.org%2Fwiki%2FGuy_of_Lusignan&h=512&w=368&tbnid=E_m7neOTmpnQbM%3A&zoom=1&docid=yrvX0FZnnhXUGM&ei=5TfDU76RFIOw7Aa3tICQAw&tbnid=isch&ved=0CEgQMygkMCQ&iact=rc&uact=3&dur=864&page=3&start=28&ndsp=17 Erişim tarihi: 15. 06. 2014

Resim 8- Conrad of Montferrat:

http://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http%3A%2F%2Fupload.wikimedia.org%2Fwikipedia%2Fcommons%2F1%2F1d%2FConrad-Picot.jpg&imgrefurl=http%3A%2F%2Fen.wikipedia.org%2Fwiki%2FConrad_of_Montferrat&h=432&w=291&tbnid=YMIMZsGScYRduM%3A&zoom=1&docid=9sx2mvoGJZVexM&ei=5TfDU76RFIOw7Aa3tICQAw&tbnid=isch&ved=0CBsQMygAMAA&iact=rc&uact=3&dur=256&page=1&start=0&ndsp=12 Erişim tarihi: 15. 06. 2014

Resim 9- II. Frederick:

http://en.rodovid.org/images/d/db/Frederick_II_and_eagle.jpg Erişim tarihi: 19. 06. 2014

Resim 10- Hospitalier Şövalyesi:

http://croisades.espaceweb.usherbrooke.ca/big_images/m_ordre_hospitalier1.jpg

Erişim tarihi: 15. 06. 2014

Resim 11- Templier Şövalyesi:

http://croisades.espaceweb.usherbrooke.ca/big_images/m_ordre_templier1.jpg

Erişim tarihi: 15. 06. 2014

KRONOLOJİ

1095	Clermont Konsili
1096-99	I. Haçlı Seferi
1130-86	William of Tyre
1147-49	II. Haçlı Seferi
1176	Miryokefalon Savaşı'nda Bizanslıların yenilgiye uğraması
1184	Isaakios Komnenos'un Bizans'a karşı isyanı ve kendisini Kıbrıs Kralı ilan etmesi
1185-1191	Kıbrıs'da Isaakios Comnenus dönemi
1186	Bizans Kıbrıs'ı geri alabilmek için donanma göndermiş fakat başarılı olamamıştır
4 Temmuz 1187	Haçlılar önünde Hittin'de Selahattin muzaffer olmuştur
1189-92	III. Haçlı Seferi
1190	Batılı Fransız ve İngiltere krallarının Haçlı Seferi hazırlıklarına başlamaları
30 Mart 1191	Philip Sicilya'dan ayrılıyor
12 Nisan 1191	Richard Sicilya'dan ayrılıyor
17 Nisan 1191	Richard Girit'te
18 Nisan 1191	Richard Rodos'ta
20 Nisan 1191	Philip Akkâ'ya ulaşıyor
1 Mayıs 1191	Richard Rodos'tan ayrılıyor
6 Mayıs	Richard Limasol'da
12 Mayıs	Richard ve Berengaria Limasol'da evleniyorlar
5 Haziran 1191	Richard Kıbrıs'tan ayrılıyor

6 Haziran 1191	Richard Sûr şehrine geliyor
8 Haziran 1191	Richard Akkâ'ya ulaşıyor
1191 Yazı	Kıbrıs halkı Richard'ın bıraktığı yöneticilere isyan ediyor
1191 Yazı	Kıbrıs'ın yönetimi Templier Şövalyelerine devrediliyor
12 Temmuz 1191	Haçlılar Akkâ'yı ele geçiriyor
Nisan 1192	Conrad öldürülüyor
4 Mayıs 1192	Yerel Kıbrıs halkı Teplier Şövalyelerine karşı ayaklanıyor ve Şövalyelerin yönetimi nihayet buluyor
5 Mayıs 1192	Kıbrıs adasının yönetimi Guy of Lusignan'a devrediliyor ve adada Lusignan yönetimi resmî olarak başlıyor
2 Eylül 1192	Selahaddin ve Richard barış antlaşması imzalıyorlar
9 Ekim 1192	Richard Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya dönmek için yola çıkıyor
20 Kasım 1192	Richard Avusuryalılar tarafından tutsak ediliyor
1194	Guy de Lusignan'ın ölüyor
1194	Isaakios Komnenos serbest bırakılıyor
1195	Isaakios Komnenos ölüyor
1195	Amaury Kıbrıs yönetime geçiyor
1196	Amaury, Almanya İmparatoru VI. Henry'den krallık olarak tanınması istiyor ve adada Latin Kilisesi'nin kuruyor
1197	Selahaddin ölüyor
1204	IV. Haçlı Seferi ve Konstantinapolis düşmesi
1207	Selçuklular, Antalya'yı ele geçiriyor
1217-1220	V. Haçlı Seferi ve Dimyatın alınması
1220	Eyyubî donanması Limasol'da bulunan donanmaya saldırıyor
1228-1229	VI. Haçlı Seferi, II. Frederick Kudüs'ü geri alıyor ve Kıbrıs üzerinde hak iddia ediyor

1248-9	IX. Louis VII. Haçlı Seferi sırasında kışı Kıbrıs'da geçiriyor. Kıbrıs Kralı I. Henry'de sefere iştirak ediyor
1250	Mısır'da Memlük devri başlıyor
1260-1277	Mısır'da Baybars dönemi
1271	Memlük donanması Limasol'da bulunan donanmaya saldırıyor
1291	Akkâ'nın düşüşü

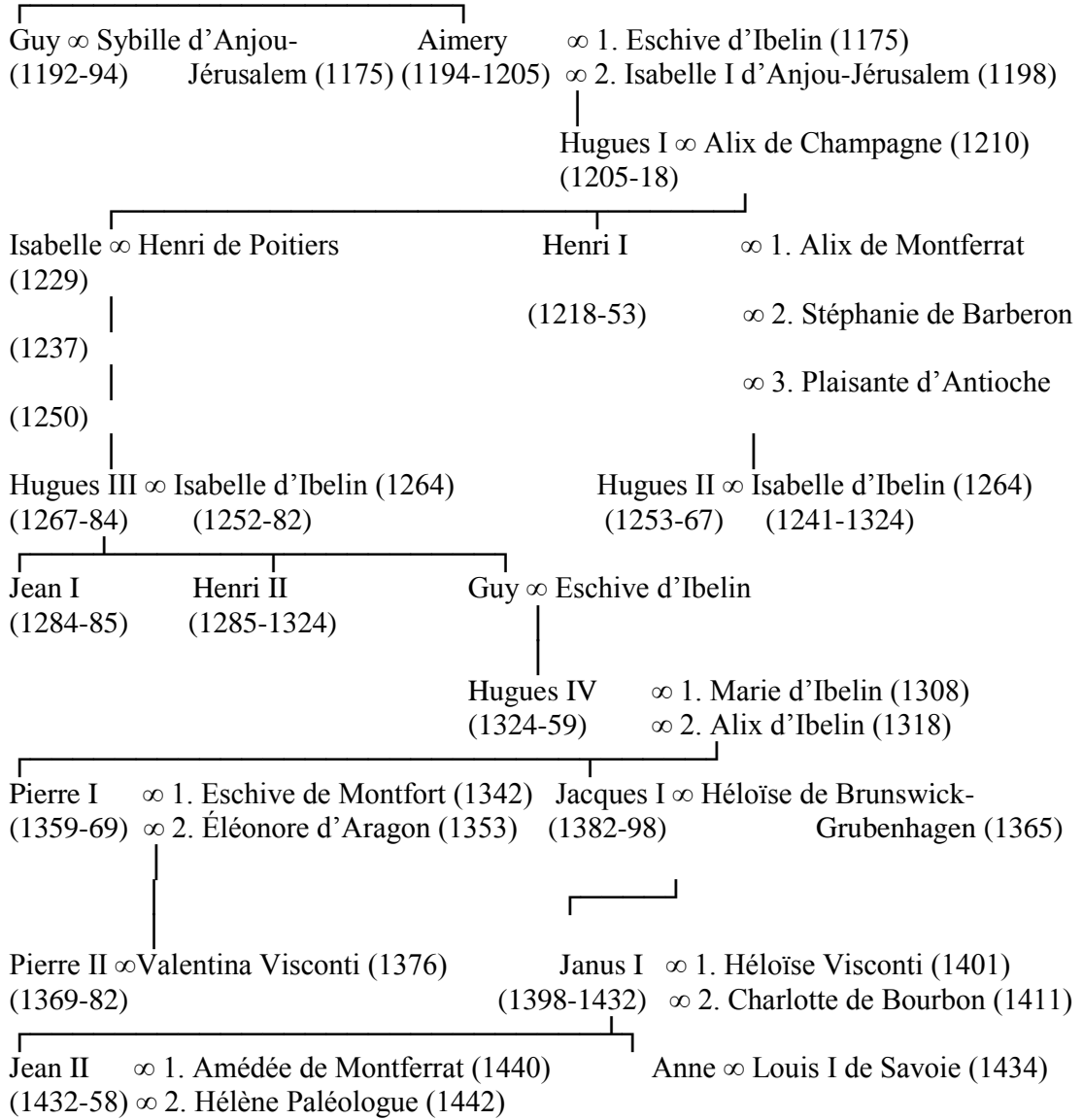
LUSIGNAN KIBRIS KRALLIĞI KRAL VE KRALIÇELERİ

Guy	1192-1194
Amaury	1194-1205
I. Hugh	1205-1218
I. Henry	1218-1253
II. Hugh	1253-1267
III. Hugh	1267-1284
I. John	1284-1305
II. Henry	1285-1324
IV. Hugh	1324-1359
I. Peter	1359-1369
II. Peter	1369-1382
I. James	1382-1398
Janus	1398-1432
II. John	1432-1458
Charlotte	1458-1464
II. James	1464-1473
III. James	1473-1474
Catherine	1474-1489

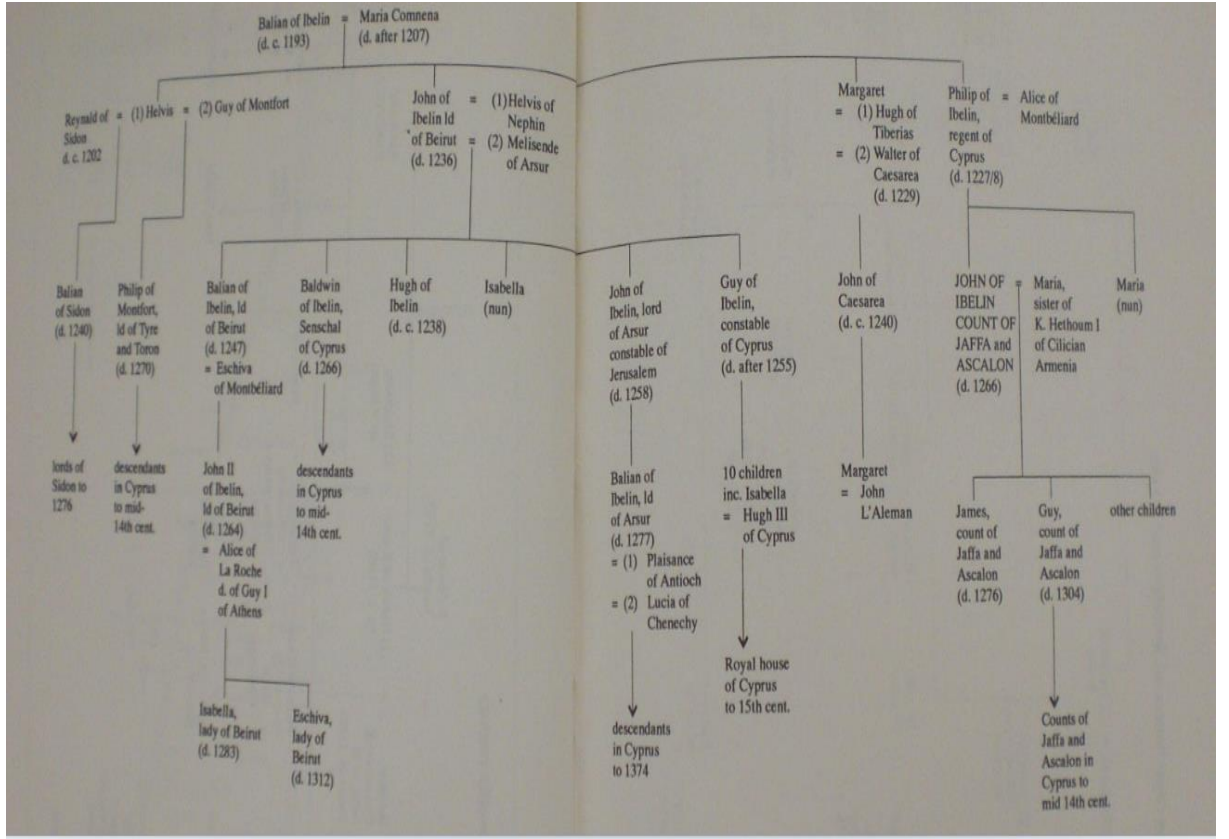
1191 SONRASI KUDÜS KRALLARI

Conrad of Montferrat	1192
II. Henry of Champagne	1195-1197
II. Amaury of Lusignan	1197-1205
Maria of Montferrat	1205-1212
John of Ibelin (vekil)	1205-1210
Jean of Brienne (vekil 1212-25)	1210-1212
II. Isabelle (Jolande)	1212-1228
II. Frederick (vekil 1228-43)	1225-1228
IV Conrad	1228-1254
Alice of Champagne	1243-1246
I. Henry of Lusignan	1246-1253
Plaisance of Antioche	1253-1261
Conradin	1254-1268

Isabelle of Lusignan	1261-1264
III. Hugh (vekil 1264-68)	1268-1284
Charles of Anjou	1278-1285
I. John	1284-1285
II. Henry	1285-1291

Şekil 1- Kıbrıs Lusignan Hanedanlığı Şeceresi

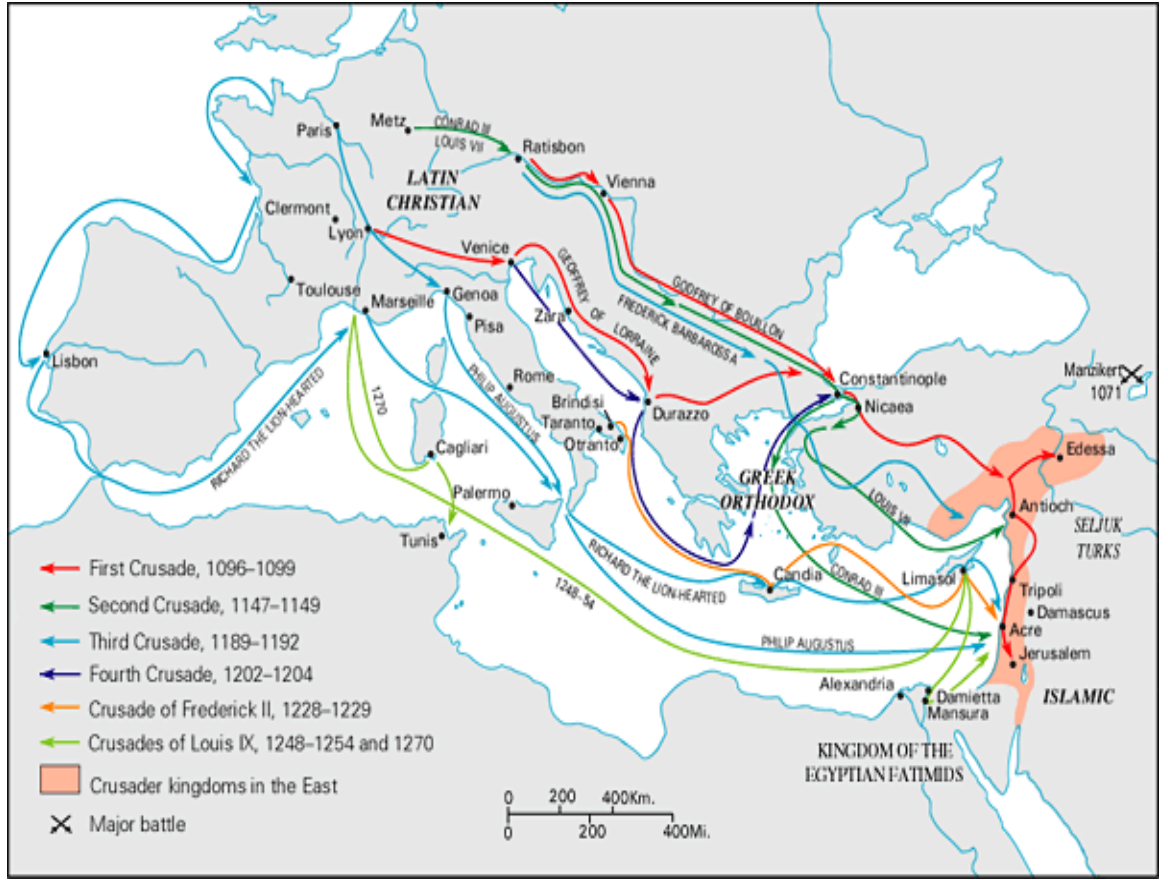
Şekil 2- XIII. yüzyılda Ibelin Ailesi Şeceresi

Harita 1-IV. Haçlı Seferi- II. Frederick- XI. Louis'nin Güzergahları

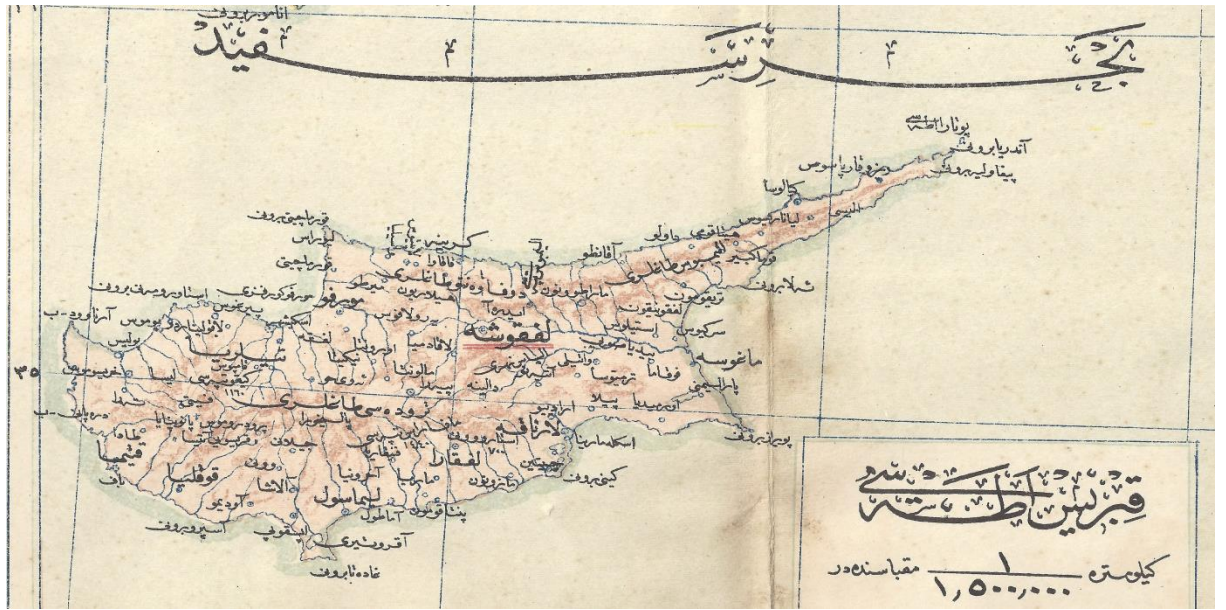
Harita 2-1096-1270 Arasında Gerçekleşen Haçlı Seferleri

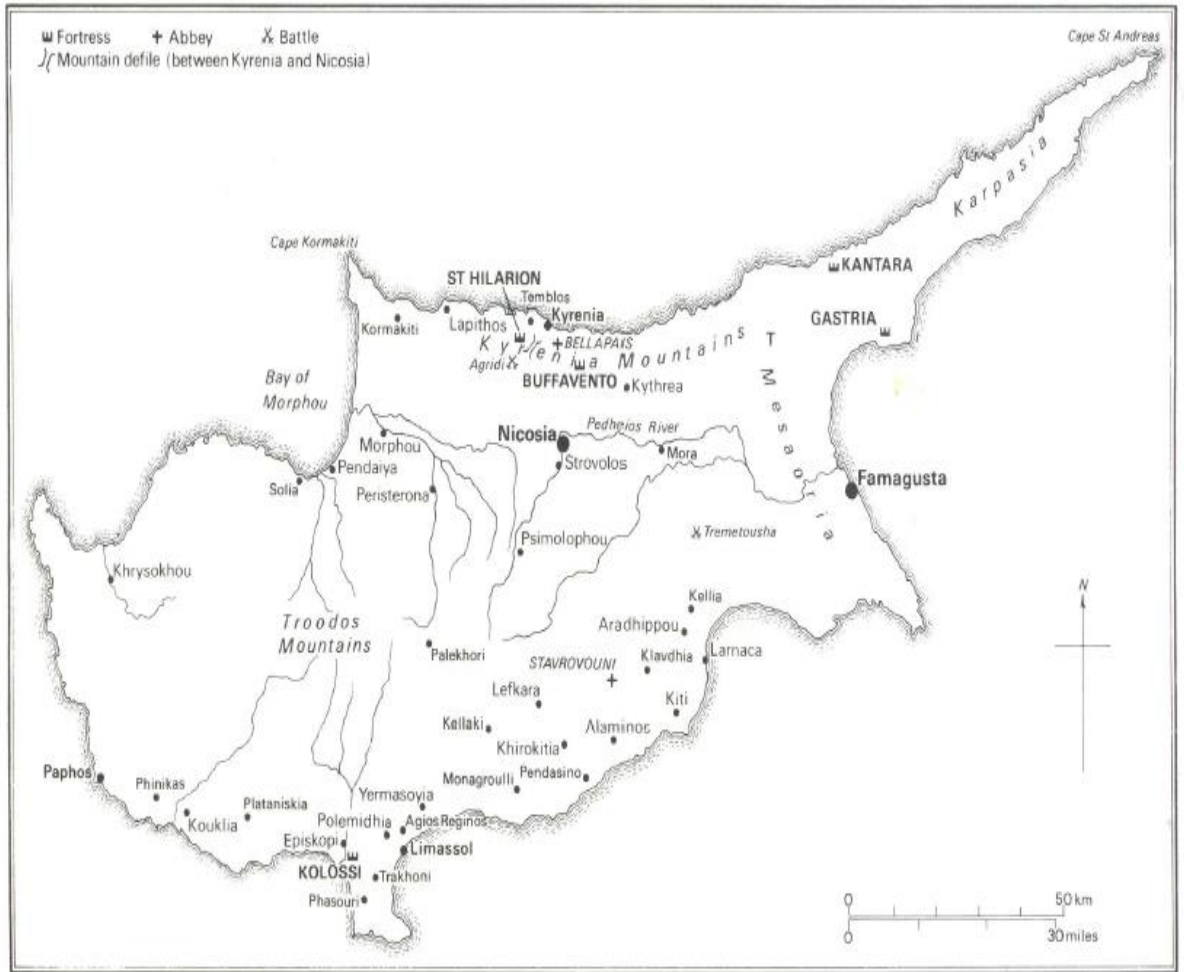
Harita 3- Genel Haçlı Seferleri Güzergahları

Harita 4- Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye adlı eserinde yer verdiği Kıbrıs haritası

Harita 5- Kıbrıs Haritası

Harita 6- Kibris Haritasi

Resim 1- Hittin Savaşı sonrasında Selahaddin ve Guy of Lusignan

Resim 2- Fransa Kralı Philip ve İngiltere Kralı Richard (Bibliothèque de l'Arsenal, Paris)

Resim 3- Richard ve Philip Akkâ'nın anahtarını Müslümanlardan teslim alırken (Bibliothèque nationale de Paris)

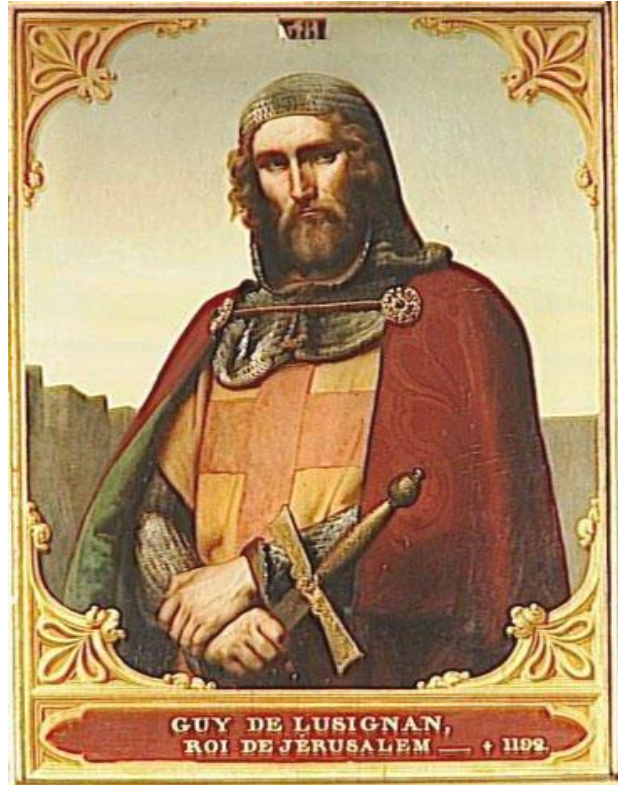
Resim 4- el-Kâmil Kudüs'ü teslim ederken

Resim 5- IX. Louis, VII. Haçlı Seferi için denize açılırken

Resim 6-VII. Haçlı Seferi için Haçlılar Dimyat'ta

Resim 7- Guy of Lusignan

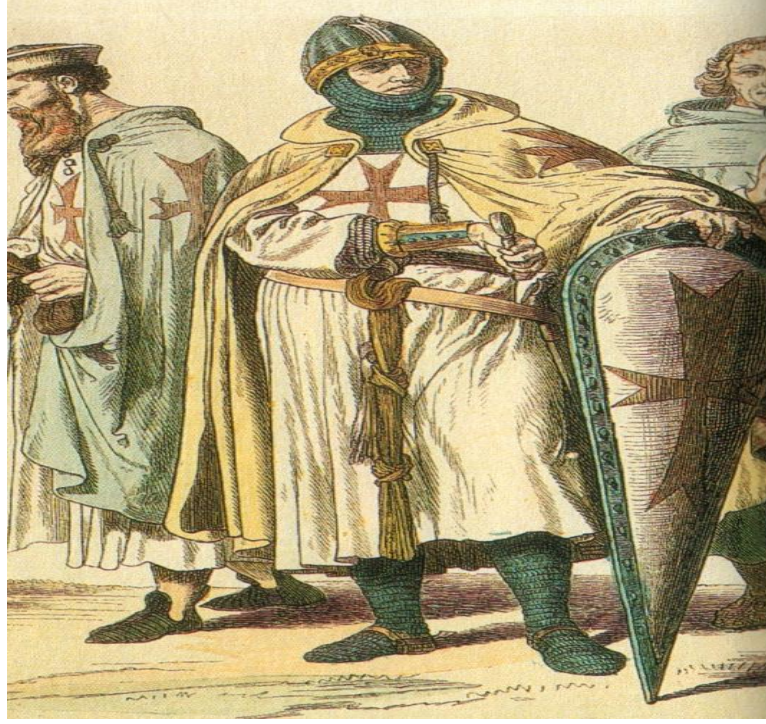
Resim 8-Conrad of Montferrat

Resim 9- II. Frederick

Resim 10- Hospitalier Şövalyesi

Resim 11- Templier Şövalyesi